STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00092

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Eric & Regina Klein
in honor of
their 50th wedding anniversary August 1998

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאָנאָלאָגען

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע — ניו יאָרק, 1921

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

מאָנאָלאָגן

אינהאלט

דאס טעפעל	7
גענז	27
א ווייסע כפרה	45
דער יום־טוב׳דיגער צימעס	55
א נגידישע פרעזשעניצע	65
איין עצה	71
ביי׳ם דאקטאר	93
יוסף	105
חאבנע	135
ס׳א ליגען!	153
דריי אלמנות	163
פון דער ריוויערא	213
גיטעל פורישקעוויטש	221
דאקטוירים	235
מיסטער גרין האט א דזשאב	243
א מעשה מיט א גרינהארן	251

דאָס טעפּעל

געשריבען אין יאָהר 1901.

דאָס טעפּעל

— רבי! איך וויל אייך פרעגען א שאלה וויל איך אייך. איך ווייס נישט, צי קענט איהר מיך, צי קענט איהר מיך נישט. איך בין יענטע בין איך, יענטע די קורעלאָפּניטשקע. איך האַנדעל מיט אייער האַנדעל איך, מיט עופות, מיט געגז און מיט קאַטשקעס. איך האָב מיר מיינע שטענדיגע קונה'טעס האָב איך מיר, א צוויי־דריי הייזער, האַלטען זיי מיך אונטער, זאָל זיי גאָט געבען געזונט און אַלדאָס גוטס; וואָרום איך זאָל נאָך דאַרפען צאָהלען פּריצענט, וואָלט נישט געקלעקט די חלה אויף דער „המוציא". האָב איך א דרייערעל האָב איך, א מאָל דאָ, א מאָל דאָרטען, דאָ גענומען, דאָרט געגעבען, דאָרט געגעבען, דאָ גענומען — מע דרעהט זיך, משטיינס געזאָגט! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, ווען מיין מאַן עליו־השלום זאָל מיר אצינד לעבען — טע־טע־טע!... האָטש אז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע צוריק, האָב איך קיין האַניג פאַר איהם נישט געלעקט, וואָרום קיין פאַרדיענער, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ער דאָך נישט געווען, נאָר געזעסען און גע־לערענט, געזעסען און געלערענט, און געהאָרעוועט האָב איך, און האָרעווען בין איך געוועהנט נאָך פון קינדוויייז אויף, נאָך ביי מיין מאמע עליה־השלום, בתיה האָט זי געהייסען, בתיה די לעבעט־ציהערין, זי איז געווען א לעבעטציהערין, פלעגט אויפקויפען חלב ביי די קצבים און ציהען לעבעט, חלב'ענע צעפּלעך, מע האָט נאָך נישט געוואוסט דעמאָלט פון קיין גאז און פון קיין לעמפּלעך מיט

גלעזלעך, וואָס טרישטשען אַלע מאָל, ערשט יענע וואָך געפּלאַצט בײַ מיר אַ גלעזעל, און פאַר צוויי וואָכען אַ גלעזעל...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: יונג געשטאָרבען... אַז מײַן משה־בנציון עליו־השלום איז געשטאָרבען, איז ער אַלט געוועזן סך־הכל זעכּס און צוואַנציג יאָהר. האַ? נאָך אַ מאָל: ווי אַזוי זעכּס און צוואַנציג? נײַיענצעהן איז ער אַלט געוועזן צו דער חתונה, אַ יאָהר אַכט איז פאַרהאַן אַז ער איז געשטאָרבען, איז אינאײַינעם נײַיענצעהן און אַכט — אַפּנים, אַזוי גרויס ווי דרײַ און צוואַנציג. פאַר וואָס זשע איז בײַ מיר אויסגעקומען זעכּס און צוואַנציג? ווייל איך האָב פאַרגעסען די זיעבען יאָהר, וואָס ער האָט געקרענקט. דאָס הייסט, קרענקען האָט ער געקרענקט אַ סך מעהר, ער איז געווען פון תּמיד אָן אַ קראַנקער, דאָס הייסט, אַזוי איז ער אפילו געווען אַ געזונטער, נאָר דער הוסט, דער הוסט האָט איהם אוועקגעלעגט! ער פלעגט, נישט פאַר אײַך געדאַכט, שטענדיג הוסטען, דאָס הייסט, נישט שטענדיג, נאָר דעמאָלט, ווען דער הוסט איז אָנגעקומען, פלעגט ער זיך פאַרהוסטען, און אַז ער האָט זיך פאַרהוסט, האָט ער געהוסט און געהוסט און געהוסט... די דאָקטוירים האָבען געזאָגט, אַז ס'איז בײַ איהם אַ ספּאַזמע אַזעלכע, דאָס הייסט, אַזעלכעס, וואָס אַז מע וויל הוסטען, הוסט מען, און אַז מע וויל ניט הוסטען, הוסט מען ניט. שטראָם־גראָם, מאַך מיר אַ האַרמידער! ציעגען זאָלען אַזוי וויסען אין פרעמדע גערטנער שפּרינגען, ווי זיי ווייסען, די דאָקטוירים הייסט דאָס, ווער ס'האָט זיי געשלײַערט!... אָט האָט איהר רב אהרן דעם שוחט'ס יונגעל, יאָקעל הייסט ער, עס האָט איהם וועה געטהאָן אַ צאָהן האָט איהם וועה געטהאָן, האָט מען איהם געטהאָן אַלסדינג, געשפּראָכען און געשטאָכען, און געזעהען, אַז עס העלפט נישט. געהט ער, יאָקעל הייסט דאָס, און לעגט־אַרײַן אַ קנאָבעל אין אויהער אַרײַן, — מע זאָגט, אַז ס'איז אַ רפואה קנאָבעל צו צייהן־וועהטיג — האָט ער זיך געריסען אויף די גלײַבע ווענט, יאָקעל הייסט דאָס, און פון'ם קנאָבעל זאָגט

ער נישט אוים. קומט דער דאָקטער און טאַפּט איהם בײ׳ם דופק. וואָס טאַפּסט דו איהם בײ׳ם דופק, דו נאַרישער לעקיש?... אודאי, מע זאָל איהם, יאָקלען הייסט דאָס, נישט געוועז אָפּפיהרען קיין יעהופּעץ, וואָלט ער שוין איצטער אָנגעשפּארט, ווייסט איהר וואו? דאָרטען, וואו די שוועסטער זיינע, פּערעל נעבאך, וואָס איז אוועקגעגאַנגען פון אַ גוט אויג, ניט פאַר אייך געדאַכט, אין קימפּעט...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: איין אַלמנה... איך בין געבליבען איין אַלמנה, ניט דאָ געדאַכט, נאָך גאָר אַ יוגענט הייסט דאָס, מיט אַ קליין קינד און מיט אַ האַלבער שטוב אויף די „קבצניוקעס", די אַנדערע פון לייזער דעם סטאָליר׳ס דירה, אויב איהר ווייסט; נישט ווייט פון דער באָד. וועט איהר דאָך פרעגען, וואָס עפּיס אַ האַלבע שטוב נאָר? מחמת די אַנדערע האַלבע איז נישט מיינע; זי געהערט צו מיין שוואָגער געהערט זי, עזריאל הייסט ער, איהר קענט איהם, אַליין איז ער אַ וועסעלעקוטער, פון וועסעלעקוט, אַ שטעדטעל אזעלכעס, און האַנדלען האַנדעלט ער מיט פיש, און פּאַרדיענט, קיין עין־הרע, זעהר שען, עס וועגדט זיך ווי דער טייך האַלט: איז אין דרויסען שטיל, חאַפּט זיך פּיש, און אַז סע חאַפּט זיך פיש, איז וואָלוועל פיש; איז אין דרויסען אַ ווינט, חאַפּט זיך נישט קיין פיש, און ס׳איז טייער פיש. נאָר גלייכער איז, אַז עס חאַפּט זיך און ס׳איז וואָלוועל... אַזוי זאָגט ער, עזריאל הייסט דאָס. פרעג איך איהם: „וואָס איז דער שכל?" זאָגט ער: „דער שכל איז אַ פּראָסטער שכל: איז אין דרויסען שטיל, חאַפּט זיך פיש, און אַז סע חאַפּט זיך פיש, איז וואָלוועל פיש; איז אין דרויסען אַ ווינט, חאַפּט זיך נישט קיין פיש, און ס׳איז טייער פיש. נאָר גלייכער איז, אַז עס חאַפּט זיך און ס׳איז וואָלוועל"... זאָג איך: „יאָ, אָבער וואָס איז דער שכל?" זאָגט ער: „דער שכל איז אַ פּראָסטער שכל: איז אין דרויסען שטיל, חאַפּט זיך פיש, און אַז סע חאַפּט זיך פיש, איז וואָלוועל פיש..." „טפו זאָלסט דו ווערען! — זאָג איך צו איהם. — געה טענה מיט אַ גראָבען יונג"...

— יאָ, אַקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: איין איינענע דירה... אודאי איז גלייכער איין ווינקעלע איין אייגענס, איידער שלעפּען זיך אין שכנות. ווי זאָגט איהר: „מיינס איז נישט יענעמס!"... האָב איך מיר, הייסט דאָס, מיין האַלבע שטוב, אַ שטיקעל נחלה, נישט צו פאַר־זינדיגען. נאָר איך בעט אייך, צו וואָס באַדאַרף איין אַלמנה, משטיינס געזאָגט, מיט איין־און־איינציג קינד אַ גאַנצע האַלבע שטוב? פאַרהאַן וואו דעם קאָפּ אַנידערלעגען — גענוג! ובפרט, אז מע באַדאַרף זי דעקען, די שטוב, זי שטעהט שוין היבשע עטליכע יאָהר נישט געדעקט שטעהט זי; דעקוטשעט ער מיר, דער זיסער שוואָגער מיינער, עזריאל הייסט דאָס, מע זאָל זי דעקען!... „צייט, זאָגט ער, מע זאָל זי דעקען!" „נו, זאָג איך, למאי זשע דעקט מען זי נישט?" זאָגט ער: „לאָמיר זי דעקען"... זאָג איך: „לאָמיר זי דעקען"... דעקען־דעקען, דעקען־דעקען — און דערביי בלייבט דאָס. וואָרום אויף דעקען באַדאַרף מען שטרוי, פון שינדעל שמועסט מען נישט, וואו האָב איך אויף שינדעל? פאַר־דינג איך צוויי חדרים פאַרדינג איך. אין איין חדר'על זיצט ביי מיר חיים־חנה דער טויבער, איין אַלטער מאַן, שוין עובר־בטל. די קינדער צאָהלען מיר פאַר איהם פינף גילדען אַ וואָך דירה־געלט, און עסען עסט ער ביי זיי, אַ טאָג איבער אַ טאָג, דאָס הייסט, אַ טאָג עסט ער און אַ טאָג פאַסט ער, און דעם טאָג, וואָס ער עסט, עסט ער אויך מכּות. אזוי זאָגט ער, חיים־חנה דער טויבער. און אפשר איז דאָס אַ ליגען אפשר? אַלטע לייט האָבען ליעב וואָר־טשען; וויפיעל מע גיט זיי, איז ווינציג, וואו מע זעצט זיי, איז שלעכט, און וואו מע לעגט זיי, איז האַרט...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: שכנים... קיין גוטער איד זאָל זיי נישט קענען! מילא יענער, דער טויבער, איז אַ טויבער, האָטש אַ שטי־לער שכן, ווי זאָגט איהר: מע הערט איהם נישט און מע זעהט איהם נישט... האָט מיך אָבער דער גוטער יאָהר געטראָגען, איך

זאָל דעם אַנדערען חדר פאַרדינגען דער מיטניטשקע, גנעסי הייסט זי. זי האָט אַ קליטעל פון מעהל האָט זי. אַ גוטע שטוקע!... תּחילת, איהר זאָלט זעהען, איז זי געווען ווייך, ווי אַ האַניגטייגעל, קוצעניו־מוצעניו, נשמה'ניו, האַרצעניו, זי וועט מיר דאָס, זי וועט מיר יענעס... וואָס באַדאַרף זי דען, משטיינס געזאָגט? אַ שטיקעל אויוועון אויף צושטעלען דאָס טעפּעל, איין עק בענקעל אויף אויס־זאָלצען דאָס שטיקעל פליש איין מאָל אין וואָך, און אַ ברעג טישעל אויף אויסקאַטשען אַ בלעטעל לאָקשען איין מאָל אין אַ יובל... „און די קינדער, זאָג איך, וואו וועט איהר אַהינטהון די קינדער אייערע וואו? איהר האָט דאָך, גנעסי, זאָלען געזונט זיין, קליינע קינדער האָט איהר דאָך!"... „ווייס איך, זאָגט זי, וואָס איהר רעדט, יענטע־לעבען! איהר ווייסט דען, וואָס דאָס איז פאַר קינדער? בעריליאַנטען, נישט קיין קינדער! זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אַ גאַנצען טאָג, און ווינטער פאַר־קלויבט מען זיך אויפ'ן אויוועון, ווי די שעפּעלעך, און מע הערט נישט פון זיי קיין פּיפּס. איין חסרון נאָר, וואָס זיי דאַרפען, קיין עין־הרע, אַ סך, האָבען ליעב קייען, פּיקערס, קיין עין־הרע"... נו־נו! אודאי האָב איך מיר געקויפט איין אומגליק אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! מילא קינדערלעך — איינס און איינס, איבער־געוואַשענע, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד, אַ שטיקעל ברויט איז פאַר זיי נישט אויפצועסען! טאָג ווי נאַכט איז ביי זיי הו־הא! מע שרייט און מע קוויטשעט, מע הרג'עט זיך און מע שלאָגט זיך — אַ גיהנום! וואָס זאָג איך אַ גיהנום? דער גיהנום, זאָג איך אייך, איז גאָלד!... נאָר מיינט נישט, אַז איהר זענט פאַרטיג. דאָס וואָלט נאָך געווען אַ האַלבע צרה, וואָרום אַ קינד קאָן מען איינשטילען: אַ זעץ, אַ פּאַטש, אַ קניפּ — פאַרט אַ קינד! האָט איהר גאָט געגעבען אַ מאַן, עוזר הייסט ער; איהר מוזט איהם קענען, ער איז אונטער־שמש אין אונטערשטען קלייזעל, נעבאַך אַ כשר'ער איד, און, דאַכט זיך, גאָר נישט אַזאַ גרויסער נאַר אויך; זאָלט איהר הערען, ווי זי באַגראָבט איהם, גנעסי הייסט

דאָס: עוזר, אהין! עוזר, אהער! עוזר, דאָס! עוזר, יענעס! עוזר־עוזר! עוזר־עוזר!... און ער — אָדער ער זאָגט־אָפּ א ווערטעל (ער איז נאָך א ווערטעלזאָגער צו די צרות), אָדער ער רוקט־אָן דאָס היטעל און געהט אוועק... ס'איז נאַר, זאָג איך אייך, א הצלחה און גענוג!...

— יאָ, אקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: שלעכטע שכנים... שלעכט צו שלעכט איז נישט גלייך! לאָז מיר דאָס דער רבונו־של־עולם נישט פאַר־רעכענען פאַר קיין לשון־הרע; איך דאַרף אויף איהר, וואָס איז שייך, קיין שלעכטס נישט רעדען. וואָס האָב איך צו איהר? זי איז א אידינע, וואָס האָט ליעב געבען איין אָרעמאַן א שטיקעל ברויט. נאָר דער גוטער יאָהר זאָל זי ווייסען: אז עס קומט איהר אָן די מאַנקאָליע — זאָל גאָט שומר ומציל זיין! ס'איז א בזיון צו דערצעהלען: קיין אַנדערען וואָלט איך דאָס געוויס נישט געזאָגט, נאָר ביי אייך, ווייס איך, וועט דאָס זיין א סוד... ששש... זי פּאַטשט איהם אונטער... דעם מאַן, הייסט דאָס... אז קיינער זעהט נישט... „אי, זאָג איך צו איהר, גנעסי, גנעסי! ווי האָט איהר קיין מורא נישט פאַר גאָט? פאַר גאָט ווי האָט איהר קיין מורא נישט?"... זאָגט זי: „ס'איז נישט אייער באַבע'ס דאגה"... זאָג איך: „א שענע ריינע כפּרה"... זאָגט זי: „לאָז דער זיין די כפּרה, ווער עס קוקט אריין אין יענעמ'ס טעפּעל"... זאָג איך: „לאָז דעם ארויס די אויגען, ווער עס האָט קיין בעסערס נישט גע־זעהען"... זאָגט זי: „לאָז דעם פּאַרלעגען, ווער עס הערט זיך צו"... וואָס זאָגט איהר אויף אזא פּיסקאַטע?...

— יאָ, אקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: איך האָב ליעב ריין... למאי זאָל איך לייקענען? איך האָב טאַקי ליעב, ס'זאָל זיין ריין אין איטליכעס ווינקעלע. וואָס קומט מיר דערפאַר? קאָן זי אפשר נישט ליידען, גנעסי הייסט דאָס, למאי ביי מיר איז ריין, ביי מיר איז שען, ביי מיר איז ציכטיג, ביי מיר איז ליכטיג. און ביי איהר? איהר

זאָלט זעהען — תּמיד חושך, שטענדיג פינסטער, פאַרטיאַפּעט און פאַרשליאַפּעט ביז׳ן האַלז, די פּאָמוניצע פול ווי איין אויג — טפו!... קומט דער פריהמאָרגען — איז הימעל עפען זיך! ס׳איז דען קינדער? שדים, נישט קיין קינדער! פּונקט ווי מיין דוד׳על, להבדיל באלף הבדלות! וואָרום מיין דוד׳על זאָל געזונט זיין איז דאָך א גאַנצען טאָג אין חדר איז ער, און קומט ביינאַכט, נעמט ער זיך צו דער אַרבייט: אָדער ער דאַווענט, אָדער ער לערענט, אָדער ער קוקט אַזוי אַריין אין א ספר קוקט ער. און איהרע קינדערלעך — גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רעד! אָדער סע עסט, אָדער סע ווייגט, אָדער סע שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט... איהר פאַרשטעהט? בין איך שולדיג, אז גאָט האָט זי געבענטשט מיט אזא חאַליאַסטרע פון סאַוואַלעס און פון גאַנצעס, און מיר האָט ער געשענקט אזא מתנה, א שטיק גאָלד, א בריליאַנט, עס זאָל מיר נאָר נישט פאַר־שטעהרט ווערען, רבונו־של־עולם, וואָרום ער קאָסט מיך גענוג טרערען קאָסט ער מיך! קוקט נישט, וואָס איך בין א אידינע! א מאַנסביל אויף מיין אָרט וואָלט דאָס געווים נישט איבערגע־טראָגען! עס זאָל אייך צו קיין חרפה נישט זיין. פאַרהאַן מאַנס־בילען אַזעלכע, וואָס זענען טויזענט מאָל ערגער פון ווייבער זענען זיי; אז סע קוועטשט זיי צו עפּיס א זאַך, ווייסען זיי נישט, וואו זיי זענען אין דער וועלט... וואָס דאַרפט איהר א סך ראיות? אָט נעמט, למשל, יאָסי משה־אברהמ׳ס: כל־זמן פרומע־נעחע האָט איהם געלעבט, האָט ער זיך געהאַלטען, און אז זי איז, נישט דאַ געדאַכט, געשטאָרבען, האָט ער אָפּגעלאָזט הענט און פיס און לייב און לעבען... „רב יאָסי, זאָג איך צו איהם, גאָט איז מיט אייך! מילא, אז סע שטאַרבט א ווייב, וואָס זאָל מען טהון? ס׳איז א גאָט׳ס זאַך!”... ה׳ לקח ה׳ נתן, ווי אַזוי שטעהט דאָרטען געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים? אייך באַדאַרף מען נישט דערצעהלען, מסתּמא ווייסט איהר בעסער...

— יאָ, אקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: א בן־יחיד... ער איז ביי מיר איין־און־

איינציגער, ווי זאָגט איהר: איין אויג אין קאָפּ, דוד'על הייסט עס. איהר קענט איהם נישט? ער הייסט נאָך מיין שוועהר דוד־הערש הייסט ער. איהר זאָלט איהם זעהען — אינגאַנצען דער פאָטער, איהם צו לענגערע יאָהר, אינגאַנצען משה־בנציון, אפילו די וואוכּס די אייגענע, און דאָס פּנים — ווי ביי איהם, עליו השלום: געל, אויסגעדאַרט, אויסגעדיווערט, הויט און ביינער, און שוואַך, שוואַך, אויסגעמוטשעט נעבאַך פון'ם חדר, פון דער גמרא... „אָבער געוגג דיר, זאָג איך צו איהם, גענוג דיר, זוהנעניו, רוה זיך אָפּ א ביסעל, זעה וואָס פאַר א פּנים דו האָסט, נעם עפּיס אין מויל אריין, זאָג איך, עס עפּיס, טרינק עפּיס, נאַ דיר א גלעזעל ציקאָריע נאַ דיר!"... „ציקאָריע, זאָגט ער, טרינק בעסער אליין, מאַמע; דו האָרעוועסט, זאָגט ער, איבער'ן כּח. איך וואָלט דיר בעסער געהאָלפען, זאָגט ער, טראָגען דעם קאָשעק פון'ם מאַרק"... „ס'א משל! — זאָג איך. — וואָס רעדסט דו וואָס? דו ווייסט, וואָס דו רעדסט? וואָס הייסט, דו וועסט טראָגען קאָשעקעס? ניט דערלעבען וועלען דאָס מיינע שונאים, איך האָב גענוג שונאים! דו באַדאַרפסט, זאָג איך, לערנען, זיצען און לערנען!"... און בשעת מעשה קוק איך אויף איהם, אויף מיין דוד'לען הייסט דאָס, — אינגאַנצען ער, עליו־השלום, אפילו מיט'ן הוסט, פאַרפינסטערט און פאַרוויסט בין איך געוואָרען! יעדער הוסט, וואָס ער טהוט, רייסט מיר אויס א שטיק הארץ! וואָרום איידער איך האָב איהם דערלעבט צו זעהען א שטיקעל מענטש, זענען מיר גוט די אויגען ארויסגע־קראָכען! אז בסך־הכּל, דאַרפט איהר וויסען, האָט זיך גאָר קיינעם נישט געגלויבט, אז דאָס קינד זאָל בלייבען לעבען זאָל דאָס, וואָרום וואו ערגיץ א שלאַק, א צרה, א חולאת — איז דאָס געווען ביי איהם: טאָמער ווילט איהר מאָזלען — איז מאָזלען, פּאָקען — איז פּאָקען, און דיפטעריטען, און שקאַרלאַטינעס, און זאַוועלקעס, און זוביטשעס, און וואָס ניט?... די נעכט, וואָס איך בין אויס־געזעסען איבער איהם, זאָל מיר גאָט ניט רעכענען; אפנים, אז די טרערען מיינע, און א ביסעל טאַקי זכות־אבות האָבען זיך אריינ־

געמישט, און איך האָב קוים־קוים דערלעבט די בר־מצוה זיינע! מיינט איהר דאָך, אַז ס'איז איין עק? הערט זשע אויס איין אנטיק: באַדאַרף ער ניט געהן איינמאָל בײנאַכט, ווינטער איז דאָס געווען, פונ'ם חדר, און באַגעגענען עפּיס איינעם אָנגעטהאָן אין גאַלע ווייסען און פּאַטשען מיט בײדע הענט?... אוודאי האָט זיך נעבאַך דאָס קינד איבערגעשראָקען אויף טוידט און איז אַנידער־געפּאַלען חלשות אויפ'ן שניי, און מע האָט איהם געבראַכט אַהיים אַ טוידטען האָט מען איהם געבראַכט, קוים־קוים אָפּגעמינטערט; און אַז מע האָט איהם אָפּגעמינטערט, האָט ער זיך ערשט דעמאָלט אַנידערגעלעגט, אַ וועהטיג איז דער מאַמע זיינער, און איז אָפּ־געלעגען אין אַ העליש פייער אַזוי גרויס אַזוי קליין, ווי זעכּס וואָכען!... ווי אַזוי איך האָב איבערגעלעבט אָט דאָס שטיקעל צייט — איז טאַקי נאָר אַ נס מן השמים! וואָס האָב איך דעמאָלט נישט איבערגעטהאָן? געגעבען נדרים, פאַרקויפט איהם און צוריק אויסגעקויפט, צוגעזעצט איהם נאָך אַ נאָמען (חיים־דוד־הערש), און טרערען — טרערען, ווער רעדט פון טרערען? „גאָטעניו, האָב איך גע'טענה'ט צום רבונו־של־עולם, ווילסט מיך שטראָפען? שטראָף מיך מיט וואָס דו ווילסט, נאָר מיין קינד זאָלסט דו ביי מיר ניט צונעמען זאָלסט דו ניט!”... און אַז גאָט האָט מיר גע־שענקט די מתנה, ער איז געזונט געוואָרען, מאַכט ער צו מיר: „דו ווייסט, מאַמע? איך קאָן דיר אָפּגעבען אַ גרוס פונ'ם טאַטען. דער טאַטע איז ביי מיר געווען צו־גאַסט”... דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר שיער די נשמה אַרויס, און דאָס האַרץ — טיאָך־טיאָך־טיאָך!... „לאָז ער זיך מיהען, זאָג איך. אַ סימן, אַז דו וועסט, אם ירצה השם, לאַנג לעבען און זיין געזונט”... אַזוי זאָג איך איהם, און דאָס האַרץ — טיאָך־טיאָך־טיאָך!... ערשט אָפּ־שפּעט, אין אַ צייט אַרום, ווער איך געוואָהר, אַז דער, וואָס איז געווען אָנגעטהאָן אין ווייסען און נעפּאַטשט מיט די הענט, ווייסט איהר, ווער דאָס איז געווען? אַנו, טרעפט, רבי, איהר זענט דאָך אַ חכם! — רב ליפּא איז דאָס געווען, ליפּא דער וואַסערפיהרער!

ער האָט זיך יענעם טאָג, פאַרשטעהט איהר מיך, געקויפט א נייעם פעלץ א ווייסען, און מחמת דער פראָסט האָט געברענט, האָט ער זיך געוואָלט א ביסעל דערוואַרעמען, האָט ער געפּאַטשט א האַנט אָן א האַנט — מיינע צרות אויף זיין קאָפּ! האָט איהר געהערט א השגה, א איד זאָל זיך אָנטהון אין א ווייסען פעלץ גאָר אין מיטען דרינען?...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: געזונט... געזונט — דאָס איז דער עיקר. אזוי זאָגט דער דאָקטער אונזערער און הייסט מיר, איך זאָל איהם פּילנעווען זאָל איך איהם, קאָכען יאיכלעך, אַלע טאָג א יאיכעל, זאָגט ער, חאָטש פון א פערטעל עוף, אויב איך קאָן, זאָגט ער, אויספיהרען, האָדעווען איזום, זאָגט ער, מיט מילך און מיט פוטער און מיט טשעקאָלאַד, אויב איך קאָן, זאָגט ער, אויספיהרען... א שענער משל — אויב איך קאָן אויספיהרען? אפנים, ס'איז דען פאַרהאַן איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל פון דוד'על'ס וועגען ניט קאָנען אויספיהרען? ס'איז עפּיס א תירוץ? און אַז מע זאָל מיר זאָגען, אַשטייגער, כּדומה למשל: געה, יענטע, גראָב ערד, האַק האָלץ, טראָג וואַסער, קנעט לעהם, באַ'גנב'ע א קלויסטער, אַבי פון דוד'על'ס וועגען — איז אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט אינ'ם גרעסטען פראָסט! אָט האָט זיך איהם פאַרוואָלט היינטיגען זומער ביכלעך אַזעלכע, ספרים מסתמא, וואָס איך האָב זיי ניט, און מחמת איך געה־אריין אין די גרעסטע הייזער געה איך, האָט ער מיך געבעטען, טאָמער קאָן איך איהם קריגען די דאָזיגע ביכלעך, צי די ספרים, און האָט מיר פאַרשריבען אויף פּאַפּיער האָט ער מיר. קום איך צו געהן און באַווייז דאָס פּאַפּיער און בעט ביי זיי די ביכלעך, צי די ספרים, איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. לאַכען זיי פון מיר: „צו וואָס טויג אייך, יענטע, אַזעלכע ביכער? איהר האָדעוועט מיט זיי די עופות, די גענז מיט די קאַטשקעס?"... „לאַכט, לאַכט, טראַכט איך מיר, אַבי מיין דוד'על וועט האָבען אין וואָס אריינצוקוקען וועט ער האָבען"... גאַנצע נעכט, גאַנצע נעכט

קוקט ער אריין אין די דאָזיגע ביכלעך, צי די ספרים, און בעט מיך, איך זאָל איהם ברענגען נאָך און נאָך. וועל איך איהם זשאַלעווען? טראָג איך אָפּ די און נעם נאָך... קומט צו געהן אַ חכם אַ דאָקטער און פרעגט מיך, צי קאָן איך אויספיהרען פון זיינטוועגען אַלע טאָג אַ יאיכעל חאָטש פון אַ פערטעל עוף? און פון דריי פערטעל עוף, אז מע באַדאַרף, וועל איך קוקען אויף דרך־ארץ? פון וואַנען נעמען זיך, פרעג איך אייך, אַזעלכע דאָקטוירים אויף דער וועלט? וואו וואַכסען זיי אוים? אויף וועלכע הויוען ראַשטשינעט מען זיי און אויף וואָסער אויוען באַקט מען זיי?...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: יאיכלעך... שטעל איך איהם צו אַלע טאָג אַ יאיכעל פון אַ פערטעל עוף, און פאַרנאַכט, אַז ער קומט צו געהן פונ'ם לערנען, עסט ער, און איך זעץ מיך אַוועק אַקעגען מיט איין ארבייט אין דער האַנט און ווער גרעבער ווי לענגער ווער איך, און איך בעט גאָט, גאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל איהם מאָרגען, אם־ירצה־השם, ווידער קאָנען צושטעלען אַ יאיכעל פון אַ פערטעל עוף... „מאַמע, זאָגט ער מיר, פאַר וואָס עסט דו נישט מיט מיר?" „עס געזונט, זאָג איך, איך האָב שוין אָפּגעגעסען"... „וואָס האָסט דו געגעסען?" זאָגט ער. „וואָס איך האָב געגעסען, זאָג איך, האָב איך געגעסען, אַבי איך האָב שוין געגעסען. עס געזונט!" און אַז ער לערענט־אָפּ די ביכלעך, צי די ספרים, נעם איך ערשט דעמאָלט ארויס פונ'ם אויוען אַ פּאָר געבאַקענע קאַרטאָפּעל נעם איך, אָדער איך רייב אָן אַ שטיקעל ברויט מיט ציבעלע רייב איך, און מאַך מיר אַ סעודה... און איך שווער אייך באמונת, איך זאָל אַזוי דער־לעבען אָן איהם נחת מיט אַלדאָס גוטס, אַז איך האָב הנאה פון דער דאָזיגער ציבעלע אַ סך מעהר, ווי פון דעם שענסטען געבראָ־טענס, ווי פון דער בעסטער יויך, וואָרום איך דערמאָן מיך, אַז דוד'על האָט, קיין עין־הרע, געגעסען אַ יאיכעל פון אַ פערטעל עוף, און, אם־ירצה־השם, אויף מאָרגען איז ווידער פאַרהאַן אַ יאיכעל פון אַ פערטעל עוף!... איין שטיקעל חסרון נאָר — אַט דאָס

הוסטען, וואָס ער הוסט נעבאַך אַלע מאָל: קאַחי־קאַחי! קאַחי־קאַחי!... איך בעט דעם דאָקטער בעט איך, ער זאָל איהם עפּיס געבען צום הוסט. זאָגט ער: „וויפיעל איז אַלט געווען דער מאַן מיינער, משה־בנציון עליו־השלום, בשעת ער איז געשטאָרבען, און פון וואָס איז ער געשטאָרבען?"... „פונ'ם טוידט, זאָג איך, איז ער געשטאָרבען, פונ'ם טוידט. ס'איז איהם אויסגעגאַנגען, זאָג איך, יאָהרען, איז ער געשטאָרבען... וואָס איז דאָס פאַר אַ משל אהערצוצו?"... „איך באַדאַרף דאָס וויסען, זאָגט ער, איך האָב באַטראַכט אייער זוהן, איהר האָט אַ וואוילען זוהן, אַ געראָטענעם"... „אַ שענעם דאַנק אייך, זאָג איך, דאָס ווייס איך אַליין. איהר גיט מיר בעסער אַ רפואה צום הוסט גיט מיר, ער זאָל אויפהערען הוסטען זאָל ער מיר"... „דאָס קאָן מען ניט, זאָגט ער, איהר דאַרפט נאָר, זאָגט ער, אכטונג געבען, ער זאָל וויניגער לערנען"... „וואָס דען, זאָג איך, זאָל ער טהון?" „ער זאָל עסען אַ סך, זאָגט ער, און געהן שפּאַציערען אַלע טאָג, און דער עיקר — נישט זיצען ביי־נאַכט איבער די ביכער. אויב עס איז איהם באַשערט, זאָגט ער, זיין אַמאָל אַ דאָקטער, וועט ער נישט אָנוועהרען שפּעטער מיט עטליכע יאָהר"... „וואָס עס האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, טראַכט איך מיר, יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! עפּיס רעדט ער נישט צו דער זאַך, טאַקי נאָר ווי אַ דולער רעדט ער! וואָס הייסט, מיין דוד'ל וועט זיין אַ דאָקטער גאָר? פאַר וואָס זאָל ער בעסער ניט זיין קיין גובערנאַטער פאַר וואָס?"... קום איך צו געהן אהיים און דערצעהל דאָס מיין דוד'לען דערצעהל איך דאָס, ווערט ער רויט ווי פייער און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייסט דו וואָס, מאַמע? געה נישט מעהר צום דאָקטער און רעד נישט מיט איהם"... „איך וויל שוין אפילו, זאָג איך, זיין פּנים ניט אָנקוקען! איך זעה דען ניט, אַז ער איז אַ חושים?"... אַ דאָקטער זאָל דיר האָבען אַ מאָדנע טבע, ליעב האָבען זיך אריינלאָזען אין אַזעלכע דרכים, גאָר אויספרעגען ביי'ם חולה: פון וואָס ער לעבט, און ווי אַזוי ער לעבט, און וואו נעמט ער אויף צו לעבען?... וואָס

געהט דאָס דיך אָן ? מע שענקט דיר א האַלבּ קערבעל ? — נעם און פאַרשרייבּ א רעצעפּט !...

— יאָ, אַקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד ? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט : מען איז כסדר פאַרטאַרעראַמט... אַוודאי איז מען פאַרטאַרעראַמט און מע שלאָפט אין שלייער, אַז מע האָט א קאָשעק מיט אייער, מיט עופות, מיט גענז און מיט קאַטשקעס, און עטליכע נגידית'טעס אויף זיך, וואָס איטליכע וויל פריהער, האָט מורא, טאָמער האָט יענע אויסגעקלויבען די בעסטע אייער מיט די שענסטע עופות. ווען האָב איך צייט, זאָגט שוין איהר אַליין, קאָכען יאַיכלעך, אַז איך בּין קיינמאָל ניטאָ אין דער היים ? נאָר א איד א למדן, ווי זאָגט איהר, גיט זיך איין עצה : גאַנץ פריה, איידער איך קלויבּ מיך אַרויס אין מאַרק, הייץ איך איין אין אויווען הייץ איך, נאָכדעם חאַפּ איך מיר אַראָפּ אויף א מינוט און זאַלץ־אויס דאָס פּערטעל עוף זאַלץ איך, און גיה אויף דער אַרבּייט, און חאַפּ מיך ווידער אַראָפּ און גיס־אָפּ דאָס פליישׁ ווי־ איך, און שטעל־צו דאָס טעפּעל שטעל איך, און בּעט זי, די שכנה מיינע, גנעסין הייסט דאָס, זי זאָל אַכטונג געבּען אויפ'ן טעפּעל זאָל זי, דאָס הייסט, אַז דאָס טעפּעל וועט פאַרזידען, זאָל זי דאָס צודעקען מיט דער פּאָקרישקע און פאַרשאַרען מיט אַש — א גרויסע אַרבּייט, משטיינס געזאָגט ! וויפיעל מאָל מאַכט זיך, אַז איך קאָך־ אָפּ פון איהרעטוועגען א גאַנצע וועטשערע ? מען איז דאָך עפּיס אידען, ווער איז מיר, מע זיצט דאָך צווישען מענטשען, ניט אין קיין וואַלד זיצט מען !... און שפּעטער, אויפדערנאַכט, אַז איך קום אַהיים פון דער אַרבּייט, צעבּלאָז איך ערשט א פייער צעבּלאָז איך, און וואַרעם־אָן דאָס טעפּעל, און ער עסט א פּריש יאַיכעל עסט ער... וואָלט, דאַכט זיך, געווען גוט, איאָ ? איז דאָך אָבּער מיין שכנה, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, מחילה א גרויסע... איך וויל ניט זאָגען וואָס... איז זי זיך מיישב הײנט אין דער פריה און שטעלט זיך אַוועק קאָכען פון איהרע קינדער'ס וועגען א מילכיגען אָנבּייסען — האַלעשקעס אָדער באַלאַבּעשקעס מיט מילך. וואָס איז דאָס פּאַר

א מאכל באַלאַבעשקעס מיט מילך? און וואָס עפּיס פּלוצים אין מיטען מיטוואָך שבת־צו־נאַכט? לאָז מיך אַזוי וויסען א בייזע וועטשערע! א מאָדנע אידינע אַט די מיטניטשקע! ביי איהר איז אָדער גאָר, אָדער גאָרניט. דריי טאָג קאָן אַוועקגעהן, זאָל זי ניט צעלעגען קיין פייער אין אויווען, און פּלוצים קומט איהר אָן — זאָל זי נעמען אָנבויטען א גאַנצע פּאַמוניצע, כּלומרשט א הירזשעַ־נעם קאַליש אָדער א קרופּניק, וואָס מע באַדאַרף אָנטהון א פּאָר ברילען, מע זאָל דאָרטען דערזעהען א הירזשעלע, אָדער גאָר א טאָפּ מיט פּיש־קאַרטאָפּלים, וואָס די ציבעלעס לאָזען זיך הערען פּאַר א מייל און פונ׳ם פּעפּער, וואָס זי האָט אָנגעפּעפּערט, געהען זיי אוּם נאָכדעם אַלע א גאַנץ מעת־לעת, האַלטען אָפּען די מיילער און האַקען: הוא־הוא!...

— יאָ, אַקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: שלים־מזל... איז זיך מיישב די שכנה מיינע און פאַרקאַלאַטשעט באַלאַבעשקעס פון רעטשענע מעהל און שטעלט־צו א קריגעל מיט מילך שטעלט זי אין אויווען, סע זאָל אויפזיידען, און צווישען די קינדער איהרע ווערט א שמחה, א גדולה, טאַטעניו! זיי האָבען קיינמאָל ניט געזעהען קיין ביסעל מילך, אַפּנים. מאָהלט אייך, נישט מעהר זאָלען אונזערע שונאים פאַר־מאָגען, וויפיעל דאָרט איז געווען מילך! אפשר צוויי לעפעל, דאָס איבעריגע וואַסער. נאָר ביי אַזעלכע קבצנים, משטיינס געזאָגט, איז דאָס אויך א זאַך!... דערווייל טראָגט־אָן דער גוטער יאָהר דעם שמש. עס ווייזט אוּיס, אַז עוזר האָט נאָך אין קלייזעל אָנ־געשמעקט, אַז אין דער היים ביי איהם קאָכט זיך א נגיד׳ישער אָנבייסען קאָכט זיך, איז ער געקומען צו פליהען מיט א ווערטעל, ווי דער שטייגער זיינער: „א גוט יום־טוב!”... „א וויסטער, א פינסטערער גוט יום־טוב אויף דיר, זאָגט זי, וואָס אַזוי פריה?”... „איך האָב מורא געהאַט, זאָגט ער, טאָמער, חלילה, פאַרשפּעטיג איך דאָ א ברכו... וואָס קאָכט זיך דאָס ביי דיר אין אויווען?”... „קדחת, זאָגט זי, פון דיינעטוועגען אין א קליין טעפּעלע”... „פּאַר

וואָס ניט, זאָגט ער, אין קיין גרויסען טאָפּ, וואָלט שוין געווען פאַר אונזביידען?"... „אַה, פאַרחאַפּט זאָלסט דו ווערען מיט דיינע ווערטלעך!" — זאָגט זי אָנגעצונדען, און נעמט דעם ראַהעטש און טהוט אַ חאַפּ דאָס קריגעל. טהוט זיך דאָס קריגעל אַ קעהר־איבער, און די מילך — פליוך איבער'ן גאַנצען אויוועז!... אַ גוואַלד, אַ רעש, אַ געפּילדער! גנעסי שעלט דעם מאַן מיט טוידטע קללות; זיין גליק, וואָס ער האָט זיך אָפּגעטראָגען באַצייטענס. און די קינדער נעבאַך זענען אַראָפּ פון'ם אויפ'ן־אויוועז און האָבען גע־מאַכט אַ געוויין מיט אַ געשריי, גלייך ווי מע האָט זיי אָפּגעקוילעט טאַטע־מאַמע... „אַ כפּרה, זאָג איך, אייערע באַלאַבעשקעס מיט מילך — מיין דוד'על'ס יאַיכעל, האָב איך מורא, איז יאָ פאַרפאַלען, און דאָס טעפּעל מיינס איז חלילה טרפה געוואָרען!"... „חאַפּט דער רוח דאָס יאַיכעל אייערס מיט'ן טעפּעל, זאָגט גנעסי, מיינע באַלאַבעשקעס מיט מילך זענען אפשר ביי מיר אַזוי טייער, ווי אייערע אַלע טעפּלעך מיט אַלע אייערע יאַיכלעך, וואָס איהר קאָכט פון אייער קדיש ווענען!"... „ווייסט איהר וואָס, זאָג איך, זיין זאָלט איהר אַלע די כפּרה פאַר מיין דוד'על'ס מינדסטען נאָגעל פון'ם קלענסטען פינגערעל!"... „ווייסט איהר וואָס, זאָגט זי, זיין זאָל דוד'על די כפּרה פאַר אונז אַלעמען, ער איז איינער!"... וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ הולטאַיקע? איז זי ניט ווערטה געווען, מע זאָל איהר צעפּאַטשען די פּיסקעס מיט אַ נאַסער האַנטשירקע?...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: פון מילכיגס מיט פליישיגס אין איין אויוועז קאָן קיין גוטס ניט אַרויס... האָט זיך דאָס קריגעל, הייסט דאָס, געשטעלט פּאַפּעריק, און די מילך — הויז איבער'ן גאַנצען אויוועז. האָב איך מורא, טאָמער, חלילה, האָט זיך דאָס אָנגע־ריהרט אָן מיין יויך־טעפּעל, בין איך אַ פאַרפאַלענע בין איך! חאָטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, ווי קומט די מילך צו מיין טעפּעל, אַז מיין טעפּעל איז געשטאַנען פאַררוקט אין אַש העט־העט אין אַ ווינקעלע? נאָר אויך די אייגענע מעשה, איך קאָן ערב זיין?

א קשיה אויף א מעשה! מיין פינסטער מזל! טאָמער?... איך וועל אייך זאָגען דעם רעכטען אמת וועל איך אייך: מילא, דאָס יאַיכעל ווי דאָס יאַיכעל; עס טהוט מיר אודאי הארצעדיג באנג, וואָס וועט ער נעבאך עסען, דוד'על? נאָר מסתמא וועל איך שוין עפּיס צוטראַכטען פון זיינעטוועגען מסתמא; איך האָב נעכטען געבראַכט גענז פון דער שחיטה, געמאַכט אָבדירקעס אויף צו פאַר־קויפען, איז מיר פאַרבליבען א ביסעל דרויב אויף שבת: קעפּלעך, קישקעלעך, דאָס, יענעס — מע קאָן שוין עפּיס מאַכען דערפון! איז מיר אָבער שלעכט — איך האָב נישט קיין טעפּעל האָב איך נישט. איך האָב מורא, טאָמער מאַכט איהר מיר טרפה דאָס טעפּעל, בין איך געבליבען אָהן א טעפּעל, און אָהן א טעפּעל בין איך ווי אָהן א האַנט בין איך, וואָרום איך האָב אינגאַנצען איין טעפּעל. דאָס הייסט, האָבען האָב איך געהאַט דריי טעפּלעך פליישיגע, האָט ביי מיר גנעסי, אויף קיין גוט אָרט זאָל זי אייך ניט שטעהן, איינ־מאָל אַנטליהען א טעפּעל, א שפּאָגעל־נייַ טעפּעל, און געהט און גיט מיר אָפּ א שטשערבאַטע טעפּעל. זאָג איך צו איהר: „וואָס איז דאָס פאַר א טעפּעל?"... זאָגט זי: „ס'איז אייער טעפּעל"... זאָג איך: „ווי קומט צו מיר א שטשערבאַטע טעפּעל, אז איהר האָט ביי מיר גענומען א גאַנץ טעפּעל?"... זאָגט זי: „שאַט, שרייט ניט אַזוי, מע ווערט פון אייך ניט גליקליך! ערשטענס, האָב איך אייך אָפּגעגעבען א גאַנץ טעפּעל; צווייטענס, אז איך האָב ביי אייך גענומען דאָס טעפּעל, איז דאָס געווען איין אָנגעשטשערבעט טעפּעל; און דריטענס, האָב איך ביי אייך קיינמאָל ניט גענומען קיין טעפּעל, איך האָב מיר מיין טעפּעל, און טשעפּעט זיך אָפּ פון מיין לעבען!"... א הולטאַיקע קאָן!...

— יאָ, אַקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט, אז טעפּלעך אין בעל־הבתישקייט איז קיינ־מאָל נישט צו פיעל... בין איך, הייסט דאָס, ווי איהר זעהט, גע־בליבען ביי צוויי טעפּלעך גאַנצע טעפּלעך און איין טעפּעל א שטשערבאַטע טעפּעל, דאָס הייסט, צוויי טעפּלעך... נאָר ווי טאָר

איין אָרעמאַן האָבען צוויי טעפּלעך ? באַדאַרף זיך מסתמא טרעפען אַזוי, אַז איך קום איינמאָל צו געהן פון'ם מאַרק מיט די עופות קום איך, בינדט זיך אָפּ איין עוף און דערשרעקט זיך פאַר דער קאַץ... וועט איהר פרעגען : ווי קומט אַהער אַ קאַץ ? אַלץ זי מיט איהרע קדישים ! דערטאַפּען זיי ערגיץ אַ קעצעל, מוטשען זיי דאָס אַזוי לאַנג, ביז זיי פאַרמוטשען דאָס. „אַ צער בעלי־חיים ! — טענה'ט מיט זיי מיין דוד'על. — אַ לעבעדיגע זאַך !"... נאָר געה רעד מיט אַזעלכע היצלעס, לעדיגגעהערס, פוסטעפּאַסניקעס !... בקיצור, זיי האָבען עפּים אָנגעהאַנגען דער קאַץ אויפ'ן שפּיץ וויידעל, האָט זי אָנגעהויבען שפּרינגען, מאַכען אָנשטעלען, האָט זיך דאָס עוף דער־שראָקען און איז אַרויפגעפלויגען גלייך אויף דער אויבערשטער פּאָליצע — און טראַך אַ טעפּעל אין דער ערד אַריין ! איהר מיינט אפשר — דאָס שטשערבאַטע טעפּעל ? אודאי־יאָ, ס'פאַרשטעהט זיך ! אַז ברעכען, וועט זיך ברעכען אַ גאַנץ טעפּעל ! דאָס איז שוין תמיד אַזוי, פון זינט די וועלט איז אַ וועלט !... איך האָב געוואָלט וויסען האָב איך געוואָלט, פאַר וואָס איז דאָס, למשל : צוויי מענטשען געהען, דער געהט און דער געהט ; איינער איז אַ בן־יחיד, איין־און־איינציגער, אַ ציטעריגער ביי דער מאַמען, און דער אַנדערער איז....... רביניו ! גאָט איז מיט אייך ! וואָס איז אייך אַזעלכס ?... רביצין ! רביצין ! וואו זענט איהר ערגיץ ?... אַהערצו געהט ! גיכערט ! דער רב איז עפּיס נישט מיט אַלעמען ! ניט גוט געוואָרען... אַפּנים, אויף צו חלש'ען !... וואַסער ! וואַסער !...

גענז

א מאנאלאג פון א אידינע, וואס הייסט בתיה, קוילעט גענז חנוכה און פרעגעלט שמאלץ אויף פסח.

געשריבען אין יאָהר 1902.

גענז

— פאראיאָהרען חנוכה האָב איך, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר מיר געדאַכט, נישט פאַר קיין שום אידען געדאַכט, געהאַט איין אומגליק מיט אַ גליק אינאיינעם. איהר מעגט דאָס הערכען; אַזאַ מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענט יאָהר! איך האַנדעל מיט גענז האַנדעל איך און מיט פסח'יגער שמאַלץ שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר — האָט זיך מיר, הערט איהר, אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפען.

איך האַנדעל מיט גענז... איהר מיינט, אַז אַזוי נעמט מען דאָס און מע האַנדעלט? ראשית חכמה, הויבט זיך אָן אַזוי: קומט אָסיען־צייט, אַרום נאָך־סוכּות, הויבט מען אָן איינקויפען גענז, און פאַרוואַרפען די גענז אויפ'ן ווינטער אין שטייג אַריין, און האָדעווען די גענז, און אַכטונג געבען אויף די גענז; און קומט חנוכּה, הויבט מען אָן די גענז קוילען און מאַכען פון גענז געלט. נאָר איהר מיינט, אַז אַזוי גרינג קויפט מען גענז, און מע פאַר־וואַרפט גענז, און מע קוילעט גענז, און מע מאַכט פון גענז געלט? ערשטענס, דאָס קויפען גענז. קויפען גענז דאַרף מען האָבען מיט וואָס. קיין לאַנגער־געלט, קיין קאַפּיטאַלען אייגענע, הייסט עס, איז דאָך נישטאָ. מוז מען לייהען, אָנקומען צו רב אַלטערען. און רב אַלטערען קענט איהר דאָך — ס'איז אַ איד, וואָס האָט ליעב אויסקאָכען דאָס וואַסער. דאָס הייסט, אָפּזאָגען זאָגט ער נישט אָפּ, נאָר ער הייסט קומען מאָרגען, מאָרגען — איבערמאָרגען, נעמט

ארויס די נשמה. און ערשט נאָכדעם הויבט ער אָן ציהען די קליי: שלעפּען פּריצענט, צורעכענען טעג. ס'איז אַ גוטער רבֿ אַלטער! נישט אומזיסט האָט ער אַזעלכע פּיסקעס, און זי, אַלטעריכע, מיין איך, האָט אַ פּנים — אויף אַלע מיינע ליעבע, און אַ פּאָר באַקען — חאַטש אַ מעסער אָנצושאַרפען. הײנט איהרע פּערעל! אָט האָט זי ערשט ניט לאַנג פאַר'קנס'ט דאָס טעכטערעל — איך זאָל דאָס פאַרמאָגען מיט אייך אינאיינעם, הערט איהר, אַ דריט־חלק, רבונו־של־עולם, וואָס דאָס קנס־מאָל האָט אָפּגעקאָסט, וואָלט איך פאַר־שפּאָרט האַנדלען מיט גענז... חאַטש אַ חתן האָט זי גענומען — שטראָף מיך, גאָט, אויב איך וואָלט אַזעלכם פּאַר מיינע זינד גע־געבען מיין טאָכטער, אַז בסך־הכּל האָט ער גאָר אַ פּליך — איהר רופט עס פּליך, איך רוף עס פּאַרך. נאָר ס'איז נישט מיין באַבע'ס דאגה, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך אויך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

איינקויפען געגז... וואו קויפט מען געגז? אויפ'ן מאַרק, מיינט איהר דאָך מן הסתם? אודאי־יאָ! מיר זאָלען דאַרפען אַלע געגז צונויפקויפען אויפ'ן מאַרק, וואָלטען מיר געגאַנגען אין גאָלד! אַז איהר ווילט קויפען געגז אויף מסחר, באַדאַרפט איהר זיך מטריח זיין אויפשטעהן כּאור, דעמאָלט ווען גאָט אליין שלאָפט נאָך, און ארויסגעהן העט־ווייט הינטער'ן שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. געפינט זיך אָבער נאָך איינע אַזאַ קלוגעטשקע, ווי איהר, און קומט־ארויס נאָך פריהער פון אייך אויף יענער זייט מיהלען. געפינט זיך נאָך אַ קליגערע פון יענער אויך און קומט־ארויס נאָך פריהער און נאָך פריהער — וואָס טויג אייך, סע ווערט אַ גאַנצער יריד, און דאָרטען שטעהט מען און מע וואַרט און מע לאָקערט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען, אַ גוי וועט אַרויסברענגען אַ פּאָר געגזלעך, באַפאַלט מען איהם מיט די געגזלעך פון אַלע זייטען: „שאָ טאָבי, טשולאָוויטשע, זאַ גוסקו?" — וואָס ווילסט דו, הייסט עס, פאַר'ן

גענזעל ? איז אויב ס'איז א גוי א סוחר און לאָזט זיך רעדען, קאָנט איהר זיך מיט איהם חאַטש דינגען ! און אַז גאָט העלפט, טרעפט איהר אָן אויף א מאַנקאָליניק, וואָס לאָזט נישט צו, חאַטש געב איהם א קרענק ! „העט־באָ, שרייט ער, געה אוועק ! נעמאַ או מענע גוסקו" — איך האָב נישט, הייסט עס, קיין גענזעל ! און געה טהו איהם עפּיס ! טענה'ט איהר דאָך צו איהם : „היתכן ? שאָזש טי חאָטשעש, א סיפּע דיר אין פּנים, אי נעחיי טובי באָזשע דאַיע קרענק אין די ביינער אי דאָברע קדחת !"... און ער — אין איין קול : „העט, נע פּראָדאַיו גוסקו" — איך פאַרקויף נישט, הייסט עס, קיין גענז !... און אַז גאָט האָט רחמנות געהאַט, דער גוי האָט אַרויסגעלאָזט דאָס גענזעל פון דער האַנט, באַדאַרף מען דאָס גענזעל ערשט באַטראַכטען. און באַטראַכטען גענז באַדאַרף מען קאָנען ; ס'איז א סברה, הערט איהר, אַז אויף גענז באַדאַרף מען זיין א מבין, ווי, להבדיל, אויף באַרליאַנטען. ביי אייך, למשל, קומט־אויס, אַז אַלע גענז זענען גלייך. דאָס ווייסט איהר, אַז ס'איז פאַרהאַן גענז און ס'איז פאַרהאַן גאָנערס ? א גאַנז איז נישט קיין גאָנער. א גאַנז איז א גאַנז, און א גאָנער איז א גאָנער. א גאַנז נעמט אויף זיך שמאַלץ, און א גאָנער — מכות. אַי, ווי אַזוי ווייסט מען, וועלכעס איז א גאַנז און וועלכעס איז א גאָנער ? מע ווייסט שוין ! ערשטענס, נאָכ'ן טשובעקעל — א גאָנער טראָגט א טשור־בעקעל אויפ'ן קעפּעל און האָט א לאַנגען האַלז. היינט דערקענט מען א גאָנער נאָכ'ן קול — ער האָט א גראָב קול, ווי ביי א מאַנסביל. און אַז ער געהט, געהט ער תמיד פריהער פאַר די גענז, אויך ווי א מאַנסביל, ווי, להבדיל, א מענטש. ביי אונז א מאַנסביל, ער מעג זיין דער גרעסטער שלים־מזל, אַבי א מאַנסביל, געהט ער אויף־צו־פריהער, ווי איינער רעדט : דאָס בין איך !... וואָס דאַרפט איהר מעהר ? אָט נעמט מיין מאַן. דאַכט זיך, מע דאַרף שוין נישט קיין גרעסערען שלים־מזל, ווי מיין נחמן־בער, וואָס האָט נישט געפּרובט פאַרדיענען זינט איך קען איהם פאַר א מאַן קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען ! דער גאַנצער יחוס — באשר בכן וואָס איז ?

ער קאָן לערנען, און וואָס ער איז יאָסקע דעם נגיד'ס אַ ווייטער קרוב, ווי זאָגט איהר: דעם פערד'ס בייטש־שטעקעל'ס פּאָדקאָווע... פרעגט מיך, וואָס האָב איך פונ'ם נגיד דעם קרוב? די שונאים זאָלען דאָס פאַרמאָגען אויף איין אָנבייסען! עגמת־נפש האָב איך, צרות, מיט בזיונות נאָך, וואָס מע ווארפט מיר אוים, אז מיין קרובה, מיין קרוב'ס שנור הייסט עס, געהט מיט די אייגענע האָר... און ס'איז דוקא נישט קיין ליגען — זי איז אַ רעכטע טשאַטשקע! איך רעד נישט אויף איהר חלילה קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינם מיט'ן אנדערען. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: אַ אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

איינקויפען גענז... איינגעקויפט די גענז, באַדאַרף מען, הייסט עס, די גענז פאַרוואַרפען אויפ'ן ווינטער אין שטייג אריין. נאָר איהר מיינט, אז פאַרוואַרפען גענז איז שוין גאָר אַ גרינגע זאַך? האָט איהר אויך אַ טעות! גוט איז צו פאַרוואַרפען גענז, אז איך האָב מיר מיין דירה מיט מיין קאַמער און איך בין מיר, ווי זאָגט איהר, איינע אויפ'ן יריד. ווי זשע איז אָבער דער דין, אז איך בין געזעסען, נישט היינט געדאַכט, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום אידען געדאַכט אין שכנות ביי יענטען, קיין באַזונדער קעמערעל האָב איך נישט געהאַט, און די בעל־הבית'טע מיינע אַליין, יענטע הייסט עס, האָט אויך אונטערגעהאַנדעלט מיט גענז און מיט פסח'ינער שמאַלץ, — אַנו, פּרובט, אשטייגער, האָבען מיט יענטען גענז אין איין קאַמער און נישט פּאַטשען זיך מיט איהר דריי מאָל אַ טאָג! האָט איהר אייך איין מאָל אוועק. היינט פּרובט זייט אַ חכם און דערקענט, וועלכע גענז ס'איז אייערע גענז און וועלכע גענז ס'איז איהרע גענז? אַנומעלט, אז איך בין, נישט היינט געדאַכט, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום אידען געדאַכט, געזעסען מיט איהר אין שכנות, האָט זיך ביי איהר, ביי יענטען הייסט עס, אויפגעריסען די שטייג אין קעמערעל און עס זענען ארוים, זאָל זיך אייך דאַכטען, אַלע גענז און האָבען זיך

צוגעחאפּט צו מיין קאַרעטע מיט האָבער, — איז ווער האָט געהאַט היזק? ווער האָט באַדאַרפט שרייען? איך, צי זי? געהט זי נישט און פאַלט נישט אָן אויף מיר? זי זאָל געווען, זאָגט זי, וויסען, אז איך האנדעל מיט גענז, וואָלט זי מיר, זאָגט זי, נישט פאַרדונגען די דירה פאַר קיין הונדערט מיליאָן רענדלעך! זאָג איך צו איהר: „מיט וואָס דען, האָט איהר געמיינט, האַנדעל איך? מיט באַרליאַנטען?״ זאָגט זי צו מיר: „איהר זענט אַליין אַ גוטער באַר־ליאַנט, און האָט אַ מאַן אַ באַרליאַנט און קינדער באַרליאַנטען!״... זאָל איך איהר שווייגען?... אַ מאָדנע אידינע אָט די יענטע! אזוי וועט זי אייך אוועקגעבען דאָס לעבען מיט דער נשמה. טאָמער זענט איהר, חלילה, קראַנק, וועט זי זיך מפקיר זיין פון אייערטוועגען. נאָר אַ שפּילשליווע איז זי — מע זאָל באַהיט און באַוואָהרענט ווערען! אָט האָבען מיר זיך איינמאָל, ערב־חנוכּה איז דאָס גע־ווען, — איך זאָל אייך דערצעהלען, וואָלט איהר אויף זיך די האָר געריסען!... דער חסרון, וואָס איך קוק נישט אריין אין יענעמ׳ס טעפּלעך, און רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט׳ן אנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס׳איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: אַ אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

איצטער געהט אַ סדרה: פאַרוואַרפען גענז... אז איהר ווילט, די גענז זאָלען אייך געראָטען, זאָלט איהר פאַרוואַרפען די גענז אינ׳ם אַ ל ט ע ן חודש. גאָט זאָל אייך היטען, איהר זאָלט זיך צוריהרען צו גענז אין אָנהויב חודש, תּיכף נאָכ׳ן מולד — ס׳איז איין אומגליק! די גענז וועלען אייך נישט געראָטען: די גענז וועלען זיין גראָב אויפ׳ן ביין, און דין אויף דער הויט, און אויף פלאָסטערען זאָלט איהר זיך פון די גענז גאָר נישט ריכטען. פלאָס־טערען פאַרגעסט! אויך בייטאָג, ווען איטליכער דרעהט זיך ארום, זאָלט איהר קיין גענז נישט פאַרוואַרפען. גלייכער פאַרנאַכט, ביי אַ ליכט, אָדער אפילו אין דער פינסטער, נאָר בשעת מעשה זאָלט איהר זיך נעבען אַ קניפּ און זאָגען שטילערהייט דריי מאָל: „אזוי

ווי איך בין אויפ'ן לייב, אזוי זאָלסט דו זיין אויפ'ן לייב"... מיין מאַן לאַכט אפילו פון מיר און זאָגט, אז ס'איז ווערטה א שמעק טאַבעקע. נאָר איך זאָל וועלען צוהערען אַלסדינג, וואָס ער זאָגט, וואָלט איך געוועזן לייטען גלייך. למאי ער פאַרגינט זיך זאָגען, דער מאַן מיינער, — ער איז א גאַנצער למדן, זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ספרים, — אז כפרות שלאָגען איז א נאַרישער מנהג? ווי געפעלט אייך, אַשטייגער? מאַהלט אייך, ער האָט זיך פון מיר נישט גענאַרט פאַר אַזעלכע ווערטער! „ביזט דאָס אליין טאַקי דערגאַנגען, זאָג איך, מיט דיין אייגענעם שכל?"... זאָגט ער: „סע שטעהט אזוי געשריבען אין די ספרים". „קומט אויס, זאָג איך, אז איך, און די מאַמע מיינע, און די מוהמע דבורה, און נחמה־ברײנע, און סאָסי, און דוואָסי, און צביה, און צפורה, און אַלע — זענען בהמות?"... שווייגט ער, דער חכם, און ס'איז זיין גליק, וואָרום איך קאָן איהם, הערט איהר, אָפּשפּיעלען א פריהמאָרגען, ער זאָל מיך געדענקען דריי טעג כסדר! איהר מיינט, איך בין, חלילה, אזא ארורה, איין אָנחאַפּערין? גלויבט מיר, איך וויים גאַנץ גוט, וואָס הייסט א בן־תורה, א איד וואָס זיצט און לערענט, חאָטש ער טהוט נישט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. איהר מיינט, ער פוילט זיך? ער וואָלט נעבאַך געטהאָן אַלסדינג, ס'זאָל נאָר זיין וואָס... זיצט ער און לערענט. לאָז ער לערנען. וואָס דאַרף איך זיין האָרעוואַניע, אז איך קאָן אליין באַשטעהן דאָס שטעדטעל מיינס, אז איך קאָן אליין אויסקומען ווי ס'נישט איז מיט דער הוצאה אין שטוב, חלילה נישט אָנקומען צו יענעם. אליין, אומעטום אליין. אין מאַרק, און אין שטוב, און אוועקגעשטעלט זיך ביי'ם אויוען, צוגעשטעלט דאָס טעפּעל קאַרטאָפלים, און די קינדער אָנגעטהאָן און אָפּגעשיקט אין חדר — דאָס איז ביי מיר דער עיקר! ברויט, זעהט איהר, מאַכט זיך, פעהלט אַמאָל, חלה אויף שבת טרעפט, אז כ'איז נישטאָ, נאָר פאַר די קינדער שכר־למוד — פיער זכרים האָב איך, זאָלען געזונט זיין, א חוץ מיידלעך — דאָס מוז זיין, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל! איך בין נישט גלייך צו די היינ־

טינע, וואָס די קינדער זייערע שטופּען זיי אין די קלאַסען, ווי, למשל, אונזער חזנ׳ס יונג בערעל, א פּאַלנע גוי מיט קאָלבאַס. חאַפּט איהם דער רוח, איך בין נישט גאָט׳ס סטראַפּטשע, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט׳ן אנדערען. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, ס׳איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

פּאַרוואָרפען די גענז, באַדאַרף מען נאָר זעהען, די גענז זאָלען האָבען האַדיוולע, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און ווייטער גאָרנישט. וואָרום גענז איז נישט קיין קאַטשקעס און נישט קיין עופות. קאַטשקעס האָבען מורא פאר פּאָקען, און עופות — פאר א מחויר, און גענז באַדאַרפען נאָר עסען. און עסען — עסען גענז אלסדינג: גענז עסען האָבער, גענז עסען פּראָסע, גענז עסען קאַשע, גענז עסען, איך בעט איבער אייער כבוד, נאָך ערגערס... א גאַנז קלויבט נישט איבער. א גאַנז שלינגט אלסדינג. א גאַנז איז תמיד הונגעריג, ווי ביי איין אָרעמאַן קינדער, להבדיל. ביי איין אָרעמאַן קינדער עסען, קיין עין־הרע, געשמאַק אלסדינג, וואָס מע גיט זיי, און זענען קיינמאָל נישט זאַט. איך ווייס עס פון זיך זעלבער. לאָזען זיי זיין געזונט, די קינדער מיינע, אז זיי קומען פון׳ם חדר, קיין עין־הרע נישט, קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַדען — איידער מע קוקט זיך אַרום, שטאַרבט א ברויט, און פון א טאָפּ קאַרטאָפּלים בלייבט נישט איבער, איהר זאָלט זאָגען, אויף א רפואה! און קומט שבת, מוז מען זיי אויסטיילען חלה, ווי לעקאַך, און דאָס איבעריגע פּאַרשליסען, וואָרום עס וועט נישט בלייבען אויף מאָרגען קיין זכר אפילו! קינדער, הערט איהר, איז א וואוילע זאַך און א ליעבע זאַך. עס וואָלט מיר נישט נמאס געוואָרען און נישט שווער געווען קיין צעהן קינדער, פופצעהן קינדער, פינף און זיעבעציג קינדער אויסצוהאָלטען. איין חסרון נאָר — אָט דער פּיסק! נגידים באַדאַרפען זיך פּיהלען איך ווייס אליין נישט ווי גליקליך, אז זיי ווייסען וואויל, אז זייערע קינדער לעגען

זיך שלאָפען זאַט און עס חלומ'ט זיך זיי נישט קיין בעטלערס, זיי האַפּען זיך נישט אויף ביינאַכט מיט אַ געוויין: „מאַמע, ע־ע־ע־סען!"... הערט איהר, דאָס האַרץ טהוט וועה, ווערט אָקערשט ניט צעשפּרונגען, און מע מוז נאָך, מאַהלט אייך, אָנ־שרייען אויף זיי: „שלאָפען, ממזרים! וואָס פאַר עסען אין מיטען ביינאַכט? שלאָפען, שלאָפען!"... פון דעסטוועגען, זאָלט איהר זעהן די נגידים, ווי סע האַפּט זיי אוועק דער רוח, טאָמער ווערט ביי זיי געבוירען, חלילה, איין איבעריג קינד! אי־אי־אי! אָט איז ביי אונז נישט לאַנג אוועקגעגאַנגען איינע אַ נגידית'טע, אַ וויבעל בלוט־און־מילך, און אַ גוטע זעל, אַ צדיקית, ביילצע האָט מען זי גערופען, אַ שענע, אַ געזונטע, אַ שטאַרקע. מיינט איהר, איבער וואָס? ס'איז נישט כדאי צו דערצעהלען, זי איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט, לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן. איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

אוי, אַ פּרנסה גענז!... דאָס הייסט, גענז איז אַ פּרנסה אַפילו נישט קיין שלעכטע, און אַז גאָט גיט־אַריין אין די גענז די ברכה, קאָן מען אָן די גענז פאַרדיענען אַ שען קערבעל. נאָר וואָס דען? דאָס טרעפט זיך איין מאָל אין צעהן יאָהר. גיכער קאָן זיך מאַכען, מע זאָל ביי די גענז נישט פאַרדיענען גאָרנישט — מע זאָל נאָך דערלעגען! הייגט די האָרעוואַניע, וואָס אַרום די גענז, איז אַזאַ גרויסע האָרעוואַניע, אַז ס'איז, כלעבען, נישט כדאי דער גאַנצער טאַרעראַם. אי, איז דאָך די קשיא: וויבאַלד אַז ביי די גענז איז קיין פאַרדיענסט נישטאָ, היינט צו וואָס באַדאַרף מען האַנדלען מיט גענז? איז דער תירוץ: וואָס דען וועט מען טהון, אַז איך האַנדעל שוין אַזוי פיעל יאָהרען מיט גענז?!... באַרעכענט נאָר: אויסבינדען עטליכע און דרייסיג פּאָר גענז; אוועקטראָגען צום שוחט עטליכע און דרייסיג פּאָר גענז; ברענגען עטליכע און

דרייסיג פֿאַר גענז; אָפּפּליקען עטליכע און דרייסיג פֿאַר גענז; מאַכען, זאַלצען, אויסווייקען, אָפּגיסען עטליכע און דרייסיג פֿאַר גענז, די הויטען באַזונדער, די פֿלאָסטערען באַזונדער, די דרויבלעך באַזונדער, די אָבדירקעס באַזונדער, פֿון אַלסדינג מאַכען געלט, נישט לאָזען געהן לאַבוד קיין פּיצעל נישט — און אַלסדינג אַליין! קודם־כּל, אויספּרעגלען די הויטען מיט די פֿלאָסטערען, מאַכען פֿון זיי שמאַלץ. איך מאַך תּמיד אַלע יאָהר פּסח'יגע שמאַלץ, וואָרום מיין פּסח'יגע שמאַלץ האָט אַ שם אין שטאָדט פֿאַר דער בעסטער, כּשר'סטער שמאַלץ. איך, אַז איך פּרעגעל פּסח'יגע שמאַלץ, ווערט ביי מיר אין מיטען חנוכּה פּסח'יג אין שטוב. דעם אויוועז כּשר איך אויס. דעם מאַן שיק איך אָפּ אין בית־המדרש אַריין — לאָז ער לערנען. די קינדער טרייב איך אַרויס — לאָזען זיי געהן ערגיץ שפּיעלען אין דריידעל. און אַליין נעם איך זיך צו דער אַרבייט — פּרעגלען שמאַלץ. און שמאַלץ האָט פֿיינט איין איבעריג אויג, ובפֿרט פּסח'יגע שמאַלץ. איך האָב אַמאָל געהאַט אַ פּסק, אַז איך בין, נישט היינט געדאַכט, נישט פֿאַר אייך גע־דאַכט, נישט פֿאַר קיין שום אידען געדאַכט, געזעסען ביי יענטען אין שכנות. עס זענען געזעסען דאָרטען נאָך שכנים. האָט זיך איינער אַ שכנה, גנעסי האָט זי געהייסען, פֿאַרגלוסט באַקען לאַטקעס פֿון רעטשענע מעהל, און דוקא דעם טאָג, וואָס איך קוילע גענז. בעט איך זי: „גנעסיניו, האַרצעניו, ליובעניו! האַלט־איין דעם יצר־הרע אויף אַ טאָג. איהר וועט מאָרגען, אם ירצה השם, באַקען לאַטקעס!” זאָגט זי: „ביי מיר האָט איהר גע'פּועל'ט; נאָר די קינדער, זאָגט זי, וועלען געוואָהר ווערען. איך האָב, זאָגט זי, קינדער, טרפֿה'נע העלזער, וואָס האַלטען שטאַרק פֿון דער אכילה. זיי וועלען דערהערען, זאָגט זי, אַז ס'איז אויס לאַטקעס, וועלען זיי מיך, זאָגט זי, אויפֿעסען לעבעדיגערהייט!”... כּך הוה. די קינדער האָבען דערהערט, ליגענדיג אויפֿ'ן אויוועז, אַז מע רעדט פֿון אָפּלעגען די לאַטקעס באַקען אויף מאָרגען, האָט זיך איינער פֿון זיי, אַ זעליגעל, אַ יונגעלע מיט קאַסאָקע אויגלעך, צעשריגען אויף

א קול: „מאמע! טאָמער באַקסט דו נישט קיין לאַטקעס, פאַל איך אָטאָ אַראָפּ פונ׳ם אויווען״... מיר טהוען א קוק — א וועהטיג איז מיר! — זעליגעל הענגט מיט׳ן קעפּעל אַראָפּ, אָטאָ, נאָך א מינוט, פאַלט דאָס אַראָפּ און סע ווערט צעשאָטען אויף שטיקלעך! דערזעהען אַזא חתונה, האָב איך אָנגעהויבען צו שרייען: „גנעסיניו, נשמה׳ניו, הארצעניו, ליובעניו! באַקט לאַטקעס, באַקט!״... מע זאָגט, הערט איהר, אז איין אָרעמאַן האָט א קישקע אָהן א דנאָ, — איז דאָס תּורת משה! איהר זאָלט אָנקוקען ביי דער גנעסין קינ־דערלעך — גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען! איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט׳ן אַנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס׳איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

שמאַלץ פון די גענז... פון גענז קאָן מען אויף שמאַלץ אליין נישט אַרויסקוקען. די שמאַלץ, אז עס געראָט שוין גוט אָפּ, קעהרט אום צוריק נאָר דאָס, וואָס די גענז קאָסטען. דאָס פאַרדיענסט דאַרף מען זוכען פון די שאַר־ירקות. ראשית חכמה, אָבדירקעס. אז עס מאַכט זיך, די אָבדירקעס געבען זיך אוים שען, און פלייש איז אין שטאָדט טייער — פאַרצוקערט מען זיי! ווי זשע איז אָבער דער דין, אז קצבים ביי אונז שמייסען זיך, און פלייש איז בזיל־הזול, און די שטאָדט האָט, דעם נגיד אויף צו־להכעיס, אַראָפּ־געבראַכט נאָך א שוחט, און יענער שוחט, דער אַלטער הייסט עס, האָט איינגעגעבען אויף דעם שוחט, אויף דעם נייעם שוחט הייסט עס, אבצעהן מסירות, און חוץ לזה האָט ער אַרויסגעלאָזט א קלאַנג אויף איהם, אויף דעם נייעם שוחט הייסט עס, אז ער, דער נייער שוחט הייסט עס, איז א חברה־מאַן פון די היינטיגע חברה־לייט, פון די צעניסטען, וואָס האָבען צו טהון מיט די חדרים און קלויבען „שקלים־געלט״, און דער גביר אונזערער האַלט דאָך נישט פון די דאָזיגע צעניסטען, ער קאָן זיי נישט אָנקוקען, זיי זענען, זאָגט ער, גרויסע הולטאַיעס, און וויבאַלד אַזוי, איז דאָך די שחיטה זיינע

קיין שחיטה נישט, און נישט איטליכער איז א בעלן אויף פּאַרטינע אָבדירקעס. טענה איך מיט מיינע קונה'טעס: „ביי מיר מעגט איהר, נישקשה, קויפען אָבדירקעס, מיין שוחט איז דער אַלטער שוחט". זאָגען זיי: „יאָ, איהר זענט אודאי זעהר גערעכט, נאָר וואָס דען? אויפ'ן ביילעק שטעהט ביי זיי נישט אויפגעשריבען, פון וועמענ'ס שחיטה זיי זענען — פונ'ם אַלטען שוחט, צי פונ'ם נייעם שוחט"... זאָג איך: „וואָס הייסט, סע שטעהט נישט אויפּ־געשריבען? אז איך זאָג אייך: פונ'ם אַלטען שוחט, איז פונ'ם אַלטען שוחט; סיידען, זאָג איך, איך בין שוין ביי אייך נישט באגלויבט, איז שוין, זאָג איך, עק וועלט!"... זאָגען זיי: „א מאָדנע אידינע איהר זענט! איהר זענט ביי אונז אויף אַלסדינג באַ־גלויבט; נאָר אז מיר קאָנען אויספיהרען אליין שיקען צום שוחט קוילען גענז, וואָס זשע דאַרפען מיר אָבדירקעס, וואָס מיר קאָנען נישט וויסען, וועמענ'ס שחיטה דאָס איז?"... „טפו! ווידער א מאָל, זאָג איך, דאָס אייגענע? אז איך שווער אייך ביי מיין מאַן און קינדער! איהר ווייסט, זאָג איך, ס'איז בי מיר א גוטע שבועה!"... זאָגען זיי: „צו וואָס דאַרפט איהר זיך שווערען, אז מיר גלויבען אייך סאַי ווי סאַי?"... זאָג איך: „נו, נעמט זשע צו ביי מיר א פּאָר אָבדירקעס, לאָם איך מאַכען גרינגער דעם קאָשעק!" זאָגען זיי: „מיר קאָנען נישט נעמען ביי אייך קיין אָבדירקעס, איבער דער שחיטה"... נו? גענה טעסע פּלעקער! אריינגעהן אין יענעמ'ס לאַגע — דאָס איז נישטאָ! רחמנות האָבען: א אידינע מאַרדעוועט זיך אָן מיט גענז, מע מיינט — טאָמער, איך וויים, מע וועט עפּים פאַרדיענען; עס האָט זיך געשטעלט אזא ווינטער, האָלץ איז נישטאָ, שטרוי איז טייער, א רענדעל א וואָגען שטרוי, און די קינדער נעבאַך לויפען באָרוועס אין חדר אריין, קומען צו געהן אהיים ברוין און בלוי, חאַפּען זיך ארויף אויפ'ן אויווען, נאָרען זיך איין, ווי די קראָליקלעך, און קוקען־אַרוים אויף הייסע קאַרטאָפלים, און קאַרטאָפלים איז מיט גאָלד גלייך, א סך איז נישט געראָטען און א סך איז פאַרבליבען אין דער ערד... א שטאָדט! עמיצער

זאָל זיך דאָס אַרומקוקן, אָרעמעלייט געהען־אויס פון קעלט, אָרעמעלייט שטאַרבען, שוואָלען פון הונגער, קינדער פאַלען ווי שטרוי, ווי פליעגען. נאָך מיט חסד, ווי זאָגט איהר, וואָס נאָר אָרעמעלייט שטאַרבען... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: אַ אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

די אַבדירקעס פון די גענז... מע זאָל וועלען, הערט איהר, אַרויסקוקען אויף די אַבדירקעס אַליין, וואָלט מען שען אויסגעזעהן מיט די גענז! אַ חוץ אַבדירקעס, איז פאַרהאַן ביי גענז די דרויב־לעך: גריוועץ, לעבערלעך, פופיקלעך, קעפּלעך און פיסלעך, גערגעלעך, פליעגעלעך, צינגעלעך, הערצלעך און נירלעך. היינט העלזלעך! פאַרהאַן ביי מיר איינע אַ בעל־הבית'טע, פעטשעריציכע הייסט זי, נעמט זי צו ביי מיר אַלע העלזלעך, וויפיעל איך האָב; עס מעג זיין אַ האַלבע מאה העלזלעך, לאָזט זי מיך נישט אַרויס. דער מאַן איהרער, זאָגט זי, פעטשעריצי הייסט עס, איז אַ ליעב־האָבער פון ברוסט און פון העלזלעך. ברוסט האָט ער ליעב, זאָגט זי, קאַלטערהייט, מיט פעפער באַפּעפערט, און העלזלעך — געפילטע מיט מעהל, אָדער מיט קאַשע, אָדער מיט פאַרפעלעך, אָדער מיט לעבער און מיט גריוועץ, געבראָטען באַזונדער, אָדער געקאָכט אין מעהרען. וואָס זשע מיינט איהר? ווי די מתים עסען, אַזאַ פּנים האָבען זיי. ער זעהט, קיין עין־הרע, אויס קעגען מיין מאַן, ווי אַ איד פון אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג, חאָטש ער איז עלטער פון מיין מאַן מיט גוטע צעהן יאָהר. און חאָטש מיין מאַן טהוט אויך קיין שום אַרבייט נישט, זיצט ער חאָטש און לערענט, און אַז ער קומט אַהיים, וועט ער נישט זאָגען, ווי אַנדערע מאַנען: „הער נאָר, דו, גיב עפּיס עסען!" ער, אַז ער קומט אַהיים פון בית־המדרש, איז דאָס ערשטע — נעמט ער זיך צו אַ ספר, קוקט אין ספר אַריין און זיפצט, זיפצט שטילערהייט — אַ סימן, אַז ער וויל

עסען. נאָר זאָגען: „געב עסען" — דאָס איז נישטאָ. וואָס דען? א קרעכץ און א נעם מיט דער האַנט בײ'ם האַרצען און א זאָג: „אַך־אַך־אַך!" — א סימן, אז ער איז גוט הונגעריג. „ווערסט עפּיס אפשר נעמען אין מויל אַרײן?" — פרעגט מען איהם. מאַכט ער צו מיר: „מהיכא־תיתי"... וויפיעל מאָל איך זאָג איהם: „איך פאַרשטעה נישט — האָסט דאָך א מויל, קאָנסט דו דאָך זאָגען, אז דו ביזט הונגעריג; וואָס דאַרפסט דו זיצען און קרעכצען?"... ענטפערט די וואַנט?... איך וואָלט וועלען אומיס־טען זעהן, וואָס וואָלט געווען, איך זאָל איהם דריי טאָג כסדר נישט געבען קיין עסען? איהר מיינט, ער איז חלילה אַזאַ איין אָפּ־געריסענער נאַר? ווי קאָן א איד א למדן א מופלג זיין א נאַר? ער זאָל, צו זיין קאָנען, הערט איהר, וואָס ער קאָן לערנען, נאָך זיין א ביסעלע מעהר קריכער, וואָלט ער דען נישט געקאָנט זיין בײ אונז א רב? אי, וואָס וועלען מיר טהון מיט'ן אַלטען רב? למאי, וואָס וועלען מיר טהון מיט'ן אַלטען חזן? מע האָט נויטיג באַ־דאַרפט צונעמען א נייעם חזן אין שוהל, כדי דער אַלטער זאָל שטאַרבען פון הונגער, טאָמער איז ער געווען פריהער, הייסט עס, א קליינער אביון? באַשר, דעם גביר האָט זיך פאַרגלוסט זינגען! ווילסט זינגען? געה אין טרעיאַטער, להבדיל, וועט מען דיר דאַרטען זינגען צעזעצטערהייט!... איך זאָל זיין, הערט איהר, א מאַנסביל, וואָלט איך זיך מיט די גבירים גערעכענט. אוי, וואָלט איך מיך מיט זיי גערעכענט! איהר מיינט, איך האָב עפּיס צו זיי? איך האָב צו זיי גאָרנישט, נאָר איך האָב זיי פיינט. איך האָב פיינט א נגיד! א נגיד און א שפין, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען! איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז בײ מיר אַזאַ טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

מע האָט פון די גענז... מיינט נישט, אז מע פאַרקויפט שוין אויס די גאַנצע שמאַלץ מיט אַלע אָבדירקעס מיט אַלע דרויבלעך

פון די גענז, ווערט מען שוין גליקליך. גענז זאָלען נישט האָבען קיין פוך און קיין פעדערען אויף זיך, וואָלט נישט כדאי געווען דער גאַנצער עסק. פריהער, אז איך האָלט נאָך ביי פאַרוואַרפען די גענז, סקובּע איך זיי שוין אונטער, די גענז, אונטער די פּאַכוועלעך, און קלויב־צונויף דאָס ביסעל פוך. נאָכדעם, נאָכ׳ן קוילען, שמועסט מען נישט — דאָס ביסעל פוך באַזונדער, און די פעדערען באַזונדער, און איך גרייט מיר צו אַרבּייט אויף אַ גאַנצען ווינטער. די נעכט זענען דאָך גענוג גרויס, מע קאָן זיך גענוג אָנפליקען. פליק איך. אצינד האָב איך אַ שטיקעל הילף: מיידלעך. מיידלעך זענען נישט קיין יונגלעך. יונגלעך געהען אין חדר אריין, און מיידלעך וואָס? מיידלעך זענען גענז, זיצען און האָדעווען זיך און וואַכסען. זעץ איך זיי אנידער נעבען זיך איבער אַ זיפּ: „העלפט, קינדערלעך, פליקען פעדערען; איך וועל אייך דערפאַר, אם ירצה השם, מאָרגען שענקען אַ גריוון, באַשמירען אַ שטיקעל ברויט מיט שמאַלץ, אָדער גאָר צושטעלען אַ זופּ פון קישקעלעך!״ אהא, זאָלט איהר זעהן, ווי סע ווערט אַ גדולה און מע נעמט זיך צו דער אַרבּייט — אַ קליינינקייט, אַ זופּ פון קישקעלעך! וואָס, משטיינס געזאָגט? אז קיין פלייש קוקט מען נישט אָן אַ גאַנצע וואָך, חוץ שבת. איך זאָל נישט האַנדלען מיט קיין גענז, וויים איך נישט, וואָס איך וואָלט געטהאָן אַ גאַנצע וואָך מיט די קינדער! אַזוי וואַרפט זיך פאַרט דורך אַ פלאָסטערעל, אַ גערגעלע, אַ קעפעל, אַ פיסעל, אַ קישקעלע, אַ ביסעל שמאַלץ — דער ריח אַליין איז שוין גענוג! אַז איך בין געזעסען, נישט היינט געדאַכט, נישט פאַר אייך גע־דאַכט, נישט פאַר קיין שום אידען געדאַכט, אין שכנות, ביי יענטען הייסט עס, האָב איך אַליין געהערט פון גנעסי׳ס מויל: „אז עס קומט, זאָגט זי, די צייט פון חנוכה און איהר הויבט זיך אָן, זאָגט זי, פאַרען מיט די גענז, ביי דער פּסח׳יגער שמאַלץ, — קומט, זאָגט זי, אויף מיין האַליאַסטרע אַ נייע הויט; פונ׳ם ריח אַליין, זאָגט זי, פאַרדרעהט זיך זיי שוין דאָס קעפעל, און סע מאַהלט זיך זיי אויס, אז זיי עסען גענזענס״... איהר מיינט, ס׳איז מיר געווען אַנגענעהם

אָנצוקוקען גנעסי׳ם חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, ווי זיי קוקען־אַראָפּ פונ׳ם אויפ׳ן־אויווען, זעהען פאַר זיך אַזא טאָפּ שמאַלץ מיט אַזוי פיעל גריוועו — און נישט אויסציהען קיין הענטעל אפילו, נאָר ליגען און קוקען נעבאַך, ווי הונגעריגע וועלף, און באַלעקען זיך, און די אויגלעך בשעת מעשה גלאַנצען — אַ גאָט׳ס רחמנות צו זעהען דעם צער! שטופּט מען זיי אריין דאָרטען אַ גריוו אין הענטעל, מע טהוט זיי אַ שמיר אַ ביסעל שמאַלץ איבער די ליפּען. וואָס נאָך, איך בעט אייך? ווי קאָן איך אָנהאָדעוועו אַזוי פיעל מייל*ער, אַז איך בין אַליין אָפּגעשאָטען, קיין עין־הרע, מיט קינדער, און דער מאַן פאַרדיענט נישט קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען, און שולדיג איז מען אויף די גענז — איך זאָל עס פאַרמאָגען אַ דריט־חלק מיט אייך אינאיינעם, און פריצענט וואַכּסט ווי מיט רוחות, און צאָהלען מוז מען, איך וועל נישט געהן פאַרבאָרען זיך, בלייבען איין אָנ־זעצעריו, חלילה, אַזוי ווי יענטע, אשטייגער, וואָס האָט נישט אָפּ־געצאָהלט דעם שוואָגער פאַר דער אַנדערער האַלבע דירה, צוליעב׳ן זוהנדעל, וואָס שטודיערט, זאָגט מען, אין די קלאַסען און שרייבט אום שבת... אַזוי זאָגט די וועלט. איך בין דערביי נישט גע־שטאַנען. איך האָב פיינט זאָגען דאָס, וואָס איך ווייס נישט, און פון באַרעדען יענעם אַנטלויף איך. איך פרעג נאָר איין זאַך: צו וואָס באַדאַרף עס יענטע׳ם זוהנדעל זיין אַ געשטודיערטער? אַז בסך־הכּל איז ער גאָר אַ קראַנקער, משטיינס געזאָגט, אַ טשע־כאָטניק; זיי זענען אַלע, נישט דאָ געדאַכט, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום אידישער שטוב געדאַכט, טשעכאָט־ניקעס. לאָז ער איהר לעבען הונדערט צוואַנציג יאָהר, איך בין איהר אַ גוטער פריינט, וואָס האָב איך צו איהר? חאָטש, אַז מע וויל צוריק, האָט זי קענען מיר נישט אַזוי יוצא געוועו! מע נעמט נישט און מע רויכערט נישט אַרוים קיין שכנים אין מיטען פאַר־פסח! וואָס איז? באַשר מנשה דער וואַסערפיהרער קאָן צאָהלען אַ קערבעל אַ וואָך, און איך נישט! לאָז זי זיך באַריהמען דעמאָלט, אַז ער וועט איהר באַצאָהלען! ס׳איז גאָר אַ סברה, אַז אָט דער

מנשה איז אַ בעל־חוב, די האָר זענען נישט זיינע. פּאַרנומען ביי אַלע בעלי־בתּים פאַר וואַסער אויף אַ גאַנצען ווינטער, און אַ קבצן איז ער אויך אַ גוטער, און אַ ווייב האָט ער, פּעסי רופט מען זי, אויך אַ גוטע שטוקע! גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר שאַט... מיר דאַכט זיך, איך האָב אייך געוואָלט עפּיס דערצעהלען אַ שענס? פּרעגט מיך בחרם, איך האָב שוין אַליין אויך פאַר־געסען וואָס!... אָט די ווייבער, הערט איהר, איז אייך קיין קאַטאָ־וועס נישט! דאָס איז עפּים אַ מין פאָלק!... אָט האָב איך אייך דאָ אויסגעמישט פון כּל מאמינים שהוא, קאַשע מיט באָרשט און מיט לעבערלעך און מיט נעכטיגע טעג — טאָמער ווייסט איהר וואָס? אַ אידינע, הערט איהר, האָט טאַקי אין זיך נייען מאָס רעד!... איך וועל אייך שוין מוזען אָפּלעגען די מעשה נאָך אויף אַ מאָל.

א ווייסע כפרה

א מאנאלאג פון א „מאראם".

געשריבען אין יאָהר 1904.

אַ ווייסע כפרה

— איך ווייס ניט, ווי אַזוי איהר; ביי מיר, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל, אַ ווייסע כפרה אויף ערב יום־כפור — דאָס מוז זיין! איך וועל אייך זאָגען דעם ריינעם אמת: איך פאַרשטעה גאָרניט, ווי אַזוי וואָלט איך געקאָנט שלאָגען כפרות ניט מיט קיין ווייסער כפרה? עס מאָהלט זיך מיר אויס, איך וואָלט אַ גאַנץ יאָהר מורא געהאַט פאַר שטאַרבען. איך בין שוין אַזוי געוואוינט געוואָרען פון קינדווייז אָן. ס'איז אַלסדינג אַ געוואוינהייט. מיין מאַמע, מוזט איהר וויסען, איז אויך נישט קיין גרויסע צדיקית, נאָר פון די דאָזיגע זאכען האַלט זי גראָד. צום ביישפּיעל: אויף פּסח — פּסח'יגען באָרשט, אויף שבועות — ליובּיסטיק, אַ כפרה — אַ ווייסע, חנוכּה — לאַטקעס, פּורים — שלח־מנות, וכדומה אַזעלכע מצוות היט זי אָפּ, ווי איין אמת'ע רביצין. „הזכרת־נשמות” איז ביי איהר דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג, און חלילה ניט הערען שופר בלאָזען איז פאַר איהר אַ סך אַ גרעסערער אומגליק, ווי ביי מיר, למשל, נישט הערען, להבדיל, שאַליאַפּינען... פון דעסטוועגען, איהר זאָלט זי קענען, וואָלט איהר זיכער מיינען, אַז דאָס איז אַ גרויסאַרטיגע געבילדעטע דאַמע. געטע און שילער לאָזט זי עד היום ניט אַרויס פון מויל, און מיט טשאָקען שלאָפט זי נאָך ביז היינטיגען טאָג. און קומט ראש־חודש אלול, זאָלט איהר זעהן, דעקט זי זיך איבער דעם קאָפּ מיט אַ ווייס טיכעל און האָט צו טהון מיט די „יענטעס”;

איך האָב מורא, אויב זי שמועסט ניט מיט זיי מכּח קנייטלעך לעגען... און נאָכדעם, אוועק די וויינענדיגע טעג — אראָפּגע־וואָרפען דאָס טיכעל פונ'ם קאָפּ, און ווידער געטע, ווידער שילער, ווידער טשאַקע. אָט אַזאַ מין אידינע איז די מאַמע מיינע, און אָט אויף דעם אייגענעם אידישען שניט האָט זי גע־פיהרט אונז אויך, די טעכטער איהרע. פינף זענען מיר געוועזען, און אַלע האָבען מיר חתונה געהאַט „פאָ־ליובווי", דאָס הייסט: שענע מיידלעך זענען מיר געווען, און געבילדעט אודאי, און נדן האָבען מיר געהאַט אויף זיך צו פופצעהנטויזענט אין באַנק. אויף אַ טאָכטער, — היינט פאַר וואָס זשע זאָל מען אונז פיינט האָבען? מיר האָבען גע'שמ'ט, דאַרפט איהר וויסען, אויף דער וועלט ניט אַזוי מיט אונזער שענקייט און מיט אונזער בילדונג, ווי מיט אונזער גוט־אויפגעצויגען־ווערען. דערציהונג, הערט איהר, איז אַ גרויסע, אַ גרויסע זאַך! למשל, אַזוי, אין אַנדערע פאַכען, זענען מיר דערצויגען געוואָרען ביי אונזער מוטער דוקא פראַנק און פריי: געקאָנט רעדען מיט וועמען מיר האָבען געוואָלט, גע־קאָנט געהן וואוהין מיר האָבען געוואָלט, און געקאָנט טהון וואָס מיר האָבען געוואָלט; נאָר דאָרט, וואו עס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט לשון אידישקייט, איז געווען חיות ניט זיכער! צום ביישפיעל, נעמט מיר אַראָפּ דעם קאָפּ, איך זאָל אייך אויסטהון דעם לינקען שוך פריהער פאַר'ן רעכטען. וואָלאָדי לאַכט פון מיר און מאַכט חוזק; נאָר איך זאָל וועלען קוקען אויף וואָלאָדין, וואָס וואָלאָדי לאַכט, וואָלט ביי מיר פּסח געווען גאָלע פאַסקע מיט נעפאַרבטע אייער, אָהן אַ ברעקעל מצה. מיין וואָלאָדי איז אין אידישקייט אַ ביסעל... נו־נו... דאָס הייסט: אַזוי, פאַרקעהרט; אַ אידען האָט ער, אדרבה, מיט'ן גרעסטען כּבוד. דערהערט ער ערגיץ אויף אידען אַ צרה, אַ פּאָגראָם, געהט ער אַרום אָהן אַ קאָפּ: סטיימש אַ איד, אידיש בלוט!... פיינט האָט ער נאָר די אידישע תּנועות מיט די אידישע גענג. אַ איד, זאָגט ער, איז איין עזות־פּנים, אַ איד איז אַ „נאַחאַל"... לאָז

אָבער אַ פרעמדער פּרובען זאָגען אויף אידען אַ שלעכט וואָרט, וועט ער איהם די אויגען אַרויסרייסען. אַ מאָדנע בריאה אַט דער וואלאדי! איך האָב וויפיעל מאָל איהם געהערט באַריהמען זיך פאַר די פּריצים, וואָס קומען זיך אַמאָל צונויף ביי אונז שפּיעלען אין פּרעפערענס, אַז מיר האָבען אונזער אייגענעם אידישען דיפּלאָמאַט הערצל, וואָס איז אַ גאַנצער בן־בית ביי'ם טערקישען סולטאַן; און אַז די ציוניסטען זענען געקומען אַנו־מעלטען צו איהם נאָך געלט, האָט ער מיט זיי געהאַט אַ לאַנגען ויכוח, זיי באַוויזען, אַז זיי טראָגען זיך אַרום מיט חלומות, זיך איינגערעדט אַ לונג־און־לעבער אויף דער נאָז... נו, און געלט? איהר מיינט, ער האָט זיי נישט געגעבען? געגעבען! אָט אַזאַ מין נפש איז מיין וואלאדי. וויפיעל האָב איך צו טהון מיט איהם פאַר די קינדער! מיינע קינדער זענען, קיין עין־הרע, געראָטענע קינדער, שענע, געזונטע, פרישע, לויטערע. וואָס נאָך דאַרף מען? וויל ער, וואלאדי הייסט דאָס, זיי זאָלען אַלסדינג קענען. קענען? מהכתיתי, איך וויל אויך, זיי זאָלען אַלסדינג קענען. ווער וויל דאָס ניט, אַז קינדער זאָלען קענען? דאָס געזונט זייערס איז אָבער ביי מיר טייערער. איך בין אַ מוטער ניט אַזאַ הייסע, נאָר דאָך אַ מוטער, ווייס איך, וואָס הייסט געזונט. מיין סאַשקע מיט מיין סאָנקע, איידער זיי זענען אויסגעוואַכסען — ע־הע־הע! קומט ער צו געהן און מוטשעט זיי — ער וויל, זיי זאָלען אַלסדינג קענען, אַלסדינג וויסען, אפילו אידיש, זאָגט ער, דאַרפען זיי אויך קענען. קאַרג, וואָס זיי האָבען אויף זיך די גימנאַזיע, מיט מוזיקע, מיט טאַנצען, מיט שלעק, באַדאַרפען זיי נאָך האָבען אויף זיך נאָך איין אומגליק: אידיש לערנען! מע זאָל חאָטש לערנען אידיש, ווי מע לערענט, למשל, דייטש, אָדער פראַנצויז, אָדער איינגעלש. צי דער אידישער לעהרער זאָל חאָטש זיין אַ לעהרער, ווי אַלע לעהרערס. איז ער אָבער, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד, איך ווייס אַליין ניט וואָס. וואלאדי אַליין קאָן ניט ליידען דעם ריח פונ'ם אידישען לעהרער. אַלע מאָל נאָך

זיין אוועקגעהן עפּענט ער אויף דאָס פענסטער. „צו וואָס טויג ער דיר?" — טענה איך מיט איהם. „ס'איז היינט, זאָגט ער, א מאָדע אידיש, דאַרפען זיי לערנען אידיש". איהר פאַרשטעהט? ס'איז א מאָדע! אַלסדינג איז א מאָדע. קאָרטען איז אויך א מאָדע. מיין וואַלאָדי האָט אמאָל געוואוסט א פרעפעראַנס, א דערדע, א זעכס־און־זעכציג; היינט קאָן ער זיך שוין אוועקזעצען אויף א גאַנצע נאַכט און שפּיעלען ביז דעם אַנדערען אויפדער־נאַכט. ער קאָן זיך שוין כמעט אָהן קיין קאָרטען נישט באַגעהן. נאָר כל זמן ער האָט געשפּיעלט אין דער היים — האָט מיך ניט געאַהרט. איך אַליין האַלט אויך פון א פרעפעראַנס, און איין אָקעלע האָב איך אַליין אויך ניט פיינט. ביי מיין מאַמען פלעגען מיר אַלע שפּיעלען גאַנץ אָפט אין אָקע. אַהרען אַהרט מיך נאָר, למאי ער שפּיעלט אין קלוב. אוי, דער קלוב! דער קלוב! פאַר־ברענט זאָלען ווערען אַלע קלובען אייף דער וועלט! ערשטענס, איין עבירה טאַקי דאָס געלט. שפּיעלען שפּיעלט ער אויף צו געווינען, נאָך ער פאַרשפּיעלט, ער פאַרשפּיעלט א סך געלט! איך וויים, ווען ער פאַרשפּיעלט און ווען ער געווינט. קומט ער נערוועז, דאָס הייסט, ריין משוגע, לאָזט־אוים צו מיר זיין ביטער האַרץ, זוכט חסרונות אויף יעז'ען טריט — איז א סימן, אז ער האָט פאַרשפּיעלט. היינט די צייט, וואָס געהט אוועק! די נעכט! די נעכט! די ערשטע צייט, איידער איך בין געוואָהר געוואָרען, וואו ער ווערט פאַרשוואונדען אַלע נאַכט, בין איך געווען אוים מענטש, שיער ניט משוגע געוואָרען. אַלע מאָל האָט ער מיר צוגעטראַכט א נייעם תירוץ. דאָס — א בוררות דריי נעכט כסדר, א זאַסעדאַניע, אָדער גלאַט א גוטער ברודער האָט איהם פאַרשלעפּט צו זיך אויף א פרעפעראַנס. נאָר וואָס דען? איך קען וואַלאָדין. איך וויים, ווען ער לייגט און ווען ער זאָגט איין אמת. שווערט ער זיך און איז בשעת מעשה רעכט אין כעס, איז א סימן, אז ער זאָגט א ליגען. האָב איך אָנגעהויבען מסתמא נאָכצושמעקען און אויסצוטאַפּען, און בין געוואָהר גע־

וואָרעו, אז ער גערהט אין קלוב. א שטיין פונ'ם הארצען! דאנקען גאָט, וואָס חאָטש ניט ערגיץ אנדערש... „וואלאָדי, טענה איך מיט איהם, קאָרטען קאָנסט דו דען ניט אויספיהרען אין דער היים?" ענטפערט ער מיר: „אין קלוב זעהט מען זיך מיט דעם, מיט יענעם. מע הערט וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך"... בלאָטע! דאָס איז, ווי זאָגט מען, א תירוץ פאר די בענטשליכט. „וואלאָדי, טענה איך מיט איהם ווייטער, בארעכען דיך, דו לאָזט מיך זיצען איינע אליין גאנצע נעכט, קוקסט ניט אָן, זאָג איך, קיין קינד אין די אויגען, גזלן, האָסט קיין מורא ניט פאר גאָט, וואלאָדי?" זאָגט ער, אז ער האָט פיינט סצענעס, קאָן ניט הערען, אז איך רעד מיט גאָט. הויב איך אָן וויינען. טהוט ער א זעץ מיט דער טיר, גערהט אוועק און קומט אויף מאָרגען אין דער פריה רעכט ברוגז. איהר פארשטעהט? א י ה ם קומט נאָך ארוים! איך באטראכט איהם דעמאָלט, מיין וואלאָדין הייסט דאָס, און דערמאָן מיך אין אמאָל, אוי, בשעת ער האָט זיך ארומגעדרעהט ארום מיר,. זיך גע'שדכנ'ט, געפאדקעוועט, געצעהלט די טריט, געהיט דעם שאָטען. ס'איז איהם ניט אָנגעקומען גרינג. קודם כל, האָט ער געזעהען, ער זאָל געפעלען ווערען דער מאמע מיינער, אויסהערען פון איהר אויף אויסוועניג גאנצע שטיקער פון געטע מיט שילער מיט טשאָקע. נאָכדעם האָט ער איהר געלייענט ביכער, און דוקא ראָמאנען, און דוקא אזעלכע, וואָס א שטיין קאָן צע־גאָסען ווערען, געהאלטען איהר בשעת מעשה די בייוועלעך, זומער איהר געהאָלפען פרעגלען איינגעמאכטס, ווינטער געשפיעלט מיט איהר אין „קאָנטשעניע". גוט פארשווארצט געוואָרען, און אלץ צוליעב מיר. נאָך מיר איז ער געשטאָרבען, אויסגעגאנגען נאָך מיינע טריט! א קניהע ערד האָט ער אויסגעשלאָגען, ביז ער האָט דערלעבט צו הערען פון מיר דאָס גוטע וואָ"ט, וואָרום איך האָב געהאט דעמאָלט דריי אזעלכע חתנים פיינע בריה'ס, ווי ער. איינער פון זיי, ער איז היינט דאָקטאָר, איז אין מיר געווען פאר־ליעבט טאָקי צום שטאַרבען. דאָס הייסט, זיי זענען אלע געווען

נאָך מיר די כפרה. און היינט? לאָם איך וועלען היינט עמיצען פארדרעהען דעם קאָפּ, איז ביי מיר א מלאכה? אָט, אשטייגער, ברענהאָלץ דער אפטייקער, וואָס טאנצט אזוי ארום מיר, — דער־צעהלט ער מיר מעשיות, וויל מיך איינרעדען, אז איך בין יונגער מיט צעהן יאָהר, ווי איך בין. און וואָס קומט ער אקוראט דעמאָלט, ווען וואָלאָדי איז ניטאָ?... אמת, איך אליין ווייז איהם א דרך; איך וויל, אז וואָלאָדי זאָל דאָס טאקי וויסען, און לאָז דאָס איהם פארדריסען... איך אליין דערצעהל נאָכדעם וואָלאָדין: „דו ווייסט, זאָג איך, ווער ס'איז דאָ געוועזען?" „„ברענהאָלץ?"" — זאָגט ער, און ער זאָל זיך דאָס אפילו פארקרימען! „מאָרגען, זאָג איך, געהען מיר מיט איהם אויף שאליאפינען אינצווייען"... „מיט וועמען, מאכט ער, מיט ברענהאָלצען?" איך קוק אויף איהם בשעת מעשה און טראכט מיר: „ווארט־אויס, איך וועל דיר דערגעהן די יאָהר!" און רוף מיך אָן צו איהם: „ווי מיינסט דו, וואָלאָדי, נישקשה מיר זאָלען דינגען מיט ברענהאָלץ דעם אפטייקער איין דאטשע?" „וואָס זאָל דאָ זיין, זאָגט ער, קשה?" „ברענהאָלץ, זאָג איך, וויל מיט מיר פאָהרען היינטיגס יאָהר קיין מאריענבאד אינאיינעם". „געזונטערהייט", זאָגט ער. געזונטערהייט? אָבער גאָר לא! דוקא ווייל דו ווילסט, וויל איך ניט... איך בעט אייך, וואָס איז דאָס געוואָרען מיט מיין וואָלאָדין? חברה האָבען איהם גוט אריינגענומען אין קאָהן אריין... אָה, חברה קאָן! פון קלוב קאָן קיין גוטס נישט ארויס. פון קלוב געהט מען אלע נאכט... איך ווייס וואוהין מע געהט. איך האָב מיך שוין צעפרעגט. פון קלוב געהט מען אלע נאכט אין „פארנאס", אין „אָלימפ", אין „ארקאדי", וכדומה אזעלכע פרייליכע ערטלעך, און מע פאר־ברענגט די צייט גאנץ פרייליך... ברענען זאָל דער קלוב! ברענען זאָלען די קאָרטען! ברענען זאָל די קאָמפאניע! אמאָל פלעגען מיר מיט וואָלאָדין אויסזיצען גאנצע נעכט און רעדען, און רעדען, קיינמאָל ניט אויסגעלאָזט זיך קיין שטאָף; און היינט קאָנען מיר קיין האלבע שעה ניט זיצען אינאיינעם. אויסגעגאנגען ביי אונז

מאטעריאל. דערפאר געפינט זיך ביי אונז רעד מיט דעם דאָזיגען אפטייקער, מיט ברענהאָלצען — פון דער וועלט רעד. פוסטע דבורים, חכמות, ליעדלעך, אנעקדאָטען. אוי, האָט ער אנעקדאָטען, ברענהאָלץ, ברענגען זאָל ער אויפ'ן פייער! און דוקא אידישע אנעקדאָטען, חי־חי, פון דער וועלט אנעקדאָטען! איך האָב ליעב א שענעם אנעקדאָט; הערען אנעקדאָטען ווערט מיר קיינמאָל נישט נמאס. זיצט ער, ברענהאָלץ הייסט דאָס, גאַנצע נעכט און דערצעהלט מיר אנעקדאָטען... איך ווייס, אז די גאַנצע שטאָדט האַלט מיך אין די מיילער. איך ווייס גאַנץ גוט, וואָס מע זאָגט אויף מיר, נאָר עס זאָל מיך אָנהויבען צו אהרען! מיך אהרט נאָר, למאי עס אהרט ניט וואָלאָדין אהרט דאָס ניט!... וועה־וועה! אמאָליגע יאָהרען, למשל, ווען מע קומט און מע דערצעהלט וואָלאָדין, אז סע זיצט ביי מיר גאַנצע נעכט איין אפטייקער און דערצעהלט מיר אנעקדאָטען — האַ־האַ־האַ! און היינט? גאָרניט. ער קומט אמאָל צו געהן שפעט ביינאַכט, טרעפט ער איהם ביי מיר זיצען אויפ'ן באַלקאָן — און גאָרניט. „וואָס הערט זיך עפּים נייעס, פאַני ברענהאָלץ?" און פאַני ברענהאָלץ דערצעהלט איהם נייעס. וואָלאָדי רויכערט, מאַכט זיך, ווי ער הערט מיט קאָפּ, און האָט אין זינען בשעת מעשה — ווייס איך וואָס, וואָרום דער קאָפּ איז איהם נאָר דאָרטען. איהר ווילט וויסען, וואו דאָרטען? עה! איך זאָל וויסען, וואו איז דער „דאָרטען", וואָלט דאָך גוט געווען! איך וויל שוין לאַנג וויסען. איך האָב שוין אפילו אָנגעשמעקט א שטיקעל „סליד" אויך. דאָ ניט לאַנג האָב איך אויסגעטרייסעלט א בריוועלע ביי איהם, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, פון די הויזען־קעשענעס, זעהר א שען בריוועלע, אויף רויזענפּאַפּיער, דורכגעשפּיגעוועט מיט פּאַרפומען און גע'חתמ'עט „מאשא"... מאשא? מאשא? ווער קאָן זיין די דאָזיגע מאשא?... שוין צוויי וואָכען, אז איך ברעך מיר דעם קאָפּ, איך קאָן גאָר אזוי קלוג ניט זיין... אָה! לאָם איך נאָר געוואָהר ווערען אקוראַט, וועט ער זיך ביי מיר נישט נאַרען!

ער וועט ביי מיר האָבען אַ מאַשע! סע וועט איהם שוין זיין מאַשעדיג אין די אויגען!... שאַ, וואוהין בין איך דאָס פאַר־פאָהרען? פון וואָס האָב איך אייך אָנגעהויבען? יאָ, כפּרות. איך וויים ניט, ווי אַזוי איהר; ביי מיר, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל, אַ ווייסע כפּרה אויף ערב יום־כפּור — דאָס מוז זיין! „ווי די כפּרה איז ווייס, בין איך ווייס פון זינד". אַזוי האָט מיך די מאַמע געלעהרענט. איך געה נאָך דער מאַמע'ס שניט. דערפאַר מוז איך האָבען אַ כפּרה אַ ווייסע. און נישט נאָר פאַר מיר — פאַר וואָלאָדין, פאַר די קינדער, און אפילו פאַר מיין קליין ליאָליטשקע קויף איך אַ קליין ווייס היהנדעלע, אַ קליין ווייס כפּרה'לע, מיר פאַר איהרע שענע אויגעלעך, און שלאָג מיט איהר כפּרות. איך שלאָג פאַר זיי אַלעמען כפּרות. אָך און וועה, אַז איך בין די איינציגע אידישקע אין שטוב, וואָס פאַרשטעהט אַ אידישען דין און וואָס האַלט פון אידישקייט... נעם איך דעם סידור, זאָג איך דעם „בני־אָדם", און דרעה, און דרעה די כפּרה: „זאת חליפתי, זאת תמורתי, זאת כפּרתי", און איך פיהל, אַז עס קומט מיר צו אַ שטיק געזונט, וואָרום ס'איז אַ ווייסע, אַ ווייסע כפּרה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען!...

דער יום־טוב'דיגער צימעס

אַ מאָנאָלאָג פון אַ ווילנער אידינע.

געשריבען אין יאָהר 1904.

דער יום־טוב'דיגער צימעס

— זיי זאָגען, די היינטיגע הייסט דאָס, די עזות־פּנים'ער, אַ קלאָג צו זיי, אַז דעמאָלט וועלען מענטשען זיין גליקליך, ווען מע וועט מאַכען אַ מישמאש, שלי שלך, שלך שלי... און איך זאָג אייך, אַז אויב עס וועט אַמאָל זיין אַזוי, וועט דאָס הייסען תּוהו־ובוהו — הימעל און ערד און סטרוטשע־באָב. הערט אַ מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען פאַראַיאָהרען אין דער צייט, דעם ערשטען טאָג סוכּות. איך זיץ, ווייסט איהר דאָך מן הסתם, אויף „גיטקע טויבע'ס זאַוואולעק", ביי גוטקע נעחע'ס אין הויף. דאָס הייסט, ס'איז אַזוי גוטקע נעחע'ס הויף, ווי איהר זייט מיר אַ פעטער. דער הויף איז איין „עקסווידאַרסקע הויף"; עס האָבען אין דעם אַ חלק, מיט גאָט'ס הילף, פינף ברידער מיט צוויי שוועסטער. זענען די ברידער געשטאָרבען, און די שוועסטער זענען אויך געשטאָרבען, און אַלע האָבען געלאָזען קינדער, און דוקא היבשליך, קאָן מען זיך ניט איינטיילען; ניט פאַרקויפען, ניט צעוואָרפען, סיידען חלילה אונטערצינדען, איז איין עבירה די גאַס, עס קאָן אַוועקגעהן אַ האַלבע שטאָדט. האַלט מען זיך מיט דער דירה, ווי איך מיט מיינע צרות: ניט קיין דאַך, ניט קיין טרעפּ, ניט קיין אויווען — אַ קאַטוך, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, און געה האַלט דאָרט אַ „הימעל־בעט" און צאָהל אַזאַ ראַטע, דריטהאַלבען רובעל אַ חודש נאָך מיט קאָפּיקעס. בייסער וואָס? ס'איז שוין מיט הייצונג. ניט מעהר זאָלען אייערע שונאים

זשיפּען, ווי מע הייצט זיך אָן, אַ חוץ שבת און יום־טוב; ס׳איז פון די מענטשען אליין, זאָגען זיי, גענוג ווארעם... טאקי ווארעם! שוין צופיעל ווארעם! בארעכענט, קיין עין־הרע, וויפיעל שכנים אויף איין דירה: שמערעל דער גלעזער — האָט איהר ניט איינס; פיני־מאיר דער קצב איז ניט צוויי; נפתלי־בער דער שמארגאָנער מלמד איז ניט דריי; משה׳קע דער אלמן איז ניט פיער. וואָלט ער זיין איין אלמן, וואָלט זיין נישקשה; איז ער אָבער אַזוי איין אלמן, ווי איהר זייט אַ גובערנאַטער. מע רופט איהם אלמן, ווייל ער איז אַמאָל געווען, ניט איצט געדאכט, איין אלמן. היינט איז ער, ברוך השם, אוים אלמן. גאָט האָט איהם געבענטשט מיט איין ארורה, זאָל זי זיך איהם נאָר האלטען, רבונו־של־עולם...

היינט האָב איך פארגעסען רעכענען רב יאָשע דעם סופר מיט דער שנור. פאר וואָס זאָג איך די שנור, ניט דער זוהן? ווייל דער זוהן איז אוועק אין מלחמה, האָט ער אָפּגעטראָטען זיין אָרט דעם גליקליכען פאָר, וואָס מע רופט זיי „די בונימאָוויטשעס". ווייסט איהר, פאר וואָס? דערפאר, וואָס ער איז אַ קאַליקער און זי איז אַ בלינדע, זענען זיי מאסף ממון. אַ סברה גאָר, אַז זיי האָבען אַ שענעם קאפּיטאַל, גאָר אַ שענעם קאפּיטאַל — צוויי מענטשען אוןביידע פארדיענערס! רב לייבע דעם בעל־מגיה פון דרוק רעכען איך שוין ניט, וואָרום ער איז ניטאָ אַ גאַנצע וואָך אין דער היים, אַ חוץ שבת; ער איז אַ מענטש אַ באַשעפטיגטער, האָט אפשר צעהן פרנסות: אַ חוץ וואָס ער דיענט אין דער דרוק, איז ער אַ מעקלער פון ספרים, אַ געהער אויף מנינים, אַ שיקער פון חברות, אַ זאָגער פון תהלים, אַ שלאָגער פון מלקות, אַ בלאָזער פון שופר, און אַז עס מאכט זיך, חס ושלום, איין אומ־גליק, אַ נוטה־למות, שטעלט ער צונויף אַ „יענך" — און נאָך כדומה אַזעלכע פרנסות לרוב. נאָר האָט קיין מורא ניט — זיין אידינע זיצט אויך ניט לעדיג: פלעכט הבדלות און פארקויפט באָבעס, און — שדים ווייסען איהם — פאַרט אַ קבצן! אוואו

האַלט איך אין חשבון? אַריבער אַ מנין געווים, און אפשר נאָך מיט אַ צולעג. וואָלט אַלץ זיין גוט, ווען אַלע וואָלטען דאַוונען אין איין שוהל. איז אָבער די צרה, וואָס דער איז אין ווילייקע און יענער אין חאַנדריקעווע. מילא, אַז דער גלעזער דאַוועגט אין דער גלעזערשער שוהל, דער קצב אין דער יאַטקעווער שוהל, דער מלמד אין דער ליבאַוויטשער שוהל — דאָס פאַרשטעהט מען נאָך: כל עורב למינהו — איטליכער צו זיין צעך. אָבער דו, אַלמן, וואָס קריכסט דו אין דער אַלטער שוהל דוקא צו סיראָטע דעם חזן? ביזט דאָס טאַקי אַזאַ מבין אויף נגינה? איהר וואָלט איהם הערען, אַז עס קומט שבת זינגען זמירות — אַ קלאָג צו איהם! אַ שטים פון אַ געקוילעטען האָהן, און גענזעלט זיך נאָך. ער פאַרהאַקט אַזוי דעם קאָפּ מיט זיין „ברוך שאָכלנו״, אַז דעם גאַנצען טאָג זונטאָג שאָכלנו׳ט מיר אין די אויהערען; טאָמער ווייסט איהר, וואָס ער האָט גע׳אָכלנו׳ט ביי דער ארורה זיינער, אַ חוץ קללות מיט חרמות? און פון דעסטוועגען, רעדט מיט איהר, איז זי געדעכט: אַ מאַן, זאָגט זי, איז ווי דער גלות — אָט מע טראָגט איהם, נאָר מע איז שוין געוועהנט. וואָס זאָגט איהר צו איהר קאָפּ?...

דאַכט מיר, איך וואָלט מעהר באַדאַרפט האָבען טענות צו דעם, וואָס איך בין ניט ווערטה דעם נאָמען דערמאָנען, וואָרום מיינער איז דאָך טאַקי יע, ווי זאָגט מען דאָס, אַ כשר׳ער שעפּס, טהוט ניט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער, זיצט יומם ולילה אין שוהל על התורה ועל העבודה, און איך ליג אין דער ערד, ווי איהר ווייסט, און באַק בייגעל. בייסער וואָס? איך וועל האָבען אַ שטוהל אין גן־עדן. אַרבייט איך טאַקי געטריי, ווי אַיין אייזעל, און איהם זעה, עס זאָל זיין דער שבת מיט׳ן יום־טוב, כיד המלך! פאַר וואָס שבת און יום־טוב? ווייל אַ גאַנצע וואָך עסט ער אויפ׳ן חשבון פון דבורה־אסתר. וואָס ער עסט און ווי אַזוי ער עסט — וויל איך גאָר אַזוי ווייט די האַנט ניט אַריינלעגען. איך

ווייס נאָר, אַז עס קומט שבת און יום־טוב, איז פאַר איהם גרייט די חלות, מיט די דגים, מיט'ן שטיקעל פלייש, מיט אַלעם מיט איינאַנדער. און קומט יום־טוב — מוז זיין צימעס: פסח פלוימען־צימעס, און סוכות מעהרען־צימעס.

האָט זיך געטראָפען אַ מעשה: פאַראיאָהרען סוכות גֶעווען אַ יקרות אויף מעהרען. שדים ווייסען זיי, נישט אריינגעפיהרט, אַפנים. אַ רענדעל אַ מעהרעלע. נאָר ס'איז עפּיס אַ תירוץ? ביי מיין מאַן איז דער צימעס טייערער פון אַלץ. ער וועט אייך מוחל זיין די דגים מיט'ן פלייש מיט אַלעם מיט איינאַנדער, אַבי צימעס זאָל איהם זיין. לאָז זיך אייך דאַכטען, איך ווייס, אַז ס'איז נאָר געזאָגט, ווייל דער צימעס איז דאָך שוין נאָך אַלעמען, מעג ער זיין אַ ותרן... האָב איך געבראַכט אַ קאָשעק מעהרען, צורעכט געמאַכט, צוגעשטעלט און אָפּגעקאָכט. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טעם גן־עדן! ניט אומזיסט איז דאָס ביי די נגידים אַ וואָכעדיגער מאכל; די נגידים זענען ניט קיין נאַראָנים. זיי האָבען ליעב אַלסדינג אין דער וואָכען דאָס, וואָס מיר האָבען ליעב אום שבת... אָפּגעקאָכט, אָוועקגעשטעלט און פאַרשאַרט אין מיין ווינקעלע, — איטליכע שכנה האָט זיך איהר ווינקעלע, — בין איך אַוועק אויף אַ ווײַלע צו דער שוועסטער געוואָהר ווערען. איך האָב אַ שוועסטער ביילקע, איז זי, ניט פאַר אייך געדאַכט, געלעהמט אויף די פיס שוין צעהן יאָהר, און דאָך לעבט זי פון איהרע אייגענע הענט: זי פליקט פעדערען. ווינטער, הייסט דאָס, פליקט זי פעדערען, און זומער אַרבייט זי קינדערשע זעקעלעך מיט נאַרעסענע היטעלעך. זיצען זיצט זי אויף דער אידישער גאַס, אויף לייבע לייזער'ס הויף, אויך איין עקסווידאָרסקע הויף, מיט נאָך עטליכע הונדערט געזינדלעך. נו, וואָס קומט מיר דער־פאַר, איך בעט אייך, אַז איך האָב מיך אַרויסגעחאַפּט אויף אַ האַלבע שעה צו דער שוועסטער איין מאָל אין אַ יום־טוב? און אַגב האָב איך איהר טאַקי געבראַכט אַ חלה מיט אַ שטיקעל פיש,

לאָז זי אויך וויסען פון א יום־טוב צו זאָגען. פרעמדע, חלילה, טראָג איך איהר ניט, אייגענע הארעוואניע, דין־וחשבון פאר׳ן מאן דארף איך אויך ניט אָפּגעבען, היינט וועמען הער איך?

בייסער מע זעהט זיך ניט א גאנצענע וואָך, א חוץ שבת און יום־טוב, האָבען מיר זיך א ביסעל פאררעדט. איז מען געקומען רופען מיך אהיים, איך זאָל גיכער געהן, ווארום ער איז שוין געקומען פון שוהל, דער מאן מיינער, א קלאָג צו מיר ניט, ער קאן שוין זיין גוט בייז, וויל נעבאך עסען. בין איך דאך געלאָפען ניט טוידט, ניט לעבעדיג, און געטראָפען אין סוכּה שוין דאָס זעלבסטע פארעל זיצען ביי דער סעודה, ווארום מיר אלע האָבען איין שטיקעל סוכּה, און ניט אלע קאָנען עסען אין איין צייט. דאנקען גאָט, זאָגען האָט ער מיר ניט געזאָגט גארניט, דער מאן מיינער. ער איז ניט פון די מאנען, וואָס זאָגען. ער איז א שטילער מענטש. נאָר ברוגז׳ליך, זעה איך, איז ער. איך קען איהם שוין נאָכ׳ן קוק: קוקט ער אריין אין א ספר אריין, איז א סימן, אז ער איז ברוגז. דאָס הייסט, אין ספר אריין קוקט ער תמיד, נאָר קוקען צו קוקען איז ניט גלייך: יענס איז אנדערש געקוקט, און דאָס איז ווידער אנדערש געקוקט. און א ביסעל איז ער טאקי סגי־נהור׳דיג אויף איין אויג, קוקט דאָס אוים גאָר ניט יום־טוב׳דיג. הויב איך מיך אָן מסתּמא פארענטפערען: דאָס, יענס, א שוועס־טער, ניט געזעהען זיך א גאנצע וואָך — בלאָטע! מיינער איז ברוגז, קוקט אין ספר אריין. איהם אונטערגעטראָגען די קוואָרט, זיך געוואשען, דערלאנגט די פיש. שמעקט א מחיה. דאָס ביסעל פארפעל, דאָס שטיקעל פלייש — גוט און פיין ארום און ארום. געקומען צום צימעס, רוף איך מיך אָן צו איהם, פאָרט א מאן, וואָס זיצט און לערענט: „איז פארהאן, זאָג איך, ביי מיר א צימעס, הערסט דו, דער קייסער מעג איהם פארזוכען, כלעבען! איין אמת׳ער א יום־טוב׳דיגער צימעס, און דוקא, זאָג איך, פון מעה־רען!"... דערהערט צימעס, האָט מיינער אוועקגעלעגט דעם ספר,

געוואָרען גאָר אַ פרישער מענטש. און איך לאָז מיך צום אויוועז. ערשט איך טהו אַ קוק — אַ קלאָג צו מיר ניט, דער טעפּעל ריין ווי גאָלד, און צימעס ניט אַ לעק, ניטאָ קיין צימעס! צימעס־צימעס, וואו איז מיין צימעס? איך לויף צו דעם, איך לויף צו יענעם: „האָט איהר ניט געזעהען מיין צימעס?" וואָסער צימעס? קיינער ווייסט ניט פון קיין צימעס! אַ גליק, איינע אַ שכנה האָט רחמנות געהאַט, האָט זיך אָנגערופען, אַז זי ווייסט, וואו איז מיין צימעס. ס'איז שוין, זאָגט זי, עליו־השלום, אוים צימעס. מע האָט איהם שוין לאַנג, זאָגט זי, אויפגעגעסען. נאָר ווער האָט איהם אויפגעגעסען — קאָן זי ניט זאָגען. זי האָט מורא, וויל ניט האָבען צו טהון מיט אַ סגי־נהור'טע, דאָס הייסט מיט אַ בלינדע... און דאָ, איך טהו אַ קוק אויף מיינעם — גזלן! אריינגעשטעקט די נאָז אין ספר — און שאַ!...

לויף איך דאָך צו דעם גליקליכען פּאָר, וואָס מע רופט זיי „בונימאָוויטש": „סטייטש, אַ קלאָג צו אייך, וואָס האָט איהר, זאָג איך, געהאַט צו מיין צימעס?" זאָגט זי: „וואָסער צימעס?" זאָג איך: „דער יום־טוב'דיגער מעהרען־צימעס!" זאָגט זי: „אַ געזונט אין אייך, וואָס רעדט איהר? איך האָב געהאַט אַ קעקערע!"... האָט דאָס מיך מסתמא גוט פאַרבאַקען בייי'ם האַרצען: אַ הולטאַיקע קאָן! סטייטש, איך וויים, זי האָט ניט געהאַט קיין מעהרעלע אפילו אויף אַ רפואה, זאָגט זי מיר, אַז זי האָט געהאַט אַ קעקערע, אַ בעסערען צימעס נאָך פון מיינעם, הייסט דאָס! „האָט איהר, זאָג איך, געהאַט אַ קעקערע?" זאָגט זי: „אַ קעקערע!" זאָג איך איהר נאָך אַ מאָל: „אַ קעקערע?" זאָגט זי מיר נאָך אַ מאָל: „אַ קעקערע!" זאָג איך איהר ווידער אַ מאָל: „אַ קעקערע?" זאָגט זי מיר ווידער אַ מאָל: „אַ קעקערע!"... נו, אָט דאָ האָט מיר שוין דערלאַנגט אין דער ביין אריין! מילא, זי זאָל מיר אָפּלייקענען, אַז ניט זי האָט צורעכט געמאַכט דעם צימעס, וואָלט איך אפשר קלערען: אַ קשיא, טאָמער

ניט זי, טאָמער עמיצער אַנדערש? נאָר זאָגען, אַז זי האָט געהאַט
אַ קעקערע!...

וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען ווייטער? ס׳איז געווען ניט
שען, זעהר ניט שען... און ווער איז שולדיג, אַז מע האָט גענומען
מענטשען און מע האָט זיי צונויפגעפּאַקט אַלע אינאייינעם, ווי,
להבדיל, די היהנער אין אַ קאַטוך, און געה טהו! און רעדט מיט
זיי, מיט די היינטיגע, הייסט דאָס, אָט די עזות־פּנים׳ער, וואָס
ווילען מאַכען נייע פּאָראַדקעס אין שוהל־הויף, איינפיהרען, ס׳זאָל
זיין אַ מישמאַש, כּולם אהולאָם, — דרינגען זיי, אַז קלוגע מענטשען
זאָגען, אַז אַזוי איז גוט... און איך זאָג אייך נאָך אַ מאָל: ס׳איז
תּוהו ובוהו — הימעל און ערד און סטרוטשע־באָב, און האָט מיר
אַ גוטינקען יום־טוב!

א נגיד'ישע פרעזשעניצע

א ליטווישער דיאלאג.

געשריבען אין יאָהר 1904.

אַ נגיד'ישע פּרעזשעניצע

— וואָס זאָל איך דיר זאָגען, הינדע? דעם קאַפּטען פאַר־זעצען, אַ נגיד זאָל מען זיין!
— אַקעגען וואָס איז געקומען צו רעד?
— געוועזען בײַ'ם נגיד. דערלאַנגט צום טיש אַ פּרעזשעניצע. ניט שייך צו זאָגען — אַ גאָלד!
— פּטור! וואָס איז דאָרטען? מיט פּליטערלאַך?
— ניט שייך צו זאָגען — טעם גן־עדן!
— געגעסען?
— פּטור! וואָס פֿאַר אַ מחותּן?
— פון וואַן זשע ווייסטע?
— מזעהט ניט?... אַ חיות צו קוקען פון דער ווייטען! צעגעהט אין מויל, ווי אַ פּוטער!...
— נגידים — וואָס פעהלט זיי?
— קאַפּוועהטיג! כוואָלט וועלען זעהען, הינדע... נמ... נמ... זאָלסט אַמאָל מאַכען אַ פּרעזשעניצע...
— טאַקי? אַ קליינע השגה!
— פאַר וואָס ניט? איין מאָל אין לעבען!...
— משוגע — וואָס?
— נמ... נמ... חלש'ט מיר די האַרץ, הינדע!... מאַך מיר אַ פּרעזשעניצע, זעה!...
— אַ קלאָג! פון וואָס מאַכט נעם — ווייסטע?

— פטור! פון וואַן זאָל איך וויסען?

— טאָ וואָס זשע רעדסטע?... ערשטענס, לעגען זיי אריין, די נגידים, ווער וויים וויפיעל פוטער!...

— מילא, איז אָהן פוטער, אבי א פרעזשעניצע!

— א צורה! היינט מילך?

— מילא, איז אָהן מילך, אבי א פרעזשעניצע!

— גוט! אָבער אייער? אָהן אייער קאָן מען דאָך ניט מאכען א פרעזשעניצע!

— אייער? אוואו שטעהט דאָס „אייער”? מע צעשלאָגט איין איי און מע מאכט א פרעזשעניצע.

— געפּועל'ט! אוואו נעמט נעם? געוועזן איין איי, איז אוועק א האלבער געלכעל אויף געפילאכץ און א ביסעל פון דעם ווייסעל אויף די חלות.

— נאָ־נאָ! אז דו ווילסט, געפינסטע נאָך פון וואָס צו מאכען א פרעזשעניצע!

— פון וואָס? פון דער לושפייקע? א האלבע איי!

— איך וויים? ביזט דאָך עפּים א בעל־הבית'טע!

— א בעל־הבית'טע! סיידען מיט מעהל א ביסעל?

— זאָל זיין מיט מעהל, אבי א פרעזשעניצע.

— חכם! אוואו נעמט נעם?

— עט, א ביסעל מעהל אייך א זאך?

— אייך א זאך... סיידען רעטשענע?

— זאָל זיין רעטשענע, אבי א פרעזשעניצע.

— א צורה! סיידען מיט א ציבעלע?

— זאָל זיין מיט א ציבעלע, אבי א פרעזשעניצע.

— גאר פארגעסען! ניטאָ קיין ציבעלעס. פראַן א קנאָבעלע.

— זאָל זיין א קנאָבעלע, אבי א פרעזשעניצע.

— א שענע פרעזשעניצע! מיט וואָס באשמירט נעם די סקאָווערדע?

— שמיר מיט וואָס דו ווילסט, אבי א פרעזשעניצע.

— נאַ דיר אַ פּרעזשעניצע !... אָנגעשפּאַרט דער יצר־הרע !... געזעהען בײ׳ם נגיד... דער נגיד זאָל זיך אָפּשניידען דעם נאָז, דאַרף נעם אײך שניידען דעם נאָז... אבוזשאַנע !... ננאַ ! נאַ דיר אַ פּרעזשעניצע פּלוצים !... געה וואָש דזאַך, שיים פּאַרטיג די פּרעזשעניצע !

— שיים פּאַרטיג די פּרעזשעניצע ? אָט אַזוי, הינדע, האָב איך דיר ליעב... די נגידים מיינען — נאָר ביי זיי פּראָן פּרעזשע־ניצעס... איין אײדעלער מאכל !... עס שמעקט דער קנאָבעל — אַ חיות !... גוט, הינדע ! כוואָלט אַלע טאָג עסען פּרעזשעניצעס... הערסטע, הינדע, וואָס כוועל דיר זאָגען ?... נמ... נמ... דיין פּרעזשעניצע איז גאָר ניט דאָס... עפּים זויערלאַך, ווינציג זאַלץ און קלעפּיג... נמ... נמ... זאָלסט מיר מוחל זיין... נמ... נמ... גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד... חלשות, טפו ! דער שוואַרץ־יאָהר וויים זיי, די נגידים, אין וואָס זיי קאָכענען זאַך !...

אײן עצה

געשריבען אין יאָהר 1904.

איין עצה

— שוין פון א טאָג דריי, אז עס געהט צו דיר א יונגערמאַן אַלע אינדערפריה און בייטאָג און אויפדערנאכט, און טרעפט דיך ניט אין דער היים. ער דאַרף דיך, זאָגט ער, זעהר נויטיג זעהען!

אזוי האָט מען מיר אָנגעזאָגט א בשורה, בשעת איך בין גע־קומען איינמאָל צו פאָהרען פון וועג אהיים.

— מסתמא א מחבר מיט א „ווערק"! — אזוי האָב איך מיר געטראכט און האָב מיך אוועקגעזעצט צום טיש, און נאָר גענומען זיך צו דער ארבייט — אהא, מע קלינגט שוין! עס עפענט זיך די טיר און עמיצער דאַרטען פאַרקעט זיך, טהוט אויס די קאַלאָשען, הוסט, שנייצט די נאָז — אַלע סימנים פון א מחבר. איך וואָלט שוין וועלען זעהען דעם פארשוין! גאָט האָט געהאָלפען, ער איז אריין. אָפּגעמאכט צו מיר א גאַנץ פיינעם „בואי־בשלום", דאָס הייסט, אָפּגעטראָטען אויף א פאָר טריט צוריק, געמאכט א מין רעווערענס, געריבען בשעת מעשה א האנט אָן א האנט, האָט ער זיך מיר פאָרגעשטעלט און אָנגערופען א נאָמען פון דער הגדה, איינעם פון די נעמען, וואָס אָט האָט איהר דאָס געהערט, און אָט האָט איהר דאָס פאַרגעסען — אוועקגעפלויגען.

— זיצט! מיט וואָס קאָן איך אייך דיענען?

— איך בין געקומען צו אייך מכּח זעהר א נויטיגער זאַך. דאָס הייסט, פאַר מיר איז די זאַך נויטיג, זעהר נויטיג, ממש, קאָן מען זאָגען, נוגע אין לעבען אריין, און נאָר איהר, אזוי מיין איך, וועט

דאָס פאַרשטעהן. איהר שרייבט אזוי פיעל, אז איך מיין, אז איהר באַדאַרפט וויסען אַלסדינג און איהר באַדאַרפט זיין א מבין אויף אַלסדינג. אזוי מיין איך. דאָס הייסט, ניט איך מיין, נאָר איך בין איבערצייגט, אז ס'איז אזוי.

איך באַטראַכט מיין פאַרשווין: א טיפ פון א קליינשטעדטעל־דיגען משכיל, א מחבר. א יונגערמאַן מיט א בלאַס פנים, מיט גרויסע שוואַרצע רחמנות־אויגען, דאָס הייסט, אַזעלכע אויגען, וואָס בעטען זיך: „האָט רחמנות אויף איין עלענדע, א פאַרבלאָנזעטע נשמה". איך האָב נישט ליעב אַזעלכע אויגען. פאַר אַזעלכע אויגען האָב איך מורא: קיינמאָל לאַכען זיי נישט, טהוען נישט קיין שמייכעל, שטענדיג פאַרטיעפט אין זיך — איך האָב פיינט אַזעלכע אויגען.

— אנו, וויזט, וואָס האָט איהר דאָרטען? — מאַך איך צו איהם, לעג־אוועק די פען, שפאַר מיך אָן אויפ'ן בענקעל און וואַרט, אז אָט באַלד נעמט ער זיך צום בוזעם און שלעפט אַרויס א היבש פעקעל כתבים, געווים א ראָמאַן אין דריי טיילען, לאַנג ווי דער אידישער גלות, אָדער א דראַמע אין פיער אַקטען, וואָס די פאַר־שוינען הייסען: מערדערזאָהן, עהרליכמאַן, פרומהאַרץ, ביטערצוויינ, וכדומה אַזעלכע נעמען, וואָס פון זיי אַליין זעהט איהר שוין אַרויס, מיט וועמען איהר האָט צו טהון... און אפשר איז דאָס גאָר נייע ליעדער פון ציון?

„אהין אויף די בערג טהוט איהם ציהען,
דאָרט וואו דער אָדלער טהוט פליהען,
דאָרט וואו דער איילבערט טהוט בליהען,
דאָרט וואו די נביאים האָבען געטהאָן ריהען,
און פאַר גאָט געטהאָן קניהען..."

מיר זענען קענטליך די דאָזיגע ליעדלעך, די דאָזיגע גראַמען, וואָס קריכען פונ'ם האַלז, שעמערירען אין די אויגען, זשומען אין

די אויהערען און לאָזען־איבער אין הארצען נאָך זיך א ווילדע פוסטקייט, א מאָדנע וויסטעניש אויף דער נשמה.

שטעלט אייך אָבער פאָר — איצטיגס מאָל האָב איך דוקא נישט געטראָפען: דער יונגערמאַן האָט זיך נ י ט גענומען צו דער בוזעם־קעשענע, נ י ט ארויסגעשלעפט קיין פעקעל כתבים, נ י ט אין זינען געהאט אפילו לייענען מיר א ראָמאַן, א דראַמע, אָדער נייע ליעדער פון ציון. ער האָט נאָר צודרעכט געמאַכט דעם קאָלנער פון העמד, אויסגעהוסט זיך פריהער און א זאָג געטהאָן צו מיר:

— איך בין געקומען צו אייך אהער, הייסט דאָס, נישט מעהר ווי אויסדערצעהלען אייך מיין ביטער הארץ און זיך איין עצה האַלטען מיט אייך. אזא מענטש, ווי איהר, באַדאַרף מיך פאַר־שטעהן. איהר שרייבט אזוי פיעל, אז איהר מוזט וויסען אלסדינג, און נאָר איהר קאָנט מיר געבען די רעכטע עצה. און גלויבט מיר, וואָס איהר וועט מיר זאָגען, דאָס וועל איך טהון. איך געב אייך מיין עהרענוואָרט! האָט קיין פאַראיבעל נישט, אפשר נעם איך צו ביי אייך צייט?

— נישקשה, עס מאַכט נישט אוים. דערצעהלט, דער־צעהלט! — מאַך איך צו איהם און פיהל, ווי א שטיין איז מיר אראָפּ פונ׳ם הארצען. און דער יונגערמאַן רוקט זיך צו צום טיש און הויבט־אָן צו דערצעהלען זיין ביטער הארץ פריהער פּאַוואָלינקע, געלאַסען, און וואָס ווייטער מיט אַלץ מעהר היץ.

— אליין בין איך, דאַרפט איהר וויסען, א יונגערמאַן, ווי איהר זעהט מיך, פון א קליין שטעדטעל. דאָס הייסט, דאָס שטעד־טעל איז גאָרניט אזא קליין שטעדטעל, און דוקא א היבש שטעד־טעל, א שטאָדט קאָן מען זאָגען, נאָר קעגען אייער שטאָדט הייסט דאָס א שטעדטעל. דאָס דאָזיגע שטעדטעל, אזוי מיין איך, קענט

איהר דוקא זעהר גוט, נאָר איך וויל דאָס אייך נישט פורש בשמו זיין, מחמת אַ קשיא אויף אייך, איהר קאָנט דאָס נאָך באַשרייבען, פּאַסט דאָס מיר ניט איבער אַ סך טעמים... מיט וואָס איך פאַר־נעם זיך, ווילט איהר וויסען? המ... איך פאַרנעם זיך... הייסט דאָס, טהון טהו איך לעת־עתּה גאָרנישט ניט, זיץ נאָך, הייסט דאָס, אויף קעסט ביי שוועהר און שוויגער, דאָס הייסט, נישט אויף קעסט, נאָר אינאיינעם זיצען מיר, אויף אַלעם גרייטען, מחמת זי איז, דאַרפט איהר וויסען, אַ בת־יחידה, איין איין־און־איינציגע הייסט דאָס, מעהר נישטאָ ביי זיי קיין קינדער, אַ חוץ די איינע טאָכטער, און זיי קאָנען, נישקשה, באַשטעהן אונז אויסהאַלטען נאָך צעהן יאָהר, מחמת זיי זענען, דאַרפט איהר וויסען, פאַרמעגליכע לייט, מע קאָן אויף זיי זאָגען נגידים, און ווערליג ביי אונז — הייסען זיי גרויסע נגידים, גבירים אדירים, וואָרום רייכער פון זיי איז שוין ביי אונז נישטאָ. מיין שוועהר באַדאַרפט איהר געווים קענען. אזוי מיין איך. איך וויל אייך נישט פורש בשמו זיין, סע פּאַסט נישט. ער איז אַ איד, דאַרפט איהר וויסען, וואָס האָט ליעב זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט, מע זאָל איהם קענען. למשל, אויף באָברויסקער נשרפים האָט ער געגעבען די שענסטע נדבה, אויף קעשענעוו האָט ער געשענקט מעהר פון אַלעמען. אין שטאָדט גופא ביי אונז גיט ער אפילו ווינציג־וואָס, נאָר אין דער פרעמד האָט ער ליעב זיך אויסשטעלען פיין, אַלע זאָלען וויסען. ער איז, פאַרשטעהט איהר מיך, גאָר קיין נאָר נישט. ער ווייסט גאַנץ גוט, אז דאָ, אין שטאָדט, האָט מען סאַי ווי סאַי פאַר איהם דרך־ארץ — פאַר וועמען באַדאַרף ער זיך דאָ אויספּיינען? איז ער זיך מיישב און שטעלט זיי נאָר אַ פייג. ער איז אַ מענטש, וואָס קאַטאָרי ער קאָן נישט געבען. ער זאָגט אַליין, אז ער קאָן נישט געבען. אז מע קומט צו איהם נאָך אַ נדבה, ווערט ער טוידט און זאָגט: „שוין? איהר זענט שוין געקומען נעמען? נאַט אייך די שליסעלעך און געהט אייך אַליין צו דער שאַפע און נעמט אייך וויפיעל איהר דאַרפט“... מיינט איהר דאָך מסתּמא, אז אָט נעמט

ער אַרױס די שליסעלעך? האָט איהר במחילה אַ טעות! די שליסעלעך פון דער שאַפע ליגען בײ איהם סך־הכּל פאַרשלאָסען אין אַ טישקעסטעל, און אַ חוץ דעם ליגט דאָס שליסעלע פון טיש־קעסטעל אויך ערגיץ באַגראָבען. אָט אַזאַ מענטש איז ער, דער שװעהר מײנער. און װאָס זאָלט איהר קלערען? אודאי, װי דער מענטש פאַרדיענט, אַזאַ נאָמען האָט ער. צװישען אונז רעדענדיג, הײסט ער טאַקי בײ אונז אין שטעדטעל „דער דבר־אחר”... געװײנטליך, הינטער די אױגען; אין די אױגען חנפה'ט מען איהם אַזױ, אַז סע שלאָגט צום האַרצען. און ער איז זיך מיישב און נעמט דאָס אָן דוקא פאַר גוט געלט, גלעט זיך דאָס בײכעל און לעבט זיך אָפּ אַ גוטען טאָג. סטײטש געלעבט! לעבען צו לעבען איז נישט גלײך! באַרעכענט אײך נאָר אַלײן: אַ מענטש טהוט נישט קײן האַנט אין קאַלט װאַסער, שען געזעסען, פײן געגעסען, גוט גע־שלאָפען — װאָס װילט איהר נאָך? נאָכ'ן שלאָפען הײסט מען אײנשפּאַנען דאָס פאַיעטאָנדעל און מע פאָהרט־אַרױס אַ ביסעל אױפ'ן שפּאַציער איבער דער בלאָטע. און קומט פאַרנאַכט, געהט מען זיך צונױף מענטשען פון שטאָדט, דער מיט אַזאַ פּזמון, דער מיט אַזאַ מין רכילות, אַ נעכטיגען טאָג, און מע באַרעדט די גאַנצע שטאָדט, און מע לצ'עװעט־אָפּ פון דער גאַנצער װעלט. נאָכדעם דערלאַנגט מען דעם גרױסען סאַמאָװאַר און מע זעצט זיך אַװעק מיט שמואל־אַבּא דעם שוחט שפּיעלען אין דאָמינעס. שמואל־אַבּא דער שוחט, דאַרפט איהר װיסען, איז אַ יונגערמאַן טאַקי מיט פּאה'לעך, נאָר אַ הײנטװעלטיגער שױן, מיט אַ װײסען קאָלנער, מיט אױסגעפּוצטע שטיװעלעך, און אַנטלױפט נישט פאַר קײן יונגע װײבלעך, און האָט אַ פײן העלזעל, קאָן שען זינגען, און שרײבט אױס אַ בלאַט, און שפּיעלט זעהר גוט אין שאָך און אין דאָמינעס. און אַז זײ זעצען זיך שפּיעלען אין דאָמינעס, קאָנען זײ אַװעק־שפּיעלען אָט אַזױ אַ גאַנצע נאַכט, און דו זיץ און קוק און געהניץ. דאָס מױל װערט שיער נישט צעריסען! נעם זשע, דו שוטה, שטעה אױף און געה דיר אַװעק צו זיך אין חדר'על און זעץ זיך איבער

א בוך, צי איבער א בלאַט־צייטונג? איז ניין! פאַר וואָס? סע פאַסט נישט. סע זיצט א פרעמדער מענטש — ווי אַזוי הויבט מען זיך אויף און מע נעמט און מע גנהט־אוועק אין מיטען דרינען? פאַר אַזאַ מעשה, דאַרפט איהר וויסען, ווערט דער שוועהר ברוגז. דאָס הייסט, זאָגען זאָגט ער גאָרנישט, נאָר ער בלאָזט זיך אָן, ווי איין אינדיק, און ענטפערט נישט, חאָטש רעד צו איהם צעזעצ־טערהייט! און אויף איהם קוקענדיג — אויך די שוויגער! און וויבאַלד שוועהר און שוויגער זענען נישט שוה־בשוה מיט'ן איידעם, קוקט שוין ז י אויך צו אַלדי שוואַרצע יאָהר — פאַרט א בת־יחידה, איין־און־איינציגע ביי טאַטע־מאַמע, וואָס זיי זענען, זאָגט זי, ביי איהר דאָס חיות מיט דער נשמה, און זי ביי זיי — דאָס אויג אין קאָפּ, מיט סכנת־נפשות, אַזוי אַז טאָמער מאַכט זיך, זי ווערט עפּיס נישט מיט אַלעמען, איז באַלד דער דאָקטער, באַלד קעהרט זיך איבער די וועלט! נו, איז שוין עפּיס א חידוש, וואָס אַזאַ נפש, ווי זי, נעמט זיך איבער און מיינט, אַז די גאַנצע וועלט איז באַשאַפען געוואָרען נאָר פון איהרעטוועגען? און דערצו, דאַרפט איהר וויסען, איז זי נאָך נישט איבעריג קלוג אויך. דאָס הייסט, אַזוי אפילו, אַז איהר וועט מיט איהר רעדען, איז זי, דאַכט זיך, נישט קיין נאַר, גאָר קיין נאַר נישט, מע קאָן זאָגען א קלוגע, א גאַנץ קלוגע, א חרוצה, א מאַנסבילשער קאָפּ אויף איהר! נאָר וואָס דען? אָט דאָס, וואָס זי איז צעבאַלעוועט, צעפּעסטעט, א ווילדע ציעג. טאָג ווי נאַכט אָדער חאַ־חאַ־חאַ, אָדער גאָר א וואָרף געטהאָן זיך אין בעט אריין און צעוויינט זיך, ווי א קליין קינד. „וואָס איז דיר? וואָס פעהלט דיר? וואָס וויינסט דו? וואָס ווילסט דו?" — ענטפערט די וואַנט?... מילא. וואָלט דאָס נאָך אויך געווען א האַלבע צרה. א ווייב אַז זי וויינט, וויינט זי אַזוי לאַנג, ביז זי וויינט זיך איבער! איז אָבער דער חסרון — די שוויגער. ווערט געוואָהר די שוויגער, קומט זי צו לויפען אין איין אימפּעט מיט'ן טערקישען שאַל אויף די פּלייצעס, ברעכט די הענט און לייענט מיט א נוסח פון תחינות, און א קול האָט זי,

דאַרפט איהר וויסען, פון אַ מאַנסבּיל: „וואָס איז דיר, טאָכטער־לעב? ווידער ער? אָט דער רוצח, דער גזלן, דער מערדער? ווינד איז מיר! וואָס אהרט דאָס איהם, אַשטייגער, וואָס איך האָבּ נאָר איין אויג אין שטערן? דער בּויך האָט איהם וועה געטהאָן? צי ער האָט בּלוט פאַרגאָסען?״... שיט, שיט מיט רעד, ווי פון אַ זאַק! עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז זי וועט אייבּיג אַזוי שיטען, קיינמאָל נישט אויפהערען, און עס זיגעט מיך ביי׳ם האַרצען, עס נאָגט די נשמה, און עס נעמט מיך אָן אַ חשק נעמען איהר טער־קישען שאַל, צעקנייטשען מיט די הענט, צעטרעטען מיט די פיס און צערייסען אויף שטיק־שטיקלעך! חאָטש, אייגענטליך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, וואָס האָבּ איך צו איהר שאַל? אַ שאַל ווי אַלע טערקישע שאַלען, וואָס מע בּרענגט זיי צו פיהרען פון בּראָד. אייך בּאַדאַרף זיין בּאַקאַנט די דאָזיגע טערקישע שאַלען: גע־מאָהלטע, מיט רויטע, געלע, גרינע, ווייסע, שוואַרצע קעסטעלעך, מיט שפּריינקעלעך בּאַשפּריינקעלט און מיט פרענזעלעך בּאַ־פרענזעלט...

— זייט זשע מוחל, יונגערמאַן! — האָק איך איהם איבּער סאַמע אין מיטען. — דאַכט זיך, איהר האָט געזאָגט, איהר ווילט זיך עפּיס איין עצה האַלטען מיט מיר מכּח איין ענין?...

— האָט קיין פאַראיבּעל ניט, — מאַכט ער און חאַפּט איבּער דעם אָטהעם, — אפשר נעם איך צו בּיי אייך צייט? נאָר דאָס איז נויטיג געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, טאַקי צום ענין, איהר זאָלט ווערען אַ בּיסעל בּאַקאַנט מיט דער שטוב און מיט די מענטשען, און אַז איהר וועט ווערען בּאַקאַנט מיט דער שטוב און מיט די מענטשען, וועט איהר ערשט דעמאָלט פאַרשטעהן די לאַנגע מיינע... איז וויבּאַלד זי ווערט, חלילה, נישט מיט אַלעמען, מיינע הייסט דאָס, הויבּט אָן די שוויעגער וואָרטשען, און דער שוועהר הייסט איינשפּאַנען דאָס פּאַיעטאָנדעל און שיקט אַוועק נאָכ׳ן דאָקטער, דעם נייעם דאָקטער, — אַזוי טאַקי רופט מען איהם

בײַ אונז: „דער נײַער דאָקטער", — איך װיל אײַך ניט פּורש בשמו זײַן, האָפּט איהם דער װאַטענמאַכער!... און אָט אַדאָ הױבּט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה, װאָס װעגען דעם טאַקי האָב איך אײַך געװאָלט דערצעהלען און זיך מיט אײַך אײַן עצה האַלטען.

מײַן פּאַרשױן שטעלט זיך אָפּ אױף אַ מינוט, װישט זיך אױס דאָס פּאַרשװיצטע פּנים, רוקט זיך צו צו מיר מיט'ן בּענקעל אַ ביסעל נעהענטער און גרײַט זיך צו דערצעהלען װײַטער, נעמט בּשעת מעשה אין האַנט אַרײַן אַ זאַך אױף צו האַלטען, מחמת ס'איז פאַרהאַן מענטשען, װאָס אַז זײ רעדען, מוזען זײ עפּיס האַלטען אין דער האַנט, אַנדערש קאָנען זײ ניט דערצעהלען קײן מעשה. בײַ מיר אױפ'ן שרײַבּ־טיש שטעהען אױסגעשטעלט פאַרשײדענע זאַכלעך, ראַריטעטען, צאַצקעס, און צװישען זײ אױך אַ קלײן װעלאָסיפּעדעל, אַ ציגאַרענשנײדער. דאָס דאָזיגע װעלאָסיפּעדעל האָט אַזױ נושא־חן געװען בײ'ם עולם, אַז איטליכער, װער עס קומט אַרײַן צו מיר, איז קודם־כּל נעמט ער זיך צום װעלאָסיפּעדעל. אױך דעם דאָזיגען פּאַרשױן מײַנעם איז דאָס װעלאָסיפּעדעל, אַפּנים, שטאַרק געפעלען. פריהער האָט ער דאָס בשעת דערצעהלען באַ־טראַכט, נאָכדעם גענומען אין האַנט, נאָכדעם געפּרובּט דרעהען די רעדלעך — הכּלל, ער האָט דאָס װעלאָסיפּעדעל שױן מעהר פון די הענט ניט אַרױסגעלאָזט, און אַזױ האָט ער אָנגעהױבּען צו דערצעהלען װײַטער:

— אַלזאָ, „דער נײַער דאָקטער". דאָקטױרים, דאַרפט איהר װיסען, איז פאַרהאַן בײַ אונז אין שטעדטעל, אַזױ װי די הינט: פאַרהאַן דאָקטױרים קריסטען, און פאַרהאַן אידישע דאָקטױרים, און דאָקטױרימלעך; פאַרהאַן אױך דאָקטױרים ציוניסטען, דאָס הײסט אַזעלכע, װאָס פאַרנעמען זיך מיט ציוניזם. נאָר דער דאָק־טער, װאָס איך דערצעהל אײַך, איז נאָך גאָר אַ יונגער דאָקטער, טאַקי אַ הײמישער, אַ שנײדער'ס אַ זוהן, דאָס הײסט, דער פאָטער זײַנער איז געװען אַמאָל אַ שנײדער — הײַנט איז ער שױן אױס

שנײדער, װאָרום װי שטעהט איהם אָן זײן אַ שנײדער, אַז ער האָט אַ זוהן אַ דאָקטער? מײן איך פאַרקעהרט: װי שטעהט אָן דעם זוהן דעם דאָקטער צו האָבען אַ טאַטען אַ שנײדער, און נאָך אַזאַ מין שנײדער, װאָס איז צװישען שנײדערס אַ שנײדער? דהײנו: אַלײן איז דאָס אַ אידעל, דאַרפט איהר װיסען, אַ קלײנס, מיט אַ װאַטאָװער קאַפּאָטע און מיט אַ קאַסאָקע אױגעל און מיט אײן אײנגעבױגענעם פינגער, און אַ קול האָט דאָס, װי אַ גרײגער, און סע געהט־אַרום טאָג װי נאַכט און סע גרײגערט: „מײן דאָקטער האָט דאָס נעכטען געהאַט אַ פּראַקטיקע, אי אַ פּראַקטיקע! מײן דאָקטער, אַז ער װיל, קאָן ער! מײן דאָקטער!"... ער פאַרהאַקט איטליכען באַזונדער דעם קאָפּ מיט זײן דאָקטער! און דערצו איז נאָך דער דאָקטער, צו די צרות, דאַרפט איהר װיסען, אַ װײבערשער דאָקטער, דאָס הײסט, אײן אַקושאָר, — איז װאו ערגיץ אַ סוד, פּױקט ער אױס, דער קאַסאָקע שנײדער, איבער דער גאַנצער שטאָדט. אַז אָך און װעה איז שױן יענעם װײבעל אָדער יענעם מײדעל, װאָס פאַלט־אַרײן צום דאָזיגען דאָקטער אין די הענט און צו זײן פאָטער דעם שנײדער אין מױל אַרײן... עס האָט זיך אַנומעלטען געטראָפען בײ אונז אַ מעשה, אַ מײדעל איז געװען בײ אונז...

— זײט זשע מוחל, יונגערמאַן! האַק איך איהם איבער נאָך אַ מאָל אין מיטען די רעד. — דאַכט זיך, איהר האָט געװאָלט מיט מיר זיך עפּיס אײן עצה האַלטען?

— האָט קײן פאַראיבעל ניט, אפשר נעם איך צו בײ אײך צײט? נאָר איך האָב אײך אָנגעהױבען מיט'ן דאָקטער, װײל ער איז אײנגאַנצען דער מלאך־המות טאַקי! װען ניט ער, װאָלט דאָך מיר געװען גוט װי די װעלט. װאָרום װאָס פעהלט מיר, איך בעט אײך? אַז אַ װײבעל האָב איך, דאַרפט איהר װיסען, אַ פּאַרשױן, אַ יפת־תואר קאָן מען זאָגען, און קײן קינדער, דאַרפט איהר װיסען, האָבען מיר נאָך ניט, און אַ בת־יחידה איז זי, אײן־און־אײנציגע, איבער הונדערט און צװאַנציג יאָהר איז דאָס אײנ-

גאַנצען איהרס, מיינס הייסט דאָס, און כּבוד האָב איך אויך, ניט צו פאַרזינדיגען, ווערליג אַ נגיד'ס איין איידעם, ניט זשעדנע, דאַנקען גאָט, נישט קיין אויבען־אָן, נישט קיין מפטיר שבת און יום־טוב, נישט קיין כּיבוד, אַז סע מאַכט זיך ערגיץ אַ ברית; אויך מיט'ן אתרוג, צו די הושענות, בּין איך דער ערשטער נאָכ'ן שווער: פריהער דער חזן, געוויינטליך, נאָכדעם דער רב, נאָכדעם דער שווער, נאָכדעם איך, נאָכדעם ערשט דער איבעריגער עולם. און אפילו אין מרחץ, להבדיל, אַז איך טהו מיך אויס און קום־אריין, מאַכט דער בּעדער אַ טאַרעראַם: „לאָזט נאָר, אידען, מאַכט אַ וואַרע, דעם נגיד'ס איידעם געהט!" איך שווער אייך בּנאמנות, אַז סע איז מיר פריקרע, איך האָב עס פיינט. שייך זאָגען פיינט? חנופה האָט איטליכער ליעב, און פון כּבוד זאָגט זיך קיינער נישט אָפּעט, נאָר וואָס דען? ס'איז שוין צופיעל, ובפרט, אַז איך ווייס, אַז איך האָב עס כּלל נישט פאַרדיענט. וואָס איז? באשר דער שווער איז אַ נגיד? לאָזען זיי איהם חנפה'נען, לאָזען זיי איהם לעקען, זייט מיר מוחל, צעזעצטערהייט, וואָס קעהר זיך דאָס אָן מיט מיר? ווילדע מענטשען, זאָג איך אייך, נאָך גאָר ווילדע מענטשען, און איך בּאַדאַרף זיצען מיט זיי, ווי אין געפּענקעניש, וואָרום צונויפגעהן זיך מיט אַבּי וועמען לאָזט מען מיך נישט; ווי פּאַסט דאָס פאַר'ן נגיד'ס איידעם? רעדען מיט'ן שווער — איז נישטאָ מיט וועמען. ער איז, דאַרפט איהר וויסען, אַ פּראָס־טער נפש, זעהר אַ פּראָסטער נפש, אַ גרויסער עם־הארץ, זאָל ער מיר מוחל זיין, — ווי ער הערט נישט, אַזוי זאָל איהם נישט שאַד־טען. און זי — אַ ווילדע ציעג, אַ בּת־יחידה, ווי איך האָב אייך געזאָגט; אָט לאַכט זי, און אָט וויינט זי, אָט איז חאַ־חאַ־חאַ, און אָט טהוט זיך זיך אַ וואַרף אין בּעט אריין, און מע שיקט נאָכ'ן נייעם דאָקטער. און דער נייער דאָקטער — פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען! דערמאָן איך זיך אָן איהם, ווערט מיר מיאוס ומאוס דאָס לעבען מיינס! איהר מעגט מיר זיכער גלויבען, סע מאַכט זיך אַמאָל אַ צייט, אַז סע ווילט זיך מיר אָדער חאַפּען אַ מעסער און

שטעכען זיך, אָדער אװעקלױפען צום טײך און טרינקען זיך — אזױ װײט איז מיר נמאס דער דאָזיגער דאָקטער!

און דער יונגערמאַן פארטראַכט זיך, װערט טרויעריג.

— װאָס זשע, איהר זענט זי, הײסט דאָס, חושד? — זאָג איך צום יונגענמאַן, און היט זיך מיט אײן איבעריג װאָרט.

— חס ושלום! — מאַכט ער צו מיר און חאַפּט זיך אויף, װי אײן אָפּגעבריהטער, און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — װאָס איז שײך זאָגען, איך בין זי חושד? א אידישע טאָכטער! א כשר קינד!... איך רעד פון איהם רעד איך, פון שענעם דאָקטער, ברענען זאָל ער. און נישט אזוי נאָך דער דאָקטער, װי דאָס שענע פּאָטערעל זײנס, דאָס קאַסאָקע שנײדערעל מיט דער װאַטאָװער קאַפּאָטע, פאַר'שרפה'ט זאָל ער װערען! ער געהט ארום טאָג װי נאַכט און גרײנגערט און פּויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט. איהר מײנט, דאָס גרײגערען האָט עפּיס א ממשות? בלאָטע, גאָלע גאַר־נישט! עס האָט א צונג, און סע רעדט! עס װאָלט מיך געאַהרט, מאָהלט אײך, װי דער פּאַראַיאָהריגער שנײ. איז אָבער דער חסרון, װאָס א מענטש האָט אויהערען, און אויהערען האָבען ליעב האָרכען, און אז מע האָרכט זיך גוט צו, דערהערט מען אזעלכעס, װאָס מע װאָלט דאָס נישט געװאָלט האָרכען. ובפרט נאָך בײ אונז אין שטאָדט — א שטאָדט, דאַרפט איהר װיסען, פון גאָלע רכילות'ניקעס מיט לשון־הרע'ניקעס מיט לאַנגע צינגער, װאָס האָבען א שם אויף דער װעלט! נעמט מען ארײן בײ אונז א מענטשען אין מויל ארײן, מעג ער זיך שוין אָפּגעזעגענען! פאַר מיר אין די אויגען, מאָהלט אײך, היט מען זיך, נאָר הינטער די אויגען האָב איך עטליכע מאָל געהערט אזעלכע װערטער, אז איך האָב מיך אָנגעהויבען צו־קוקען, שטאַרק צוקוקען, חאַפּען װערטער, טאַפּען רעד, און — למאי זאָל איך זאָגען? — איך האָב נישט ארויסגעזעהען גאָרנישט, לחלוטין גאָרנישט, בלתי אײן זאַך האָב איך ארויסגעזעהען, װאָס אז ער קומט צו געהן, װערט זי גאָר אײן אנדער מענטש, מיט אײן אנדער פּנים,

מיט אַנדערע אויגען. דאָס הייסט, דער מענטש איז דער זעלבער מענטש, מיט'ן זעלביגען פּנים, מיט די זעלביגע אויגען; נאָר דער קוק איז איין אַנדערער. איהר פֿאַרשטעהט? ס'איז גאָר איין אַנדער קוק מיט איין אַנדער גלאַנץ! איהר מיינט, איך בין נישט קיין בעלן געווען אפשר אַ פֿרעג טהון זי: „זאָג מיר נאָר, וואָס איז די מעשה, נשמה מיינע, וואָס אַז ער קומט צו געהן, ווערסט דו גאָר איין אַנדער מענטש?" טרעפֿט, וואָס זי האָט מיר דערויף געענטפֿערט? זי האָט זיך צעלאַכט מיט אַזאַ מין חאַ־חאַ־חאַ, אַז איך האָב געמיינט, איך וועל מיך באַגראָבען אַ לעבעדיגער! און טאַקי באַלד נאָכ'ן גרויסען געלעכטער האָט זי זיך אַריינגעוואָרפען אין בעט אַריין מיט אַזאַ מין יללה, אַז ס'איז געקומען צו לויפען די שוויעגער מיט'ן טערקישען שאַל און האָט זי גענומען מינטערען, און בשעת מעשה האָט זי אויסגעלייענט איהר ביסעל תּחינות, און דער שוועהר האָט געחאַפּט דאָס פּאַיעטאָנדעל און געשיקט נאָכ'ן דאָקטער, טאַקי מיך אַליין; און אַז דער דאָקטער איז געקומען, איז איהר די רגע געוואָרען גרינגער, ס'איז איהר אַריין די פֿאַרב אין פּנים, און די אויגען האָבען איהר אָנגעהויבען גלאַנצען, ווי בריליאַנטען אַקעגען דער זון... און שטעלט אייך פֿאָר די שענע לאַגע מיינע: אַז איך באַדאַרף צו איהם אַריינקומען אין שטוב אַריין, איז, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, גלייך ווי אויף יענער וועלט. אין גיהנם אַריינצוגעהן באַדאַרף זיין אַ סך מעהר ניחא! היינט אָנקוקען דאָס פּנים זיינס, איין איידעל פּנים'על! רויט ווי אַ צוויק, אַזש בלויליך, און יעדער פּרישטש, יעדער פּרישטש, באַזעצט מיט פּרישטשעס! און האָט אַ טבע שמייכלען — שמייכעלט, ווי אַ פּגר אומגעוואַשען. צי מע דאַרף, צי מע דאַרף נישט — ער שמייכעלט! שטענדיג געשמייכעלט, און צו איטליכען באַזונדער איז ער צוגעלאָזט. און ווער שמועסט, צו מיר? צו מיר איז ער תּמיד צוקער־זיס און וועיך, חאָטש לעג איהם צו צו אַ מכה. זיין גוטסקייט צו מיר האָט נישט קיין שיעור און קיין ערך! אַנומעלטען בין איך געווען נישט אין בעסטען געזונט, געהאַט די היינטמאָדישע

קרענק, די אינפלוענצע, װאָלט איהר באַדאַרפט זעהען, װי דער מענטש האָט זיך דאָס אװעקגעלעגט פאַר מיר, עס איז מיר אַזש געװען איבער דער טבע! און מערקװירדיג! װאָס מעהר ער איז צו מיר גוט, אַזױ מעהר (גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען) האָב איך איהם פײנט, אָנקוקען קאָן איך איהם נישט, ובפרט דעמאָלט, װען ער זיצט בײ אונז און זײ קוקען זיך דורך מיט איהר!... מיר דאַכט זיך, אַז װען איך קאָן איהם אָננעמען פאַר'ן קאַרק און אַרױסװאַרפען אין דרױסען אַרױס, װאָלט מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונט! איך קאָן נישט אַריבערטראָגען זײן קוקען, װאָס ער קוקט אױף איהר, מיט זײן שמײכלען, װאָס ער שמײכעלט צו איהר. און איך האָב מיר געגעבען דאָס װאָרט: אײן מאָל פאַר אַלע מאָל — אײן עק לאָז דאָס האָבען! ביז װאַנען איז דער שיעור צו לײדען בזיונות? די גאַנצע שטאָדט, דאַרפט איהר װיסען, האָט שױן מיט מיר צו טהון! קײן אַנדער עצה איז פאַר מיר נישט פאַרהאַן — נאָר אַ גט! קײן אַנדער מבוא זעה איך גאָר נישט! אי, װאָס? אַ תכלית? אַ שװעהר אַ גביר? אַ בת־יחידה? איבער הונדערט יאָהר אינ־גאַנצען איהרס, מײנס הײסט דאָס? אַ שענע רײנע כפרה! עלעהיי, װאָס האָב איך געטהאָן פריהער? װאָס טהוען אַ סך אַנדערע יונגעלײט? נישטאָ קײן אַנדער פלאַן! װי זאָגט איהר? איאָ, נישטאָ קײן אַנדער פלאַן, אַ חוץ גט'ען זיך?...

דאָ האָט מײן פאַרשױן װיעדער אַ מאָל איבערגעחאַפּט דעם אָטהעם, אױסגעװישט דאָס פּנים און געװאַרט אױף מיר, װאָס װעל איך זאָגען.

— איך װײס? איך מײן אױך אַזױ, אַז ס'איז נישטאָ פאַר אײך קײן אַנדער פלאַן, אַ חוץ גט'ען זיך. ובפרט, אַז איך זעה נישט אַרױס, אַז די ליעבע בײ אײך זאָל זײן אַזױ פלאַקערדיג, און קײן קינדער, הער איך, האָט איהר במילא נישט, און די שטאָדט רעדט, — הײנט צו װאָס נוצט אײך דער גאַנצער מסחר?

די גאַנצע צייט, וואָס איך האָב גערעדט, האָט מיין פּאַרשוין געדרעהט די רעדעלעך פון׳ם וועלאָסיפּעדעל און געקוקט אויף מיר מיט זיינע שווארצע טיפע רחמנות־אויגען, און אז איך האָב אויס־געלאָזט, האָט ער זיך צוגערוקט צו מיר נאָך נעהענטער און אָנ־געהויבען מיט א זיפץ:

— איהר זאָגט: *ליעב האָבען*... וואָס איז שייך צו זאָגען? פיינט האָב איך זי נישט. פאַר וואָס זאָל איך זי פיינט האָבען? איך האָב זי בפירוש *ליעב* — ניין, טאַקי שטאַרק *ליעב*!... און וואָס איהר זאָגט, די שטאָדט רעדט? לאָז זי רעדען פון פייער און פון וואַסער! מיך ברענט נאָר אויף איהם, א פייער ברענט אין מיר! אויף איהם און אויף איהר! וואָס איז אויף איהר אַזא גדולה, אַז זי דערזעהט איהם? פאַר וואָס, זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווערט זי נישט רויט און פריילּיך, אַז זי דערזעהט מיך? מיט וואָס בין איך ערגער פון איהם? דערמיט, וואָס ער איז א דאָקטער זיין איך נישט? מע זאָל מיך געוועז לערנען, אזוי ווי איהם, וואָלט איך אפשר אויך געווען א דאָקטער, און אפשר נאָך א גרעסערער דאָקטער ווי ער! איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אַז אין די קליינע אותיות, ווי איהר זעהט מיך, וועלען מיר זיך נאָך אויס־גלייכען מיט איהם, און אויף לשון־קודש וועל איך איהם נאָך אפשר פאַרשטעקען אין גאַרטעל אויך! בין איך מיך אָבער מיישב ווידער צוריק: וואָס האָב איך, אייגענטליך, אויף איהר אַזעלכעס דערזעהען, וואָס איך זאָל איהר געבען א גט? אי, דער נייער דאָקטער? וואָס וואָלט איך געטהאָן, ס׳זאָל זיין אויפ׳ן אָרט פון דעם נייעם דאָקטער איין אַנדער שווארץ יאָהר? און וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז א ווייבעל טאָר נישט זיין באַקאַנט מיט א דאָקטער? האָט איהר אייך איין מאָל אָוועק. והשנית, וואָס וועט זיין פון מיר דער תּכלית, ווען, למשל, איך גט זיך מיט איהר אָפּ? אַז אַליין, דאַרפט איהר וויסען, בין איך א יונגעל א יתום, איין עלענדער, אָהן א קרוב, אָהן א גוטען פריינט — געה ווער צוריק איין אָרעם־בחור און האָב חתונה, הויב אָן נאָך א מאָל, הייסט דאָס,

אלף־בית! און פון וואַנען ווייס איך, אַז איך וועל מאַכען בעסער? טאָמער פאַל איך אריין נאָך אין איין ערגערען גיהנם? ווי די מעשה איז, דאָ ווייס איך שוין מיין צרה, און בין פאַרט, ווי זאָגט ער, קראַנפּרינץ, דעם נגיד'ס איידעם, איבער הונדערט יאָהר איז דאָס פאַרט איהרס, מיינם הייסט דאָס... איהר פאַרשטעהט? וואָס וועל איך געהן מאַכען קאָמבינאַציעס, שפּעגעלירען? ס'איז דאָך נישט מעהר ווי אַ שפּיעל, אַ לאָטערייע. וואָס? נישט אַזוי? וואָס זאָגט איהר? ס'איז נישט קיין שפּיעל? נישט קיין לאָטערייע?

— איך מיין, זאָג איך, אויך אַזוי: ס'איז אַ שפּיעל, אַ לאָ־טערייע. אודאי איז בעסער שלום, איידער גט'ען זיך.

איך בין זיך מחיה, וואָס עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז מיין עצה קומט אויס מעהר אויף שלום, איידער אויף גט. און איך מיין, אַז איך בין שוין מיט איהם פאַרטיג. צום סוף חאַפּט ער דאָס וועלאָסיפּעדעל און רוקט זיך צו צו מיר גאַנץ נאָהענט און רעדט מיר גלייך אין פּנים אריין:

— שלום? איהר זענט אפשר גערעכט. איך דערמאַן מיך אָבער אָן איהם, פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען, אָן דעם דאָקטער, הייסט דאָס, מיט'ן פרישטשעוואַטען פּנים! דער טאַטע זיינער, דער קאַסאָקע שניידער, דאַרפט איהר וויסען, געהט אַרום סאַי ווי סאַי און פּויקט איבער'ן שטאָדט, אַז דעם נגיד'ס טעכטערעל האַלט ביי גט'ען זיך. איהר פאַרשטעהט אַ נידעריגקייט פון אַ פאַלגע? נעחיי־בי וואָלט ער חאַטש ניט געפּויקט! איז וויבאַלד מע רעדט שוין דערפון אין שטאָדט, היינט וואָס האָב איך דאָ אָנצוּוועהרען? ווי זאָגט מען: דאָס שאַרבען וועט שוין שאַרבענדיגער ניט ווערען. כל־זמן עס איז נאָך געוועזן בסוד, איז גאָרניט, אַ קניפּ אין באַק — די פאַרב זאָל שטעהן. אָבער איצט, אַז אַלע רעדען שוין וועגען גט, איז שוין פון מיר אליין, דאַכט מיר, אַ גראָבקייט, וואָס איך האַלט זיך. עס איז שוין קיין אַנדער ברירה נישט פאַרהאַן, אַ חוץ גט. האַ? וואָס איהר? נישט אַזוי?

— איך מיין, זאָג איך, אויך אזוי. וויבאלד אלע ווייסען שוין און אלע רעדען שוין וועגען גט, איז דאָס פון אייך שוין גראָבליך, און איהר האָט שוין טאַקי קיין אנדער ברירה ניט, א חוץ גט.

— האַלט איהר, הייסט דאָס — מאכט ער צו מיר און רוקט זיך צו מיט'ן בענקעל כמעט אויף מיר — האַלט איהר, הייסט דאָס, אז איך באדארף איהר דורכאויס געבען גט? באַקלערט נאָר די זאך אקוראט. למשל, איהר זענט דער רב, און איך קום צו אייך מיט מיין ווייב זיך גט'ען, און איהר טהוט מיך א פרעג: „זאָג מיר, יונגערמאַן, פאר וואָס גט'סטו דו זיך מיט דיין ווייב?" וואָס קאָן איך אייך דערויף ענטפערען פאר א תשובה? באשר, וועל איך אייך ענטפערען, זי קוקט אויפ'ן דאָקטער, און דער דאָקטער קוקט אויף איהר. נו? האָט דאָס א טעם? פרעג איך אייך! זאָל איך זיי געהן פארשטעלען די אויגען? און וואָס פאר א פנים וועל איך דעמאָלט האָבען פאר דער וועלט? אדרבה, זאָגט שוין איהר אליין! גענומען און אָפּגע'גט א ווייבעל א יפת־תואר, א בת־יחידה, א נגיד'ס א קינד, איבער הונדערט יאָהר אינגאנצען איהרס, מיינס הייסט דאָס... וואָס? וואָס וועט זאָגען די וועלט? משוגע! הא? וואָס? אפשר ניט אזוי? איא, פריש און געזונט און משוגע?

— איך זאָג אויך אזוי: פריש און געזונט און משוגע.

דאָ האָט מיין פארשוין זיך צוגערוקט צו מיר שוין אזוי נאָהענט, אז אונזערע ביידענ'ס פיס זענען אויסגעקומען אינאיינעם, ווי צונויפגעפלאָכטען, און אויפ'ן אָרט פונ'ם וועלאָסיפּעדעל, וואָס ער האָט דאָס גע'פּטר'ט, האָט ער צוגערוקט צו זיך דאָס טינטערעל מיינס. ער האָט א זיפץ געטהאָן און ווייטער גע'דרשה'ט:

— אייך איז גרינג צו זאָגען אויף יענעם: פריש און געזונט און משוגע! איך וואָלט א בעלן געווען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהאָן, למשל, ווען עס טרעפט זיך מיט אייך אזא מעשה?

דאָס הייסט, ווען איהר האָט אַ שוועהר אַ גראָבען יונג, אַ שווייגער מיט אַ טערקישען שאַל, וואָס זי האַלט אין איין וואָר־טשען, און אַ ווייב, וואָס זאָל זיין געזונט און שטארק און זאָל זיך כּסדר דאָקטערען, און די שטאָדט זאָל אויף אייך טייטען מיט די פינגער: „אָט געהט ער, דער יונגערמאַן פון דער ציעג!" מיר דאַכט, אַז איהר וואָלט אין מיטען האַלבע נאַכט זיך אויפגעחאַפּט, אָפּגעע׳גט און אַנטלאָפען, וואו דער שווארצער פעפער וואַכּסט. וואָס, אפשר נישט אַזוי?

— איך מיין, זאָג איך, אויך אַזוי, אַז איך וואָלט אין מיטען האַלבע נאַכט זיך אויפגעחאַפּט, אָפּגעע׳גט און אַנטלאָפען, וואו דער שווארצער פעפער וואַכּסט.

— אודאי איז אייך גרינג צו זאָגען — מאַכט ער — אויפ־געחאַפּט, אָפּגעע׳גט און אַנטלאָפען, וואו דער שווארצער פעפער וואַכּסט! גלאַט געערעדט „אַנטלאָפען"! וואָס אַנטלאָפען? ווער אַנטלאָפען? וואוהין אַנטלאָפען? אין דער ערד אריין?... און דאָס, וואָס זי איז אַ בת־יחידה... איין־און־איינציגע... איבער הונדערט יאָהר אינגאַנצען איהרס, מיינס הייסט דאָס?... דאָס איז גאָרניט?... און גלאַט, וואָס האָב איך צו איהר? וואָס האָב איך צו איהר?... ניין, זאָגט מיר: וואָס האָב איך צו איהר?...

— איך מיין, זאָג איך, אויך אַזוי: וואָס האָט איהר צו איהר?

— סטייטש, זאָגט ער, נו, און דער דאָקטער? דעם דאָקטער האָט איהר פאַרגעסען?! כּל־זמן איך זעה דעם דאָזיגען מלאך־המות פאַר די אויגען, קאָן איך זי נישט זעהען, קאָן איך אויף איהר פנים נישט קוקען!

— וויבאַלד אַזוי, זאָג איך, מוזט איהר זיך גט׳ען.

— וואָס זשע, זאָגט ער, וועט זיין דער תּכלית? וואָס קאָן אַזאַ יונגערמאַן, ווי איך, טהון ביי היינטיגע ביטערע צייטען? אדרבּה, זאָגט איהר! זייט אַ איד אַ חכם!

— דאַרף מען זיך, זאָג איך, ניט גט'ען!
— ניט גט'ען? נו, און דער דאָקטער? כּל־זמן...
— דאַרף מען זיך גט'ען! — זאָג איך און וויל מאַכען איין עק.
— גט'ען? וואָס זשע איז פאַר אַ תּכלית? סטייטש...
— איז ניט גט'ען!
— נו, און דער דאָקטער?...

איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז אַזעלכעס געשעהן. עס האָט מיר אַ זעץ געטהאָן דאָס גאַנצע בלוט אין קאָפּ אַריין, ס'איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען. איך האָב אָנגעהאַפּט מיין פאַרשוין פאַר'ן גאָרגעל, איהם צוגעקוועטשט צו דער וואַנט און נישט מיט מיין קול געשריגען:

— גט'ען זי זאָלסט דו, ממזר! גט'ען זי! גט'ען זי! גט'ען זי!!!

. . . .

. . . .

אויף אונזער ביידענ'ס געשריי האָט זיך צונויפגעלאָפען מיין גאַנץ הויזגעזינד. וואָס איז? וואָס איז דאָ געשעהען? — גאָר־ניט! גאָרניט! דערזעהען מיין טוידט פּנים אין שפּיעגעל, האָב איך זיך אַליין ניט דערקענט. און ביי מיין פאַרשוין האָב איך נאָכדעם עטליכע מאָל געמוזט בעטען מחילה, איהם געקוועטשט די האַנט, אָנגעזאָגט טויזענט מאָל, ער זאָל פאַרגעסען וואָס צווישען אונז איז פאַרגעקומען... „עס מאַכט זיך אַמאָל, האָב איך איהם געזאָגט, אַז אַ מענטש געהט־אַרויס פון די כּלים". מיין יונגערמאַן איז געוועזן אַ ביסעל מבולבל, ווי צעמישט, מודה געווען, אַז אַ מענטש איז ניט ביי זיך אין די הענט, עס מאַכט זיך, אַז אַ מענטש געהט־אַרויס פון די כּלים... און מיט דעם זעלבען „בואי־בשלום",

וואָס ער איז אַרײנגעקומען צו מיר, איז ער אַרויסגעגאַנגען פֿון מיר: דאָס זעלבע בױגען זיך, די זעלבע עטליכע טריט צוריק, די זעלבע רעווערענסען, דאָס זעלבע רײבען מיט די הענט.

— האָט קײן פּאַראיבעל ניט, טאָמער האָב איך בײַ אײַך צוגענומען צײַט, און אַ דאַנק פֿאַר דער עצה... אַ גרויסען דאַנק אײַך... און זײַט געזונט!

— ניטאָ פֿאַר וואָס... פֿאָהרט געזונט.

ביי'ם דאָקטאָר

געשריבען אין יאָהר 1904.

בײ׳ם דאָקטאָר

— איך װיל אײך בעטען, הערר דאָקטער, אײן זאַך: איהר זאָלט מיך אויסהערען. דאָס הײסט, נישט דאָס שלאָפקײט מײנס זאָלט איהר אויסהערען — פונ׳ם שלאָפקײט װעלען מיר שמועסען שפּעטער. איך װעל אײך שױן אַלײן אויפקלערען, אין װאָס עס באַשטעהט מײן שלאָפקײט. װילען װיל איך, איהר זאָלט אויסהערען מיך אַלײן, װאָרום ניט אַ יעדער דאָקטער האָט ליעב אויסהערען דעם חולה. ניט אַ יעדער דאָקטער לאָזט זיך רעדען. דאָקטוירים האָבען אַ טבע: זײ לאָזען זיך נישט רעדען. זײ װײסען נאָר טאַפּען דעם דופק, קוקען אויפ׳ן זײגער, פאַרשרײבען אַ רעצעפּט און נעמען פאַר׳ן װיזיט. אויף אײך האָב איך געהערט זאָגען, אַז איהר זענט ניט פון די דאָקטוירים. איהר זענט נאָך, זאָגט מען, אַ יונגער דאָקטער, און זענט נאָך ניט אַזױ להוט, פאַרברענט נאָכ׳ן קערבעל, װי אַנדערע דאָקטוירים. בין איך דערפאַר, הײסט דאָס, טאַקי געקומען צו אײך, זיך מיט אײך אײן עצה האַלטען מכח מײן מאָגען. איך בין, װי איהר זעהט מיך, אַ מענטש מיט אַ מאָגען. על־פּי חכמת הדאָקטאָריע קומט אפילו אויס, אַז יעדער מענטש מוז האָבען אַ מאָגען. נאָר װען איז דאָס געװאָרען? אַז דער מאָגען איז אַ מאָגען; אָבער אַז דער מאָגען איז קײן מאָגען ניט, הײנט צו װאָס טויג דאָס לעבען? װעט איהר דאָך מיר ענטפערען מסתמא מיט׳ן פּסוק: בעל־כרחך אתה חי? װײס איך עס אָהן אײך.

פאַר דעם „בעל־כּרחך" האָב איך נאָך אין חדר געחאַפּט שמיץ. איך שמועס פון דעם, וואָס אַ מענטש כּל־זמן ער לעבט, ווילט זיך איהם ניט שטאַרבען. חאָטש דעם אמת דאַרף איך אייך זאָגען, אַז איך אַליין האָב פאַר'ן טוידט כּלל קיין מורא נישט. וואָרום, ערשטענס, האָב איך שוין אריבערגעשפּאַנט ששים, והשנית, בין איך אַזאַ מענטש, וואָס קאַטאָרי לעבען און שטאַרבען איז ביי מיר גלאַט אַלץ איין יום־טוב. דאָס הייסט, לעבען איז אודאי גלייכער ווי שטאַרבען, וואָרום ווער וויל דאָס שטאַרבען? ובפרט אַ איד? ובפרט אַ טאַטע פון עלף קינדער, זאָלען געזונט זיין, מיט אַ ווייב, חאָטש דאָס דריטע ווייב, נאָר דאָך אַ ווייב. בקיצור, אַליין בין איך אַ קאַמעניצער, דאָס הייסט, ניט פון קאַמעניץ גופא, נאָר פון אַ שטעדטעל ניט ווייט פון קאַמעניץ. און בין, אַז אָך און וועה איז מיר, אַ איד אַ מיהלנער, איך האַלט אַ מיהל האַלט איך, דאָס הייסט, די מיהל האַלט מיך, וואָרום, ווי זאָגט איהר, אַז מע קריכט־אַריין, ליגט מען. אַ ברירה האָט מען? ס'איז אַ ראָד, פאַרשטעהט איהר מיך, און סע דרעהט זיך! באַרעכענט זיך אַליין, אַז פאַר ווייץ באַדאַרף מען צאָהלען מיט מזומנים, און מעהל מוז מען צעטיילען אויף קרעדיט, אַ וועכסעל אַהין, אַ וועכסעל אַהער, און צו טהון האָט מען מיט גראָבע נפשות, און מיט ווייבער. איהר האָט עפּיס ליעב ווייבער? געה געב זיי אָפּ דין וחשבון: למאי דאָס, למאי יענעס? למאי עס איז ניט געראָטען ביי זיי די חלה? וואָס בין איך שולדיג? אפשר, זאָג איך, איז ביי אייך ווייניג היץ? אָדער אפשר איז ביי אייך געוועזען שלעכטע הייוועז? אפשר איז ביי אייך געוועזען, זאָג איך, נאַס האָלץ? פאַלט מען נאָך אָן אויף אייך און מע מאַכט אייך מיט דער בלאָטע און מען איז אייך מבטיח, אַז דאָס אַנדערע מאָל וועט אייך פליהען די חלה אין קאָפּ אַריין... איהר האָט עפּיס ליעב, אַז סע פליהט אייך אַ חלה אין קאָפּ אַריין? דאָס זענען די קונה'טעס די לאַחדים'ניצעס. נאָר איהר מיינט אודאי, די קונים די הורטאָווניקעס זענען בעסער? אויך ניט בעסער! לכתחילה, אַז דער קונה קומט אין מיהל אַריין און וויל

זיך מאַכען אַ קרעדיט, איז ער ווייך ווי אַ פּוטער, מיט טויזענט חניפה'לעך און קאָמפּלימענטען, חאָטש נעם לעג איהם צו צו אַ מכּה; און נאָכדעם, אַז עס קומט צו צאָהלען, הויבט זיך אָן אַ צעטעל פון טענות: דער טראַנספּאָרט איז איהם שפּעט אָנגעקומען, די זעק האָבען זיך צעריסען, די מעהל איז געוועזן ביטער, טוכלע, צוגעלעגערט הייסט עס. צרות מיט שלעק — אכצעהן חסרונות מיט זיעבען און צוואַנציג תּירוצים! „און געלט?" „געלט, זאָגט ער, שיקט־אריין אַ חשבון!" אַ האַלבער סילוק, הייסט דאָס. שיקט מען איהם מאָהנען, זאָגט ער: „מאָרגען". מאָרגען — „איבער־מאָרגען". אַ נעכטיגער טאָג! הויבט מען איהם אָן סטראַשען מיט אַ פּראָטעסט און מע גיט אויף איהם איין. נו, און אַז מע גיט שוין איין, מיינט איהר, איז וואָס? האָט מען אַ „ליסט", און אַז מע קומט מיט'ן „ליסט" איבערשרייבען, איז במילא אַלסדינג אויף דעם ווייב'ס נאָמען, און גיה רוף איהם קנאַקניסעל! נו, פרעג איך אייך: ביי אַזעלכע געשעפטען, ווי זאָל מען ניט האָבען קיין מאָגען? ניט אומזיסט זאָגט צו מיר מיינע, חאָטש זי איז ביי מיר ניט דאָס ערשטע, זי איז דאָס דריטע, און דאָס דריטע ווייב איז דאָך, ווי זאָגט איהר, די זון אין שבט, נאָר דאָך אַוועקמאַכען קאָן מען זי ניט, פאָרט אַ ווייב: „וואַרף־אַוועק, זאָגט זי צו מיר, נח, וואַרף־אַוועק דאָס מעהל־געשעפט. לאָז זיך עס אָנצינדען מיט דער מיהל אינאיינעם, וועל איך וויסען, אַז דו לעבסט אויף דער וועלט!" „ע־הע־הע, זאָג איך, די מיהל זאָל וועלען ברענען! זי איז גוט געסטרעכירט"... „ניט דאָס, זאָגט זי, מיין איך, נח. איך מיין, זאָגט זי, וואָס דו לויפסט אַרום, ניט קיין שבת, ניט קיין יום־טוב, ניט קיין ווייב, ניט קיין קינד. וואָס? וואָס פליהסט דו?"... פרעגט מיך בחרם, איך ווייס אַליין ניט, וואָס איך פליה. וואָס זאָל איך טהון, אַז ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, צו אַלדי רוחות?... איך האָב ליעב דרעהען!... טאָמער מיינט איהר, מע האָט עפּיס פון'ם דרעהען? צרות האָט מען! וואָס פאַר אַ געשעפט איהר זאָלט מיר ניט געבען, נעם איך דאָס אָן; ניטאָ פאַר מיר

קיין שלעכטער בראָנפּען: זעק — איז זעק, האַלץ — איז האַלץ, „טאָרגעם" — איז „טאָרגעם". איהר קעהרט אודאי מיינען, אַז אַ חוץ דער מיהל האָב איך שוין מעהר קיין געשעפטען נישט? האָט איהר מחילה אַ גרויסען טעות. ווי איהר קוקט מיך אָן, האַנדעל איך מיט וואַלד, מיט איינעם אַ שותּף, וואָס מיר האַקען איהם, און שטעל־צו פּראָוויאַנט אין דער טורמע, און האָב אַ חלק אין דער טאַקסע, און דערלעג דוקא אַלע יאָהר צו איהר געלט, איהר וואָלט זיך עס ווינטשען פּאַרדיענען אַלע חודש, איך בין אייך קיין שונא ניט. אַי, צו וואָס דאַרף איך זי? קהל אויף צו־להכעים! איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ גרויסער בעל־נצחון: ביי מיר, צוליעב נצחון, איז כּדאי די גאַנצע שטאָדט זאָל געהן צו גרונט און אַליין באַגראָבען ווערען — אַבי אויספּיהרען מיינס! איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ מענטש דוקא אַזוי זיך ניט קיין שלעכטער בטבע, נאָר אַ גרויסער „קאַפּריז", אַ שפּילשליוועך, הייסט עס. מיך, אַז מע ריהרט מיך אָן אין כּבוד, איז חיות ניט זיכער! און דערצו בין איך נאָך אַ שטיקעל עקשן אויך. איך בין אַ בעלן געווען אַמאָל, אין די גוטע יאָהרען, פאַר איין „אתה־הראית'לע" ביי אונז אין בית־המדרש געהן ביז'ן בלוט אַריין; דאָס בית־המדרש האָט מען פאַר'משפט — און איך האָב טאַקי אויסגעפיהרט מיינס. וואָס זאָל איך טהון? ס'איז ביי מיר אַזאַ בלוט! ס'איז ביי מיר נערוועז, זאָגען זיי, די דאָקטוירים, און ס'האָט, זאָגען זיי, אַ שייכות צום מאָגען. חאָטש אפילו על־פּי שכל קומט דאָס אוים ווילד. וואָרום וואָס געהער זיך אָן נערוועז מיט אַ מאָגען? אַ ביסעל אַ סמיכות הפּרשה! וואו זענען די נערוועז און וואו איז דער מאָגען? נערוועז זענען דאָך, צום מיינסטען, על־פּי חכמת הדאָקטאָריע, דאַכט זיך, דאָרט, וואו די געהירען? און דער מאָגען איז דאָך גאָר ווייס איך וואו — פאָלג מיך אַ גאַנג!... שאַט, אָט באַלד ענדיג איך, וואָס חאַפּט איהר זיך אַזוי? זיצט נאָך אַ מינוט. איך וויל דאָך אייך אויסדערצעהלען אַקוראַט, איהר זאָלט מיך אויסהערען און זאָגען מיר, פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיר אָט דער דאָזיגער אומ־

גליק, איך מיין דעם מאָגען מיין איך. אפשר איז דאָס פון דעם, וואָס איך בין נע־זונד, בין קיינמאָל נישטאָ אין דער היים, און אפילו דעמאָלט, ווען איך בין אין דער היים, בין איך אויך ניט אין דער היים. איך שווער אייך בהן שלי — ס׳איז אַ געלעכטער צו הערען און אַ חרפּה צו זאָגען — איך ווייס נישט, וויפיעל קינדער איך האָב און ווי אַזוי מע רופט זיי. ס׳איז ניט גוט, הערט איהר, אָהן אַ בעל־הבית און אָהן אַ טאַטען! איהר זאָלט אָנקוקען ביי מיר אַ שטוב, קיין עין־הרע, מיט אַ פּעראָנדעק! אַ שיף אָהן אַ רודער! טאָג ווי נאַכט אַ טאַרעראַם, אַ האַרמידער, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! אַ ווערטעלע אויסצורעדען, קיין עין־הרע, עלף קינדער פון דריי ווייבער! בשעת דער טרינקט טיי, עסט יענער אָנבייסען, און בשעת איך דאַווען, גלוסט זיך יענעם שלאָפען. דער קנייפּט אַ בולקע, און דער וויל הערינג, דעם גלוסט זיך מילכיגס, און דער שרייט אין איין קול: פליישׁ! און אַז מע וואַשט זיך עסען, איז ערשט דעמאָלט ניטאָ קיין מעסער, מיט וואָס אַ שטיקעל ברויט אָפּצושניידען, און צווישען קליינוואַרג איז אַ טומעל, אַ גיהנם, מיט הריגות, האָטש נעם לויף אין דער וועלט אַריין! און איבער וואָס? אַלץ איבער דעם, הערט איהר, וואָס איך האָב קיינמאָל קיין צייט ניט, און זי, מיינע הייסט דאָס, איז, קיין עין־הרע, זעהר אַ גוטע, דאָס הייסט, ניט אַזאַ גוטע, ווי אַ ווייכע, קאָן זיך ניט באַגעהן מיט קיין קינדער. מיט קינדער דאַרף מען קאָנען זיך באַ־געהן. קריכען זיי איהר אויפ׳ן קאָפּ, דאָס הייסט, זי שעלט זיי אפילו, קנייפּט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פליישׁ, נאָר וואָס קומט אַרויס? פּאַרט אַ מאַמע. אַ מאַמע איז ניט קיין **טאַטע**. אַ טאַטע לעגט־אַנידער און שמייסט־אָפּ אַ קינד. איך ווייס, אַז מיין טאַטע האָט מיך געשמיסען. און אפשר האָט אייך אייער טאַטע אויך געשמיסען? וואָס זשע מיינט איהר? איז אַז וואויל צו אייך! איך ווייס ניט, צי ס׳וואָלט פאַר אייך געוועזען בעסער, מע זאָל אייך ניט געוועזען שמייסען... וואָס האַפּט איהר זיך? איך ענדיג באַלד. איך דערצעהל עס אייך ניט אומזיסט; דאָס איז

צוליעב דעם, איהר זאָלט פאַרשטעהן מיין אַרט לעבען, וואָס איך לעב. אפשר מיינט איהר, אַז איך וויים, וויפיעל איך פאַרמאָג? מעגליך, אַז איך בין אַ איד אַ נגיד, און אַ גרויסער נגיד, און מעגליך אַז — צווישען אונז וועט עס דאָך מסתמא בלייבען? — אַז איך בין אפשר דערונטער... איך וויים? אַז טאָג ווי נאַכט איז נאָר געלאַטעט; ווי זאָגט איהר, די טאַפּלי אַרויסגענומען, יענע טאַפּלי אַריינגעשטעלט — ס'איז עפּים אַ תירוץ? צי מע קאָן, צי מע קאָן ניט — נדן אַ קינד דאַרף מען געבען? ובפרט נאָך, אַז גאָט העלפט טעכטער, און דערוואַכסענע דערצו! אַנו, פּרובט האָבען דריי טעכטער דערוואַכסענע, קיין עין־הרע, אַלע אין איין טאָג צו דער חופה פיהרען, וועלען מיר זעהען, צי וועט איהר קאָנען איינ־זיצען אין דער היים אפילו אַ טאָג! היינט פאַרשטעהט איהר שוין, וואָס איז דאָס דרעהען, וואָס מע דרעהט, מיט'ן פליהען, וואָס מע פליהט? און אַז מע פליהט, האַפּט מען אַ פאַרקיהלונג אין וואַגאָן, אַ בייזע ווערטשערע אויף דער אכסניא, וואָס מע קרענקט זי נאָכדעם אוים. היינט די ריחות, וואָס מע שמעקט זיך אָן, מיט דער שענער לופט — מעג מען שוין האָבען אַ מאָגען? אַ שטיקעל גליק איז נאָר, וואָס איך בין בטבע נישט קיין קראַנקער מענטש, גוט פאַר־פונדעוועט פון דער יוגענט. קוקט נישט אויף מיין סנאַסט, וואָס איך בין אַזוי דאַר און טרוקען. דאָס האָבען מיך די געשעפטען אַזוי אויסגעטריקענט. און אַגב איז ביי אונז טאַקי אַזאַ גדל'ע, אַזאַ וואוכס; מיר האַלטען זיך אַלע הויך און דין. איך האָב געהאַט עטליכע ברידער, זענען זיי אַלע געווען אַזוי ווי איך, מיר צו לענגערע יאָהר. פון דעסטוועגען בין איך, הערט איהר, תמיד געווען אַ געזונטער מענטש, נישט געוואוסט פון קיין מאָגען און פון קיין דאָקטער און פון קיין שוואַרץ־יאָהר, הלואי ווייטער. נאָר פון אַ צייט, אַז מע האָט מיך אָנגעהויבען שטאָפּען מיט רפואות, פילען, פּראָשקעס און קרייטער, און איטליכער באַזונדער קומט מיט זיין המצאה: דער הייסט, איך זאָל האַלטען דיעטע, דאָס הייסט „נעדאָיעד", איך זאָל עסען וואָס ווינציגער; און דער הייסט,

איך זאָל גאָר ניט עסען, איך זאָל פאַסטען הייסט דאָס. זענט איהר שוין פאַרטיג? קומט צו געהן אַ נייער חכם אַ דאָקטער און זאָגט מיר אָן, איך זאָל דוקא עסען, און אַ סך! אפּנים, ער אַליין האַלט פון דער אכילה. אַלע דאָקטוירים האָבען אַזאַ טבע, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען ניט פיינט, דאָס הייסען זיי אויך דעם חולה. אַ חידוש איז מיר גאָר, וואָס זיי הייסען ניט שלינגען קיין קערבלעך... משוגע צו ווערען פון זיי! איינער אַ דאָקטער האָט מיר געהייסען געהן אַ סך, גלאַט געהן אין דער וועלט אריין, שפּאַנען הייסט דאָס; איז געקומען דער אַנדערער דאָקטער און הייסט מיר ליגען — און געה טרעף, וועך פון זיי איז מעהר בהמה... וואָס דאַרפט איהר אַ סך? איינער האָט מיך געהאָדעוועט מיט ליאַפּעס, כּמעט אַ יאָהר כּסדר מיט גאָלע ליאַפּעס! איך קום צום אַנדערען, זאָגט ער: „ליאַפּעס? חס־ושלום! ליאַפּעס איז פאַר אייך אַ סם־המות!" און ער געהט און פאַרשרייבט מיר אַ פּראָשעק, אַ געלען פּראָשעק. מסתּמא ווייסט איהר, וואָס דאָס איז פאַר אַ מין פּראָשעק? איך קום צו געהן מיט׳ן געלען פּראָשעק צו אַ דריטען דאָקטער, חאַפּט ער ניט דעם געלען פּראָשעק און צערייסט ניט דעם רעצעפּט און פאַרשרייבט מיר ניט קיין קרייטער? אָבער וואָס פאַר אַ קרייטער, מיינט איהר? איידער איך האָב מיך איינגעוועהנט, הערט איהר, צו די דאָזיגע קרייטער, מעגט איהר מיר גלויבען, אַז די גרינע גאַל האָט זיך מיר איבערגעקעהרט! ס׳זאָל איהם אָנגעהן, דעם דאָקטער, חאָטש האַלב, וואָס איך פלעג איהם אָנווינטשעווען, בשעת איך פלעג זיי דאַרפען איינגעמען אַלע פאַר׳ן עסען. איך פלעג מיך זעהן בשעת מעשה מיט׳ן מלאך־המות! נאָר וואָס טרינקט נישט אַ מענטש צוליעב געזונט?... צום סוף לאָזט זיך אויס, איך קום צו יענעם דאָקטער, צום ערשטען הייסט דאָס, וואָס האָט מיך גע־האָדעוועט מיט ליאַפּעס, און דערצעהל איהם די געשיכטע מיט די ביטערע קרייטער, וואָס פאַראומערען מיר דאָס לעבען, — ווערט ער מלא רציחה און רופט זיך אָן צו מיר מיט אַ מין כּעס, גלייך ווי איך האָב איהם דאָ געקווילעט די קאַפּאָטע: „איך האָב דאָך

אייך פארשריבען, זאָגט ער, ליאָפּעס, היינט וואָס לויפט איהר אָרום, ווי א דולער, פון איין דאָקטער צום אנדערען?" זאָג איך: „שאַט, שאַט! איהר זענט דאָך נישט איינער אויפ'ן יריד! קיין קאָנטראַקט האָט מען אייך נישט אונטערגעשריבען, און לעבען דאַרף יענער אויך, יענער האָט אויך א ווייב און קינדער!"... האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען א פייער, זאָלט איהר זעהען, גלייך ווי איך האָב איהם דאָ געזאָגט מי יודע וואָס! בקיצור, ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צו יענעם דאָקטער. זאָג איך: „קיין עצות באַדאַרף איך ניט; אז איך וועל ווע‍לען, קאָן איך אליין געהן". און נעם און לעג איהם אוועק א קאַרב. מיינט איהר אפשר, אז ער האָט דאָס מיר א שמייכ געטהאָן אין פנים? אָבער גאָר לא! קערבלעך האָבען זיי ליעב. אי, האָבען זיי ליעב קערבלעך, הערט איהר! א סך מעהר ווי מיר, פּראָסטע מענטשלעך. זיי זאָלען זיך אוועקזעצען, אשטייגער, אויסהערען דעם חולה, ווי סע געהער צו זיין — דאָס איז ביי זיי נישטאָ. זיי לאָזען זיך ניט רעדען א וואָרט איין איבעריגס. אָט בין איך אנומעלטען געוועזען ביי איינעם א דאָקטער, טאַקי אייערער א באַקאַנטער, איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי'ם נאָמען. איך בין נאָר אריינגעקומען, נישט אויסגערעדט נאָך קיין צוויי ווערטער — אהא, ער הייסט מיר שוין אויסטהון זיך, איך בעט איבער אייער כבוד, און איך זאָל מיך אנידערלעגען אויף דער קושעטקע. וואָס איז? באשר ער וויל מיך אויסהערען. ווילסט מיך אויסהערען? זעהר גוט! הער מיך אויס! וואָס זשע לאָזט דו זיך ניט רעדען? וואָס טויג מיר דאָס טאַפּען, וואָס דו טאַפּסט מיך, מיט'ן קלאַפּען, וואָס דו קלאַפּסט מיך? ניין, האָט ער אָבער קיין צייט ניט! עס וואַרטען, זאָגט ער, דאָרט הינטער דער טיר נאָך מענטשען, איטליכער מיט זיין „אָטשערעד". ס'איז היינט געוואָרען ביי אייך א מאָדע — „אָטשערעד", ווי, להבדיל, אויפ'ן באַהן, אָדער אויף דער פּאָטשט ביי די מאַרקעס... וואָס? איהר האָט אויך קיין צייט ניט? ביי אייך איז שוין אפשר אויך איין „אָטשערעד"? איהר זענט

דאָך נאָך אַ יונגער דאָקטער! ווי קומט איהר צו „אָטשערעדען״? אז איהר װעט זיך אָט אַזוי פיהרען, הערט איהר, וועט איהר האָבען עגמת־נפש, ניט קיין פּראַקטיקע!... און אין כּעס באַדאַרפט איהר אויך נישט זיין. איך האָב נישט געמיינט, חלילה, אומזיסט. איך בין נישט אַזאַ איד, וואָס איך זאָל, חס ושלום, פערלאַנגען אומזיסט. און חאָטש איהר האָט מיך נישט געוואָלט אויסהערען ביז׳ן סוף, פון דעסטוועגען, איינס צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן, פאַר׳ן וויזיט באַדאַרף מען אייך באַצאָהלען... וואָס? איהר ווילט נישט נעמען?... וויל איך אייך מיט גוואַלד נישט נויטען... געווים האָט איהר פון וואַנען צו לעבען... מסתמא לעבט איהר פון קופּאָנעס... עס וואַכּסט ביי אייך... נו, מהכתיתי, לאָז אייך גאָט העלפען, ס׳זאָל ביי אייך וואַכסען און וואַכסען... אַדיע! האָט קיין פאַר־איבעל נישט, טאָמער האָב איך ביי אייך צוגענומען צייט... דערוויף זענט איהר דאָך אַ דאָקטער...

יוסף

דערצעהלונג פון א „דזשענטעלמען".

געשריבען אין יאָהר 1905.

יוסף

— איהר מעגט אייך לאכען פון מיר, איהר קאָנט אייך מאַכען פון מיר א פעליעטאָן, אפילו א בוך, אויב איהר ווילט, — איך האָב פאַר אייך קיין מורא ניט, זאָג איך אייך פריהער, וואָרום איך בין, ווי איהר קוקט מיך אָן, ניט פון די שרעקעדיגע. איך שרעק מיך נישט איבער פאַר קיין שרייבער, איך ווער נישט בטל פאַר קיין דאָקטער, פאַל נישט אראָפּ ביי זיך פאַר קיין אדוואָקאַט און הויב נישט אָן נתפּעל צו ווערען, אז מע זאָגט מיר, יענער שטודיערט אויף אינזשינער. איך האָב אויך אמאָל געשטודיערט, איך בין אליין אויך געווען אמאָל א גימנאזיסט. אמת, איך האָב די גימנאזיע ניט געענדיגט, איבער א מעשה מיט א מיידעל. עס האָט זיך אין מיר פאַרליעבט א מיידעל (א שענער יונג בין איך געווען פון תמיד!). זי האָט געזאָגט, דאָס מיידעל הייסט עס, אז טאָמער נעם איך זי ניט, נעמט זי איין סם. און איך האָב זי אַזוי געוואָלט נעמען, ווי איהר האָט זי געוואָלט נעמען. זי איז ביי מיר געווען נישט קיין בת־יחידה, פאַרשטעהט איהר מיך... ס'איז אָבער פאַרגאַנגען ביי אונז צו ווייט, האָט זיך אריינגעמישט א ברודער איהרער, א פּראָוויזאָר פון איין אפּטייק, און האָט געזאָגט, אז טאָמער סמ'ט זיך אוועק די שוועסטער זיינע, גיסט ער מיך אָפּ — ער ווייסט שוין מיט וואָס... און איך האָב זי געמוזט נעמען, זיך אָפּגעמוטשעט מיט איהר א יאָהר דריי. זי האָט פאַרלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען: איך זאָל זיין אין דער היים, און נישט קוקען

אויף פרעמדע... איהר האָט עפּיס ליעב אזא געשעפט? וואָס זאָל איך טהון, אז גאָט האָט מיך פּאָרט באשאפען מיט אזא פּנים, אז אַלע מיידלעך מיט אַלע ווייבלעך זענען נאָך מיר די כּפּרה? איהר מיינט וואָס?... חלילה!... גאָרנישט, מע האָט מיך ליעב — און א סוף. וואו איך קום, וואו איך פאָהר, באַפאַלט מען מיך, ווי די ביענען, שרכנים עסען מיר אָפּ דעם קאָפּ. באשר וואָס? אזוי ווי איך בין א יונגערמאַן א היינטיגער, און א שענער יונג, א געזונטער, מיט א שטיקעל נאָמען, און א היבשער פּארדיענער, און א קערבעל איז ביי מיר בלאָטע, אי טאָמאו פּאָדאָבנע, לכן ווילען זיי מיך אָפּגילטען! לאָז איך זיך מסתמא נישט: „טשעפּעט זיך אָפּ, זאָג איך, איך האָב מיך שוין איינמאָל אָפּגעבריהט!"... טענה'ן זיי מיט מיר: „וואָס וועט אייך אהרען, אז איהר וועט אָנקוקען נאָך א מיידעל?"... נו, ווער זאָגט זיך אָפּ פון אזא זאך? קוק איך דערווייל אָן מיידלעך, און מיידלעך קוקען אָן מיך, שלאָגען זיך איינס פאַר דאָס אנדערע, הענגען זיך, ווי איהר זעהט מיך לעבען, הענגען זיך אויף מיר! אַלע ווילען מיך, אָבער אַלע! וואָס זשע קומט מיר ארויס, וואָס זיי ווילען מיך, אז איך וויל זיי ניט? אז די, וואָס איך וויל — ווייסט קיינער ניט, נאָר איך אליין!... און דאָס איז מיין קרענק, און דאָס וויל איך אייך טאַקי דערצעהלען, און אין איינוועגס טאַקי בעטען אייך, אז צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען. נישט מחמת מיר — איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז פאַר „באַשרייבען" האָב איך קיין מורא ניט. נאָר גלאַט, צו וואָס דאַרף מען עס?... אָט דאָס האָט איהר אייך, הייסט עס, א הקדמה. אצינד וועל איך אייך דערצעהלען די מעשה אליין.

דאָס פאַרשטעהט איהר שוין אליין מסתמא, אז איך וועל אייך ניט זאָגען, ווער זי איז, און וואָס זי איז, און פון וואַנען זי איז. א נקבה איז זי, א מיידעל, און דוקא א שען מיידעל, און דוקא איין אָרעמס, א יתומה נעבאך; זיצט מיט דער מוטער, א יונגע אַלמנה, אויך א שענע; האַלט א אידישע רעסטאָראַציע, כּשר. און איך, דאַרפט איהר ווימען, האָטש איך בין, ווי איהר

זעהט מיך, א יונגערמאַן א היינטיגער, און א שענער פּאַרדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאַדאַבנע, — פון דעסטוועגען עס איך דוקא כשר. נישט מחמת איך בין אזא צדיק און האָב חלילה מורא פאַר דעם וואָס קווימשעט, נאָר, פּשוט, איך היט מיר אָפּ דעם מאָגען, — איז איינס; און צווייטענס, זענען די אידישע עסענס טאַקי מעהר בא'טעמ'ט אויך... אַלזאָ, האַלט זי א רעס־טאָראַציע, די אַלמנה הייסט עס, און קאָכט אַליין און באַקט אַליין; און זי, די טאָכטער הייסט עס, דערלאַנגט אַליין צום טיש. נאָר ווי אזוי קאָכט מען דאָרטען! ווי אזוי דערלאַנגט מען דאָרטען! עס זינגט, זאָג איך אייך, סע פינקעלט און סע שמעק־קירט! דאָרט צו עסען איז א פאַרגעניגען. נישט אזוי דאָס עסען אַליין, ווי דאָס אָנקוקען די מוטער מיט דער טאָכטער — איינע שענער פאַר דער אַנדערער. איהר זאָלט אָנקוקען א ווייבעל! שטעהט ביי'ם אויווען, קאָכט און באַקט, און זעהט אויס אזוי פריש, אזוי זויבער! א פּנים — נעפּאַלענער שניי! הענט — גאָלד און זיל־בער! אויגען — פייער־פלאַם! איך בין אייך מבטיח, אז מע קאָן זיך נאָך אין איהר אויך פאַרליעבען!... היינט שטעלט אייך פאַר איהר'ם א טעכטערעל... איך ווייס ניט, צי זענט איהר קלאָר אין די ענינים; איך שמועס פון „הלכות מיידעל”, שמועס איך... א פּנימ'על — בלוט און מילך, בעקלעך צוויי — נאָר פּאַמפּעש־קעלעך, אויגען — קאַרשען צוויי, האָר — זייד, צייהן — פּערעל, א האַלז — אַלבאַסטער, א הענטעל — אויף אויסצוקושען יעדעס גליעד, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט־אַרויף, ווי ביי א קליין קינד — האָט איהר געזעהען אמאָל? איך זאָג אייך: אַלעס, אַלעס איז געטאָקט, געשניצט, טאַקי עפּיס נאָר א מין מאָדעל אויף אויסצו־שטעלען, ווי איינער רעדט: „נאַט, קוקט און ווערט צעפּיקעט!”... דערצו פאַרמאָגט זי איהר אייגענס א געלעכטערעל מיט חן־גריבעלעך אין די בעקלעך, וואָס דאָס אַליין איז שוין ווערטה דאָס גאַנצע געלט, וואָרום אז זי לאַכט, לאַכט אַלסדינג: איהר לאַכט, און דער טיש לאַכט, און די בענקלעך לאַכען, און די ווענט לאַכען — דאָס

גאנצע לעבען לאכט! אַט אזא מין געלעכטערל איז דאָס. נו, אדרבה, געהט קוקט אזעלכעס אָן און האָט דאָס פיינט!...

הכלל, וואָס זאָל איך אייך לאנג ציהען, איך האָב כמעט פון׳ם ערשטען מיטאָג אָן געפיהלט, אז איך בין א געקאָכטער; פשוט אפגעקאָכט — און שוין! חאָטש ביי מיר א מיידעל, באדארפט איהר שוין אליין פארשטעהן, איז עפּיס ניט אזא אי־אי־אי... און יענע מעשיות: „ליעבע", „ראָמאַן" — פון דעם האָב איך קיינ־מאָל ניט געהאלטען. גאָרנישט, אזוי — מהכתיתי, פאר וואָס ניט?... נאָר געהן שיסען זיך צוליעב דעם — פּע! דאָס פּאסט פאר א גימנאזיסטעל פון זעכסטען קלאַס, נישט, ווי זאָגט איהר, פאר קיין מאַנספּארשוין...

דערפיהלט, אז איך בין א געקאָכטער, האָב איך געגעבען א נעם די מוטער אויף א זייט, נישט, ווי עס רופט זיך אָן, „געבעטען א האנט"... ניין! איך בין נישט פון די חאָפּענדיגע... נאָר גאָר־ניט, ווי זאָגט איהר, א טאָפּ אין וואָגען שאַדט ניט... און האָב געגעבען מיט איהר א רעד־אריין: „וואָס און ווען, אהין־אהער, וואו האַלט איהר מיט דער טאָכטער?"... זאָגט זי: „וואו זאָל איך מיט איהר האַלטען?" זאָג איך: „איך שמועס פון תכלית, שמועס איך"... „אודאי, זאָגט זי, דאַרף מען זיך זאָרגען פאר איהר תכלית? זי איז שוין, זאָגט זי, א פארזאָרגטע"... ווי זי האָט אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, האָט דאָס מיך געגעבען עפּיס ווי א שטאָך אין הארצען אריין: „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז א פארזאָרגטע?" „איהר זעהט דאָך, מאַכט זי צו מיר, וואָס פאר א זאָרגעדיגע נשמה דאָס איז!"... און אקוראַט צו די דאָזיגע ווערטער קומט־אָן מסתמא זי אליין, די טאָכטער הייסט עס, און אז זי קומט־אָן, ווערט ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך.

— מאַמע, נישט געווען נאָך יוסף? — זאָגט זי צו דער מוטער. און דעם נאָמען „יוסף" טהוט זי א רעד־אויס עפּיס מיט א מאָדנעם מין געזאַנג. מיט אזא מין געזאַנג רעדט־אויס נאָר א כלה דעם נאָמען פון איהר חתן... אזוי מיין איך, דאָס הייסט, איך

בין איבערצייגט, אז ס'איז אזוי. און נישט נאָר יענס מאָל, וואָס איך דערצעהל אייך; אַלע מאָל, ווען זי האָט געגעבען אַ דער־אַרויס דעם נאָמען „יוסף", איז דאָס אויסגעקומען ביי איהר עפּיס ווי מיט אַ מין געזאַנג: „יו־סף". איהר פאַרשטעהט? דאָס איז ניט גלאַט „יוסף", דאָס איז „יו־סף"!...

קורץ, אומעטום און אַלע מאָל האָב איך נאָר געהערט „יוסף" און „יוסף". האָט מען זיך געזעצט עסען, איז דאָס ערשטע וואָרט געווען: „וואו איז יוסף?"... „יוסף וועט היינט ניט זיין"... „יוסף האָט געזאָגט"... „יוסף האָט געשריבען"... „יוסף איז געקומען"... „יוסף האָט גענומען"... „יוסף האָט געגעבען"... יוסף־יוסף, יוסף־יוסף! איך וואָלט שוין וועלען אָנקוקען אָט דעם „יוסף'ען", זעהען וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט!...

פאַרשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז איך האָב אָט דעם „יוסף'ען" פיינט געקראָגען, ווי אַ שפּין, חאָטש וואָס קעהר ער זיך אָן מיט מיר? וויים איך! עפּיס אַ יונגעל דאַרטען, אודאי אַ „חברה־מאַן" פון די „חברה־לייט", אָדער פון די „יענקעלעך", ווי זי פלעגט זיי אָנרופען מיט איהר געלעכטערעל. „די יענקעלעך" — דער נאָמען איז פאַר זיי, זאָג איך אייך, ווי אָנגעמאָסטען. דאָס זענען טאַקי נישט מעהר ווי יענקעלעך, עפּיס מאָדנע קליינע מענטשעלעך, צום מיינסטען פון דעם סאָרט מענטשעלעך, וואָס טראָגען לאַנגע האָר און שווארצע העמדלעך — אַקוראַט דאָס, וואָס איך האָב פיינט... האָט קיין פאַראיבעל ניט. איהר אַליין, דאַכט מיר, טראָגט אויך לאַנגע האָר מיט אַ שווארץ העמדעל, און אויב איהר מיינט, אַז ס'איז שען, האָט איהר מחילה אַ טעות. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס אַ „סמאָקינג" מיט אַ ווייסען זשילעט איז שענער... איך, אַז איך דערזעה אַ שווארץ העמדעל, שטעלט זיך מיר פאַר, איך בעט איבער אייער כבוד, אויסגעריבענע הויזען... איהר מיינט אפשר, איך האָב זיי עס ניט געזאָגט? געזאָגט! איך בין אַ מענטש איין אָפענטליכער, ביי מיר איז נישטאָ קיין חנפה'נען און קיין אונטערלעקען זיך. האָט איהר עפּיס אויף מיר צו זאָגען —

קאַנט איהר מיר זאָגען גלייך אין די אויגען. איך האָב נאָר פיינט, אַז מע זאָגט מיר, אַז איך בין אַ „בורזשוי". איך, פאַר'ן וואָרט „בורזשוי", קאָן געבען אַ פּאָהר־אַריין אין באַק אַריין!... וואָס פאַר אַ בורזשוי בין איך? איך בין אַ מענטש גלייך מיט אַלע. איך פאַרשטעה אַלסדינג און ווייס אַלסדינג, וואָרום איך לייען אַלע ביכלעך, מיט אַלע היינטיגע נייע גאַזעטען לייען איך גלייך מיט אַלעמען, — היינט וואָס בין איך פאַר אַ בורזשוי? דערפאַר, וואָס איך טראָג אַ „סמאָקינג" מיט אַ ווייסען זשילעט, און איהר — אַ שוואַרץ העמדעל? איך מיין ניט אייך, איך מיין אָט אַ יענע „יענקעלעך", מיט אַ יענעם יוספ'ען, וואָס איך דערצעהל אייך... איך האָב מיט זיי געהאַט עטליכע מאָל ביי'ם טיש אַזעלכע מיני געשפּרעכען, וואָס פון זיי האָב איך גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען, אַז זיי האָבען מיך אַזוי ליעב, פונקט ווי איך זיי. אַ האַרץ, ווי זאָגט איהר, פיהלט אַ האַרץ. נאָר גאָרנישט, געהן אַרויסזאָגען זיי, וואָס איך טראָג ביי זיך אינוועניג — בין איך אויך ניט מחויב; און אַגב האָב איך מיך טאַקי צו זיי אַ ביסעל צוגעלאָנטשעט, געוואָלט איינ־קויפען זיך אין חברה, נישט אַזוי צוליעב זיי, ווי צוליעב דעם „יוספ'ען", און נישט אַזוי צוליעב דעם „יוספ'ען", ווי צוליעב איהר! מיך האָט פאַרדראָסען, פאַרשטעהט איהר מיך, וואָס זי לאָזט איהם נישט אַרויס פון'ם מויל, און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט: איין מאָל פאַר אַלע מאָל, שטיינער פון'ם הימעל זאָלען פאַלען, די וועלט זאָל זיך קעהרען — איך מוז מיך באַקענען מיט דעם דאָזיגען פאַרשוין! און איך האָב אויסגעפיהרט מיינס. ביי מיר, אַז איך וויל עפּיס דערגעהן אַ זאַך, איז גאָר נישטאָ קיין תירוץ. פון געלט שמועסט מען ניט. איך בין דאָך אַ יונגערמאַן, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַ סוחר, און אַ שענער פאַרדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאַו פּאָדאָבנע...

פאַרשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז איינקויפען זיך אין חברה איז מיר געוועזן נישט אַזוי גרינג, ווי איהר מיינט. זזיך בין מיר נעגאַנגען פּאַוואָלינקע, טריט ביי טריט. תחילת האָב איך אָנ־

געהויבען טהון א וואָרף־אריין א וואָרט אזוי מן הצד, מיט א זיפץ, א קרעכץ אויף צרות הכלל, געבען אָנצוהערעניש, אז אויף א זעלכע זאכען שפּיעלט ביי מיר געלט קיין ראָלע, אז מע באַדארף ארויסוואַרפען א קערבעל, מוז מען ארויסוואַרפען. איהר פאַרשטעהט, וואָס הייסט „ארויסוואַרפען" א קערבעל? איינער „נעמט־ארויס" א קערבעל, דער אנדערער „וואַרפט־ארויס" א קערבעל. ס'איז א חילוק! „ארויסוואַרפען" ווערט אָנגערופען: געגעבען א חאַפּ־ארויס דאָס בייטעלע און א נעם־ארויס די מטבע: איז־וואָלטיע, — נאַט אייך, הייסט עס — נישט געצעהלט! אָט אזוי האָב איך ליעב; נישט אַלע מאָל, פאַרשטעהט זיך, נאָר דעמאָלט, ווען מע דאַרף. דעמאָלט, ווען מע דאַרף געבען א וואָרף־ארויס א פינפאונצוואַנציגער, צי א פופציגער, צי אפילו א הונדערטער, טאָר די האַנט ניט ציטערען. למשל, איהר זיצט מיט א קאָמפּאַניע און צאָהלט פאַר א מיטאָג אָדער פאַר א וועטשערע, און מע דערלאַנגט אייך א חשבון, באַדאַרפט איהר נאָר געבען א חאַפּ א קוק אויף דער אונטערשטער שורה און רעדען בעת מעשה פון עפּיס אַנדערש; און אז מע ברענגט אייך אויסגאַב, באַדאַרפט איהר נישט צעהלען, ווי א מאַרק־אידינע פאַר ציבעלעס, נאָר נעבען א נעם און א לעגאריין אין קעשענע — און שוין! דאָס לעבען איז, פאַרשטעהט איהר מיך, א חדר, וואָס מע דאַרף איהם דורכגעהן, דורכמאַכען; לעבען דאַרף מען קאָנען! איך מעג זאָגען אויף זיך, אז איך קאָן לעבען, וואָרום איך ווייס וואו איין און וואו אויס, וואו מע דאַרף און וואו מע דאַרף נישט. איהר קאָנט זיין זיכער, אז איך זועל נישט איבערזאַלצען קיינמאָל, און אויף מיר וועט איהר נישט דערקענען קיינמאָל, צי בין איך מילכיג, צי בין איך פליישיג? איהר זאָלט מיך געוועז זעהען דעמאָלט צווישען די „יענקעלעך", וואָלט איהר געווים מיינען, אז איך בין א „יענקעלע" גלייך מיט אַלע „יענקעלעך". דאָס הייסט, קיין לאַנגע האָר האָב איך מיר נישט פאַרלאָזט, און קיין העמדעל האָב איך נישט אָנגעטהאָן; איך בין געגאַנגען דעם זעלבען סמאָקינג מיט'ן זעלבען ווייסען זשילעט,

וואָס איצט. נאָר וואָס דען? איך האָב מיך אינטערעסירט מיט אַלץ, וואָס זיי אינטערעסירט, און האָב גערעדט פון דעם, וואָס זיי רעדען: „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רעאַגי־רען"... וכדומה אַזעלכע ווערטער האָבען זיך גענעבען אַלע מאָל אַ שאָט ביי מיר פון'ם אַרבעל — און מערקווירדיג! וואָס מעהר איך האָב מיך צו זיי געלאָנטשעט, אַזוי מעהר האָבען זיי זיך פון מיר דערווייטערט. בעת איך פלעג אָנהויבען שיטען מיט יענע ווערטער: „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רע־אַגירען"..., האָב איך באַמערקט, אַז די „יענקעלעך" ווערען שטיל, קוקען עפּיס משונה איינס אויף דאָס אַנדערע, רייניגען זיך בעת מעשה די צייהן... און נאָך מעהר! געלט האָבען זיי ביי מיר דוקא גענומען אַלע מאָל. אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי זיי געווען קאָנצערטען, און אַלע מאָל בין איך געווען דער ערשטער אויפ'ן פייער: — „דער דזשענטעלמען" וועט מסתמא היינט אויך נעמען אַ בילעט ערשטע רייהע פאַר אַ דרייערל?

„דער דזשענטעלמען" — קיין אַנדער נאָמען האָב איך ביי זיי ניט געהאַט — האָט געמוזט נעמען אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג אַ בילעט פאַר אַ דרייערל. אַ ברירה האָט ער געהאַט? דערפאַר אָבער, אַז דער „דזשענטעלמען" פלעגט אַריינקומען בעת די „יענ־קעלעך" האָבען געהאַלטען אין מיטען אַ שמועס, פלעגט ווערען שטיל, שאַ, גלייך ווי מע האָט גאָרניט גערעדט קיינמאָל! שטומע מענטשען!... פאַרשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז דעם „דזשענ־טעלמען" האָט דאָס געבערענט און געבראָטען. נאָר וואָס האָט ער געקאָנט מאַכען? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז וויבאַלד איך וויל עפּיס דערגעהן, איז ביי מיר נישט פאַרהאַן קיין טייער. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, איך האָב מיך אַריינגעלאָנטשעט צו חברה, חאָטש אויף אַזוי פיעל, אַז מע האָט מיר דערלויבט צו זיין ביי זיי אויף אַ „דיסקוסיע" — דאָרט, האָט מען מיר געזאָגט, וועט „יוסף" האַלטען אַ רעדע... קאָנט איהר פאַרשטעהן מיין שמחה, אַז איך האָב דער־

לעבט אזא זאך? איך וועל זוכה זיין זעהען אַט דעם „יוסף׳ען"
און וועל איהם הערען רעדען!...

וואו וועט זיין די דיסקוסיע און ווען וועט זי זיין —
דאַס האָט מען מכּות געקאָנט ביי זיי וויסען. איך האָב זיי גאָר
ניט געוואָלט פרעגען אפילו: איך האָב געוואוסט, אז מע וועט
מסתּמא קומען און מע וועט מיר זאָגען. ביי די „יענקעלעך",
דאַרפט איהר וויסען, געהט אַלסדינג צו בסוד. אויף זייער לשון
ווערט עס אָנגערופען „קאָנספּירייישען" — איך געדענק דאָס דאָזיגע
וואָרט אויף אויסווענינ. איך האָב עס פאַרשריבען ביי זיך אין
ביכעל. איך, אז איך דערהער א שען וואָרט, טהו איך עס באַלד
א נעם און א שרייב־אריין צו זיך אין ביכעל. אויב עס וועט צוניץ
קומען, אָדער ניין — ווייס איך ניט; נאָר שאַדען אודאי ניט.

הכּלל, איינמאָל אין א שענעם זומערטאָג, שבת איז דאָס
געווען, מהוען א קום־אריין צו מיר צוויי „יענקעלעך", מיט שווארצע
העמדלעך, געוויינטליך, און טהוען מיך א רוף־ארוים: „קומט!"
„וואוהין?" „וואָס געהט׳ס אייך אָן? קומט מיט אונז!"...
העלפט נישט, מוז מען געהן... און מיר האָבען זיך געטהאָן א לאָז
העט־ווייט הינטער דער שטאָדט ארוים, און טאַקי אין וואַלד אריין,
און בשעת געהן באַגעגענען מיר אַלע מאָל איין אנדער „יענקעלע"
זיצען אונטער א בוים, קוקט כּלומרשט קיין פצון־זייט און טהוט
א מורקע־ארוים: „רעכטס!" אָדער: „לינקס!"... זאָגען,
אז איך האָב מורא געהאַט — איז א נארישקייט; וואָס האָט מען
מורא צו האָבען פאַר א אידען? נאָר גלאַט, ס׳איז מיר עפּיס ניט
אָנגעשטאַנען די מעשה, וואָס איך, א יונגערמאַן א סוחר, מיט א
שטיקעל נאָמען, און א שענער פּאַרדיענער, און א קערבעל איז
בלאָטע, אי טאָמאו פּאַראָבנע, זאָל מיך לאָזען פיהרען פון יונגלעך,
„יענקעלעך"! איהר פאַרשטעהט?...

וואָס טויג אייך, מיר זענען געגאַנגען און געגאַנגען, געגאַנגען
און געגאַנגען, ווי זאָגט איהר, וואַלד־איין, וואַלד־אויס, אזוי לאַנג,
אזוי ברייט, ביז מיר האָבען זיך דערשלאָגען צו א גרויסען **גריבען**

בארג. און ערשט אַז מיר האָבען ארויפגעקלעטערט אויף דעם דאָזיגען בארג, געגעבען זיך א לאָז בארג־אראָפּ, האָב איך דערזעהען פאר זיך א שווארצע מחנה קעפּ. דאָס זענען געזעסען אויף דער ערד חברה „יענקעלעך“, בחורים׳לעך אין שווארצע העמדלעך, מיידלעך אין בלוזקעס, און גלאַט יונגעליים. אָבער א גוזמא! איך האָב מורא, אויב ניט א דריי טויזענט שטיק, און אפשר נאָך מעהר, און שטיל — חאָטש א פליעג פליה דורך! שטיל, אויף די שפּיץ־פינגער, זענען מיר צוגעגאַנגען צו דער מחנה קעפּ, זיך געגעבען א זעץ־אַנידער אויף דער ערד, און איך האָב גענומען איינקוקען זיך, וואו איז דאָ ערגיץ דער „יוסף“? און איך האָב דערזעהען... שטעלט אייך פאַר וועמען? איך האָב דערזעהען א באַקאַנטען פּארשוין, טאַקי איינעם פון די „יענקעלעך“, וואָס האָבען איינ־איינעם מיט מיר געגעסען ביי דער אלמנה אין דער רעסטאָראַציע!... אָט האָסט דו דיר!

דער ערשטער געדאנק מיינער איז געווען: „סך־הכל?... אָט דאָס איז גאָר?... אָט דאָס איז ער, אָט דער „יוסף“?... און איך האָב געמיינט, אז ער איז מי יודע וואָס! מיט הערנער!“... איך וועל אייך זאָגען דעם רעכטען אמת, עס האָט מיר כמעט הנאה געטהאָן — ניין, טאַקי שטארק הנאה געטהאָן, וואָס ס׳האָט זיך אזוי אויסגעלאָזט... איך האָב געמאַכט א פארגלייכונג צווישען איהם מיט מיר — נישט מחמת איך האַלט מיך פאר אזא גרויסען פּארשוין, וואָס ס׳זאָל ניט זיין שוין קיין שענערס פאר מיר. איך בין ניט גענאַרט; איך וויים, אז ס׳איז פאַראַן שענערע פון מיר אויך. נאָר וועדליג ער... איהר פארשטעהט? איך וועל אייך איהם אויסמאָהלען אקוראַט, ווי אזוי איך האָב איהם דערזעהען די ערשטע מינוט: צוגעשפּארט צו א בוים איז געשטאַנען א קליינס, א בלייכס, איין אויסגעדארטס, איין אויסגעטריקענטס, מיט א שמאָל הארץ, מיט ווייסע בלאַסע איינגעפאַלענע בעקלעך, עט־וואָס רויטליך און פארברעמט, מיט נאָך גאָר קליינע בלאָנדע הערלעך; נאָר א שטערן א הויכער, א ווייסער, א ברייטער, און

אויגען א פּאָר גרויע, ווי בּיי א קאַץ, נאָר בּרענענדיגע, און א מויל — און סע רעדט! שטראָף מיך גאָט, אויב איך הויב עס אָן צו פאַרשטעהן נאָך עד היום, פון וואַנען האָט זיך עס גענומען אזא כּח בּיי דעם דאָזיגען נפש אויף צו רעדען אזוי הויך און אזוי גיך און אזוי פיעל און אזוי לאַנג און מיט אזא היץ און מיט אזא בּרען און מיט אזא פייער! איך קאָן אייך זאָגען, אז דאָס איז געווען ניט גלאַט גערעדט, ווי מענטשען רעדען. דאָס איז געווען אָדער א שוואַרץ־יאָהר, אָדער א מאַשינע אזעלכע, וואָס מע האָט זי אָנ־געדרעהט, אָדער פון אויבען איז געווען עפּיס אזעלכעס, וואָס האָט געשאָטען מיט ווערטער, געגאָסען מיט פייער, אָדער דאָס האָט נאָר דער בּוים גערעדט... עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אַלע מאָל, אז אָט־אָט הויבּט זיך אויף אָט דער קליינער נפש מיט די איינ־געפאַלענע רויטליכע בּעקלעך און מיט די גרויע אויגען און טהוט א פליה־אַוועק אינאיינעם מיט די ווערטער אהינצו, ערגיץ ארויף... ניין! זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, איך האָב שוין געהערט אויף מיין לעבען די גרעסטע און די שענסטע אדוואָקאַטען — אזא מין רעדען האָב איך קיינמאָל נישט געהערט און וועל שוין, דאַכט זיך, קיינמאָל ניט הערען אויך...

וויפיעל דאָס רעדען זיינס האָט געדויערט — ווייס איך ניט; איך האָב נישט געקוקט אויפ'ן זייגער. איך האָב געקוקט אויף איהם און האָב געקוקט אויף דער מחנה קעפּ, וואָס זענען געזעסען אויף דער ערד און האָבען געשלונגען איטליכס וואָרט, ווי די הונ־געריגע און ווי די דאָרשטיגע... נאָר ווער עס האָט ניט געזעהען בּעת מעשה ז י, דער האָט נישט געזעהען קיין שענם אויף זיין לעבען! צווישען דער מחנה קעפּ האָב איך דערזעהען זי זיצען אויף דער ערד, די פיס אונטער זיך, די הענט צונויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, דאָס פּנים לייכט, די בּעקלעך פלאַמען, דאָס אויבּערשטע ליפּעל קוקט ארויף, און די שענע קאַרשען־אויגען שמייכלען, און גלייך צו איהם, גלייך צו איהם!... למאי זאָל איך לייקענען? איך האָב אין דער מינוט מקנא געווען איהם, נישט אזוי אויף דעם

כח פון זיין רעדען, נישט אזוי אויף דעם כבוד מיט׳ן פאטשען בראווא, וואס מע האט איהם געפּאטשט נאכדעם, אז ער האט אויפ־געהערט צו ר׳עדען, — נישט אויף די זאכען האב איך איהם אזוי מקנא געווען, ווי אויף דעם קוקען, וואס זי האט אויף איהם געקוקט! פאר איין קוק אזעלכען, פאר איהרען, וואלט איך אוועק־געגעבען — איך ווייס אליין ניט וואס! דער דאזיגער קוק האט גערערט ווערטער. עס האט זיך מיר אויסגעדאכט, אז איך הער איהר קול, ווי זי זאגט, מיט יענעם באקאנטען געזאנג: „יו־סף!״ איך האב אייך דאך געזאגט שוין, אז ביי מיר איז א מיידעל נישט קיין אי־אי־אי! איך האב שוין געזעהען מיידלעך, ווארום איך בין א יונגערמאן, קאן מען זאגען, נישט קיין מיאוסער, א היינטיגער, און א שענער פארדיענער, און א קערבעל איז בלאטע, אי טאמאר פאראבנע... נאר אזוי קוקען האט אויף מיר נישט געקוקט מיין ווייב אפילו אין די גוטע יאהרען, בעת זי איז אויסגעגאנגען נאך מיינע טריט... איך בין א בעלן געווען מיט א כיון צוגעהן צו איהר נאהענט, זיך אוועקזעצען כמעט נעבען איהר, זיך דרעהען איהר פאר די אויגען, ווי א פליעג, זשומען אין אויהער אריין, ווי א קאמאר, — ווער? וואס? א נעכטיגער טאג! איהרע אויגען האבען זיך, ווי צוויי פיאווקעס, איינגעזויגען אין זיינע אויגען, און זיינע אויגען — אין איהרע אויגען, און עס האט זיך מיר אויס־געדאכט, אז די צוויי, ער און זי, זעהען קיינעם ניט פאר זיך, נאר איינס דאס אנדערע: ער זי און זי איהם, און ווייטער דארפען זיי קיינעם ניט! חבוט־הקבר, זאג איך אייך, איז א גארניט אקעגען דעם, וואס איך האב בעת מעשה געפּיהלט. א גיהנם האט געקאכט ביי מיר אין הארצען, איך ווייס ניט אויף וועמען: אויף „איהר״, צי אויף „איהם״, צי אויף זייביידען, צי גאר אויף זיך אליין?... איך בין יענעם אויפדערנאכט געקומען אהיים מיט א מורא׳דיגען קאפּוועהטיג און האב מיך געלעגט שלאפען מיט דער דעה, אז ווייל איך וועל לעבען זאל מיין פוס דארט ניט זיין, ביי דער אלמנה הייסט עס. איך דארף זיי אלע אויף זיעבענהונדערט

כפּרות! וואָס דאַרף איך זיי? וואָס, ניט אַזוי?... און אַז איך בין אויפגעשטאַנען אין דער פריה, האָב איך קוים דערלעבט די מינוט, די רגע, ס'זאָל שוין ווערען זייגער צוויי, די צייט פון מיטאָג, און בין מסתּמא גלייך אַוועק אַהין, און האָב דוקא געטראָפען ביי'ם טיש די גאַנצע חברה „יענקעלעך" וואָס תּמיד, און ער איז אויך געווען בתוכם... איך וויים נישט, ווי אַזוי איהר; איך, אַז איך זעה איין אַרטיסט, אָדער אַ מיניסטער, אָדער אַזוי אַ באַריהמטען מענטשען, וואָס אפילו מיר אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז ער איז אַ מענטש גלייך מיט אַלע מענטשען, עסט גלייך מיט אַלעמען און טרינקט גלייך מיט אַלעמען, נאָר קוים זאָגט מען מיר, אַז דאָס איז איין אַרטיסט, אָדער אַ מיניסטער, אָדער אַזוי אַ באַריהמטער מענטש, דאַכט זיך מיר שוין אויס, אַז ער איז נישט גלייך מיט אַלעמען, אַז עפּיס ליגט אין איהם אַזעלכעס, וואָס מע קאָן עס, ווי זאָגט איהר, נישט אָנטאַפּען... אַזוי איז געווען מיט מיר, אַז איך האָב דערזעהען איהם נאָך דער דרשה; דאַכט זיך, דער אייגענער „יענקעלע", וואָס תּמיד, נאָר פּאָרט נישט דער. עפּיס ליגט אין איהם אַזעלכעס. עפּיס שטעהט אָנגעצייכענט ביי איהם אויפ'ן פּנים; וואָס — וויים איך אַליין נישט, נאָר איך וואָלט פאַר דעם „עפּיס" אַוועקגעגעבען מי יודע וויפיעל! נישט מחמת איך באַדאַרף עס האָבען; אויף וואָס באַדאַרף איך עס? אויף נייען־און־נייענציג כּפּרות! איך האָב עס נאָר געוואָלט צוליעב איהר, וואָרום זי איז נישט אָפּגעטראָטען פון איהם אויף קיין מינוט, און אפילו דעמאָלט, ווען זי איז צוגעגאַנגען צו מיר און גערעדט מיט מיר, האָט זי אויך אין זינען געהאַט איהם, ניט מיך. איך בין, דאַרפט איהר וויסען, אַ מבין אויף די זאַכען. מיך קאָסט עס געזונד רבי־געלט... עס האָט זיך אָנגעהויבען פאַר מיר אַ נייער גיהנם: פריהער, איידער איך האָב געוואוסט ווער דער יוסף איז, האָט זיך מיר געמאָהלט אין מיין כּח־הדמיון אַ הויכער, אַ שענער, אַ געזונטער, אַ מאַנספּאַרשוין, און איך האָב איהם נישט געקאָנט ליידען, מקנא געווען און פיינט געהאַט, ווי איהר קאָנט

זיך נאָר פאַרשטעלען. איצט, אַז איך בין שוין געוואָהר געוואָרען, וועמער דער מאַנספּאַרשוין איז, אַז דאָס איז נאָר אַ „יענקעלע" גלייך מיט אַלע „יענקעלעך", האָט מיך פאַרדראָסען... איך ווייס ניט אויף וועמען: צי אויף איהר, וואָס זי פאַרגעטערט איהם אַזוי (און אַז זי פאַרגעטערט איהם — דאָס זעהט דאָך אַ בלינדער אויך!), צי אויף איהם, וואָס גאָט האָט איהם געגעבען אַזאַ כח־הדבור, צי אויף זיך אַליין האָט מיך פאַרדראָסען, למאי האָב איך ניט אַזאַ כח?... נישט מחמת איך דאַרף עס אַזוי נויטיג האָבען. צו וואָס דאַרף איך עס? און נישט מחמת איך בין חלילה אָהן אַ צונג. מיינט ניט! איך, אַז איך וויל רעדען — קאָן איך! איך האָב שוין אַמאָל גערעדט אויף אַ „זאַסעדאַניע", און דוקא אין „קופּעטשעסקע קלוב", זאָגט דער עולם, אַז איך רעד ניט שלעכט. נאָר ניט שלעכט!... דער פאַרדראָס, וואָס מיך האָט פאַרדראָסען, קאָן איך אייך מיט ווערטער ניט אַרויסגעבען; דאָס דאַרף מען פאַרשטעהן — ניין, דאָס דאַרף מען פיהלען, מע באַדאַרף זיין אויף מיין אָרט, קומען אַלע טאָג אין דער רעסטאָראַציע, אָנקוקען זי מיט'ן ווייסען פאַרטוכעל, וואָס סע שעמערירט, איהר שען ליכטיג פּנים, וואָס סע שיינט און וואָס סע זינגט, הערען איהר זיס קול, וואָס קוויקט, איהר געלעכטערעל, וואָס צעגעהט זיך אין יעדען אבר, און בשעת מעשה זעהען איהם און פיהלען, אַז דאָס איז אינגאַנצען צוליעב איהם, און נאָר צוליעב איהם אַליין, און ווייטער קיינעם ניט! ניין, מע דאַרף איהם צונעמען פונ'ם וועג, מע דאַרף, ער זאָל אוועק, מע דאַרף זיינער פּטור ווערען. נאָר ווי אַזוי? איך וועל דאָך נישט געהן סמ'ען איהם, אָדער שיסען; איך בין דאָך נישט קיין רוצח, איך בין דאָך אַ איד... אַרויסרופען איהם אויף אַ דועל? — פע! אין אַ „ראָמאַן" רופט מען אַרויס אויף אַ דועל, אי דאָס — גלויב איך ניט, ס'זאָל זיין אמת; ס'איז נאָר גלאַט אַזוי, אויף צו באַשרייבען, קומט אויס שענער... אַזוי האַלט איך... איך בין געפאַלען אויף אַ שענער המצאה: איך וועל מיך דורכ־שמועסען מיט איהם אַליין, ווי זאָגט איהר: „אָפּגעבען דעם

שליסעל דעם גנב אין האנט אריין"... איאַ, אַ פּלאַן? און נישט לאַנג געטראַכט, — איך האָב פּיינט לאַנג טראַכטען — טהו איך מיך אַ רוק־אָן צו איהם איינמאָל נאָכ'ן עסען:

— איהר ווייסט? איך האָב צו אייך אַ נויטיגען עסק. איך האָב מיט אייך וואָס צו רעדען.

און ער? ער זאָל דאָס אפילו אַ ריהר טהון מיט איין אבר. גאָרניט! נאָר אנידערגעשטעלט אויף מיר זיינע פּראָסטע גרויע אויגען, ווי איינער רעדט:

— הנני, איך בין אָנגעברייט.

— ניין, — מאַך איך צו איהם — ניין, ניט דאָ. איך וויל, ס'זאָל זיין, ווי מע זאָגט, אונטער פיער אויגען.

— קומט! — מאַכט ער צו מיר און פיהרט מיך ארויס אין דרויסען ארויס און שטעלט זיך אוועק אַקעגען מיר און װאַרט, ווי איינער רעדט:

— נו? פאַר וואָס דבר'ט מען ניט?

— נישט אָט דאָ. — מאַך איך צו איהם. — ווען טרעפט מען אייך אין דער היים?

— איך קאָן זיין ביי אייך... — מאַכט ער צו מיר און פאַר־חאַפּט זיך אָבער באַלד. — און אויב איהר ווילט... זייט איהר ביי מיר מאָרגען פון... (און ער טהוט אַ נעם־ארויס דעם זייגער). פון האַלב צעהן ביז האַלב עלף אין דער פריה... נאָט אייך מיין אדרעס.

אזוי מאַכט ער צו מיר און קוועטשט מיר, און קוועטשט מיר די האַנט, און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „קאָנספּירייישען?"...

— קאָנספּירייישען, האָט קיין יסורים ניט! — מאַך איך צו איהם, און מיר צעגעהען זיך, ווי זאָגט איהר, איטליכער אין זיין רוה אריין.

אודאי בין איך יענע נאַכט ניט געשלאָפען. איך בין, פאַר־שטעהט איהר מיך, געלעגען אין איינע אנגסטען און נאָר געטראַכט:

וואָס וועל איך איהם זאָגען, אשטייגער? פון וואַנען זאָל איך אָנהויבען? און וואָס וועל איך טהון, טאָמער טהוט ער מיר א זאָג:

— הערר דזשענטעלמען, וואָס האָט איהר אייך צו מישען אין פרעמדע עסקים? וואָס פאַר א מחותּן זענט איהר, הערר דזשענ־טעלמען, מיט א מיידעל, וואָס איינער פון די „יענקעלעך" רעכענט זי פאַר א כּלה שוין פון ווייס איך ווען?...

וואָס ענטפערט מען איהם דערויף? אָדער וואָס טהו איך, אז ער נעמט מיך, אשטייגער, פאַר'ן קאַרק און טהוט מיך א שמייס־אראָפּ פון אַלע טרעפּ? דאָס הייסט, קיין מורא האָב איך ניט. וואָס האָב איך פאַר איהם מורא? איך בין דאָך געקומען צו איהם מכּח איין עסק. ממה־נפשך: יאָ — יאָ, ניין — ניין. ווארפען זיך איז ניטאָ פאַר וואָס!...

אָט אזוי בין איך געלעגען אין מחשבות די גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען האַלב צעהן דעם זייגער האָב איך שוין געקלעטערט צו איהם ערגיץ אין אַלדי שווארצע יאָהר אויף א בוידעם, אפשר דריטהאַלבען הונדערט טרעפּ, און האָב איהם אַקוראַט געטראָפען אין דער היים מיט נאָך א פּאָר „יענקעלעך", וואָס אז זיי האָבען מיך דערזעהען, האָבען זיי זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט איינס מיט'ן אַנדערען, ווי איינער רעדט: „וואָס האָט דאָ צו טהון דער דזשענטעלמען?"... נאָר מיין פויגעל האָט זיי געגעבען א וואונק, זיי זאָלען נעמען דעם וועג, און מיינע „יענקעלעך" האָבען זיך דוקא געשטויסען וואָס מע מיינט, געטהאָן זיך א נעם צו די היטלעך — און נעלם געוואָרען.

געבּליבען מיט איהם אַליין, ווי זאָגט איהר, אונטער פיער אויגען, נעם איך און טהו איהם א לעג־אוועק א דרשה: אזוי און אזוי, אז איך בין אַליין, חאָטש איך בין א געשעפטסמאַן, א מענטש מיט א שטיקעל נאָמען, און א שענער פאַרדיענער, און א קערבעל איז בּלאָטע, אי טאָמאַו פּאַדאָבנע, פון דעסטוועגען ווייס איך אַלס־דינג וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, ווארום איך בין, דארפט איהר

ווּיסען, אַ היינטיגער, איך לייען אַלסדינג, אַלע נייע גאַזעטען און זשורנאַלען, — און איך נעם און טהו אַ שיט־אויס אַלע מאָדנע ווערטער: „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רעאַגירען"... „קאָנספּירייזען"... וכדומה. אויסגעהערט, מאַכט ער צו מיר דוקא פּראָסט און ווייך און אָהן שום הויכע ווערטער:

— מיט וואָס זשע קאָן איך אייך דיענען?

— מיט אַ קלייניגקייט — זאָג איך: — מיט איין עצה.

— איך?... אייך?... איין עצה?...

אַזוי מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ שטעל־אַוועק אויף מיר די פּראָסטע גרויע אויגען, ווי איינער רעדט: „ווי קום איך, אַזאַ שנעק ווי איך בין, געבען עצות אַזאַ דזשענטעלמען?"... איהר פאַרשטעהט? ס'איז איהם אַליין געווען פריקרע, ווי זאָגט איהר, איבער דער טבע. און מיר איז דאָך אודאי געווען פּריקרע. נאָר וואָס זאָל איך טהון? איך האָב דאָך שוין אָנגעהויבען, באַדאַרף מען דערפיהרען, ווי זאָגט איהר, צו אַ ברעג. און איך נעם און טהו איהם אַ זאָג־אויס, וואָס מיך קוועטשט, מיט אַ דערצעהל־אויס, וואָס ביי מיר אויפ'ן האַרצען טהוט זיך פון דער ערשטער מינוט, וואָס איך האָב זי דערזעהען, ביז צו היינטיגען טאָג, ממש איך לעב נישט, דאָס הייסט, זי לאָזט מיך נישט לעבען!... „איך בין דאָס גאָר נישט געוועהנט געוואָרען, זאָג איך, אַז איבער אַ מיידעל — זי מעג זיך זיין אפילו די בת־מלכה אַליין — זאָל איך אַזוי „רעאַגירען", וואָרום סך־הכל בין איך דאָך גאָר אַ יונגערמאַן, האָטש אַ היינטיגער, דאָך אַ סוחר מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פּאַרדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאַו פּאָדאָבנע"...

אויסגעהערט, מאַכט ער צו מיר ווידער אַ מאָל פּראָסט און ווייך און אָהן שום הויכע ווערטער:

— אויב איהר פרעגט ביי מיר איין עצה, וואָלט איך אייך זאָגען, איהר זאָלט רעדען מיט איהר אַליין...

— נו, און איהר? — זאָג איך.

— איך וויל ניט — מאכט ער צו מיר און פארכאפט זיך באלד — איך קאן ניט, איך האב קיין צייט ניט פארנעמען זיך מיט אזעלכע זאכען.

— ניין! — מאך איך צו איהם. — ניט דאס מיין איך. איך פארלאנג נישט פון אייך, אז איהר זאלט מיט איהר רעדען. ווי קאן איך דאס פארלאנגען? איך פרעג אייך נאר, וואס וועט איהר זאגען דערויף?...

— וואס קאן איך, זאגט ער, דערויף זאגען? אויב איהר געפיהל צו אייך איז אזוי, ווי אייער געפיהל צו איהר...

אזוי מאכט ער צו מיר פראסט און ווייך און אהן שום הויכע ווערטער, און געהט און טהוט א נעם־ארוים דעם זייגער, ווי איינער רעדט: „אונזער שמועס איז שוין באלד ווי געענדיגט"... די קונץ פון קוקען אויפ'ן זייגער, דארפט איהר וויסען, פארשטעה איך גאנץ גוט. איך, אז איך וויל יענעם פטור ווערען, בין איך מיך אויך אזוי נוהג. דער חסרון איז, וואס ניט יעדער שטויסט זיך, וואס מע מיינט. איך, זעהט איהר, האב מיך דוקא יא אנגעשטויסען, און האב מיר געגעבען א הויב־אויף, געבעטען איהם, אז די מעשה זאל בלייבען צווישען אונז, „קאנספירייטשען" הייסט עס, און בין אוועק אהיים. וואס זאל איך אייך זאגען? דאס ווארט „פריילין" איז א הונט! „גליקליך"? — נאך אלץ נישט דאס! אויפ'ן זיבעציגסטען הימעל!!! ווען איך האב ניט באגעגענט, האט זיך מיר, הערט איהר, געגלוסט נאר ארומחאפען קושען. אלע און אלעם האבען באקומען אין מיינע אויגען נאר א באזונדער חן. פון יוספ'ען אליין שמועסט מען ניט: איך האב איהם יענעם טאג ליעב געקריגען, ממש ווי איין אייגענעם ברודער. איך זאל מיך ניט שעמען, וואלט איך מיך אומגעקעהרט איהם א קוש טהון, און איך זאל ניט מורא האבען, אז ער וועט זיך געפינען באלעדיגט, וואלט איך איהם אונטערגעטראגען א מתנה: א גאלדענעם זייגער מיט א שען קייטעל מיט א היבשען ברעלאק.

פאַר גרויס שמחה בין איך גאָר אוועק אין קלוב. איך, דאַרפט איהר וויסען, טהו מיך א חאַפּ־אריין אַמאָל אין קלוב אריין, ווי זאָגט איהר, „צווישען טאָג און נאכט", נישט מחמת איך האָב ליעב דאָס שפּיעל. איך אליין שפּיעל ניט; נאָר איך האָב ליעב זעהען, ווי יענער שפּיעלט, און אמאָל, זעלטען־זעלטען, געבען א „שמיר" אונטער אויף יענעמ׳ס קאָרט, — איז איינס פון די צוויי: אָדער מע נעמט־אויס, אָדער מע ווערט באגראָבען. דאָס מאָל איז מיר דוקא געראָטען; ס׳איז מיר אוועקגעגאנגען דאָס קערטעל, זאָג איך אייך, ווי קיינמאָל נישט! איך האָב אָנגעשלאָגען א שען קערבעל און האָב געגעבען א רוף־צונויף די חברה „באָסיאַקעס" (אזוי הייסען ביי אונז אין קלוב די דאָזיגע, וואָס בלייבען אָהן קליינגעלט) און האָב געגעבען א שטעל־אוועק א וועטשערע, און דוקא מיט שאמפּאַניער־וויין, „רעדערער", און אז איך בין געקומען אהיים — געווען שוין גרויסער טאָג, — האָב איך געטראָפען ביי זיך אויפ׳ן טיש א דעפּעש, אז מע רופט מיך אַרויס עקסטרע צו־ליעב זעהר א נויטיגען געשעפט. און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, אז „נאַש־בראַט", ווייבאַלד ער באקומט א דעפּעש מכּוח געשעפט, איז א סוף, פארפאַלען, ווי זאָגט איהר, די קוה מיט׳ן שטריקעל, א כּפּרה אַלסדינג. מע הויבט זיך אויף און מע פאָהרט.

אוועקגעפאָהרען בין איך, אייגענטליך, אויף צוויי טאָג, און געזוימט האָב איך מיך, געוויינטליך, דריי וואָכען, און אז איך בין געקומען צוריק, האָב איך דאָך באַלד געגעבען א לויף־אוועק אין דער רעסטאָראַציע עסען, און האָב געטראָפען דאָרטען איין איבערקעהר־רעניש: פון די „יענקעלעך" איז ניט געבליבען קיין האָר אפילו, און די, וואָס זענען געבליבען, זענען אויך געווען נישט דאָס, וואָס תּמיד: עפּיס זענען זיי מיר געוועזן ווי צעדרעהט, משונה צערודערט און צעפּלאָכטען. זיי האָבען אָפּגעהאַפּט דאָס עסען, ווי זאָגט איהר, על רגל אחת, און צעקראָכען זיך מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ, ווי די הינט נאָך א רעגען, דער אהער און דער אהין...

נאָר מעהר פון אַלץ האָט מיך געוואונדערט: וואו איז יוסף? פאַר וואָס זעהט מען ניט יוספ׳ען? איך קוק מיך צו צו די „יענ־קעלעך״ — עפּיס איז מען מיר מאָדנע האָפערדיג, עפּיס שטיקט מען זיך: שו־שו! שו־שו!... ס׳איז ביי זיי ניט נאָר קאָנ־ספּיריישען — ס׳איז שוין, ווי זאָגט איהר, „קאָנספּיריישען שבקאָנ־ספּיריישען״!... איך טהו מיך אַ קוק־איין אין איהר — זי איז מיר אויך משונה שווייגענדיג, פאַרטראַכט און שטאַרק „קאָנספּיריי־שענדיג״... די שענע בעקלעך פלאַמען נישט, די קאַרשען־אויגען שמייכלען ניט. וואו זענען אַהינגעקומען די חן־גריבלעך, וואָס בעטען זיך: נאַ, קוש מיך! ? עפּיס הערט מען נישט מעהר איהר געלעכטערעל, יענעם געלעכטערעל, וואָס אַז זי הויבט אָן צו לאַכען, לאַכט מיט איהר אַלסדינג — איהר, און דער טיש, און די בענקלעך, און די ווענט, און דאָס גאַנצע לעבען!...

דאָס פאַרשטעהט איהר דאָך מסתמא אַליין, אַז שטאַרק בענקען האָב איך נאָך דעם יוספ׳ען נישט נעבענקט... איך האָב מיר נאָר געבראָכען דעם קאָפּ: וואו האָט ער געקאָנט נעלם ווערען? צי אויף אַ קורצע צייט, צי אויף שטענדיג? צי שרייבט ער בריוולעך, צי ניין? פרעגען ביי די „יענקעלעך״ — ענטפערען זיי העָן? זיי קוקען אייך אין די אויגען אריין, סאַלופּען בשעת־מעשה די צייהן און שווייגען, ווי איינער רעדט: „יונגערמאַן, אַז איהר וועט וועלען אַלסדינג וויסען, וועט איהר גיך אַלט ווערען״...

ערשט מיט אַ מאָל, אין אַ שענעם פריהמאָרגען, איך קום צו געהן איינמאָל אין דער רעסטאָראַציע עסען, טרעף איך די „יענ־קעלעך״ זיצען אַלע אַרום טיש, איינער לייענט פון אַ בלאַט, און דער גאַנצער איבעריגער עולם האָרכט. אפנים, אַז דאָס מוז זיין פון יוספ׳ען. פון וואַנען ווייס איך עס? פון איהר. זי, מיט׳ן ווייסען פאַרטוכעל און מיט די קאַרשען־אויגען, שטעהט ביי דער זייט, צונויפגעלעגט די הענט אויפ׳ן האַרצען, דאָס פּנים לייכט, די בעקלעך פלאַמען, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויף — פונקט ווי דעמאָלט אין וואַלד... דער חילוק איז נאָר געוועזן, וואָס דעמאָלט

האָבען די שענע קאַרשען־אויגען געקוקט אויף יוסף'ען, און איצט האָבען זיי געבלאָנזעט ערגיץ אין דער לופטען, געזוכט, אפּנים, אַלץ איהם, אַלץ יוסף'ען!... וואָס טויג אייך, איך האָב קוים דער־לעבט, זיי זאָלען אוועקלעגען דאָס בלאַט, האָב איך עס גענעבען איין עפּען־אויף און אַ קוק־אריין אינווענינ — און עס איז מיר מיט אַ מאָל פאַרענטפערט געוואָרען אַלע קשיות: מ י י ן י ו ס ף ה אָ ט ג ע ה א ל ט ע ן א י ן ד ע ר א ר ב י י ט!... איך האָב אָבער געוואוסט, אַז ער וועט ניט גוט אָפּשניידען; אַז ניט היינט, מאָרגען — אריין אין קרויט מ ו ז ער... דעם שפּיץ האָט מען, געוויינטליך, נאָך נישט געקאָנט וויסען, נאָר פאַרשטאַנען האָט מען, אַז אַ קניפּ אין בעקעלע, ווי זאָגט איהר, וועט מען איהם נישט געבען, קיין האָניג וועט ער נישט לעקען און קיין בשמים וועט ער נישט שמעקען...

וואָס ביי מיר איז געווען דעמאָלט אויפ'ן הארצען — קאָן איך אייך נישט איבערגעבען; זאָגען, אַז ס'זאָל מיך שטארק אהרען, קאָן איך נישט, וואָרום ער איז מיר דאָך פאָרט געשטאַנען פּאַפּעריק, ווי זאָגט איהר, אַ ביין אין האלז... און ווייעדער, איך זאָל זאָגען, אַז עס האָט מיך געפרעהט, איז דאָס אויך ניט אינגאַנצען אמת. ווי זאָגט איהר, מע טאָר דאָך אַזעלכעס נישט ווינטשען דעם ערגסטען שונא אפילו. אדרבה, איך האָב איהם געוואונטשען מיט'ן גאַנצען הארצען, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, אַז גאָט זאָל איהם אַ נס טהון און מע זאָל איהם ... אינגאַנצען, הייסט עס, אָפּריייניגען? — דאָס קאָן דאָך ניט זיין; נאָר אַזוי עפּיס אַ גרינגע שטראָף... איהר פאַרשטעהט?...

ווי אין אַ טשאַד, זאָג איך אייך, בין איך ארומגעגאַנגען די עטליכע טעג, זיך גאָר קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. און אַז איך בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער עסק האָט זיך שוין, ברוך השם, גע־ענדיגט און אַז מאָרגען ווערט ארויסגעטראָגען דער פּסק, שווער איך אייך ביי מיין לעבען, — ס'איז ביי מיר טייער — אַז איך בין יענע נאַכט ניט געשלאָפען, ניט אָנגעהויבען שלאָפען, זיך געקאַטשעט פון

איין זייט אויף דער אנדערער, און געמוזט סוף־כל־סוף אויפשטעהן, און האָב מיך געפּרובט געבען אַ קוק־אריין אין קלוב אריין, נישט אזוי צוליעב דעם שפּיעל, ווי איך האָב גערעכענט, טאָמער וועל איך קאָנען פארגעסען האָטש אויף אַ מינוט... דאָס הארץ איז מיר עפּיס געווען צו שווער, איך האָב געפיהלט, כמעט געוואוסט, אַז ער האלט שמאָל.

און כך הוה. איך קום אין דער געוויינטליכער צייט אין דער רעסטאָראַציע, באַגעגען איך פון דאָרט ארויסשפּרינגען צוויי „יענקעלעך", שטארק צעפלאָכטען, פארטארעאַמט — סכנת־נפשות! אריינגעקומען אינוועניג, האָב איך געטראָפען אַ פּאָר פרעמדע מענטשען עסען. צום טיש דערלאַנגט שוין ניט זי, נאָר די מוטער, און די מוטער אליין איז עפּיס אויך, ווי זאָגט איהר, לאַ־עליכמ'דיג, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז פארווייגט... בין איך נישט פויל אויף דער פען און נעם און טהו זי אַ רוף־אָפּ אויף אַ זייט:

— וואו איז ערגיץ אייער טאָכטער?

— ביי זיך, — מאכט זי צו מיר און טהוט מיר אַ ווייז מיט די אויגען אהין, אויף אַ קליין אַלקירעל, וואָס זעהט־אויס ווי אַ שטייגעל מיט אַ טירעל.

דאָס שפּיעל, וואָס איך האָב געשפּיעלט מיט דער מוטער, איז געווען, דארפט איהר וויסען, אַ מאָדנע שפּיעל. רעדען עפענטליך מכּח אכטצעהן און דרייצעהן האָב איך מיט איהר קיינ־מאָל ניט גערעדט; נאָר פארשטאַנען האָב איך, אַז זי וויל דעם שידוך: אַ יונגערמאַן אַ היינטיגער, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פארדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פאראָבנע — פאַר וואָס זאָל זי ניט וועלען? אדרבה, איך האָב איהר אַ פּאָר מאָל געגעבען אָנצוהערעניש, אַז איך אינטערעסיר מיך מיט איהר טאָכטער זעהר געשמאַק! אַ סימן — איך קאָן ניט ליידען, וואָס זי דערלאַנגט אליין צום טיש... טרעפט זשע, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף?

— איהר קאָנט ניט לײדען, װאָס זי דערלאַנגט? דערלאַנגט מען אַלײן!...

אַזױ טהוט זי צו מיר אַ זאָג, די מוטער הײסט עס, און דער־לאַנגט זיך אַ שמיר־אַרױף מיט׳ן נאַקעטען עלענבױגען איבער׳ן פּנים, און געה טהו איהר עפּיס!

װאו זשע האַלט איך? — בײ׳ם קלײנעם אַלקירעל. װי אַזױ און מיט װאָס פאַר אײן אופן איך האָב געטהאָן אַ געה־אַרײן אין דעם קלײנעם אַלקירעל אַרײן? װאָס זענען געװען די ערשטע װערטער, װאָס איך האָב איהר געגעבען אַ זאָג? — פרעגט מיך בחרם, אויב איך הױב אָן געדענקען אפילו! איך געדענק נאָר, אַז איך האָב זי געטראָפען אינ׳ם זעלביגען װײסען פּאַרטוכעל, װאָס תמיד, זיצען בײ׳ם פענסטער, צונױפגעלעגט די הענט אױפ׳ן האַרצען, דאָס פּנים בלאַס, די בעקלעך װײס, קײן טראָפּען בלוט ניטאָ, דאָס אױבערשטע ליפּעל קוקט אַרױף, און די שענע קאַרשען־אױגען, איבערגעצױגען װי מיט אַ רױכעל, קוקען ערגיץ װײט־װײט, פאַר־טראַכט, און נישט קײן אײנציגע טרער, נישט קײן סימן פון קײן טרער, נאָר אַ שטילער, שטומער טרױער, זעהט מען, ליגט אױס־געגאָסען אױפ׳ן קוים־קוים אָנגעקנײטשטען װײסען שטערן. איך שװער אײך בײ מײן לעבען, הערט איהר, — ס׳איז בײ מיר טײער — זי איז אין דער דאָזיגער מינוט געװען אַזױ שען, אַזױ געטליך, אַז איך בין גרײט געװען זיך געבען אַ טהו אַ װאַלגער פאַר איהרע פיס און אױסקושען איהר די טריט!... דערזעהען מיך, האָט זי זיך דוקא ניט איבערגעשראָקען, דוקא ניט געגעבען זיך קײן חאַפּ־אױף און דוקא ניט געפרעגט מיך, װאָס איך דאַרף. איך האָב אַלײן גענומען און געשטעלט־אַװעק אַ בענקעל און אַװעק־געזעצט זיך אַקעגען איהר און גענומען רעדען, רעדען, אָהן אײן אױפהער, אָהן אַ ברעג. אַ קװאַל פון װערטער האָט זיך בײ מיר געגעבען אײן עפען־אױף, און איך האָב גערעדט און גערעדט און גערעדט. װאָס איך האָב גערעדט — זאָג איך דאָך אײך, אַז איך װײס ניט. דער פּשט, אפּנים, איז געװען אַזױ: איך האָב איהר

נעוואָלט אויסרעדען דאָס הארץ, טרייסטען זי, איהר געבען צו פאַר־שטעהן, אז זי טאָר ניט „רעאַגירען" אזוי שטאַרק... אויף אונזער לשון הייסט עס: זי זאָל זיך נישט נעמען אזוי צום הארצען, וואָרום זי איז נאָך צו יונג, און צו פריש, און צו שעהן... איך האָב איהר געדרונגען, אז איהר גליק קאָן מען נאָך גאָר ניט וויסען... אָט, למשל, בין איך א יונגערמאַן א סוחר, א היינטיגער, מיט א שטיקעל נאָמען, און א שענער פאַרדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פאַדאָבנע... א סימן: לאָז זי מיר נאָר זאָגען איין וואָרט, אז זי איז גרייט צו פאַרגעסען אַלסדינג, וואָס ס'איז געווען ביז אהער, גלייך ווי עס וואָלט גאָרניט געוועזן, גאָרניט, קיין שום יוסף, מיט קיין שום „יענקעלעך", מיט קיין שום „קאָנספּי־ריישען" אויף דער וועלט!...

הערט איהר? איך וויים אליין ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אזא כח־הדבור! און טאָמער מיינט איהר, אז זי האָט מיר עפּיס געענטפערט דערויף? אָסור! געזעסען און גע־קוקט און געקוקט און געקוקט... וואָס האָט געקאָנט באַדייטען דער דאָזיגער קוק? דער דאָזיגער קוק האָט געקאָנט באַדייטען: „איהר מיינט עס מיט איין אמת? עס גלויבט זיך מיר עפּיס ניט!"... אָדער: „איך וועל מיך איבערלעגען"... אָדער: „לאָזט מיך צו־רוה"... אָדער גאָר: „יוסף"... איהר פאַרשטעהט? ניט „יוסף", נאָר: „יו־סף"!...

וואָס פאַר א פּנים איך האָב נאָכדעם געהאַט ביי זיך אליין אין די אויגען — מעגען שוין מיינע שונאים האָבען אזא יאָהר!... איך האָב עטליכע טעג דורכאַנאַנד מיך געשעמט ווייזען זיך פאַר די אויגען... און אגב איז מיר אויפ'ן הארצען געווען אזוי וויסט, גלייך ווי איך אליין וואָלט מיך פּיהלען דאָ פאַר א שטיקעל חייב אינ'ם אומגליק, וואָס זיי איז געשעהן... וויפיעל איך האָב מיך ניט געמוטשעט, איך זאָל איהם ארויסשלאָגען פון די געדאַנקען, פאַרגעסען איהם, אָט דעם יוסף'ען — אוממעגליך!... איהר דאַרפט וויסען, אז איך פון חלומות האַלט ניט, פאַר מתים האָב

איך קיין מורא ניט, און אין כשוף גלויב איך ניט, נאָר איך שווער אייך בנאמנות, ס'איז נישט אוועקגעגאַנגען די נאכט, ער זאָל ניט קומען מיר צו חלום, יוסף הייסט עס, מיך ניט אויפוועקען און באווייזען מיט דער האַנט אויפ'ן האַלז, אַז ס'איז ביי איהם, ניט אין מיין מאָס, אַרום און אַרום האַלז אַ בלויער צייכען... ווי מיינט איהר, אַ חלום האָט עפּיס אַ ממשות? איך ווייס אַ פאַקט, וואָס האָט זיך געטראָפען אַמאָל מיט מיינעם אַ פעטער... נאָר נאַריש־קייטען! איך האַלט נישט פון חלומות!... איך בין גלאַט אַזוי געוועזען צעדרעהט, פארלאָרען דעם אַפּעטיט צום עסען, אויפגעהערט שלאָפען... פאַר פּחד מיינט איהר? ניין! נאָר אַ באַקאַנטער מענטש, געזעסען מיט איהם וויפיעל מאָל ביי איין טיש — איהר פאַרשטעהט? האָב איך מיך מיישב געווען, ווי זאָגט איהר, וואָס ס'וועט זיין וועט זיין — כ'האָב מיך אָנגענומען מיט הארץ און האָב געטהאָן אַ געה־אוועק אַהין, גלייך צו זיי אין דער רעסטאָראַציע אַריין.

איך קום צו געהן אין דער רעסטאָראַציע — ווער מיר רעס־טאָראַציע? וואָס מיר רעסטאָראַציע? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן — אויסגעטריקענט דאָס אָרט אפילו! וואו איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע? „אַרויסגעפאָהרען שוין פון עטליכע טעג!” „וואָס הייסט אַרויסגעפאָהרען?” „אַרויסגעפאָהרען הייסט אַרויס־געפאָהרען”... איך טהו אַ קלונג־אָן אין הויף אַריין, אַ לויף־אַריין צום בעל־הבית: „וואו איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע? וואו־הין איז זי אַריבערגעפאָהרען?” אַ נעבטיגער טאָג — קיינער ווייסט ניט, קיינער קאָן מיר ניט זאָגען, וואוהין! הויב איך דאָך אָן מסתמא צו פייערען, ווי זאָגט איהר, אַריין אין דער אַמביציע. און איך, אַז איך טהו אַ קום־אַריין אין דער אַמביציע, איז סכנת־נפשות! איך בין אַרומגעלאָפען, שווער איך אייך, ווי אַ משוגענער, אויסגעוועזען וואו די וועלט האָט איין עק!... און די „יענקעלעך”? ווי אויף צו־להכעיס, איהר זאָלט זאָגען, חאָטש איין „יענקעלע” אויף אַ רפואה!... בין איך אוועק אין פּאָליציע חוקר ודורש זיין,

מאכען א „ספּראָווקע" הייסט עס... געקומען אין פּאָליציע, טהוט מען מיך א נעם־אויף: „טשטאָ נאַדאָ?" זאָג איך: „דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואו איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע?"... פרעגט מען מיך: „וואָסער רעסטאָראַציע?" זאָג איך: „די און די". פרעגט מען מיך: „אויף וואָס דאַרף איך זי?"... איהר פאַרשטעהט — זאָל איך זיי געהן דערצעהלען, אויף וואָס איך דאַרף זי?... שווייג איך דאָך. פרעגען זיי מיך נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, איך זאָל זיי זאָגען, אויף וואָס איך דאַרף זי?... וואָס טויג אייך, איך האָב מיר געקויפּט, ווי זאָגט איהר, מפטיר... נו־נו, איך האָב עס געהאַט א לויפעניש! דער רוח האָט מיך געטראָגען!... חאָטש, אַז מע וויל צוריק, וואָס, אייגענטליך, האָב איך געהאַט מורא צו האָבען, אַז סך־הכּל בין איך דאָך גאָר א יונגערמאַן א סוחר, מיט א שטיקעל נאָמען, און א שענער פאַרדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאָדאָבנע?... איך אין אַזעלכע עסקים מיש מיך נישט! ווי זאָגט איהר: „ניע יעוושי טשעסנאַקו — אַז מען עסט ניט קיין קנאָבעל, הייסט עס..." נאָר וואָס דען? איך האָב עם פּיינט! איהר פאַרשטעהט? איך האָב עס פּיינט — און שוין!... איך האָב מיר פאַרשאָלטען, זאָג איך אייך, דאָס געביין. נאַ דיר א רעסטאָראַציע! נאַ דיר א מיידעל! נאַ דיר א יוסף!... איך וואָלט שוין אַליין געוואָלט זי פאַרגעסען, און א סוף. איז אָבער, ווי אויף צו־להכעיס, קריכט זי מיר ניט ארויס פון קאָפּ! נאָך עד היום שטעהט זי מיר פאַר די אויגען מיט'ן ווייסען פאַרטוכעל, וואָס שעמערירט, מיט די שענע קאַרשען־אויגען, וואָס קוויקען, מיט'ן קליינעם ליפּעל, וואָס קוקט ארויף, מיט די חן־גריבעלעך, וואָס בעטען זיך: נאַ, קוש מיך, און מיט'ן געלעכטערעל, וואָס צעגעהט זיך אין איטליכם אבר... און אָפּטמאָל מאַכט זיך ביינאַכט, אַז איך האַלט אין רעכטען שלאָף, הער איך איהר קול: „יו־סף! יו־סף!"... חאַפּ איך מיך אויף אין א קאַלטען שוויים. וואָרום קוים דערמאָן איך מיך אָן איהר, אַזוי קומט מיר באַלד אויף די געדאַנקען ע ר...

זעהט איהר? איך ווארט ניט, ביז איהר וועט זיך געבען א טהו־א נעם צום זייגער; איך וויים אליין, אז אלסדינג אויף דער וועלט מוז האבען א סוף... האט נאר קיין פאראיבעל ניט, וואס איך האב ביי אייך צוגענומען א ביסעל צופיעל צייט, און גיט מיר אייער האנט, אז אלסדינג, וואס כ'האב אייך דא דערצעהלט, וועט דאס בלייבען צווישען אונז ביידען, ווי זאגט איהר: קאנספיריישען... אדיע!

חאַבנע

געשריבען אין יאָהר 1905.

חאַבנע

נעוועז איז דאָס אין אדעס. זענען מיר געזעסען אין א מסיבה א גאַנצע חברה ליטעראַטען, שרייבערס הייסט דאָס, וואָס שרייבען, און לעזער, וואָס לייענען, און גלאַט יונגעלייט, און סטודענטען א פּאָר, און א מיידעל איז געוועז, וואָס איז געקומען שטודירען, א גאַנץ היבשע מיידעל, א געזונטע, מיט רויטע באַקען, און גלאַט אידען מן הצד, דאָס הייסט, אזעלכע, וואָס זענען צו אונזער חברה ניט שייך, נאָר זיי זעהען אידען רעדען, הערט מען זיך איין, רוקט מען זיך צו אַלע מאָל נעהענטער, אזוי לאַנג, ביז עס ווערט איין קאָמפּאַניע און מע פאַרבייט זיך מיט די גלעזער אויפ׳ן טיש און מיט די פיס אונטער׳ן טיש — חברים כל ישראל... געוועז איז, אייגענטליך, ניט שבת, נאָר א וואָכעדיגער טאָג, און גערעדט האָבען מיר, אייגענטליך, ניט פון שבת, נאָר פון גאָר אנדערע זאכען; אויב איך האָב קיין טעות ניט, האָבען מיר גערעדט און געשפּאַרט זיך איבער ציוניזם, טעריטאָריאַליזם, אחד־העמיזם, קלויזנעריזם, און גאָר ניט אין זינען געהאַט בשעת מעשה ניט קיין געלט, ניט קיין שבת, ניט קיין שטעדטעל, וואָס הייסט חאבנע, אפילו ניט מזכיר געוועז און אפילו אויף דער מחשבה ניט געקומען. פּלוצים, איך וויים ניט, ווי אזוי און וואו אַרום, עס הויבט זיך אויף א יונגערמאַן א געלער מיט ווייסע ברעמען, איינער פון די יונגעלייט וואָס „מן הצד", און טהוט א מאַך מיט דער האַנט און הויבט־אָן בזה הלשון:

— שא, וואָס טויג אייך דאָס? אלא־מאי, אָט וועל איך אייך דערצעהלען א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט זיך גע־טראָפען אין חאבנע! חאבנע איז א שטעדטעל, א שטעדטעל אזעלכעס פארהאן, וואָס הייסט חאבנע. האָט דאָס שטעדטעל חאבנע אלסדינג, וואָס א שטעדטעל באַדאַרף צו האָבען: א פּאָסט, מיט א ראבינער, מיט א טייך, מיט א רב, מיט א טעלעגראַף, מיט א בית־עולם, מיט א פּריסטאַוו, מיט א תלמוד־תורה, מיט חסידים, מיט בתי־מדרשים צוויי, מיט קבצנים זעהר א סך און מיט נגידים זעהר ווינציג, ווי געוויינטליך אונזערע קליינע שטעדטלעך. האָט מיך דער גוטער יאָהר פארטראָגען אין דעם שטעדטעל איינמאָל אויף א שבת. איהר מעגט דאָס האָרכען, עס איז א שענע מעשה, נאָר א קורצע, זי קאָן אייך צוניץ קומען. דאָס ווייסט איהר דאָך מן הסתם גאַנץ גוט, אַז אין א קליינשטעדטעל, אַז איהר קומט צו פאָהרען אויף שבת, מוזט איהר ווערען קליינשטעדטעלדיג, עס וועט אייך גאָרנישט העלפען. פון פאָהרען ווייטער — דאָס פאַרגעסט. חאבנע איז ניט אדעס. זינט חאבנע איז חאבנע, האָט דאָרט נאָך קיינמאָל קיין איד ניט מחלל שבת געווען. און אַז איהר בלייבט אויף שבת א חאבנער, מוזט איהר קודם־כל געהן אין מרחץ אריין. וואָס דען וועט איהר טהון? איהר וועט זיך אוועקזעצען שרייבען ספרים? און, להבדיל, אין שוהל אריין — שמועסט מען דאָך ניט. איך האָב געוואָלט זעהען, אדרבה, איהר זאָלט קומען צו פאָהרען קיין חאבנע אויף שבת און ניט געהן אין שוהל אריין. איהר מיינט, מע וועט אייך, חלילה, עפּיס טהון שלעכטס? הס מלהזכיר! מע וועט אייך גאָרניט טהון; מע וועט אייך נאָר **אָנקוקען**; גאַנץ חאבנע וועט זיך קומען צונויף **אָנקוקען** דעם אידען, וואָס איז געקומען קיין חאבנע אויף שבת און וויל ניט געהן אין שוהל אריין. און וואָס פאַר א פּנים וועט איהר האָבען ביי'ם בעל־הבית? וואָס פאַר א טעם וועט האָבען דאָס עסען, וואָס מע וועט אייך געבען באַזונדער? און ווער ווייסט, צי מע וועט אייך גאָר געבען עסען באַזונדער? וואָס זענט איהר, א פּריץ, וואָס איהר

זאָלט עסען באַזונדער, ניט מיט'ן בעל־הבית ביי איין טיש, ניט מאַכען הויך קיין קידוש, ניט זינגען מיט אַלעמען קיין זמירות? זעהט איהר, ווען איהר זאָלט זיין, להבדיל, אַ פריץ, דעמאָלט איז עפּיס אַנדערש. דעמאָלט קריגט איהר אַלסדינג צו זיך אין חדר אריין: עסען, און טרינקען, און אַ פּאַפּיראָס, און אפילו אַ סאַמאָ־וואר, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אום שבת. פון וואַנען נעמט זיך עס, ווילט איהר וויסען? ע, דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען. וואָרום אז איהר וועט אָנהויבען פרעגען קשיות למאי — למאי דאָס, למאי יענעס, וועט זיין אַ מעשה אָהן איין עק. בקיצור, זענט איהר געקומען קיין חאַבנע, מוזט איהר זיין אַ חאַבנער.

האָט זיך אָבער געטראָפען מיט מיר אַ מעשה: איך בין געפאָהרען צו אַ פריץ ניט ווייט פון חאַבנע און האָב געפיהרט מיט זיך געלט, שענע עטליכע טויזענטער; עס האָט מיר צעשפּאַרט די בוזעם־קעשענעס. דער, וואָס האָט ניט געוואוסט, האָט, דאַכט מיר, אויך באַדאַרפט זעהען, אַז איך פיהר מיט זיך געלט, וואָרום אַ מענטש, אַז ער פיהרט געלט, האָט ער גאָר איין אַנדער פּנים: ער געהט גאָר אַנדערש, ער שטעהט אַנדערש, ער רעדט אַנדערש. געלט, פאַרשטעהט איהר מיך, האָט אין זיך אַ כח — עס איז געלט!... הכלל, וואָס טהוט מען מיט'ן געלט? ערשטענס — שבת. חאַבנע איז ניט אַדעס. ווי אַזוי וועל איך מיך ארומטראָגען שבת מיט געלט? והשנית, מוז איך אייך דעם אמת זאָגען, אַז איך האָב טאַקי אַ ביסעל מורא געהאַט צו נעכטיגען אויף דער אכסניה מיט, קיין עין־הרע, אַזאַ מטבע. ניט, חלילה, איך האָב מורא געהאַט פאַר'ן בעל־אכסניה. דער בעל־אכסניה איז געווען אַ איד אַ פרומער דוקא, און אַ כשר'ער, מיט זעהר אַ שענער קאַפּאָטע, מיט אַ גאַרטעל. אויך ניט פאַר קיין גזלנים האָב איך מורא געהאַט: חאַבנע האָט ניט, חלילה, קיין שם פון אַ שטאָדט פון גזלנים אָדער חאַפּערס. מע האָט ניט געהערט נאָך אויף דער וועלט, אַז אין חאַבנע זאָלען פאָרקומען רציחות אָדער גזילות. אי, טאָמער איז דאָרט געווען אַמאָל אַ שטיקעל פּאָגראָם, איז דאָך עס

נאָר בשעת פּאָגראָם, און וואו איז היינט ניט פאַרהאַן קיין פּאָגראָמען?... איך זאָג אייך בהן שלי, איהר קאָנט געהן אין חאַבנע אין מיטען האַלבע נאַכט איינער אַליין — אויף מיין אחריות, עס וועט אייך גאָרניט געשעהן. אם כּן, וואָס זשע האָב איך געהאַט מורא צו האָבען? איך האָב מורא געהאַט, פאַרשטעהט איהר מיך, נאָר פאַר איין זאַך: קיין עין־הרע, אַזאַ סומע געלט, פרעמד געלט, ניט מיינס... טאָמער, חלילה, אַ קשיא וואָס עס מאַכט זיך?... איך דרעה מיך אַהער, איך דרעה מיך אַהין — עס איז שלעכט. וואָס טהוט מען? איך מאַך אַ שמועס מיט מיין בעל־אַכסניה: ווער זענען דאָ אין חאַבנע פון די פּאָרנעמסטע לייט, פון די נגידים? ענטפערט ער דאָך מיר מסתמא: „צוליעב וועלכען צוועק? אפשר מכּה אַ געשעפט?" זאָל איך איהם געהן דערצעהלען, וואָס מיך קוועטשט! אמת, ער איז טאַקי אַ שענער איד מיט אַ שענער קאַפּאָטע און מיט אַ גאַרטעל, און חאַבנע איז טאַקי ניט קיין שטאָדט פון גזלנים אָדער חאַפּערס; עס איז דאָך אָבער געלט, קיין עין־הרע, אַזאַ סומע געלט, פרעמד געלט, ניט מיינס... בקיצור, איך פרעג איהם דאָס, פרעגט ער מיך יענעס, איך זאָג איהם „נגיד", זאָגט ער מיר „געשעפט"; אַהין־אַהער, איך האָב ביי איהם אַרויסגעצויגען דאָס, וואָס איך באַדאַרף צו האָבען: אז חאַבנע איז אַ שטעדטעל פון לויטער קבצנים, דאָס הייסט, עס איז פאַרהאַן אין חאַבנע נגידים אויך, נאָר זעהר ווייניג. פאַרהאַן סך־הכּל איינער אַזעלכער, וואָס מע קאָן אויף איהם זאָגען, אז ער איז אַ שטיקעל נגיד, און אפשר טאַקי אַ גאַנצער נגיד, און ניט נאָר אַ נגיד, נאָר אַ גביר קאָן מען זאָגען, אַ גביר עצום. זיין געלט, הייסט עס, האָט קיינער ניט געצעהלט, נאָר געלט האָט ער, און אפשר טאַקי אַ סך געלט. היינט האָט ער הייזער אייגענע, מיט קלייטען אַ גאַנצען מאַרק, מיט אַ שטיקעל וועלדעל, טאַקי אַ וואַלד קאָן מען זאָגען, צוויי וועלדער. און דערצו איז ער נאָך נישקשה פון אַ מענטשעל אויך, דאָס הייסט, ניט קיין שלעכטער בטבע, מע קאָן זאָגען אַ גוטער, מיט אַ גוט הארץ און מיט אַ ברייטער האַנט; האָט ליעב

זיך אויסשטעלן, פאַרשטעהט איהר מיך, מיט אַ נדבה, מיט אַ גמילות־חסד, מיט אַ טובה'לע; ער זאָגט ניט אָפּ קיינעם — ווער עס זאָל ניט קומען צו איהם; געוויינטליך, צוליעב כבוד, האָט ליעב כבוד, אַ נגיד האָט ליעב כבוד; חאָטש אַזוי ביי זיך איז ער כלומרשט איין עניו, אַ פּראָסטער ביי זיך, האָט פיינט כבוד; און מע קאָן זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ גאַנץ עהרליכער, דאָס הייסט, ניט קיין גרויסער צדיק, נאָר ער וועט ניט טהון וואָס מע טאָר ניט בפרהסיה, אַזוי אַז אַלע זאָלען זעהען; אפשר ביי זיך דאָרט, הייסט עס, אַז קיינער זעהט ניט, ווייסט מען ניט; ווער איז דאָס מחויב ערב זיין פאַר יענעם? נאָר אין לשון אָרענטליכקייט איז דאָך ניט שייך, קיין דאַנק קומט איהם ניט, וואָרום אויב אַזאַ מענטש זאָל שוין ניט זיין אָרענטליך, טאָ ווער זשע דען?...

הכלל, איך האָב פון די רעד געקאָנט ארויסזעהן, אַז דעם דאָזיגען פאַרשוין מעג איך מיין פּותיקא געטרויען. און איך האָב מיך אוועקגעלאָזט צו איהם באַצייטענס, ערב שבת פאַר'ן מרחץ, געטראָפען איהם אין דער היים איבער אַ ספר. זעהר אַ פיינער מענטש, זיצט שען, נגיד'יש, גרויסאַרטיג, און רוהיג, ווי געוויינטליך אַ גביר אין אַ קליינשטעדטעל. אריינגעקומען, געב איך איהם אָפּ שלום, דערצעהל איהם די גאַנצע מעשה, אַזוי און אַזוי: איך פאָהר דאָ צו אַזאַ און אַזאַ פּריץ, פיהר מיט זיך געלט, מוז דאָ בלייבען שבת האַלטען, האָב איך מורא, אַ קשיא אויף אַ מעשה, חאַבנע איז טאַקי אַ שטאָדט ניט פון קיין גזלנים און ניט פון קיין חאַפּערס, און מיין בעל־אכסניה איז טאַקי אַ שענער איד מיט אַ שענער קאַפּאָטע און מיט אַ גאַרטעל, נאָר וואָס דען? קיין עין־הרע, אַזאַ סומע געלט, פרעמד געלט, ניט מיינס!... ענטפערט ער מיר מיט אַ שמייכעל: „וואָס זשע ווילט איהר, יונגערמאַן?" זאָג איך איהם, אַז איך האָב איהם געוואָלט בעטען, אפשר איז מעגליך, ער זאָל ביי מיר דאָס ביסעל געלט צונעמען און באַהאַלטען דאָס ביז איבער שבת ביי זיך אין שאַפע; ער האָט איין אייזערנע שאַפע, וועל איך קאָנען זיין רוהיג. דאָס הייסט, איך בין חלילה קיינעם

ניט חושד, חאבנע איז א שטאָדט, זאָג איך, ניט פון קיין גזלנים און ניט פון קיין חאפּערס; קיין עין־הרע, אזא סומע געלט, פרעמדס, ניט מיינס... הערט ער מיך אויס און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל: „יונגערמאן, איהר קענט מיך ניט, און ווייסט מיך ניט, ווי אזוי פארטרויט איהר מיר דאָס אזא סומע געלט?" זאָג איך צו איהם: „א גוטער נאָמען לאָזט זיך הערען, און מסתמא וועט איהר מיר דאָך, זאָג איך, ארויסגעבען עפּיס א קוויטעל; עס איז דאָך געלט, אזא סומע געלט, זאָג איך, פרעמדס, ניט מיינס"... טהוט ער א שמייכעל און רופט זיך אָן צו מיר, אז קיין קוויטעל האָט ער אויף זיין לעבען ניט געגעבען קיינעם... זאָג איך איהם: „לאָז זיין אָהן א קוויטעל". זאָגט ער: ער וויל ניט. זאָג איך: „וואָס זשע טהוט מען?" זאָגט ער: „ווי איהר פארשטעהט". זאָג איך: „אפשר עדות?" זאָגט ער: „מהכתיתי". זאָג איך: „וועמען זאָל איך ברענגען?" זאָגט ער: „וועמען איהר ווילט". זאָג איך: „געפינט זיך ניט ביי אייך אין שטאָדט עפּיס א פּאָר פיינע מענטשען?" זאָגט ער: „ביי אונז זענען אלע פיינע מענ־טשען". זאָג איך: „וויבאלד אזוי, טהו איך א שפּרונג און ברענג מיט זיך א פּאָר בעלי־בתים". זאָגט ער: „שפּרינגט און ברענגט וועמען איהר ווילט"... און איך זעה, אז עס פארדריסט איהם די מעשה. פארענטפער איך מיך פאר איהם, אז איך וואָלט עס געוויס ניט געטהאָן; לאָמיך עס, זאָג איך, פארמאָגען, וואָס איך וואָלט איהם געטרויט; נאָר אזוי ווי, זאָג איך, דאָס געלט איז ניט מיין געלט, עס איז פריהער גאָט'ס און נאָכדעם פרעמדס, מוז איך דאָך זיין פאָרזיכטיג. הא? ווי זאָגט איהר? דארף איך זיין פאָר־זיכטיג?... הערט ער מיך אויס מיט א שמייכעלע און שווייגט. פארשטעה איך, אז שטארק צופריעדען איז ער ניט. נאָר איך האָב דאָך שוין געזאָגט, אז איך לויף־אוועק ברענגען א פּאָר בעלי־בתים, מוז מען לויפען ברענגען א פּאָר בעלי־בתים. און איך לאָז מיך אוועק צוריק אויף דער אכסניה און איך נעם זיך ווידער צו מיין בעל־הבית, ביי איהם אויסטאפּען, ווער זענען דאָ אין חאבנע פון

די שענסטע בעלי־בתּים? איז אָבער אוממעגליך ביי איהם ארויס־צוציהען אַ וואָרט; ער וויל נאָר וויסען איין זאַך: צוליעב וואָס באַדאַרף איך דאָס וויסען? אויב, זאָגט ער, צוליעב אַ שידוך, איז איין אַנדער זאַך, און אויב צוליעב קרעדיט, איז שוין ווייעדער עפּיס אַנדערש, און אויב אפילו, זאָגט ער, גלאַט אַזוי, באַדאַרף ער, זאָגט ער, אויך וויסען, וואָס ליגט דאָ פאַר אַ טעם...

אהין־אהער, ער האָט זיך מיר אויסגעקוועטשט, אַז פיין זענען, אייגענטליך, אַלע חאַבנער בעלי־בתּים. דאָס הייסט, אַז מע וויל, זאָגט ער, צוריק, מעג זיי דאָס צוקומען, וואָס זיי געהט־אָפּ צו פיינקייט, וואָרום וואָס איז שייך פיין? פיין קאָן מען, זאָגט ער, אָנרופען איטליכען באַזונדער, און אַז מע וויל, זאָגט ער, איז קיין פיין גאָר נישט פאַרהאַן אין ערגיץ. עס ווענדט זיך, זאָגט ער, אין דעם, וואָס פאַר אַ פיינקייט מע זוכט ביי יענעם: צי געלט, צי יחוס, צי תּורה, צי דרך־ארץ, צי אפשר אַלע זאַכען אינאיינעם? נאָר אַזוי ווי אַלץ אינאיינעם, זאָגט ער, איז ניטאָ ביי קיינעם, לכן זענען, זאָגט ער, אין חאַבנע אַלע פיין; נאָר אויב איך וויל, זאָגט ער, עס זאָל זיין פיין שבּפיין, זענען פאַרהאַן, זאָגט ער, נאָר צוויי פיינע מענטשען אין חאַבנע: רב ליוזער און רב יאָסי. אויף זיי קאָן מען, זאָגט ער, זאָגען: פיין, וואָס פיין הייסט!... „ווער, זאָג איך, איז, למשל, דער רב ליוזער און ווער איז דער רב יאָסי?" זאָגט ער מיר: „וואָס איז די נפקא־מינה? און אַז איך וועל אייך שוין זאָגען, וועט איהר דען וויסען?" זאָג איך: „וואָס איז שייך? יעדער מענטש האָט דאָך זיין כאַראַקטער". זאָגט ער: „איהר זענט אַ מאָדנער איד — אַלסדינג דאַרפט איהר וויסען! רב ליוזער איז אַ איד, וואָס מע רופט איהם ליוזער, און רב יאָסי איז אַ איד, וואָס מע רופט איהם יאָסי. נו, אַצינד איז אייך שוין גרינגער?"...

בקיצור, איך בין אריבערגעגאַנגען צו דעם רב ליוזערען, וואָס מע רופט איהם ליוזער, און צו דעם רב יאָסין, וואָס מע רופט איהם

יאָסי, און האָב מיך באַקענט מיט זיי, גאַנץ שענע אידען מיט שענע בערד, זיך צערעדט מיט זיי פון דעם און פון יענעם, גלאַט אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מען איז אַרויף אויף דעם, וואָס איך באַדאַרף, און האָב זיי גאַנץ פּשוט דערצעהלט די גאַנצע מעשה, אַזוי און אַזוי, אַז פאַהרען פאָהר איך צו אַ פּריץ, פיהר מיט זיך געלט, האָב איך מורא, טאָמער אַ קשיא, חאַבנע איז טאַקי אַ שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאַפּערס, נאָר עס איז דאָך עפּיס געלט, קיין עין־הרע, אַזאַ סומע, פּרעמדס, ניט מיינס... לכן בעט איך זיי, אויב זיי ווילען פאַרדיענען אַ מצוה, זאָלען זיי זיך מטריח זיין מיט מיר אויף איין מינוט צום גביר פון חאַבנע, נישט מעהר ווי זיין דערביי, בשעת איך געב איהם איבער דאָס געלט, ער זאָל דאָס באַהאַלטען ביי זיך איבער שבת. אויס־געהערט האָבען זיי מיך, אָט דער רב לייזער, וואָס מע רופט איהם לייזער, און דער רב יאָסי, וואָס מע רופט איהם יאָסי, מיט קאָפּ, זיך נעגלעט בשעת־מעשה די בערד, איבערגעפּרעגט ביי מיר נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל: פון וואַנען און וואוהין און וואָס און ווען, און האָבען זיך נישט געלאָזט לאַנג בעטען, און מיר זענען אַלע דריי זיך דורכגעגאַנגען צום גביר פון חאַבנע, געבעטען, ער זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען, חאַבנע איז טאַקי אַ שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאַפּערס... און איך האָב גאַנץ פיין אויפגעבונדען די קעשענעס, אַרויסגענומען און איבערגעצעהלט דאָס ביסעל אָרעמקייט, רעכט איינגעוויקעלט אין אַ פּאַפּיער און איבערגעגעבען דאָס דעם גביר פון חאַבנע גלייך אין די הענט אַריין, ער זאָל דאָס באַהאַלטען ביי זיך אין דער אייזערנער שאַפע ביז איבער שבת, געבעטען נאָך אַ מאָל, ער זאָל קיין פאַראיבעל נישט האָבען, וואָס איך בין איהם מטריח, חאַבנע איז טאַקי אַ שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאַפּערס, עס איז דאָך אָבער געלט, קיין עין־הרע, אַזאַ סומע געלט, פרעמדס, ניט מיינס... און דער גביר פון חאַבנע האָט גאַנץ פיין איבערגענומען ביי מיר דאָס פּעקעל פון האַנט צו האַנט, ווי מע נעמט איבער, למשל, אַ קינד אויף אַ ברית־מילה פון

דער קוואַטערין צום קוואַטער, און מיינע צוויי אידען בשעת־מעשה האָבען געהאָלפען קוקען, זיך געגלעט די בערד און באַלעקט זיך, ווי א קאַץ, בשעת זי קוקט אויף פוטער... און איך האָב מיך אָפּגעזעגענט, נאָך א מאָל געבעטען, מע זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען פאַר דער טרחה, חאַבנע איז טאַקי א שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאַפּערס, און א גוטען שבת, און א סוף.

אויסגעלעדיגט די בוזעם־קעשענע, איז מיר אראָפּ צעהן פוד משא, און איך בין מיר מיט א פרייען קאָפּ געגאַנגען אין שוהל אַריין, געהערט זעהר א שענעם חזן, וואָס ציקעלט זיך אפילו א ביסעל צו־פיעל און מאַכט משונה־מאָדנע קונצען מיט'ן האַלז, טערעלייקעט דעם „לכה־דודי", ווי א סאָלאָוויי, לאָזט־אויס דעם „מזמור־שיר־ליום־השבת", ווי א זינגער, להבדיל, אין טהעאַטער, און זאָגט דעם „כגונא" עכט אידיש, מיט אַזוי פיעל „מאַראַל", מיט אַזא מין מתיקות, אז עס גלוסט זיך הערען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל — איך האָב שוין לאַנג ניט געהערט אַזא חזן, ווי אין חאַבנע, איך האָב שוין לאַנג ניט געהערט אַזא קידוש מיט אַזעלכע זמירות, ווי אין חאַבנע, איך האָב שוין לאַנג ניט גענעסען אַזעלכע געפעפערטע פיש מיט אַזעלכע געשמאַקע לאָקשען מיט אַזא ציםעס־פלייש, ווי אין חאַבנע, איך בין שוין לאַנג ניט אַזוי געשלאָפען געשמאַק, ווי איך בין געשלאָפען יענע נאַכט שבת, און אויך דעם גאַנצען טאָג שבת בין איך געשלאָפען, ווי א קיסר! אויסגעשלאָפען זיך אויף אַלע זייטען, בין איך מיר גאַנץ פיין אויפגעשטאַנען, אַרויסגעגאַנגען א ביסעל אויפ'ן שפּאַציער, אָנקוקען חאַבנע, חאַבנער אידען מיט חאַבנער ווייבער, חאַבנער בחורים מיט חאַבנער מיידלעך, וואָס געהען אָנגעטהאָן און אויסגעפּוצט נאָך „דער לעצטער מאָדע"; נאָכדעם האָב איך מיר גאַנץ פיין אָפּגעגעסען דעם קאַלטען שלש־סעודות און גאַנץ פיין אָפּגעזונגען די שענע זמירות, אוועק אין שוהל אַריין דאַווענען מעריב, געקומען, אָפּגעמאַכט גאַנץ פיין הבדלה, זיך צערעכענט גאַנץ פיין מיט דער בעל־הבית'טע אויף דער אכסניה, אָפּגעריסען, געוויינטליך, פונ'ם חשבון א פּאָר גילדען,

און זיך געלאָזט גאַנץ פֿיין צום גביר פֿון חאַבנע נאָך די עטליכע גראָשענס.

געקומען צום גביר פֿון חאַבנע, האָב איך איהם געטראָפֿען אין זעהר א שענעם זיידענעם חאַלאַט מיט זיידענע קאַטעסען, געהט אַרום גאַנץ פֿיין איבער'ן זאַל, דרעהט מיט די קאַטעסען פֿון איין פֿינגער אויפ'ן אַנדערען, באַמקעט און זינגט מיט זעהר א שענער שטימע:

אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!
במהרה, במהרה בימינו!...

„מילא, יענער זינגט, טראַכט איך מיר, לאָז ער זינגען; ער וועט אויפהערען צו זינגען, וועל איך איהם דעמאָלט זאָגען". מיין גביר אָבער הערט ניט אויף צו זינגען, צו באַמקען און צו דרעהען מיט די קאַטעסען פֿון איין פֿינגער אויפ'ן אַנדערען. איך הויב אָן צו זיצען אויף הייסע קויהלען, חאַפּ זיך אויף אַלע מאָל און וויל צוגעהן צו איהם און זאָגען מכּח יענער מעשה, איז אָבער אוממעגליך: ער זינגט און באַמקעט און דרעהט מיט די קאַטעסען פֿון איין פֿינגער אויפ'ן אַנדערען, און דאָס קול געהט אַלע מאָל העכער און העכער:

אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!
אי־אי־אי־אי!
אי־אי־אי־אי!
במהרה, במהרה בימינו!...
אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!...

„וואָס עס וועט זיין!" — טראַכט איך מיר, און טהו מיר אָן אַ כּח און געה־צו צו איהם און רוף מיך אָן, אז איך רעכען, אם ירצה השם, היינט, באַלד טאַקי, הייסט עס, פאָהרען אין וועג אריין, האָב איך איהם געוואָלט בעטען מכּח... המ... הויבט ער אויף דעם פינגער מיט'ן קאָטעם גאַנץ הויך און מאַכט צו מיר הויך, אויף אַ קול:

אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!
אי־אי־אי־אי!
אי־אי־אי־אי!

„וואָס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנצע וואָך! — אזוי טראַכט איך מיר. — דער מענטש האָט זיך אַ ביסעל פארליעבט אין אליהו'ן, ס'איז איהם גאָר ניט אָפּצורייסען!"... בקיצור, ער האָט געזונגען און געבאָמקעט אזוי לאַנג, ביז ער האָט אויפגעהערט צו זינגען און צו באָמקען. „אַ גוטע וואָך — מאַכט ער צו מיר — אַ גוטע וואָך, זיצט". און מיר זעצען זיך אַוועק גאַנץ פיין ביידע ביי'ם טיש, און ער איז מיך מכבּד מיט אַ גאַנץ פיינעם פּאַפּיראָס, שאַפט, מע זאָל אריינטראָגען צוויי גלאָז טיי, מיר אַ גלאָז און איהם אַ גלאָז, און טהוט מיך אַ פרעג: „יונגערמאַן, וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס?" — „וואָס זאָל איך, זאָג איך, זאָגען? איך פאָהר היינט אַוועק, זאָג איך, טאַקי באַלד, הייסט עס, האָב איך אייך געוואָלט, זאָג איך, בעטען די עטליכע גראָשענס". — „וואָס פאַר גראָשענס?" — „די עטליכע קערבלעך", זאָג איך. — „וואָסערע קערבלעך?" — „דאָס געלט, זאָג איך, דאָס געלט מיינס". — „וואָסער געלט?" — „וואָס הייסט, זאָג איך, וואָסער געלט? איהר ווייסט ניט, וואָס איך מיין? איך מיין, זאָג איך, דאָס געלט, וואָס כ'האָב אייך געגעבען באַהאַלטען ביז איבער שבּת". — „איהר, זאָגט ער, האָט מיר געגעבען געלט?"...

און בשעת־מעשה מאכט ער אזא פנים, גלייך ווי איך וואָלט איהם געזאָגט, למשל, אז זיין נאָז איז ניט זיינע, נאָר מיינע...

איהר קאָנט פארשטעהן, ווי אזוי מיר איז געוואָרען בשעת־מעשה אויף דער נשמה: א קשיא אויף א מעשה? חאבנע איז טאקי א שטאָדט, חלילה, ניט פון קיין גזלנים, ניט פון קיין חאפערס... נאָר צוריק האָב איך מיך מיישב געווען: אפשר טרייבט ער קאטאָוועס? הויב איך אָן צו לאכען: „חא־חא, איהר זענט א רעכטער לץ, זאָג איך, איהר קאָנט גוט די מלאכה!" מאכט ער צו מיר אָבער ערנסט: „וואָסער מלאכה?" — „איהר טרייבט, זאָג איך, מיט מיר קאטאָוועס". מאכט ער צו מיר שוין צו ערנסט: „יונגערמאן, איך בין ניט אייער גלייכען און טרייב ניט מיט אייך קיין קאטאָוועס! זאָגט, וואָס ווילט איהר?"...

דאָ האָב איך שוין דערפיהלט, אז דאָס פנים ציטערט מיר, די אויגען פינטלען, די קנעכלעך הויבען זיך אָן צו טרייסלען, אָט פאַל איך אום. נאָר איך געב מיך ניט ארויס. איך נעם עס אָן אלץ פאר א שפאס און טהו איהם א זאָג: „נו, גענוג אייך שוין צו לצ'עווען, כלעבען, גיט מיר אָפּ מיין געלט, לאָמיך פאָהרען". מיין גביר פון חאבנע זיצט אקעגען מיר, קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און איהר זאָלט זאָגען, ער זאָל דאָס אפילו א ריהר טהון מיט א ברעם, א פינטעל טהון מיט איין אויג. גאָרניט, גלייך ווי איך וואָלט עפּיס גערעדט פונ'ם וועג, חלילה, פונ'ם זינען. „יונגערמאן, מאכט ער צו מיר גאַנץ געלאסען, איהר זענט זיך טועה, איהר האָט געטראָפען ניט אהין, וואו איהר דארפט". טהוט עס מיך שוין מסתמא א טראָג־אויף און איך רוף מיך אָן צו איהם: „אויב איהר טרייבט ניט קיין קאטאָוועס, זאָג איך, פארשטעה איך אייך ניט, וואָס דאָס איז פאר א שפּיעל? איך האָב אייך געגעבען, זאָג איך, באהאַלטען געלט, קיין עין־הרע, אזא סומע געלט, דאָס געלט איז ניט מיינס, ס'איז פרעמד געלט"... און איך פיהל, אז די צונג פלאָנטעט זיך, אין האלז שטיקט, אינ'ם לינקען אויהער פייפט, עס נעהט מיר אָפּ, ווי מע זאָגט, א מינוט צום חלש'ען.

„איך ווייס ניט, מאַכט ער צו מיר, וואָס איהר רעדט". — „האָט איהר, זאָג איך, ביי מיר קיין געלט ניט גענומען?" — „איך, זאָגט ער, ביי אייך? ווייזט, זאָגט ער, איהר האָט עפּיס אויף פּאַפּיער?"... דאָ איז מיר געוואָרען שלעכט; אצינד פאַרשטעה איך שוין, פאַר וואָס ער האָט געזאָגט, אז ער חתמ'עט ניט קיין קוויטלעך!... „סטייטש, זאָג איך, נו, און די עדות, וואָס זענען דערביי געוועזן?" מאַכט ער צו מיר: „עדות? וואָסערע עדות?" — „ניט געוועזן, זאָג איך, דערביי רב לייזער און רב יאָסי?" — „וואָסער לייזער, וואָסער יאָסי?" — „סטייטש, זאָג איך, גאָט איז מיט אייך, אָט, זאָג איך, טהו איך אַ שפּרונג און ברענג זיי צו פיהרען!" — „שפּרינגט, מאַכט ער צו מיר, וואוהין איהר ווילט, אבי לאָזט מיך צו־רוה; איהר זענט מיר, זאָגט ער, ניט ביי אַלע גערדאַנקען, יונגערמאַן!"...

און לויפענדיג אַזוי צו מיינע עדות, פליהט מיר דורך בשעת־מעשה אַ מחשבה: אפשר בין איך טאַקי ניט ביי אַלע גערדאַנקען? אפשר איז דאָס גאָר אַ דמיון? אַ חלום? אפשר בין איך גאָר ניט אין חאַבנע? איך לויף, און די גערדאַנקען לויפען, דער קאָפּ ווערט מיר שיער ניט צעשפּאַלטען אויף שטיקלעך. דער רוח האָט מיך געטראָגען קיין חאַבנע אויף שבת! וועה און ווינד, וואָס וועל איך טהון, אַ קלאָג, פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען?!...

אהין־אהער, איך קום צו רב לייזערען, איך קום צו רב יאָסין, דערצעהל זיי דעם אומגליק, וואָס מיר האָט געשעהן: „קומט, זאָג איך, אידען בני רחמנים, קומט גיכער, האָט רחמנות, ס'איז אַ סומע געלט, זאָג איך, פרעמדס, ניט מיינס, ראַטעוועט מיך!"... און מיר קומען צו לויפען אַלע דריי צום גביר פון חאַבנע, געהט ער אונז אַקעגען מיט אַ מאָדנע שמייכעל און מאַכט צו מיינע צוויי שענע אידען בזה הלשון: „וואָס זאָגט איהר אויף דעם שלאַק? דער יונגערמאַן האָט זיך איינגערעדט אַ לונג־און־לעבער אויף דער נאָז; ער זאָגט, אז ער האָט מיר כמו ווי געגעבען געלט אַ גרויסע סומע אויף צו באַהאַלטען, און ווייזט אָן אויף אייך, אז איהר זענט דערביי

נעוועזען. וואָס זאָגט איהר אויף אזא מין אָנשיקעניש?"... מיינע ביידע עדות, די שענע אידען מיט די שענע בערד, שטעהען און קוקען אויפ'ן גביר, אויף מיר און איינס אויפ'ס אנדערע. „וואָס שווייגט איהר? — מאַכט צו זיי דער גביר. — האָט איהר געהערט אזא מין בלבול?" — „גאָט ברוך־הוא זאָל שומר ומציל זיין!" — מאַכען מיינע צוויי עדות, די שענע אידען מיט די שענע בערד, און קוקען זיך איבער איינס מיט דאָס אנדערע. „ער זאָגט, מאַכט ווייטער צו זיי דער גביר, אז ס'איז געוועזען מי יודע וואָס פאַר א סומע געלט, תרפ"ט אלפים, און אז איהר האָט אליין געזעהען, ווי ער האָט דאָס מיר איבערגעגעבען, איך זאָל דאָס באַהאַלטען ביי זיך ביז איבער שבת. ווי געפעלט דאָס אייך? איך האָב מורא, צי דער יונגערמאַן איז, חלילה, ניט געריהרט?"... — „ניט אנדערש, אז... ער איז, חלילה, געריהרט"... רופען זיך אָפּ מיינע ביידע עדות, קוקען אויפ'ן גביר און איינס אויפ'ס אנדערע און גלעטען זיך די שענע בערד. איך וויל עפּיס זאָגען, שרייען — קאָן איך ניט! עס האָט זיך מיר צוגעקלעפּט די צונג צום גומען, געשטעלט זיך עפּיס פאַפּעריק אין האלז, ווי א ביין, פינסטער געוואָרען אין די אויגען... שטיל האָבען זיך מיינע צוויי שענע אידען, רב לייזער און רב יאָסי, ארויסגערוקט פון שטוב, עפּיס מאָדנע געקוקט אויפ'ן גביר און איינס אויפ'ס אנדערע. זייערע פּנימ'ער זענען געוועזען בלאַס, ווי די לבנה, נאָר זיי האָבען געשיינט, און די אויגען האָבען ביי זיי געלויכטען, ווי ביי מענטשען, וואָס גאָט ברוך־הוא האָט זיי צוגעשיקט אויף א פולער וואָך ניט קיין שלעכט געשעפטעל...

. . . .

הערט איהר? גאָט ווייסט, וואָס מיט מיר וואָלט געוועזען, ווען דער חאַבנער גביר זאָל ניט געוועזען צוגעהן צו מיר, ארויפלעגען מיר די האנט אויף די פּלייצעס, עפּענען די שאַפע און א זאָג טהון צו מיר: „יונגערמאַן, עסט אייך ניט אָפּ דאָס הארץ. דאָ האָט

איהר אייער געלט. איך האָב אייך ניט מעהר נאָר געוואָלט ווייזען, וואָס איז חאַבנע און ווער זענען איהרע שענע אידען״...

פון דעמאָלט־אָן פאָהר איך ניט קיין חאַבנע, און אז איך פאָהר קיין חאַבנע, פיהר איך ניט מיט קיין געלט, און אז איך פיהר געלט, האַלט איך ניט שבת, און אז איך האַלט שבת... ווייס איך שוין, וואָס איך האָב צו טהון...

און דער געלער יונגערמאַן מיט די ווייסע ברעמען, אז ער האָט געענדיגט צו דערצעהלען די מעשה, האָט ער זיך אָפּגערוקט מיט'ן בענקעל א ביסעל אויף א זייט און האָט גענומען אריינקוקען אונז איטליכען באַזונדער אין די אויגען אריין, צו זעהען, וואָס פאַר א רושם זיין מעשה האָט אויף אונז געמאַכט. מיר אַלע זענען גע־בליבען, ווי פאַרשטומט. עס איז איבערגעריסען געוואָרען אונזער שמועס, אָפּגעהאַקט געוואָרען, ווי מיט א האַק־מעסער. נאָר איינער פון אונז (איך געדענק ניט ווער; דאַכט מיר, אז איך) האָט זיך איינגעשטעלט און האָט א פרעג געטהאָן ביי'ם געלען יונגענמאַן מיט די ווייסע ברעמען:

— אקעגען וואָס, הייסט דאָס, האָט איהר אונז דערצעהלט די דאָזיגע מעשה?

— אקעגען וואָס? — מאַכט ער ווי פאַרוואונדערט. — וואָס הייסט, אקעגען וואָס? אקעגען גאָרניט. ס'איז גלאַט אזוי זיך א מעשה, אין דער וועלט אריין. איך האָב מיך גראָד איצט דער־מאַנט, האָב איך אייך דערצעהלט.

ס'אַ ליגען!

דיאלאג אין גאליציע.

געשריבען אין יאָהר 1906.

ס'אַ ליגען!

— איהר פאָהרט, דאכט מיר, קיין קאָלאָמעא?

— פון וואנען ווייסט איהר, אז קיין קאָלאָמעא?

— איך האָב געהערט, איהר האָט גערעדט מיט'ן קאָנדוקטאָר. איהר זענט טאקי א קאָלאָמעאר, צי איהר פאָהרט נאָר קיין קאָלאָמעא?

— טאקי א קאָלאָמעאר. וואָס איז דען?

— גאָרניט. גלאט אזוי, איך פרעג. עפּיס א היבשע שטאָדט קאָלאָמעא?

— וואָס איז שייך א היבשע שטאָדט? א שטאָדט, ווי אלע שטעדט אין גאליציע. א פיין שטעדטעל, זעהר א פיין שטעדטעל!...

— איך מיין, צי ס'איז פאראן ביי אייך עפּיס פיינע מענטשען, נגידים?

— פאראן אלערליי: פאראן נגידים, פאראן קבצנים. געוויינטליך, מעהר קבצנים ווי נגידים.

— דאָס אייגענע, וואָס ביי אונז. אויף איין נגיד — קיין עין־הרע, טויזענט קבצנים. ביי אייך אין קאָלאָמעא דארף זיין א נגיד פינקעלשטיין?

— פאראן א נגיד פינקעלשטיין. וואָס איז? איהר קענט איהם?

— קענען קען איך איהם ניט, נאָר איך האָב געהערט. הייסט ער ניט רב שעיה?

— רב שעיה. וואָס איז דען?

— גאָרנישט. גלאַט אַזוי, איך פרעג. ער איז טאַקי אַזאַ גביר, ווי מע זאָגט, אַט דער רב שעיה?

— איך ווייס? זיין געלט האָב איך נישט געציילט. וואָס פרעגט איהר זיך אַזוי נאָך? איהר דאַרפט דאָס וויסען אַקעגען קרעדיט?

— ניין, גלאַט אַזוי. ער האָט, זאָגט מען, אַ טאָכטער.

— ער האָט דריי טעכטער. אפשר מכח אַ שידוך? וויפיעל, האָט מען אייך געזאָגט, גיט ער נדן דער טאָכטער?

— דאָ האַנדעלט זיך ניט וועגען נדן, פאַרשטעהט איהר מיך. מע שמועסט פון דער שטוב שמועסט מען: וואָס פאַר אַ שטוב איז ביי דעם רב שעיה פינקעלשטיין? וואָס פאַר אַ הויז הייסט דאָס?

— וואָס זאָל זיין פאַר אַ הויז? אַ הויז, ווי אַלע הייזער. אַ אידישע שטוב, אַ פיינע שטוב, אַ חסידישע, זעהר אַ פיינע שטוב! מע זאָגט אפילו, אַז מכח אידישקייט איז ביי איהם די לעצטע צייט... נאָר ס'אַ ליגען!

— וואָס איז אַ ליגען?

— וואָס מע זאָל ניט זאָגען, איז אַ ליגען. קאַלאָמעאַ איז, דאַרפט איהר וויסען, אַ שטאָדט פון סאַמע ליגנערס.

— איז טאַקי מהאי טעמא כדאי צו וויסען, וואָס זאָגט מען, למשל, אויף זיין שטוב?

— מע זאָגט, אַז ס'איז שוין נישט דאָס, וואָס אַמאָל. למשל, אַמאָל פלעגט מען דאָרטען פסח האַלטען שמורה... ער אַליין פלעגט גאָר פאָהרען צוויי מאָל אין יאָהר צום רבי'ן. און היינט... היינט איז שוין ניט דאָס...

— אַט דאָס איז גאָר?

— וואָס דען האָט איהר געוואָלט? מע זאָל שוין אַראָפּ־וואַרפען באָרד און פאות און עסען חזיר בפרהסיה?

— איהר זאָגט „מע זאָגט", האָב איך געמיינט, מי יודע וואָס מע זאָגט! דער עיקר איז דאָך, אויב דער מענטש אליין איז א מענטש. דאָס הייסט, איך מיין, צי איז ער, אָט דער רב שעיה פינקעלשטיין, מיין איך, עפּים א פיינער, א לייטישער מענטש? אָט דאָס מיין איך.

— וואָס איז שייך א לייטישער מענטש? א מענטש ווי אַלע מענטשען. א פיינער מענטש. למאי זאָל איך זאָגען? א גאַנץ פיינער מענטש! מע שמועסט אפילו ביי אונז, אז ער איז א ביסעל... נאָר ס'א ליגען!

— וואָס איז א ליגען?

— אַלסדינג, וואָס מע זאָגט אויף איהם, איז א ליגען; קאָ־לאָמעא איז אזא שטאָדט, וואָס מע האָט ליעב רעדען איינס אויף דאָס אנדערע; וויל איך ניט נאָכזאָגען, וואָרום דאָס הייסט שוין לשון־הרע.

— וויבאַלד אז איהר ווייסט, אז ס'א ליגען, איז דאָך שוין אוים לשון־הרע.

— מע זאָגט, אז ער איז... א ביסעל... א דרעהער.

— א דרעהער? יעדער איד איז א דרעהער. א איד דרעהט. איהר זענט דען נישט קיין דרעהער?

— א דרעהער צו א דרעהער איז נישט גלייך. אויף איהם זאָגט מען, פארשטעהט איהר מיך... נאָר ס'א ליגען!

— וואָס זשע, איינענטליך, זאָגט מען אויף איהם?

— איך זאָג דאָך אייך, אז ס'א ליגען!

— וויל איך וויסען דעם ליגען, וואָס מע זאָגט.

— מע זאָגט, אז ער האָט שוין דריי מאָל געשטעלט זיך. נאָר ס'א ליגען! איך ווייס נאָר פון איין מאָל.

— אָט דאָס איז גאָר? וואו האָט איהר געזעהען, א סוחר זאָל זיך ניט שטעלען? א סוחר האַנדעלט אזוי לאַנג, ביז ער פאַרהאַנדעלט זיך. א סוחר, אז ער שטאַרבט־אוועק נישט גע־

שטעלטערהייט, איז א סימן, אז ער איז געשטאָרבען פאַר דער צייט. וואָס? ניט אזוי?

— אלץ הייסט ביי אייך געשטעלט? אויף איהם זאָגט מען, אז ער האָט זיך מיאוס אוועקגעשטעלט, אראָפּגעלאָזט די ממתּקים און ארויסגעשטעלט דער וועלט א פייג. איהר פארשטעהט?

— נישט קיין נארישער מענטש, אפנים. נו, און אויסער דעם גאָרניט?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? ער זאָל קוילען מענ־טשען? באַגעהן קרימינאַל? מע דערצעהלט אפילו ביי אונז אויף איהם יאָ עפּיס זעהר ניט קיין שענע מעשה... נאָר ס'א ליגען!

— דהיינו, וואָס פאַר א מעשה?

— א מעשה מיט א פּריץ... א נעכטיגער טאָג!

— וואָס פאַר א מעשה מיט א פּריץ?...

— עפּיס א פּריץ דאָרטען... קוויטלעך... ווייס איך וואָס קאַלאָמעא קאָן אויסטראַכטען? ס'א ליגען! איך ווייס, אז ס'א ליגען!

— אז איהר ווייסט, אז ס'א ליגען, וועט דאָך עס איהם ניט שאַדטען.

— ער האָט, זאָגט מען, געהאַנדעלט מיט א פּריץ, זעהר א רייכען פּריץ, געווען ביי'ם פּריץ א חשוב, א גרויסער חשוב. דערווייל איז דער פּריץ געשטאָרבען, האָט ער צוגעשטעלט אויף איהם א פּאָר קוויטלעך; איז געוואָרען א גוואַלד אין שטאָדט: פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם קוויטלעך, אז דער פּריץ האָט זיינט ער לעבט ניט אונטערגעשריבען קיין פּאַפּיער?... קאָ־לאָמעא, דאַרפט איהר וויסען, איז א שטאָדט, וואָס גיט אַכטונג...

— נו?

— נו־נו! האָט ער געהאַט אויף זיך א פּעקעל...

— אָט דאָס איז גאָר? יעדער איד האָט א פּעקעל. איהר האָט אמאָל געזעהען א אידען אָהן א פּעקעל?

— דער האָט אָבער אויף זיך געהאַט, זאָגט מען, דריי פּעקלעך.

— דריי פּעקלעך? דהיינו, וואָס נאָך פאַר פּעקלעך האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אויף זיך?

— מיט א מיהל האָט ער, זאָגט מען, געהאַט צו טהון... נאָר דאָס איז שוין געווים א ליגען!

— איז זי אָפּגעבערענט געוואָרען מן הסתם, האָט מען געזאָגט אויף איהם, אז דאָס האָט ער אליין געמאַכט „בורא מאורי האש", מחמת די מיהל איז שוין געווען איין אַלטע, האָט ער זי גוט סע־קורירט, בכדי ער זאָל קאָנען שטעלען נאָכדעם א נייע?

— פון וואַנען ווייסט איהר, אז ס'איז אזוי געווען די מעשה?

— ווייסען ווייס איך ניט, נאָר איך בין מיר משער, אז אזוי האָט געמוזט זיין די מעשה.

— אזוי, הייסט דאָס, שמועסט מען ביי אונז אין קאַלאָמעא, נאָר ס'א ליגען. איך קאָן אייך געהן שווערען, אז ס'א ליגען!

— עס אהרט מיך ניט, ס'זאָל זיין איין אמת. וואָס נאָך האָט ער געהאַט, זאָגט איהר, פאַר א פּעקעל אויף זיך?

— איך זאָג? די שטאָדט זאָגט. נאָר דאָס איז שוין גלאַט א פּריטשעפּע, א בלבול, א ריינער בלבול.

— א בלבול? פאַלשע מינץ?

— נאָך ערגער.

— וואָס קאָן שוין זיין ערגער?

— א בזיון צו דערצעהלען וואָס קאַלאָמעא קאָן אויסטראַכ־טען! פּוסטע מענטשען... לעדיגגעהערס... און אפשר איז דאָס געווען איין אָנגעשטעלטע זאַך, מע זאָל קאָנען צאַפּען געלט? איהר ווייסט ניט? א קליין שטעדטעל, און א נגיד האָט שונאים...

— ער האָט געהאַט צו טהון אודאי מיט א דיענסט?...

— פון וואַנען ווייסט איהר? מע האָט אייך שוין דער־צעהלט?

— דערצעהלט האָט מען מיר ניט, נאָר איך שטויס מיך שוין אָן. עס האָט איהם געקאָסט מסתמא א שענע פּאָר קרייצערס, אָט דער דאָזיגער בלבול?

— לאָמיר זיך ווינטשען דאָס ביידע פּארדיענען אַלע וואָך, איך בין אייך נישט קיין שונא, וואָס איהם האָט דאָס געקאָסט, חאָטש ער איז דרינען גאָט די נשמה שולדיג. א קליין שטעדטעל... א איך א נגיד... עס געהט איהם גוט... מע פארגינט איהם ניט... פּשוט, מע פארגינט איהם ניט!...

— מעגליך. האָט ער עפּים פיינע קינדער, לייטישע? דריי טעכטער, האָט איהר, דאכט זיך, געזאָגט?

— דריי. צוויי אויסגעגעבענע און איינע א מיידעל. פיינע קינדער, זעהר פיינע קינדער... אויף די עלטערע זאָגט מען אפילו, אז... נאָר ס'א ליגען!

— דהיינו, וואָס זאָגט מען אויף זיי?

— איך זאָג דאָך אייך, אז ס'א ליגען.

— איך ווייס, אז ס'איז א ליגען. איך וויל אָבער וויסען דעם ליגען.

— אז איהר וועט וועלען אויסהערען אַלע ליגענס, וואָס געהען ביי אונז אין קאַלאָמעא, וועט אייך ניט קלעקען קיין דריי טעג מיט דריי נעכט... אויף דער עלטערער זאָגט מען, אז זי געהט מיט די אייגענע האָר. קאָן איך אייך עדות זאָגען, אז ס'איז ליגען, וואָרום זי איז גאָר ניט אזוי געבילדעט, אז זי זאָל טראָגען אייגענע האָר. און אויף דער צווייטער טאָכטער האָט מען גלאַט אויסגעטראַכט, אז נאָך מיידעלווייז... נאָר וואָס קאַלאָמעא קאָן אויסטראַכטען! ס'א ליגען!

— כדאי צו הערען, וואָס מע קאָן ביי אייך אין קאַלאָמעא אויסטראַכטען?

— איך זאָג דאָך אייך, אז קאַלאָמעא איז א שטאָדט פון סאַמע ליגנערס, און פון בארעדערס, און פון לאַנגע צינגער. איהר ווייסט נישט? אין א קליין שטעדטעל, אז א מיידעל שפּאַציערט

איינע אַליין ביינאַכט איבער דער גאַס אין דער פינסטער מיט אַ יונגענמאַן, ווערט שוין אַ טאַרעראַם: וואָס האָט אַ מיידעל אַרומ־צוגעהן אין קאַלאָמעא ביינאַכט איינע אַליין מיט אַ פּראָוויזער?

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? זי זאָל מיט איהם אַנט־לויפען אין מיטען יום־כפור קיין טשערנאָוויץ, אַזוי ווי, מע זאָגט, די קלענערע האָט אָפּגעטהאָן אַ שפּיצעל?

— וואָס פאַר אַ שפּיצעל האָט דען אָפּגעטהאָן די קלענערע?

— נישט כדאי, כלעבען, גאָר נאָכדערצעהלען אַלע שטות'ע־רייען, וואָס געהען אַרום ביי אונז אין קאַלאָמעא. איך האָב פיינט נאָכדערצעהלען אַ ליגען!...

— איהר האָט שוין דערצעהלט אַזוי פיעל ליגענס, דער־צעהלט שוין דעם ליגען אויך.

— איך דערצעהל נישט מ י י נ ע ליגענס, רב איד, איך דערצעהל יענעמ'ס!... און איך פאַרשטעה גלאַט ניט, וואָס פרעגט איהר זיך אַזוי שטאַרק נאָך אויף איטליכען באַזונדער, ווי אַ פּראָ־קוראָר? איהר זענט, דאַכט מיר, אַ איד, וואָס האָט ליעב נאָר אויסטאַפּען, אויספאָרשען, אַרויסציהען ביי יענעם דאָס דם־התמצית פון די ביינער, און אַליין האָט איהר מורא אַרויסלאָזען אַ וואָרט... האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך זאָג אייך דעם ריינעם אמת, איהר זענט, שיינט מיר, אַ רוסישער איד, און די רוסי'שע האָבען אין זיך אַ מיאוסע טבע: זיי האָבען ליעב אַריינקריכען יענעם מיט די שטיוועל אין האַרצען אַריין... די רוסישע זענען, ווייזט אויס, נישט קיין קליינע באַרעדערס... איבעריגענס, איז שוין באַלד קאָלאָמעא... צייט זיך נעמען צו די זאַכען... ז־יי־יי־ט זשע מוחל!

דריי אַלמנות

א ספור־המעשה פון איין אלטען בחור א בעל־כעסן.

געשריבען אין יאָהר 1907.

דרײַ אַלְמָנות

א.

אַלמנה נומער אײנס

— איהר האָט אַ טעות, פריץ מײנער. נישט אַלע אַלטע מױדען זענען אומגליקליך, נישט אַלע אַלטע בחורים זענען עגאָאיסטען. אײך דאַכט זיך אױס, זיצענדיג אָט דאָ אין קאַבינעט מיט אַ ציגאַר אין מױל און מיט אַ ביכעל אין האַנט, אַז איהר װײסט שױן אַלסדינג, אַז איהר האָט שױן אַרײנגעדרונגען טיעף אין דער נשמה אַרײן, און עס איז אײך שױן פאַרענטפערט אַלע קשיות. און װער שמועסט, אַז גאָט האָט אײך געהאָלפען, איהר האָט נאָך געפונען דאָס ריכטיגע װאָרט „פסיכאָלאָגיע" — פּס! װער איז צו אײך גלײך? אַ קלײניגקײט פּסי־כאָ־לאָ־גיע!... װײסט איהר, װאָס איז די טײטש פסיכאָלאָגיע? פסיכאָלאָגיע איז פּעטרישקע. עס זעהט אױס שען, האָט אַ גוטען ריח, און אַז מע שיט דאָס אַרױף אױף אַ געקעכטס, איז דאָס געשמאַק. גערהט זשע אָבער קײט פּעטרישקע! איהר װילט נישט? הײנט װאָס דערצעהלט איהר מיר פסיכאָלאָגיע? אַז איהר װילט װיסען די אמת'ע פסיכאָלאָגיע, זעצט מען זיך אַװעק און מע הערט אױס מיט קאָפּ, װאָס מע דערצעהלט אײך, און ערשט נאָכדעם װעט איהר אַ ברירה האָבען אַרױסצוזאָגען אײער מײנונג, פון װאַנען עס נעמט זיך אומגליק און װאו ליגט עגאָאיזם. אָט בין איך אײן אַלטער בחור, און אײן אַלטער

בחור וועל איך שוין שטאַרבען. פאַר וואָס? אָ! זעהט איהר, ווייבאַלד איהר פרעגט פאַר וואָס און ווילט מיך אויסהערען, איז דאָס די אמת׳ע פּסיכאָלאָגיע! דער עיקר איז, איהר זאָלט מיך ניט איבערשלאָגען מיט קיין קשיות, ווי אַזוי און וואָס און ווען — איך האָב פיינט, אַז מע שלאָגט מיך איבער אין מיטען. אַ ביסעל, ווייסט איהר דאָך, בין איך אַ קאַפּריזנער פון תמיד אָן, און די לעצטע צייט האָט זיך מיר נאָך צוגעוואָרפען נערוועז אויך... נישט חלילה משוגע, שרעקט אייך ניט! משוגע — דאָס פאַסט פאַר אייך; איהר האָט אַ ווייב. איך טאָר נישט. איך דאַרף זיין קלאָר. איך דאַרף זיין געזונט. דאָס וועט איהר אַליין אויך צו־געבען. מיט איינעם וואָרט, קיין קשיות זאָלט איהר מיך ניט פרעגען. אַז איך וועל אייך האָבען דערצעהלט די גאַנצע מעשה און אייך וועט עפּיס זיין קשה, נישט גלאַטיג, דעמאָלט וועט איהר צו מיר האָבען טענות. נו? שוין? אַלזאָ, זעצט איהר זיך נאָר אַוועק אָט דאָ אויף מיין אָרט, און איך וועל מיך באַזעצען מחילה אין אייער וויענשטוהל. איך האָב אויך ליעב, אַז ס׳איז ווייך און באַקוועם, און אַגב איז פאַר אייך בעסער אָט דאָ, איהר וועט ניט איינשלאָפען...

אַלזאָ, איך געה גלייך צו דער מעשה. איך האָב פיינט הקדמות, איבעריגע רעד. געהייסען האָט זי פאַיע, און גערופען האָט מען זי „די יונגע אַלמנה". פאַר וואָס? הויבט זיך אָן אַ מעשה, פאַר וואָס! וואָס פאַרשטעהט איהר ניט? מסתמא, אַז מע האָט זי גערופען „די יונגע אַלמנה", איז דערפאַר, וואָס זי איז געוועזען אַ יונגע און איין אַלמנה. מאָהלט אייך, איך בין געוועזען יונגער פון איהר. אויף וויפיעל יונגער? וואָס מאַכט דאָס אייך אויס? איך זאָג אייך יונגער, איז יונגער. מיט איינעם וואָרט, עס האָבען זיך געפונען מענטשען, וואָס האָבען אַ צונג, און האָבען געזאָגט, באַשר איך בין אַ בחור און זי אַ יונגע אַלמנה, איהר פאַרשטעהט?... אַנדערע האָבען מיר זאָגאַר אָפּגעגעבען מזל־טוב, געוואונטשען, ס׳זאָל זיין מיט גליק. איהר מעגט מיר גלויבען, און טאָמער ווילט

איהר מיר ניט גלויבען, בין איך אויך ניט בדלות. איך דאַרף מיך פאַר אייך ניט אויסשטעלען. איך בין איהר געווען אַזאַ פּאַר, אַזוי ווי איהר זענט מיר אַ פּאַר. גאַרניט, גוטע פריינט, מע האָט זיך ליעב געהאַט. און וואָס איז דאָס חידוש? כ׳בין נאָך געווען באַקאַנט מיט איהר מאַן. נישט נאָר באַקאַנט, נאָר באַפריינט. דאָס הייסט, איך זאָג אייך ניט, אַז מיר זענען געווען פריינט. איך זאָג, אַז מיר זענען געווען באַפריינט. ס׳איז גאָר צוויי זאַכען: מע קאָן זיין באַפריינט און ניט זיין קיין פריינט, און, פאַרקעהרט, מע קאָן זיין די נאָהענטסטע פריינט און ניט זיין באַפריינט. אַזוי מיין איך. אייער מיינונג פרעג איך ניט! אַלזאָ, זענען מיר מיט איהר מאַן געווען גוט באַפריינט, געשפּיעלט אַ פרעפעראַנס, אַמאָל אַ שאָך. מע זאָגט, אַז איך בין אַ באַריהמטער שאַכמאַטיסט. איך שטעל מיך ניט אויס פאַר אייך! עס קאָן זיין, אַז ס׳איז דאָ גרע־סערע שפּיעלער פון מיר. איך זאָג אייך נאָר, וואָס יענער זאָגט... איז ער געווען, דער מאַן איהרער, אַ יונגערמאַן אַ גראָטענער, אַ מושלם, און דערצו טאַקי אַ קענער אויך, אַ שענער קענער. און דוקא איין אויטאָדידאַקט, פון זיך אַליין הייסט עס, אָהן גימנאַזיעס, אָהן אוניווערזיטעטען, אָהן דיפּלאָמען. נאַט אייך אַ האַרטען דרייער פאַר אַלע דיפּלאָמען. וואָס? איהר ווילט ניט? ווי איהר ווילט אייך. איך האָב פיינט איבערשפּאַרען יענעם! און איין עושר איז ער אויך געווען, אַ גרויסער עושר. חאָטש איך ווייס ניט, וועלכעס הייסט ביי אייך איין עושר? ביי אונז, אַ איד, אַז ער האָט זיך זיין שטוב מיט זיין בעל־הבתישקייט, מיט זיין פּאַטעטאָנדעל אויף אַרויסצופאָהרען אין שטאָדט, און נאָך גוטע געשעפטען דערצו, הייסט ער איין עושר. מיר טראַסקען ניט! מיר קנאַקען ניט! מיר פליהען ניט אין הימעל אריין! מיר געהען פּאַוואָלי. אַלזאָ, האָט ער געהאַט געשעפטען און האָט גוט געלעבט. עס איז געווען אַ חיות אַהין אריינצוגעהן! ווען איהר זאָלט ניט קומען, זענט איהר אַ ווילקאָמענער גאַסט. נישט ווי ביי אַנדערע, וואָס דעם ערשטען מאָל, אַז איהר קומט, ווייסט מען ניט, וואו מע זאָל אייך

אוועקזועצן. דאָס אַנדערע מאָל — שוין אַ ביסעל קעלטער. דאָס דריטע מאָל נעמט מען אייך אויף אַזוי קאַלט, אַז איהר חאַפּט אַ פאַרקיהלונג... איהר האָט נישט וואָס צו שמייכלען: איך מיין דערמיט, חלילה, נישט קיין באַקאַנטע... זענט איהר אַריינגעקומען אַהין, האָט מען אייך ניט אוועקגעלאָזט אָהן עסען און טרינקען, און באַגאַנגען האָט מען זיך מיט אייך, ווי מיט איין אייגענעם. וואָס דאַרפט איהר אַ סך? איהר זאָלט מיר הונדערט מאָל מוחל זיין — אַ קנעפּעל, אַז עס האָט זיך אָפּגעריסען ביי דער זשילעט, האָט דאָס געמוזט ווערען צוגענעהט אין דער מינוט! איהר לאַכט? ביי אייך איז דאָס אַ געלעכטער. אַ קנעפּעל? וואָס איז אַ קנעפּעל? אַ קנעפּעל, ליעבער פריינט, ביי אַ נאַש־בראַט, ביי אַ בחור, איז אַ גרויסע זאַך! אַ גאַנצע וועלט! איבער אַ קנעפּעל האָט זיך אַמאָל געטראָפען אַ מיאוס'ע מעשה: אַ בחור איז געקומען אָנ־קוקען אַ מיידעל, האָט מען איהם אָנגעוויזען מיט אַ געלעכטער, אַז עס פעהלט איהם אַ קנעפּעל, איז ער אוועק אַהיים און האָט זיך נעהאַנגען... נאָר איך שטעל מיך ניט אָפּ דערויף: איך האָב פיינט מישען איינס אין'ם אַנדערען... און געלעבט האָבען זיי צווישען זיך, מאַן און ווייב, טאַקי נאָר ווי די טייבעלעך. אָפּגעגעבען זיך איינס דאָס אַנדערע כבוד אַ סך מעהר, ווי אַ סך היינטיגע גאָר־גאָר פון די געהויבענע. איך מיין דאָ, חלילה, נישט אָנצוגרייפען קיינעם. און טאָמער מיינט איהר אַנדערש, אַהרט מיך אויך נישט. איך געה מיר צו מיין דערצעהלונג.

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, אַז פיני, פאַיע'ס מאַן, אַזוי האָט מען איהם גערופען, קומט צו פאָהרען אַהיים, לעגט זיך אוועק אויף פינף טעג, און אויפ'ן זעכסטען — ניטאָ פיני! בע! מע! וואָס? ווי אַזוי? פרעגט נישט! אַ קאַרבונקעל האָט ער געהאַט אויפ'ן האַלז, האָט מען איהם באַדאַרפט שניידען און מע האָט איהם ניט געשניטען. פאַר וואָס? פאַר שבת! ס'איז דאָך פאַרהאַן עפּיס דאָקטוירים אויף דער וועלט! צוויי דאָקטוירים האָב איך איהם געבראַכט צו פיהרען, האָבען זיי זיך גענומען

אַמפּערען צווישען זיך: דער האָט געזאָגט שניידען, דער האָט געזאָגט ניט שניידען! דערווייל איז דער חולה אויסגעגאַנגען. וואָס זאָלט איהר קלערען? איהר מעגט אייך איבערנעמען מיט אייערע דאָקטוירים! איך זאָל אייך אויסרעכענען אַ צעטעל, וויפיעל די לייט האָבען איבערגעפּעקעלט מענטשען אויף יענער וועלט, וואָלט איהר זיך געריסען ביי די האָר! מיינע איין אייגענע שוועסטער האָבען זיי גע'סמ'ט! וואָס מיינט איהר גע'סמ'ט? גענומען און איינגעגעבען איהר סם? איך בין דאָך ניט קיין משוגענער, איך זאָל אייך דערצעהלען אַזעלכע באָבע־מעשיות! גע'סמ'ט הייסט — נישט געגעבען דאָס, וואָס מע דאַרף. זיי זאָלען איהר געווען געבען חינין צו דער צייט, וואָלט זי אפשר געלעבט... האָט קיין יסורים נישט, איך וויים וואו איך האַלט. אַלזאָ, האָבען מיר גע'פטר'ט מיין פריינט פיני. מילא, וואָס זאָל איך אייך באַשרייבען דעם בראָך, וואָס דאָס איז געווען פאַר מיר? אַ ברודער, אַ מאַמע באַדאַרף אַזוי נישט באַנג טהון! אַ ווערטעלע פיני? אַ שטיק לעבען האָט מען ביי מיר אַוועקגענומען! הייגט דאָס רחמנות! דאָס אומגליק! דער צער פון דער אַלמנה! מיט אַ ברעקעל קינד אויף די הענט, אַ ראָזעטשקע, אַ גאָלד! דאָס איינציגע שטיקעל טרייסט אונזערס! ווען ניט דאָס קינד, וויים איך ניט, צי מיר וואָלטען דאָס איבערגעטראָגען, נישט זי, נישט איך! איך בין נישט קיין אידינע און נישט קיין מאַמע, איך זאָל מיך אַוועקזעצען לויבען אין טאָג אריין אַ קינד. נאָר אַז איך זאָג אייך, אַז דאָס קינד איז געווען אַ זעלטען קינד, מעגט איהר מיר שוין גלויבען אויף נאמנות! דאָס איז געווען אַ בילד, איין אויסמיש פון צוויי בילד־שענע מענטשען. איך וויים ניט, ווער פון די צוויי איז געווען שענער: צי ער, צי זי? פיני איז געווען שען, פאַיע איז געווען רייצענד. אויגען האָט דאָס קינד גע'ירשנ'ט פונ'ם פאָטער; פיני האָט געהאַט בלויע אויגען. ליעב געהאַט האָבען מיר דאָס קינדביידע, נאָר איך וויים ניט, ווער האָט דאָס ליעב געהאַט מעהר: זי, צי איך? איהר וועט זאָגען, ווי איז דאָס מעגליך — זי איז אַ

מוטער, איך בין א פּרעמדער? עס קעהר זיך גאָר נישט אָן. איהר דאַרפט אַריינקוקען א ביסעל טיעפער: מיין צוגעבונדען־זיין צו דער שטוב, דאָס רחמנות צו דער אַלמנה און דאָס הארץ צום אומ־שולדיג יתומה׳לע, די גערעכטעגקייט פון׳ם קינד און דאָס, וואָס אַליין בין איך עלענד ווי א בוים — דאָס אַלץ, אז איהר וועט נעמען צוזאַמען, וועט זיין אָט דאָס, וואָס איהר רופט אָן פּסיכאָלאָגיע. נישט קיין פּעטרישקע, נאָר די ריינע, די אמת׳ע פּסיכאָלאָגיע. און אפשר וועט איהר זאָגען, דערפאַר, ווייל איך האָב ליעב געהאַט די מאַמע? איך לייקען נישט אָפּ, איך האָב זי זעהר ליעב געהאַט. ווייסט איהר, ווי אַזוי ליעב געהאַט? טאַקי אויסגעגאַנגען נאָך איהרע טריט און טאַקי א מיתה משונה איינגענומען! נאָר זי זאָל וויסען — דאָס לא! גאַנצע נעכט ניט שלאָפען, ליגען און טראַכטען, ווי אַזוי זאָגט מען איהר? אויפשטעהן אין דער פריה, שוין פאַרטיג אויף צו געהן זאָגען איהר: „זייט וויסען, פאַיע, אַזוי און אַזוי; און ווייטער — ווי איהר פאַרשטעהט". געקומען צו געהן — נישטאָ קיין ווערטער! איהר וועט זאָגען, איך בין א טרום? זאָגט, וואָס אַהרט מיך, אז איהר וועט זאָגען? איהר זאָלט אָבער נעמען א ביסעל טיעפער באַטראַכטען די לאַגע: פּיני איז געוועזען מיינער איין אמת׳ער פריינט, איך האָב איהם ליעב געהאַט מעהר ווי א ברודער. אי, די קשיא: פאַיע? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס געזאָגט, אז איהר געהט אוים נאָך איהר? איז דער תירוץ: אדרבה, אָט ווייל איך האָב זי ליעב, ווייל איך געה־אוים נאָך איהר, ווייל איך בין נאָך איהר די כפּרה, קאָן איך נישט! נאָר איך האָב מורא, אז איהר וועט מיך נישט פאַרשטעהן. איך זאָל אייך זאָגען פּסיכאָלאָגיע, וואָלט איהר פאַרשטאַנען, און אז מע דערצעהלט אייך פון׳ם האַרצען, דאָס וואָס איז אָהן קונצען, קומט דאָס אוים ווילד. נאָר וואָס קימערט דאָס מיך? דענקט אייך, ווי איהר ווילט! איך טהו מיר מיינס, איך דערצעהל ווייטער. דאָס קינד איז געוואַכסען. עס רעדט זיך אַזוי „געוואַכסען". א קינד וואַכסט, א בוים וואַכסט, און א רעטאַך וואַכסט אויך. ס׳איז א חילוק פון וואַכסען ביז

וואַקסען. איידער מע דערלעבט צו זעהן אַ קינד זיצען, שטעהן, געהן, לויפען, רעדען! און אַז עס זיצט שוין, עס שטעהט שוין, עס געהט שוין, עס לויפט שוין, עס רעדט שוין, זענט איהר שוין פאַרטיג? עס וואָלט געפּאַסט פאַר מיר, איך זאָל מיך אָוועקזעצען אויסרעכענען אייך, ווי אַ אידינע: פּאָקעלעך, מאָזעלעך, צייהנ־דעלעך און אַזוי ווייטער. איך בין ניט קיין אידינע און איך וועל אייך מיט נאַרישקייטען ניט פאַרנעמען, קיין חכמות פונ׳ם קינד וועל איך אייך ניט געהן דערצעהלען. ס׳איז געוואַקסען און ס׳איז אויסגעוואַקסען און אויפגעבליהט — „ווי אַ צערטליכע רויז״, וואָלט איך געזאָגט, ווען איך זאָל מיך וועלען אויסדריקען אינ׳ם לשון פון אייערע ראָמאַניסטען, וואָס האָבען אַזאַ ידיעה אין דעם אויפבליהען פון אַ רויז, ווי אַ טערק אין רבנן־קדיש. גרויסע בריות אויף צו זיצען מיט די פיס צום פייער און באַשרייבען די נאַטור, מיט׳ן גרינעם וואַלד, מיט׳ן רוישענדיגען ים, מיט די זאַמדיגע בערג, מיט׳ן פאַראיאָהריגען שניי, מיט די אָפּגעשלאָגענע הושענות, מיט די נעכטיגע טעג — אָנקוקען קאָן איך זיי ניט, אָט די באַשרייבאַכ־צען זייערע, וואָס שלאָגען צו דער גאַל! איך לייען זיי גאָר ניט! אַז איך נעם אַ בוך און דערזעה, אַז די זון האָט געשיינט, די לבנה האָט געשפּאַציערט, די לופט איז געווען דופטיג, די פויגעלעך האָבען געפּישטשעט, טהו איך אַ שליידער דאָס בוך אין דער ערד אַריין! איהר לאַכט? איהר זאָגט, איך בין אַ משוגענער? בין איך אַ משוגענער! וואָס קאָן זיין מעהר?...

אַלזאָ, איז זי אויסגעוואַקסען, אָט די ראָזע, און דערצויגען געוואָרען מסתּמא ווי עס געהער צו זיין, ווי עס פּאַסט אין אַזאַ אינטעליגענט הויז. אַ ביסעל האָט די מוטער אַליין אַכטונג גע־געבען אויף איהר בילדונג, אַ ביסעל האָב איך געגעבען השגחה, און נישט קיין ביסעל, נאָר אַ סך, מע קאָן זאָגען, כמעט די גאַנצע צייט האָב איך מיך אָוועקגעגעבען צום קינד, דאָס קינד זאָל האָבען דעם בעסטען לעהרער, דאָס קינד זאָל ניט פאַרשפּעטיגען אין גימנאַזיע, דאָס קינד זאָל שפּיעלען פּיאַנאָ, דאָס קינד זאָל געהן

טאנצען — אומעטום בין געווען איך, איך אליין. ווער דען? די געשעפטען אויך! אז ניט, וואלט מען איהר צעטראגגען דיביינער! מע האט זי אזוי אויך גענוג צענומען, אונזערע אידעלעך!... איך וויים, איהר זענט ברוגז, אז מע זאגט „אונזערע אידעלעך". ווי קאן מען אנדערש זאגען, אז ס'איז פארט אזא פאלק? איהר מעגט מיך אנרופען „אנטיסעמיט", און ווי איהר ווילט. איך געה מיר מיט מיין גאנג: אזוי לאנג קרענקען די אנטיסעמיטען, ווי לאנג זיי הויבען ניט אן צו וויסען, וואס א איד איז!... אויף א אידען פרעגט מ י ך!... איך אליין האב מיט זיי געהאנדעלט ווינציג. איהר ווייסט דאך. איך האב מיר מיינע הייזער מיט מיינע קלייטען, וואס טראגען מיר אריין א גרויסען איינקונפט, און א סוף. האב איך אויך פון דעסטוועגען צו זינגען און צו זאגען אלע יאהר, אז עס קומט צו מאכען קאנטראקטען, רעמאנ־טירען די הייזער, צונויפנעמען דירה־געלט. מאהלט אייך, די גויים זענען אויך ניט בעסער. אזא יאהר אויף זיי! אבער פון א אידען האט מען געקאנט דערווארטען, ער זאל שטעהן חאטש א ביסעלע העכער; פארט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו!... איהר מיינט, אז איהר מיט אייער „אתה בחרתנו", וואס איהר זינגט איהם איין, טהוט איהר איהם א גרויסע טובה? עס הויבט זיך גאר נישט אן! וואס? איהר קאנט דאס נישט ליידען? איך לאז מיך מיט אייך נישט אריין אין קיין דיסקוסיעס. איהר זאגט אזוי, לאז זיין אזוי. יעדער מעג זיך האבען זיין מיינונג. יענעמ'ס מיינונג קימערט מיך נישט. איך וויים מיר מיינס.

אלזא, וואו האלטען מיר? ביי „אונזערע אידעלעך". ווי־באלד מיין פיני א״ז געשטארבען און פאיע איז געבליבען איין אלמנה, האבען זיך מסתמא געגעבען א לאז צו איהר שענע מענטשען, בעלי־טובות, עצה־געבערס, און מע האט אנגעהויבען ביי איהר צע־נעמען דאס חדר, געוואלט אויסמאכען איין אויהער, ווי עס געהער צו זיין. האב איך זיך אונטערגעחאפט באצייטענס: „קינדערלעך — טזאס!" און איך האב גענומען אקארשט אלע געשעפטען צו זיך

אין די הענט אריין. זי האָט אפילו געוואָלט, איך זאָל צושטעהן ווי א שותּף, האָב איך געזאָגט: לאַ! איך וועל מיינע הייזער ניט פאַרקויפען און דעם קאָפּ זיך ניט פאַרדרעהען. זאָגט זי: ס'איז ניט נויטיג די הייזער צו פאַרקויפען; איך קאָן אַזוי זיין א שותּף. נו, וואָס, מיינט איהר, האָב איך דערויף געענטפערט? איך האָב געענטפערט, אז דאָס אַנדערע מאָל זאָל מען מיר אַזעלכעס ניט פאָרלעגען, וואָרום איך וועל פאַר אַזעלכע זאַכען ברוגז. ער, עליו השלום, זאָג איך, האָט ניט פאַרדיענט, אז איך זאָל אייך הייסען באַצאָהלען פאַר מיין טרחה, זאָג איך, און פאַר מיין צייט, זאָג איך, דאַרף איך קיין געלט נישט נעמען. איך האָב גענוג, זאָג איך, צייט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג מיך, זאָג איך, קאָפּ אין וואַנט... אַזוי זאָג איך צו איהר, צו דער אַלמנה, און זי שווייגט. אראָפּגעלאָזט די אויגען — און שאַ! אויב איהר זענט אַ מבין אויף אַ טשאַד, באַדאַרפט איהר פאַרשטעהן, וואָס איך האָב מיט די ווערטער געמיינט... אי, פאַר וואָס האָב איך איהר ניט געזאָגט גלייך? איהר זאָלט קיינמאָל נישט פרעגען, פאַר וואָס! מסתּמא איז ניט אויסגעקומען. איך קאָן אייך נאָר פאַרזיכערען, אז ס'איז געווען אַזוי גרינג, ווי צו פאַררויכערען אָט דעם פּאַפּיראָס. איין וואָרט ווען איך זאָג איהר — איז דאָס אַ שידוך. נאָר אז איך האָב גענומען אויפ'ן קאָפּ: „סטייטש, פּיני!... אַזעלכע גוטע פריינט, ווי מיר זענען געווען!"... איך וויים, וואָס איהר ווילט זאָגען. איהר ווילט זאָגען, אז מסתּמא האָט דאָס צווישען אונז ניט אַזוי מסובּך געברענט, ס'זאָל זיין אי־אי־אי. האָט איהר אַ גרויסען טעות. אז איך בין געווען נאָך איהר די כּפּרה — האָב איך אייך שוין געזאָגט, און אז זי נאָך מיר — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען קיין מעשיות, וואָרום איהר וועט מיינען, אַז... נאָר וואָס געהט מיך אָן, וואָס איהר וועט מיינען? איהר הייסט בעסער דערווייל געבען טיי, וואָרום ס'איז מיר שוין טרוקען אין האַלז.

אַלזאַ, ליעבער פריינד מיינער, ביי וואָס האָבען מיר זיך אָפּגעשטעלט, געדענקט איהר? ביי די געשעפטען. נו, געשעפטען!

איך וועל זיי האָבען צו גערענקען ווייל איך וועל לעבען. עקספּלאָ־אַטירט אַליין איז ווינציג; ארומגעשטעקט מיט פעדערען! פרייהט זיך ניט! נישט מיך — זי! מיך שטעקט מען ניט ארום מיט פעדערען. ווייסט איהר, פאַר וואָס? ווייל איך לאָז מיך ניט. נאָר וואָס העלפט דאָ יאָ לאָזען זיך, ניט לאָזען זיך, אז מע האָט צו טהון מיט שווינדלערס, זשוליקעס, באַנדיטען, וואָס ווילען אייך פאַרדרעהען דעם גרעסטען? זיי האָבען זיך געלעגט אין דער לענג און אין דער ברייט, מע זאָל ביי אונז צונעמען דאָס ביסעל מינץ. מאָהלט אייך, נישט אזוי גיך נעמט מען צו ביי מיר געלט. זיי האָבען זיך, מאָהלט אייך, גענוג אָנגעמוטשעט, זיי האָבען ביי מיר, אַ רוח אין זייער זיידענ׳ס טאַטען, געשפּיגען מיט בלוט, ביז זיי האָבען אויסגעמאַנטאַטשעט, אויסגעפּאָמפּעט ביי אונז — איהר ווילט וויסען וויפיעל? וויפיעל זיי האָבען געקאָנט! אַ גליק, וואָס איך האָב מיך באַצייטענס ארומגעקוקט און האָב געזאָגט צו מיין אַלמנה: גענוג! עד כאן אומרים בשבת הגדול! אָפּגע־שניטען, ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און ערשט ביי׳ם אָפּשניידען, האָט מען איהר אָפּגעשניטען דעם קאָפּ, אָבער אזוי ווי עס געהער צו זיין. אי, ווי אזוי האָב איך דערלאָזט, וועט איהר פרעגען? איך וואָלט אַ בעלן זיין זעהען, ווי אזוי וואָלט זיך אזא חכם, ווי איהר, אויסגעדרעהט פון אזעלכע באַנדיטען! און אפשר וואָלט איהר עס געמאַכט בעסער. עס קאָן זיין. איך וועל מיך ניט שפּאַרען. דאָס איינציגע, וואָס מע קאָן אויף מיר זאָגען — איך בין נישט קיין סוחר. אומגליקליך בין איך! אַבי ניט קיין באַנדיט! איהר מיינט, אז דאָס האָט מיך שוין גאָרנישט געקאָסט? נאָר איך דאַרף מיך פאַר אייך ניט אויספּיינען. איך וויל אייך נאָר דערצעהלען, ווי אזוי עס האָט זיך ביי מיר געקייטעלט, ווי אזוי אַלץ האָט גע־טריבען דערצו, אז די אַלמנה זאָל נישט פאַרבלייבען קיין אַלמנה, און איך זאָל נישט פאַרבלייבען קיין אַלטער בחור. איין וואָרט, נישט מעהר ווי איין איינציג וואָרט, וואָלט איך באַדאַרפט זאָגען — און איך האָב עס ניט געזאָגט! פאַר וואָס איך האָב עס ניט

געזאָגט? הערסט דו! אַט דאָ שטעהען די אַפּסען אונטער'ן בארג! און אָט דאָ הויבט זיך אָן די אמת'ע פסיכאָלאָגיע! א נייע סדרה געהט אצינד פאר מיר. א סדרה, וואָס זי הייסט „ראָזע״!... איהר הערט נאָר צו מיט קאָפּ און פארלירט ניט קיין וואָרט, וואָרום דאָס איז ניט קיין אויסגעטראכטער ראָמאַן, פארשטעהט איהר מיך. דאָס איז א געשיכטע א לעבעדיגע, א צאפּעלדיגע, ארויסגעריסען גלייך פונ'ם הארצען!...

איך ווייס ניט, עס ליגט עפּיס א כח אין יעדער מוטער, אז זי זעהט, איהר קינד איז ארויסגעוואַכסען פון די קורצע קליידלעך, אזוי גלוסט זיך איהר שוין זעהען איהר טעכטערעל פאר'קנס'ט. א שטיק געזונט קומט איהר צו, אז זי דערזעהט יונגעלייט דרעהען זיך ארום איהר טאָכטער. יעדער בחור איז ביי איהר א חתן. אי, טאָמער איז דער בחור א גאָרנישט מיט א נישט, מיט א שארלאַטאַן, מיט א קאָרטענשפּיעלער, מיט א־דער־שווארצער־יאָהר־ווייסט־וואָס? דאָס געהט איהר נישט אָן! מאָהלט אייך, קיין פּוסטע בחורים מיט קיין שארלאַטאַנעס זענען צו אונז נישט געגאַנגען, וואָרום, ערשטענס, איז ראָזע געווען נישט פון די, וואָס קענען זיך מיט יעדען טענצער, וואָס קאָן זיך שעהן דרעהען, אויסבויגען די האַנט, ווי א בייגעל, שארען מיט'ן פיסעל און מאכען א בואי־בשלום, א רעוועראנסעל פון איין אמת'ען אָפיציער. דאָס האָט איהר אייך נומער איינס. און צווייטענס, וואו בין איך? איך וועל דערלאָזען, אז א פייפער פון די פייפערס זאָל זיך אָנריהרען, זאָל צוגעהן דריי טריט צו ראָזען?! איך וואָלט איהם, דאכט מיר, פריהער אַלע ביינער איבערגעבראָכען! אש וואָלט איך פון איהם געמאכט! איך בין אמאָל געווען מיט איהר אויף א באל, אויף א אידישען באל, אין קלוב, צווישען לויטער אריסטאָקראַטען, אָט די, וואָס איהר רופט אָן בורזשואַזיע... איז צוגעגאַנגען צו אונז איינער א „פיינער יונג״, אויסגעבויגען דעם עלענבויגען האָט דאָס ווי א „קרענדעל״, איינ־געבויגען דאָס קעפּעניו א ביסעל אויף א זייט, און א שאר געטהאָן מיט'ן פיסעניו, און א שמייכעל פון סאמע האָניג האָט זיך צעגאָסען

ביי איהם אויפ'ן פּנים'על, און מיט א קוויטשעניו פון א מיידעלש קול'כעל האָט ער א זאָג געטהאָן... דער רוח ווייסט, וואָס ער האָט א זאָג געטהאָן. צום טאַנצען האָט ער זי איינגעלאַדען. נו־נו, האָט ער געהאַפּט פון מיר א טאַנץ! ער וועט מיך האָבען צו געדענקען! מיר האָבען זיך עס נאָכדעם אָנגעלאַכט פונ'ם שלים־מזל'דיגען קאַוואַ־ליער! פון דעמאָלט אָן האָבען שוין אַלע קאַוואַליערען געוואוסט, אז מע וויל זיך באַקענען מיט ראָזען, דאַרף מען פריהער אָנקומען צו מיר, דורכגעהן א שטיק עקזאַמען, און ערשט נאָכדעם נעמען דעם וועג. זיי האָבען מיר א נאָמען געגעבען „צערבער", א הונט, הייסט עס, וואָס ליגט ביי'ם איינטריט פון גן־עדן. בין איך בדלות! ווייסט איהר, ווער ס'איז דערפאַר געווען ברוגז? די מוטער! „איך טרייב, זאָגט זי, מענטשען פון שטוב". „וואָסערע מענטשען, זאָג איך, ס'איז הינט, זאָג איך, ניט קיין מענטשען!" איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, ביז ס'איז געקומען צו א קאַטאַסטראָפע. וואָס מיינט איהר — מיר האָבען זיך צעקריעגט? א חכם זענט איהר טאַקי, נאָר היינטיגס מאָל האָט איהר דוקא ניט געטראָפען! איידער טרעפען, הערט בעסער, וואָס מע דערצעהלט אייך.

אַלזאָ, איך קום איינמאָל צו געהן צו מיין אַלמנה, טרעף איך א גאַסט, עפּיס א יונגערמאַן פון א יאָהר צוואַנציג אָדער דרייסיג. פאַרהאַן אַזעלכע יונגעלייט, וואָס איהר וועט בשום אופן ניט טרעפען, וויפיעל זיי זענען אַלט. דער יונגערמאַן, למאי זאָל איך לייקענען, איז געווען א חנ'עוודיגער יונגערמאַן, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל א מענטש מיט סימפּאַטיע, מיט א גוט פּנים, מיט גוטע אויגען — איהר קאָנט צו איהם נישט האָבען גאָרניט. געפעלען איז מיר דער בחור פונ'ם ערשטען קוק — ווייסט איהר פאַר וואָס? דערפאַר, ווייל איך האָב פיינט זיסע מענטשעלעך מיט צוקערדיגע פּנים'לעך, מיט האָניגדיגע שמייכעלעך. אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די נמאס־דיגע נפשות, וואָס קוקען אייך פריינטליך אין די צייהן אריין און באָמקען אייך נאָך איטליכם וואָרט, וואָס איהר זאָגט, און זענען מיט אייך מסכּים, אַז אים תּמוז שיט א שניי, און טאָמער ווילט איהר

האָבען, אז פיש וואַכסען אויף אַ ווײַנשעלבוים, האָט איהר אויך ביי זיי גע׳פּועל׳ט... איך, אז איך באַגעגען מיך מיט אזא מין נפש, ווילט זיך מיר זעהר אויסשמירען איהם מיט האָניג, און לאָזען די ביענען האָבען הנאה... ווי אַזוי האָט געהייסען דער יונגערמאַן, ווילט איהר וויסען? למאי נפקא־מינה? לאָמיר זאָגען, אז ער האָט געהייסען שאַפּירא. איין עק! זענט איהר שוין צופריעדען? און געווען איז דאָס מענטשעל אַ בוכהאַלטער אין אַ בראַנפען־פאַבריק, און נישט נאָר אַ בוכהאַלטער, נאָר אַ גאַנצער בעל־הבית, און אז איהר ווילט, האָט ער אין געשעפט געהאַט מעהר דעה פון׳ם בעל־הבית, און אַ בעל־הבית, וואָס האָט ניט קיין צוטרויען צו זיינע מענטשען, איז ניט ווערטה צו זיין אַ בעל־הבית... איהר מעגט אייך האָבען וועגען דעם איין אַנדער מיינונג — איך פרעג אייך ניט!

אַלזאָ, איך בעט אייך, מע שטעלט מיר פאַר אַ יונגענמאַן, וואָס הייסט שאַפּירא, און איז אַ בוכהאַלטער, און אַ בעל־הבית, און איין עהרליך מענטשעל, און אין שאַך שפּיעלט ער אויסגעצייכענט, דאָס הייסט, ער שפּיעלט ניט ערגער פון מיר, איהר מעגט אייך קלערען, אז בעסער, איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז איך שטעל מיך פאַר אייך ניט אַרוים פאַר קיין שאַכשפּיעלער — היינט געהט זייט אַ נביא, אז דאָ פאַרקייטעלט זיך אַ ראָמאַן, און נאָך וואָס פאַר אַ ראָמאַן! אַ געפעהרליכער ראָמאַן! איך זאָל זיין אזא פערד און נישט אַרויסזעהען דאָס באַלד פונם ערשטען אָפּצוג? שטעלט אייך פאָר, אז איך אַליין מיט מיינע הענט האָב אונטערגעלעגט האָלץ אויפ׳ן פייער, געליובט דעם יונגענמאַן אין טאָג אַריין, געמאַכט פון איהם אַ גאַנצען צימעס! פאַרברענט זאָל ווערען דער שאַך און אָנצינדען זאָלען זיך אַלע שאַכשפּיעלער פון דער גאַנצער וועלט! איך האָב געשפּיעלט מיט איהם אין שאַך, און ער האָט געהאַט איין אַנדער זאַך אין דער מחשבה. איך האָב ביי איהם גענומען אַ „קעניגין", און ער האָט ביי מיר אָוועקגענומען ראָזען! איך האָב איהם געגעבען אַ „מאַט" אין צעהן גענג, און ער האָט מיר געגעבען

א „מאַט" אין דריי גענג, וואָרום צום פערטען גאַנג, דאָס הייסט, אז ער איז געקומען צום פערטען מאָל, האָט מיך מיין אַלמנה אָפּגע־רופען אויף א זייט און מיט א מאָדנע פייערל אין די אויגען האָט זי מיר אָנגעזאָגט א בשורה טובה, אז עס האָט זיך אָנגענומען, און ס'איז א שידוך, און ראָזעטשקע איז א כּלה פאַר אָט דעם שאַפּיראָ, און זי איז אויפ'ן זיעבעטען הימעל, און מזל־טוב אייך און מיר און אונז ביידען!...

וואָס מיט מיר איז געוואָרען, אז איך האָב דערהערט די דאָזיגע שענע בשורה, וויל איך אייך ניט דערצעהלען. איהר וועט זאָגען, אז איך בין א גזלן, א מטורף, א משוגענער. זי, די אַלמנה הייסט עס, האָט אויך געזאָגט דאָס אייגענע. פריהער האָט זי געלאַכט, נאָכדעם האָט זי זיך צעשריען אויף מיר, און געענדיגט האָט זיך די געשיכטע מיט טרערען, מיט היסטעריקע, מיט אַלע גוטע זאַכען — איין אמת'ער קאָנפליקט! עס האָט, פאַרשטעהט איהר מיך, אויס־געזעצט דער בלאָטער און ס'איז פאָרגעקומען צווישען אונז א האַרטער געשפּרעך, מיר האָבען זיך ניט געשאַנעוועט איינס דאָס אַנדערע, און מיר האָבען אין איין האַלבע שעה אַרויסגעזאָגטביידע אַזוי פיעל אמת, וויפיעל מיר האָבען נישט אַרויסגערעדט אין אַלע צוואַנציג יאָהר פון אונזער באַקאַנטשאַפט! איך האָב איהר גאַנץ אָפען דערקלערט, אז זי איז מיין מלאך־המות, אז זי האָט מיך געקוילעט אָהן א מעסער, אז זי האָט צוגענומען ביי מיר מיין איינציגע טרייסט, אַרויסגעריסען מיין נשמה, ראָזען, און אוועק־געגעבען איין אַנדערען. דערויף האָט זי מיר געענטפערט, אז אויב עמיצער פון אונז ביידען איז א מלאך־המות — בין איך דאָס, ניט קיין אַנדערער, און אז אויב עמיצער פון אונז ביידען האָט אַרויס־געריסען ביי יענעם די נשמה — האָב איך דאָס געטהאָן מיט איהר נשמה, און נישט מיט א מאָל, נאָר פּאַוואָלינקע, אין פאַרלויף פון מעהר אַלס אכטצעהן יאָהר!... וואָס דאָס האָט באַדייט — דאַרף איך אייך נישט דערקלערען; דאָס פאַרשטעהט אפילו א נאַר אויך. און וואָס איך האָב איהר דערויף געזאָגט, בין איך אייך נישט מחויב

צו דערצעהלען. איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז איך האָב מיך באנאנגען מיט איהר נישט ווי א דזשענטעלמען, דאָס הייסט, איהר קאָנט דאָס אָנרופען גראָב, זעהר גראָב! איך האָב געהאפּט דאָס היטעל און האָב געגעבען א האק מיט דער טיר און ארויס־געלאָפען, ווי איין אמת׳ער משוגענער, און האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, אז מיין פוס זאָל איהר שוועל נישט אריבערטרעטען ווייל איך וועל לעבען!... נו, ווי מיינט איהר? איהר זענט דאָך עפּיס א שטיקעל חקרן. וואָס זאָגט עפּיס דערויף אייער פּסיכאָלאָגיע? וואָס האָב איך באדארפט ווייטער טהון? לויפען טרינקען זיך? צי קויפען א רעוואָלווער? אָדער הענגען זיך ערגיץ אויף א בארענ־בוים? אז איך האָב זיך ניט געטרונקען, ניט געשאָסען און ניט געהאנגען — דאָס זעהט איהר, ברוך השם, ארויס אליין. און וואָס איז געוועז ווייטער — דאָס קאָן איך באשטעהן אָפּלעגען אויף איין אנדערש מאָל. דער גוטער יאָהר וועט אייך ניט נעמען, אז איהר וועט מיר א ביסעל אָפּווארטען. מע דארף געהן צו מיינע אַלמנות. זיי ווארטען אויף מיר מיט׳ן עסען.

עד כאן אלמנה נומער איינס.

ב.

אַלמנה נומער צוויי

— פאַר וואָס איך האָב אייך געלאָזט אַזוי לאַנג וואַרטען? — דערפאַר, וואָס איך האָב געוואָלט. איך, אַז איך דערצעהל עפּיס אַ זאַך, דערצעהל איך דעמאָלט, ווען מיר ווילט זיך, נישט ווען איהר ווילט... און אַז איהר ווילט — דאָס זעהט מען; אויף אַ געשיכטע, און אַ שענע דערצו, איז יעדער אַ בעלן. וואָרום וואָס אהרט דאָס מיך, למשל, אַז איך זיץ מיר נאָכ'ן עסען אויף מיין שטוהל אין מיין צימער מיט אַ ציגאַר אין מיין מויל, און איהר רייסט זיך איין דאָס געזונט, דערצעהלענדיג? אי, דעם דער־צעהלער קאָסט עס אפשר בלוט — וואָס געהט עס אייך אָן? אבי מע דערצעהלט אייך אַ שענע מעשה! איך מיין נישט דוקא אייך, שרעקט אייך נים! איהר הערט נאָר מיט קאָפּ וואָס מע דער־צעהלט אייך. און חאָטש דאָס, וואָס איך דערצעהל אייך איצט, איז אַ גאַנץ באַזונדערע זאַך, וואָס קעהר זיך מיט מיין פריהעריגער מעשה נישט אָן גאָרנישט, פון דעסטוועגען וואָלט איך וועלען, איהר זאָלט געדענקען, וואָס איך האָב אייך דעמאָלט דערצעהלט, ווייל אַ שטיקעל שייכות האָט דאָס דאָך, און ניט קיין שטיקעל, נאָר אַ שטיק! און טאָמער האָט איהר עפּיס פאַרגעסען, וועל איך אייך דערמאָנען. איך וועל אייך אין דריי ווערטער איבער'חזר'ען די פריהעריגע געשיכטע און וועל אייך געבען אַ קיצור־המעשה אויף איין פוס:

איך האָב געהאַט אַ חבר פיני, האָט ער געהאַט אַ פרוי פּאַיע, האָבען זיי געהאַט אַ קינד ראָזע. מיין חבר איז געשטאָרבען, און

פֿאַיע איז געבליבען אַ יונגע אַלמנה. איך בין געווען ביי איהר אַ בן־בית, אַ פֿריינט, אַ סעקרעטאַר און אַ ברודער, און בין געווען נאָך איהר די כּפּרה. נאָר זאָגען איהר האָב איך נישט געהאַט קיין מוטה. און אַזוי זענען אַוועק אַלע בעסטע יאָהרען. די טאָכטער איז אויסגעוואַכסען, די רויז האָט אויפגעבליהט, און איך האָב מיך פֿאַרלאָרען, איינגאַנצען פֿאַרלאָרען! האָט דער גוטער יאָהר אָנ־געטראָגען אַ בחור'על, אַ בוכהאַלטער שאַפּיראָ, וואָס שפּיעלט ניט שלעכט אין שאַך, און די ראָזע האָט זיך אין איהם פֿאַרקאָכט. האָב איך אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ צו דער מוטער, זיך צעקריעגט, געגעבען אַ זעץ מיט דער טיר און געשוואָרען, אַז מיין פֿוס זאָל דאָרט ניט זיין ווייל איך וועל לעבען! — נו, זענט איהר צופֿריעדען?

אַצינד פֿאַרשטעה איך, אַז איהר זענט נייגיעריג צו וויסען נאָר איין זאַך: אויב איך האָב געהאַלטען וואָרט, אָדער ניט? נו, איהר זענט דאָך עפּיס, ווי אַזוי רופֿט איהר דאָס, אַ פּסיכאָלאָג? אדרבה, זאָגט איהר, צי האָב איך באַדאַרפֿט האַלטען וואָרט, צי ניין? איאָ, איהר שווייגט? ווייסט איהר, פֿאַר וואָס? ווייל איהר ווייסט נישט!... אָט וואָס ס'איז געווען:

די גאַנצע נאַכט האָב איך אַרומגעשפּאַנט איבער דער שטאָדט, ווי אַ גוטער משוגענער, אויסגעמאָסטען אַ מאָל דריי אַלע גאַסען אין דער לענג און אין דער ברייט, געקומען אַהיים שוין מיט'ן טאָג גלייך, איבערגעקוקט אַלע מיינע פּאַפּיערען, אַ סך צעריסען, איך האָב פּיינט אַלטע פּאַפּיערען, איינגעפּאַקט די זאַכען, אַוועקגע־שריבען בריעף צו אַ פּאָר באַקאַנטע, קיין פֿריינט, קיין קרובים, ברוך השם, האָב איך ניט, עלענד ווי אַ בוים, איבערגעלאָזט אַ פֿאַר־אָרדנונג איבער מיינע הייזער און קליימען, און אַז איך האָב אָט דאָס אַלץ אָפּגעטהאָן, האָב איך מיך אַוועקגעזעצט אויף מיין בעטעל, דעם קאָפּ אין די הענט, און געטראַכט און געטראַכט, און געטראַכט און געטראַכט — ביז ס'איז געוואָרען טאָג. האָב איך מיך גאַנץ שען איינגעוואַשען, אָנגעטהאָן זיך, און בין אַוועק צו מיין אַלמנה,

אַנגעקלונגען אין דער טיר, אַריינגעקומען, געהייסען נעבען קאַפּע, ביז מיין אַלמנה וועט אויפשטעהן. מיין אַלמנה איז אויפגעשטאַנען, מיך דערזעהען, איז זי אַ ווײַלע געבּליבען שטעהן, די אויגען זענען ביי איהר געוועזען ווי אונטערגעשוואָלען, דאָס פּנים בּלאָס. אַפּנים, זי איז אויך ניט געשלאָפען די נאַכט?... דאָס ערשטע, וואָס איך האָב איהר געזאָגט, איז געוועזען די דאָזיגע דריי געצעהלטע ווערטער:

— וואָס טהוט ראָזע?

אין די ווערטער קומט אָן מסתמא ראָזע אַליין. שען ווי דער טאָג, ליכטיג ווי די זון און גוט ווי גאָט אַליין. דערזעהען מיך, איז זי געוואָרען אַ בּיסעל רויטליך, נאָכדעם איז זי צוגעגאַנגען צו מיר, מיך אַ גלעט געטהאָן מיט'ן הענטעל איבּער'ן קאָפּ, פונ'ם שטערן אַרויף, ווי מע גלעט אַ קליין קינד, אַריינגעקוקט מיר אין די אויגען אַריין און האָט זיך צעלאַכט. ווי אַזוי, מיינט איהר, צעלאַכט? חלילה נישט אויף צו בּאַלעדיגען אייך, נאָר צו פאַר־גיפטען אייך אַזוי, אַז איהר זאָלט אויך אָנהויבּען לאַכען, און אַלע זאָלען לאַכען, און די וועלט זאָלען לאַכען! יאָ, מיין ליעבּער פריינד־ליעבּען, אָט אַזאַ מין כּח האָט זי אין זיך, אָט די ראָזע, נאָך עד היום! איך וועל פאַר איהר געלעכטער נאָך איצט אוועקגעבּען אַלץ, וואָס איך האָבּ. דער חסרון איז, וואָס איצט לאַכט זי שוין מעהר נישט; זי איז נעבּאַך אויף צרות, אַז אָך און וועה איז מיר, עס לאַכט זיך ניט! נאָר איך האָבּ פיינט, אַז מע האַפּט איינס פאַר דאָס אַנדערע. איך האָבּ ליעבּ, אַז מע הויבּט אָן אַ זאַך, זאָל מען געהן כּסדר. אַלזאָ, איך געה כּסדר.

דעם טעם פון חתונה מאַכען אַ טאָכטער ווייסט איהר? ניין? איהר ווייסט ניט? זאָלט איהר טאַקי ניט וויסען! איך האָבּ דעם טעם פאַרזוכט, און גוט פאַרזוכט, חאָטש אפילו אַ פרעמדע טאָכטער, נאָר פאַרזוכט האָבּ איך דאָס. איך וועל דאָס געדענקען לאַנג־לאַנג. וואָס האָבּ איך געזאָלט טהון, איך בּעט אייך, אַז מיין אַלמנה, פאַיע הייסט עס, איז אַזאַ מענטש, וואָס איז געוואוינט געוואָרען, מע זאָל איהר אַריינטראָגען אין שטוב אַריין פונ'ם גרייטען? און

ווער איז שולדיג אין דעם, ווען ניט איך אַליין? איך אַליין האָב זיי אויסגעלעהרענט, סאַי די מאַמע, סאַי די טאָכטער, אַז טאָמער דאַרף מען עפּיס אין שטוב, זאָל געזאָגט ווערען מיר — און עס זאָל זיך איבערקעהרען די וועלט, מוז דאָס צוגעשטעלט ווערען, און ניט שפּעטער ווי אין צוויי שעה! מע דאַרף געלט — איז צו מיר. דעם דאָקטער — צו מיר. אַ קעכין באַשטעלען — צו מיר. אַ לעהרער אויף טאַנצען — צו מיר. אַ מלבוש, אַ שוך, אַ שניידער, אַ קצב, אַ פּעדער, אַ הושענה, אַ קליאַמקע — צו מיר, צו מיר און צו מיר! איהר מיינט, איך האָב זיי ניט געזאָגט: „וואָס וועט פון אייך ווערען? אַ האַנטשירקע, אַ שמאַטע וועט פון אייך ווערען!" אזוי טענה איך צו זיי, און זיי לאַכען. אַלסדינג איז ביי זיי אַ געלעכטער! דאָס גאַנצע לעבען איז אַ געלעכטער. פּאַרהאַן אַזעלכע מענטשען אויף דער וועלט. נישט קיין סך, נאָר ס'איז פּאַרהאַן. און ווער וועמען דאַרף עס טרעפען? — מיך! ווער דאַרף זיך ניאַנטשען מיט פרעמדע קינדער? — איך! ווער דאַרף אויס־געריסען ווערען פאַר פרעמדע צרות? — איך! ווער דאַרף טאַנצען אויף פרעמדע חתונות? — איך! ווער דאַרף וויינען אויף פרעמדע קברים? — איך! איהר וועט פרעגען: ווער הייסט מיר? וועל איך אייך דערויף ענטפערען אָט וואָס: ווער הייסט אייך לויפען אין פייער אריין ראַטעווען אַ פרעמד קינד? ווער הייסט אייך שפּרינגען אין וואַסער אריין, אַז יענער טרינקט זיך? ווער הייסט אייך קרימען זיך, אַז יענעם טהוט וועה? איהר וועט מיר זאָגען, אַז איהר לויפט ניט און שפּרינגט ניט און קרימט זיך ניט? זענט איהר אַ חיה! איך בין נישט קיין חיה; איך בין אַ מענטש. איך שטעל מיך ניט ארויס פאַר איין אידעאַליסט; איך בין אַ פּשוט'ער, אַ געוועהנליכער מענטש, און נאָך איין אַלטער בחור דערצו, חאָטש אייער פּסיכאָלאָגיע זאָגט, אַז איין אַלטער בחור איז איין עגאָאיסט. און אפשר איז דאָס גופא אויך אַ מין עגאָאיזם? וואָס? איהר האָט פיינט, זאָגט איהר, חקירה? פילאָזאָפיע? איך האָב עס אויך פיינט!

אלזא, דארף מען חתונה מאכען מיין אלמנה'ס טעכטערעל, ראזען, און מע דארף זיך פארשטעלען פאר א מחותן. איהר האט איין אנדער ברירה? און איהר דארפט פארשטעהן, לויט איהר קענט מיך שוין א ביסעל מיט מיין קאפריז, ווי איך האב דאס ליעב! דאס ווארט „מחותן" שלאגט מיר צו דער גאל! רופט מיך „מענטש", רופט מיך „לאקיי", רופט מיך „משרת", רופט מיך „קנאקניסעל" — אבי ניט „מחותן"! זי אבער, מיין אלמנה הייסט עס, איז דוקא צופריעדען פונ'ם נייעם נאמען, וואס מע האט זי געקרוינט: „מחותנת'טע". אז מע זאגט איהר „מחותנת'טע", ווערט זי ברייטער ווי לענגער. „אט באלד ווערט איהר א שוויע־גער!" — אזוי זאג איך צו איהר. קוועלט זי, ווי א באקסער: „הלואי, זאגט זי, ווי דערלעב איך דאס שוין!"... א שענע שוויע־גער! איהר זאלט זי געווען זעהען צו דער חתונה, אונטער דער טאכטער'ס חופה: א בילד! א פארשוין! א יוגענד! איהר וואלט אין לעבען נישט זאגען, אז ס'איז א טאכטער מיט א מוטער, נאר א שוועסטער מיט א שוועסטער! איך האב מיך, הערט איהר, פארקוקט אויף איהר, שטעהענדיג מיט די קינדער אונטער דער חופה, און האב צו מיר אליין געזאגט:

— שוטה וואס דו ביזט! עלענדער שטיין וואס דו ביזט! אצינד איז פאר דיר א מאמענט... איין ווארט ווען דו זאגסט, איין קוק ווען דו טהוסט, ווערסט דו אוים עלענדער שטיין... בויעסט דיר דיין הויז... פלאנצסט דיר דיין ווייננארטען... טרעטסט אריין אין דיין גן־עדן... לעבסט דיר דיין רוהיגען לעבען, צווישען אייגענע, ליעבע און געטרייע... שלאג דיר ארוים פון קאפ ראזען... ראזע איז ניט פאר דיר... ראזע פאסט צו דיר, ווי א קינד... זיי ניט גענארט... קוק אויף דער מוטער! זאג איהר דאס ווארט, דו ווילדע חיה וואס דו ביזט!... איהר זאלסט דו זאגען, ניט קיינעם! וואס ציהסט דו די נשמה? זעהסט דו דען ניט, ווי זי קוקט אויף דיר, מיט וועלכע אויגען?...

אַט אַזוי זאָג איך צו מיר אַליין און באַגעגען זיך מיט פּאַיע'ס אויגען, און עס רייסט מיר אויס אַ שטיק האַרץ — פאַר רחמנות צו איהר... איהר הערט? רחמנות! שוין נישט מעהר, ווי רחמנות... פריהער, געדענק איך, איז געווען איין אַנדער געפיהל ביי מיר... איצט איז פאַרבּליבּען בּלויז רחמנות... און וויבאַלד רחמנות, איז אויף מיר אפשר אויך אַ רחמנות? און אפשר נאָך אַ גרעסערער? און ווער איז איהר שולדיג? למאי האָט זי געשוויגען ביז אַהער? וואָס שווייגט זי איצט? וואו שטעהט דאָס געשריבּען, אַז איך איהר מעג זאָגען, און זי מיר ניט?... בּושה, וועט איהר זאָגען? מנהג העולם? די וועלט פיהרט זיך אַזוי? איך לאַך פון אייער וועלט! ביי מיר איז ניטאָ קיין אונטערשייד: „ער" זאָל זאָגען פריהער, „זי" זאָל זאָגען פריהער. מענטשען זענען מענטשען! אַז זי שווייגט, שווייג איך אויך! איהר ווילט דאָס אָנרופען עקשנות? אַמביציע? משוגעת? רופט דאָס וואָס איהר ווילט! איך האָב דאָך אייך געזאָגט שוין, אַז מיר איז דאָס אַלץ איינס... נישט מעהר, איך רעד מיר אויס פאַר אייך דאָס האַרץ און מיט אייך צוזאַמען וויל איך אַנאַליזירען, אויסגעפינען, וואו איז דאָ דער וואָרעם? אפשר איז דאָס דערפאַר, וואָס מיר זענען מיט פּאַיען קיינמאָל נישט געווען פאַר זיך אַליין קיין צוויי מינוט? שטענדיג איז געווען אין מיטען אַ נפש, וואָס האָט פאַרנומען אינ־גאַנצען אונזער צייט, אונזערע געדאַנקען, אונזערע געפיהלען, אונ־זערע צרות און פאַרגעניגענס — אַלץ האָט געהערט צו יענעם, ניט צו אונז. פאַר זיך אַליין אַ מינוט אַ פרייע — דאָס, פע! דער רוח זאָל דאָס וויסען! מיר ביידע זענען ווי באַשאַפען געוואָרען ספּעציעל נאָר פון יענעמ'ס וועגען! פריהער איז געווען פיני. נאָכדעם האָט גאָט געהאָלפען אַ ראָזעטשקע. איצט האָט אונז דער אויבערשטער צוגעשיקט אַ נייעם נחת: איין איידעמעל אויף קעסט! מאַהלט אייך, עס איז שוין געווען דאָס רעכטע איידעמעל! אַזעלכע איידעמס מעגען זיך ווינטשען אַלע אידען. איהר ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בּין נים פון די מענטשען, וואָס ווערען אַזוי גיך

נתפעל און וואָס האָבען א טבע יענעם אָפּלויבען אין טאָג אריין. איך וועל אייך נישט דערצעהלען קיין פוסטע דבורים, פזמונות, איבערטריבענע קאָמפּלימענטען וכדומה. איך וועל אייך נאָר זאָגען, אז דאָס וואָרט „ענגעל" איז א באַלעדיגונג פאר דעם דאָזיגען מענטשעל. גענוג פאר אייך? אויב ס'איז דאָ א הימעל, אויב מלאָכים שוועבען דאָרט ארום, און אויב די מלאָכים זענען ניט ערגער פון אָט דעם שאַפּירא, זאָג איך אייך, אז ס'איז כדאי צו שטאַרבען און בעסער זיין מיט זיי, אלס מיט אלע איבעריגע צוויי־פיסיגע חיות, וואָס דרעהען זיך דאָ ארום אונטער גאָט'ס הימעל און פאַרפּאַסקודיגען די ערד. איהר וועט זאָגען, איך בין א מיזאַנ־טראָפּ, א מענטשענפיינט? איהר זאָלט האָבען פון א מענטשען דאָס, וואָס מיר האָבען געהאַט, אייך זאָלען מענטשען טהון דאָס, וואָס מע האָט אונז געטהאָן, וואָלט איהר געוועען ניט א מיזאַנ־טראָפּ, נאָר א גזלן. איהר וואָלט זיך אוועקגעשטעלט מיט א מעסער אין מיטען גאַס און איהר וואָלט געקוילעט מענטשען, אזוי ווי שאָף!... וואָס איז ביי אייך פאר א מאָדע לאָזען א מענטשען רעדען שטונדען־לאַנג און נישט פרעגען, צי וויל יענער א גלאָז וואַסער? הייסט געבען טיי!

אלזאָ, וואו האַלטען מיר? ביי אונזער נחת, ביי אונזער איידעמעל שאַפּירא.

עס דאַכט זיך מיר, אז איך האָב אייך שוין געזאָגט, אז ער איז געוועען דער גאַנצער פיהרער פון א גוראַלניע, א בראָנפען־פאַבריק, און ניט נאָר דער גאַנצער פיהרער, נאָר דער גאַנצער בעל־הבית איבער'ן גאַנצען געשעפט. אלץ איז געוועען ביי איהם אין די הענט, אויף זיין נאָמען. דאָס צוטרויען, וואָס זיי האָבען געהאַט צו איהם, איז אין לשער, און ליעב געהאַט האָבען זיי איהם, ווי א קינד. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז אויף דער חתונה זענען זיינע בעלי־בתים, צוויי שותפים, גנבים (זיי זאָלען מיר מוחל זיין, זיי זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט אין אמעריקע), געוועען

די מחותּנים, געשענקט דעם חתן אַ קאַסטען מיט זילבער און האָבען זיך אויסגעשטעלט ברייט און מילד, ווי די אמת'ע פילאַנטראָפּען. און איך האָב טאַקי ליעב אַ פילאַנטראָפּ, און נאָך אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפּ, אַז ער קומט מיר אויף אַ שמחה און שטעלט זיך אַרוים מיט זיין פילאַנטראָפּיע, אַז אַלע זאָלען זעהען און זאָלען וויסען, אַז ער איז אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפּ, וואָס ווייסט, ווי צו שעצען אַ „מענטשען"!... אַי, דער „מענטש" האָט איהם אפשר געמאַכט אַ פאַרמעגען? און ווען נישט דער „מענטש", וואָלט ער אפשר איצטער ניט געווען קיין בעל־הבית און קיין פילאַנטראָפּ?... אייער שמייכלען, וואָס איהר שמייכעלט, איז אומזיסט! מיין ליעבער פריץ, איך שטעל מיך ניט אַרוים פאַר קיין סאָציאַליסט. נאָר אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפּ האָב איך פיינט! וואָס קומט מיר דערפאַר? והראיה? אָט וועט איהר הערען, וואָס אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפּ קאָן. דאַכט זיך מיר, אַז גאָט העלפט, מע האָט אַ געשעפט, וואָס טראָגט־אַריין שענע עטליכע טויזענטער אַ יאָהר, און אַ מענטשען האָט מען אַזעלכען, וואָס מע קאָן זיך אויף איהם פאַרלאָזען, קאָן מען שלאָפען רוהיג אין דער היים, און אפילו אוועקפאָהרען קיין אויסלאַנד און לעבען אַ גוטען טאָג? איז דאָך אָבער „אונזערע אידעלעך". איך ווייס, אַז איהר האָט פיינט, נאָר איך זאָג נאָך אַ מאָל „אונזערע אידעלעך". ס'איז זיי קאַרג די וועלט! אַ איד האָט ליעב געשעפטען, פליהען, דרעהען, קנאַקען, טראַסקען — מע זאָל זעהען! מע זאָל הערען! וואָס טויג אייך, מיין שאַפּיראָ'ס בעלי־בתּים האָבען זיך נישט באַנוגענט מיט דעם, וואָס זיי האָבען אַזאַ גאָלדען געשעפט אין אַזעלכע זיכערע הענט. זיי זענען אַריין אין וועלדער און אין פעלדער, אין „טאָרגעס" און אין טאַקסעס, אין ווייץ און אין קלייען, און אין הייזער האָט זיך זיי פאַרגלוסט אַריינקריכען, ס'איז געוואָרען אַ היץ אויף הייזער, הייזער האָבען געבּרענט און זיי האָבען געבּרענט, ביז זיי זענען פאַרבּרענט געוואָרען, אַריינגעשלעפּט אונזער שאַפּיראָן מיט וועכ־סעלעך, פאַרחאַפּט וויפיעל ס'איז געווען מזומנים און אוועק קיין

אמעריקע, און ס׳איז אַ סברה, אַז זיי זענען דאָרטען, ווי מע זאָגט אויף דעם אמעריקאַנער לשון, „אָל־רייט״, און איהם, שאַפּיראָן הייסט עס, האָבען זיי געלאָזט זיצען ביז׳ן האַלז אין חובות, פאַר־באָדען און פאַר׳חתמ׳עט מיט וועכסלען פון אויבען ביז אראָפּ. ס׳איז געווען אַ גרויסער סקאַנדאַל, און ס׳איז דערגאַנגען דערצו, אַז מע האָט גאָרנישט געוואָלט קוקען, צי איז ער אַ „מענטש״, צי איז ער אַ בעל־הבית — ער מוז צאָהלען די וועכסלען, און אַזוי ווי ער האָט ניט מיט וואָס, איז ער באַנקראָט, און אַזוי ווי ער קאָן ניט באַווייזען, אַז דער באַנקראָט האָט זיך צו זיי גענומען פון איין אומגליק, ווערט דאָס אָנגערופען ביי אונז, ווי איהר ווייסט, און אפשר ווייסט איהר ניט, „זלאָסטנע באַנקראָט״, דאָס הייסט: איין אָנזעצער אַ פּאַרך, און אַ פּאַרך איין אָנזעצער זעצט מען איין אין טורמע, וואָרום אַ פּאַרך האָט די וועלט פיינט! איהר קאָנט אייך זיין צעהן מאָל איין אָנזעצער, צעהן מאָל איבער׳חזר׳ען דעם פּסוק, און אַבי איהר מאַכט דאָס אָפּ קיילעכיג, מיט׳ן „כּבקרת״, ווי עס געהער צו זיין, שטעלט איהר אַרויס דער וועלט מחילה אַ פייג, און קויפט אַ הויז מיט אַ „מפטיר״, און איהר ווערט אַ שענער מענטש, און איהר טהוט די גרעסטע שידוכים, און איהר זאָגט דעות אין שטאָדט, און איהר טרעט אויף קעפּ, און איהר שטופּט אייך צו די גרויסע, צו די למדן־ואו גדולים, וואָס פיהרען די גאַנצע שטאָדט ביי דער נאָז, און עס דאַכט זיך אייך, אַז איהר זענט אַ גרויסער, און איהר שפּריצט, און איהר בלאָזט זיך, ווי איין אינדיק, און איהר דערקענט ניט קיין מענטשען, און איהר רעדט זיך איין, אַז דער רוח חאַפּט אייך אָקאָרשט ניט אַוועק!... האָט קיין פאַראיבעל ניט, איהר פאַרשטעהט דאָך, אַז ניט אייך מיין איך, די וואַנט מיין איך... וואָס נוצט אייך? מיין בחור, מיין שאַפּירא, האָט ניט געקאָנט אַריבערטראָגען דעם בזיון, און אַנב האָט איהם וועה געטהאָן דאָס האַרץ אויף אָרעמע אַלמנות און יתומים (זיינע בעלי־בתּים האָבען ניט געשאַנעוועט קיינעם, זיי האָבען גענומען וואו זיי האָבען געקאָנט) — ער האָט זיך גע׳סמ׳ט!...

איך דענק, אַז עס איז אייך ניט ווילכטיג, ווי אַזוי און מיט וואָס ער האָט זיך גע׳סמ׳ט, און וואו האָט ער גענומען סם? און וואָס עפּיס סם? און וואָס האָט ער געשריבען פאַר אַ בריעף צו מיר? און וואָס האָט ער מיר געזאָגט? און ווי אַזוי האָט ער זיך געזעגענט מיט ראָזען? און מיט דער מוטער, און מיט מיר? — דאָס אַלץ איז ניט מעהר ווי סענטימענטען, וואָס די ראָמאַניסטען באַנוצען זיך מיט זיי, אום אויסצוקוועטשען ביי׳ם נאַרישען לעזער אַ טרער. איך וויל אייך נאָר זאָגען אין דריי ווערטער: נישט זיך האָט דער מענטש גע׳סמ׳ט — ער האָט גענומען און האָט אוועק־גע׳סמ׳ט אונז אַלעמען! דער בראָך איז געווען אַזוי גרויס, דער שמערץ איז געווען אַזוי טיעף, דער וועהטיג איז געווען אַזוי גרוילּיך, אַז ביי אונז אַלע דריי האָט זיך ניט געפונען קיין איינציגע טרער! מיר זענען פאַרגליווערט, פאַרשטיינערט, פאַרשטאַרבען געוואָרען, געפאַלען מיט׳ן פּנים צו דער ערד, און וואָלטען געוועהן די גליק־ליכסטע פון די גליקליכסטע, ווען איינער קומט און האקט אונז אראָפּ אַלעמען די קעפּ מיט איין מעסער!... הערט איהר, איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט — אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די אַלע, וואָס קומען אייך טרייסטען חלילה ביי איין אומגליק. זייערע צוגעגרייטע כּלומרשט־טרויעריגע פּנים׳ער, וואָס אויף יעדען שטעהט אויפגעשריבען: „אַ דאַנק גאָט, וואָס ניט איך"... זייערע הילצערנע רעד, וואָס קלעפּען זיך ניט, זייערע פאַלשע שבחים, זייער אוועקגעהן אומגעזעגענט מיט אַ מורקע אונטער דער נאָז... וואָס דאַרפט איהר מעהר? אפילו אָט דער איוב, וואָס ס׳איז אַ מנהג, אַז יעדער גראָבער יונג זאָל אין איהם אריינקוקען, ווי אַ האָהן אין „בני־אָדם", איז מיר נמאס! וואָס? אפּיקורסות, זאָגט איהר? דאָס הייסט ביי אייך אפּיקורסות? נו, און נעמען אונטערשטעלען אַ פּיסעל איין אומשולדיגען מענטשען, הייסען איהם חתמ׳ענען וועכסלען און אליין אוועק מיט געלט קיין אמעריקע, און דעם „מענטשען" לאָזען, ער זאָל נעמען און אוועק׳סמ׳ען אי זיך אליין, אי נאָך דריי אומשולדיגע נפשות — דאָס וועט ביי אייך הייסען

ווי אַזוי? וואָס פאַר אַ נאָמען וועט איהר דעם געבען? נישט אַפּיקורסות? איאָ, ניין? און פון גאָט אַליין וועט איהר זאָגען, אַז ס'איז ניט קיין אומרעכט? וואָרום ווי טאָר מען רעדען אויף גאָט? טהוט אַלע זשע אַ קוק וואָס זאָגט דערויף איוב? אָט דער זעלבער הייליגער איוב, וואָס ס'איז אַ מנהג, איהר זאָלט אין איהם אַריינקוקען, ווי אַ האָהן אין „בני־אָדם"? איאָ, איהר שווייגט? איך שווייג אויך, וואָרום איהר קאָנט רעדען צעזעצטערהייט, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען! איהר וועט איבערקייען נאָך אַ מאָל די שוין לאַנג איבערגעקייטע ווערטער: „ה' נתן וה' לקח" — און דערביי וועט איהר בלייבען... וואָס זאָגט איהר? פילאָזאָפירען הייסט קייען שטרוי? איך זאָג אויך דאָס אייגענע.

אלזאָ, איך קעהר מיך אום צוריק צו מיין אַלמנה... וואָס זאָג איך אַלמנה? צו מיינע צוויי אַלמנות! ראָזע אויך איין אַלמנה! חאַ־חאַ־חאַ! עס איז אַזוי טרויעריג, עס איז אַזאַ באַלעדיגונג פון דער נאַטור, אַז נאָר לאַכען דאַרף מען. ראָזע איין אַלמנה! איהר זאָלט זי געוועז זעהען: אַ קינד פון פופצעהן יאָהר קאָן ניט אויסזעהען יונגער. ראָזע איין אַלמנה! איין אַלמנה אַליין איז נאָך גאָרניט! ראָזע — אַ מאַמע! אַ מוטער פון אַ קינד! אין אַ חדשים דריי נאָך שאַפּיראָ'ס טויט האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פון אַ באַשעפעניש, און די שטוב איז געוואָרען פול מיט דעם באַשעפענישעל. פייגעלע האָבען זיי דעם אַ נאָמען געגעבען — און אין שטוב האָט געוועלטיגט נאָר איין פייגעלע, און אַלץ איז געוועז נאָר צוליעב דער איינער פייגעלע, און וואו איהר זענט געשטאַנען, און וואו איהר זענט געזעסען, און וואָס איהר האָט ניט געטהאָן, האָט איהר געקאָנט הערען נאָר פייגעלע און פייגעלע און ווידער פייגעלע! אויב מע זאָל וועלען זיין אַ מאמין און גלויבען אין „השגחה פרטית", ווי איהר רופט דאָס אָן, וואָלט איך געזאָגט אויף דער פייגעלע, אַז דאָס האָט גאָט באַלוינט אונז פאַר אונזערע גרויסע ליידען און האָט אונז געשיקט אַ טרייסט. איהר ווייסט אָבער, אַז איך בין אַ קנאַפּער מאמין און איך בין שטאַרק מסופּק

אין אייך אויך... וואָס? איהר ווילט מיר איינרעדען, אַז איהר גלויבט יאָ? — געזונטערהייט! איך האָב צו אייך גאָרנישט ניט; אַבי איהר אַליין זאָלט זיין איבערצייגט, אַז איהר זענט ניט קיין צבוע'ק, קיין היפּאָקריט. הערט איהר, אידען, האָב איך פיינט היפּאָקריטען, טאַקי נאָר ווי אַ איד האָט פיינט חזיר! זייט אייך פרום, ווי צעהן טויזענט רוחות, אַבי מיט איין אמת! טאָמער זשע זענט איהר גלאַט אַ גנב, אַ פאַרמאַסקירטער „וצדקתך", זענט איהר ניט פון מיינע לייט, און איך דאַרף אייך אויף תשעה־נייענציג כפּרות. אַט אַזאַ מענטשעל בין איך מיר!

הכּלל, וואָסער אַ סדרה געהט היינט? — פייגעלע! פון דער ערשטער מינוט, וואָס די פייגעלע האָט זיך באַוויזען אויף דער וועלט, האָט אַלץ ווי אויפגעלעבט, אַלע און אַלעם האָבען געשמייכעלט און געפרעהט זיך. אַלע פּנים'ער האָבען געשיינט. אַלעמענ'ס אויגען האָבען אָנגעהויבען צו לייכטען און גלאַנצען. איינאיינעם מיט דעם קינד זענען מיר אַלע אויפ'ס ניי געבוירען געוואָרען. איך וועל אייך זאָגען אַ שענס: ראָזע, וואָס סע האָט זיך נישט באַוויזען אויף איהר פּנים קיין שמייכעל שוין אַזא צייט, האָט פּלוצים אָנגעהויבען ווידער צו לאַכען מיט איהר פריהעריגען מאָדנע געלעכטער, וואָס פאַרגיפטעט אייך און צווינגט אייך, אַז איהר זאָלט אויך לאַכען, חאָטש עס ווילט זיך אייך גאָר וויינען. אַט אַזא מין כח האָט באַוויזען די קליינע פייגעלע, אַז זי האָט אויפגעעפענט איהרע קליינע אויגעלעך און האָט גענומען דאָס ערשטע מאָל מיט אַ פונק פון פאַרשטאַנד באַטראַכטען אונז אַלע דריי. און ווער שמועסט, אַז אויף פייגעלע'ס ליפּעלעך האָט זיך באַוויזען דאָס ערשטע שמייכעלע, זענען ביידע אַלמנות שיער ניט משוגע געוואָרען פאַר ענטוזיאַזם און התפּעלות. זיי האָבען מיך באַגעגענט מיט אַזא אימפּעט, אַז איך האָב מיך פאַר זיי דערשראָקען:

— גוואַלד, וואו זענט איהר געווען פריהער מיט איין מינוט? אַזוי זענען אָנגעפאַלען אויף מיר ביידע אַלמנות.

— וואָס איז דען? וואָס האָט זיך געטראָפען? — פרעג איך אַ דערשראָקענער און באַקום פון זיי איין ענטפער:

— סטייטש, פייגעלע האָט אָט־ערשט מיט אַנדערהאַלבען מינוט פריהער אַ לאַך געטהאָן! דעם ערשטען לאַך!

— אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך גאַנץ קאַלט, און אינ־ווענינג דאָס הארץ פרעהט זיך, געוועהנליך, ניט אַזוי אויף דעם, וואָס פייגעלע האָט אַ לאַך געטהאָן, ווי אויף דעם, וואָס מיינע צוויי אַלמנות זענען אַזוי ששון־ושמחה'דיג. נו, היינט קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטהאָן ביי'ם ערשטען צייהנדעל! די ערשטע האָט דערפיהלט, נאַטירליך, די יונגערע אַלמנה, די מוטער. האָט זי צוגערופען די עלטערע אַלמנה, פּאַיען הייסט עס, און ביידע אַלמנות האָבען גענומען פּרובירען מיט אַ גלאָז, און אַז זיי האָבען דערהערט, אַז עס קלינגט אַ צייהנדעל, האָבען זיי געמאַכט אַזאַ גוואַלד, אַז איך בין אריין פון צווייטען צימער ניט טוידט, ניט לעבעדיג.

— וואָס איז דאָ?

— אַ צייהנדעל!

— עס ווייזט זיך אייך אויס! — זאָג איך צו זיי בכיון, עס זאָל זיי אַ ביסעל רייצען. און ביידע אַלמנות נעמען מיין פינגער און טאַפּען־אָן ביי פייגעלען אין הייסען מיילכעל עפּים אַ שאַרף שפּיציקעל, וואָס קאָן זיין, ס'איז אַ צייהנדעל.

— נו? — פרעגען זיי מיך ביידע און וואַרטען, איך זאָל זיי שוין אָפּגעבען אַ גרוס פונ'ם צייהנדעל. איך מאַך זיך תמ'ע־וואַטע. איך האָב ליעב זיי צו רייצען. פרעג איך זיי איבער:

— וואָס נו?

— אָבער איאָ, אַ צייהנדעל?

— אַ צייהנדעל, וואָס דען זאָל דאָס זיין?

און דאָס פאַרשטעהט איהר דאָך, אַז וויבאַלד אַ צייהנדעל, איז דאָך פייגעלע אַ חכמה, וואָס מע קריגט ניט די צווייטע אין

דער גאַנצער וועלט! און וויבאַלד אַז פּייגעלע איז אַזאַ חכמה, קומט דאָך איהר, מע זאָל זי אַזוי לאַנג קושען, ביז דאָס קינד הויבט אָן צו וויינען, און איך רייס עס אַרוים ביי זיי פון די הענט און שטיל דאָס איין, וואָרום ביי קיינעם שווייגט ניט אַזוי דאָס קינד, ווי ביי מיר, און מע קאָן זאָגען, אַז קיינעמ'ס האָר האָט פּייגעלע ניט אַזוי ליעב, ווי מיינע האָר, און קיינעמ'ס נאָז ווערט ניט אַזוי געריסען פון איהרע ברעקלעך פינגערלעך, ווי מיין נאָז, און פיהלען אויף זיך די דאָזיגע ברעקלעך פינגערלעך איז אַ גן־עדן! עס גלוסט זיך אויסקושען טויזענט מאָל איטליכס גליעד פון די דאָזיגע קליינ־טשינקע, גלאַטינקע, ווייסינקע און ווייכינקע פינגערלעך! איהר קוקט אויף מיר און איהר טראַכט זיך: „אָט דער מענטש האָט אַ ווייבערשע נשמה; אַניט — וואָלט ער אַזוי ניט ליעב געהאַט קיין קינדער"... אָבער איאָ, איך האָב געטראָפען, וואָס איהר טראַכט? ס'איז אַזוי די מעשה: וואָס פאַר אַ נשמה איך האָב — ווייס איך ניט, נאָר אַז איך האָב ליעב קינדער — דאָס איז אַ פאַקט! ווען דען זאָל מען ליעב האָבען, אַז ניט קיין קליינע קינדער? אייערע גרויסע, ווילט איהר, זאָל איך ליעב האָבען? אָט די גלאַטע מאָרדעס מיט די געפּאַקטע בייכלעך, וואָס זייער גאַנץ לעבען איז אַ געשמאַקער מיטאָג מיט אַ גוטען ציגאַר מיט אַ פרעפערענסעל? צי אָט יענע שענע מענטשען, ווילט איהר, זאָל איך ליעב האָבען, די וואָס קהל'ען זיך און לעבען פון דער קהל'שער שיסעל און שרייען און ליאַרעמען און פּויקען איבער דער גאַנצער וועלט, אַז זייער גאַנצער מיין איז טובת הכלל?... אָדער איהר זענט אַ בעלן, איך זאָל ליעב האָבען אָט די יונגע צוציקעס, וואָס ווילען מתקן זיין די וועלט, רופען מיך „בורזשוק" און ווילען מיך צווינגען, איך זאָל פאַרקויפען מיינע הייזער און צעטיילען זיך מיט זיי לשם עקספּראָ־פּריאַציע? אָדער איהר וועט מיר אפשר הייסען, איך זאָל ליעב האָבען די גראָבע ווייבער, די פרות־הבשן, וואָס זייער איינציגער אידעאַל איז פרעסען, קליידער, ברילי‏אַנטען, טהעאַטער און געפּעלען פרעמדע מאַנסבילען? צי גאָר די אונטערגעשאָרענע אַלטע מוידען,

וואָס אמאָל, אין מיינע יונגע יאָהרען, האָבען זיי געהייסען „גיהי־ליסטקעס״, היינט הייסען זיי „עס־עסאָווקעס״, „עס־עראָווקעס״, „קאַדעטניצעס״ וכדומה אזעלכע שענע נעמען?... איהר זאָגט, ווייל איך בין איין אלטער בחור, בין איך א בעל־כעסן און א מיזאַנ־טראָפּ און מיר געפעלט ניט קיינער? זאָגט אייך — וואָס אהרט מיך, וואָס איהר זאָגט? איך טהו מיר מיינס: איך דערצעהל. וואו זשע האַלט איך? ביי׳ם קינד, ביי פיינעלען, ווי מיר האָבען דאָס ליעב געהאַט. דאָס גאַנצע לעבען האָבען מיר אוועקגעשענקט דעם קינד, מיר אלע דריי, דערפאַר, ווייל דאָס קינד האָט אונז פאַרזיסט די ביטערקייט פונ׳ם לעבען, צוגעגעבען אונז אלעמען פרישע ענערגיע צו טראָגען דעם שווערען יאָך פון דער נארישער פאַר־דאָרבענער וועלט. און פאַר מיר עקסטרע איז אין דעם קינד געווען א גאַנצער סוד. איהר וועט דעם סוד לייכט פאַרשטעהן, אויב איהר וועט זיך דערמאַנען, וואָס איז געווען פאַר מיר ראָזע. וואָס מעהר דאָס קינד האָט געוואַכסען, אלץ מעהר האָט געבליהט די האָפענונג ביי מיר אין הארצען, אז מיין עלענד זאָל ענדליך פאַר־שווינדען און איך זאָל אמאָל אויך וויסען פון א לעבען אויף דער וועלט... און ניט נאָר איך אליין האָב זיך ארומגעטראָגען מיט דער מחשבה — די זעלבע האָפענונג האָט געלעבט אויך ביי פאַיען אין הארצען, און חאָטש מיר האָבען דערפון ניט גערעדט קיינמאָל, נאָר פאַר אונז אלע דריי איז דאָס געווען קלאָר, ווי דער טאָג, אז עס וועט מוזען אמאָל אזוי זיין... איהר וועט אפשר פרעגען: ווי אזוי קאָנען זיך דאָס מענטשען פאַרשטעהן אומגערעדט? איז א סימן, אז איהר קענט פסיכאָלאָגיע, נאָר ניט קיין מענטשען... למשל, אָט וועל איך אייך מאָהלען א בילד, וועט איהר זעהען, ווי אזוי מענטשען שמועסען זיך אוים כמעט אָהן ווערטער, פאַרשטעהען זיך אויפ׳ן וואונק. אָט האָט איהר אייך א בילד:

א זומער־נאַכט. דער הימעל איז פאַרשמיסען מיט ווייסע מילך־פאַכען. איך האָב געוואָלט זאָגען: די שטערען בלישטשען, פינקלען, שעמערירען. האָב איך מיך דערמאַנט, אז אזוי שטעהט

ערגיץ געשריבען אין אַ ביכעל, ווײל איך ניט איבערקייען יענעמ'ס ווערטער. איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז איך האָב פיינט זייערע באַשרייבענישען פון דער נאַטור, וואָס זענען אַזוי עהנליך אויף דער נאַטור, ווי איך בין עהנליך אויף אַ טערקישען פּאַשאַ. הכּלל, ס'איז געווען אַ זומער־נאַכט, איינע פון די זעלטענע וואַרעמע, ליוטערע, פּרעכטיגע נעכט, וואָס דער טריקענסטער מענטש אין דער וועלט ווערט פול מיט פּאָעזיע און עס בענקט זיך איהם ערגיץ אַהין, ווייט, ער ווייסט אַליין ניט וואוהין. עס חאַפּט איהם אַרום פון אַלע זייטען אַ מאָדנער שטראָם פון רוח־הקודש, און ער זינקט אין אַ הייליגע שטילע רוהיגקייט, און ער פאַרקוקט זיך אין דער טיעפער בלויער יאַרמעלקע, וואָס מיר רופען דאָס הימעל, און ער פיהלט, אַז דער הימעל סוד'עט זיך עפּיס מיט דער ערד, פיהרען אַ שטילען שמועס צווישען זיך, אַ שמועס פון אייביגקייט, פון אומ־ענדליכקייט און פון דעם, וואָס מענטשען רופען גאָטהייט...

נו? וואָס וועט איהר זאָגען אויף מיין באַשרייבען די נאַטור? ניט געפעלען? בין איך אויסגעשטעלט! האָט צייט, איהר זענט נאָך ניט פאַרטיג. איך האָב אייך פאַרגעסען דערצעהלען פון די זשוקעס — מאָדנע, שווערע, ברוין־פאַרביגע זשוקעס, וואָס טראָגען זיך אין דער פינסטער, צעלאָזט די פליגעל, זשומען און הודען און טהוען זיך אַלע מאָל אַ זעץ אָן וואַנט אָדער אָן פענסטער, און טהוען אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד מיט האַלב־צעלאָזטע פּאָלעס און ווערען אַנשוויגען. איהר זאָלט גאָר נישט האָבען קיין יסורים — זיי וועלען אַ ביסעל אַרומפּויזען אויף דער ערד, זיך אויפהויבען, צעלאָזען די פּאָלעס און וועלען זיך ווידער דרעהען אַרום דער שיין פון דעם ליכט מיט אַ זשומען און מיט אַ הודען, און ווידער געבען זיך אַ זעץ אין פענסטער אַריין און אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד...

מיר זיצען אויפ'ן גאַניק, וואָס געהט אין גאָרטען אַריין, אַלע פיער: איך, און פּאַיע, און ראָזע, און פייגעלע. פייגעלע איז שוין אַ גרויסע; פיער יאָהר ווערט איהר ראש־חודש אלול, און רעדען רעדט זי ווי איין אַלטער. זי רעדט און פרעגט קשיות. טויזענטער

קשיות! פאַר וואָס איז הימעל — הימעל, און ערד — ערד? ווען איז טאָג און ווען איז נאַכט? פאַר וואָס איז ביינאַכט נאַכט און בייטאָג טאָג? פאַר וואָס רופט די מאַמע די באַבעניו „מאַמע", און די באַבעניו רופט די מאַמע ניט „מאַמע", נאָר „ראָזע"? פאַר וואָס בין איך איהר אַ דיאַדיאַ — אַ דיאַדיאַ און ניט קיין פּאַפּאַ?... פאַר וואָס קוקט דער דיאַדיאַ אויף דער באַבעניו, און די באַבעניו קוקט אויף דער מאַמע, און פאַר וואָס איז די מאַמע אַזוי רויט געוואָרען?... איהר פאַרשטעהט דאָך שוין, אַז דאָס רופט אַרוים ביי אונז אַלע דריי אַ געלעכטער. פרעגט פייגעלע, וואָס לאַכט מען, ווערט דער געלעכטער נאָך גרעסער, און ענדיגען ענדיגט ער זיך מיט דעם, וואָס מיר קוקען זיך איבער אַלע דריי, און אַלע דריי פאַרשטעהען מיר זיך גאַנץ גוט, וואָס דער קוק באַדייט. מע דאַרף שוין ניט קיין ווערטער. ווערטער זענען איבעריג. ווערטער זענען באַשאַפען געוואָרען נאָר פאַר פּלאַפּלערס, ווייבער און אַדוואָקאַטען. אָדער, ווי ביסמאַרק האָט זיך אַמאָל אויסגעדריקט: ווערטער זענען אונז געגעבען געוואָרען אום צו פאַרמאַסקירען אונזערע געדאַנקען. אָט באַגעהען זיך דאָך חיות און עופות און אַלע איבעריגע באַשעפענישען אָהן ווערטער! אָט וואַכסט דער בוים, אָט בליהט די בלום, אָט שפּראָצט אַ גרעזעל, האַלט זיך צו צו דער ערד, קושט זיך מיט'ן שטראַהל פון דער זון — וואו איז זייער שפּראַך? אויגען, מיין ליעבער פריינד, אויגען ביי מענטשען זענען אַ גרויסע זאַך! וואָס אַ מענטשענ'ס אויגען קאָנען אייך אַמאָל זאָגען אין איין מינוט, וועט אייך דאָס מויל ניט אויסרעדען אין קיין טאָג! אונזער איבערקוקען זיך אין יענער נאַכט מיט מיינע צוויי אַלמנות איז געווען אַ בלעטעל, אַ קאַפּיטעל פון אונזער אַלעמענ'ס לעבענס־געשיכטע, אַ גאַנצע פּאָעמע, אויב איהר ווילט, אַ ליעד, אַ טרויעריג ליעד פון דריי פאַרלאָרענע לעבענס, פון דריי פאַרקריפּעלטע נשמות, וואָס פאַרשיידענע פאַרפּלאָנטענישען האָבען ניט דערלאָזט, זיי זאָלען טרינקען פון דעם קוואַל, וואָס הייסט גליק, זיי זאָלען גע־ניסען פון דעם פּאָנטאַן, וואָס הייסט ליעבע... איך האָב מיך אַרויס־

געחאַפּט פאַר אייך מיט דעם וואָרט „ליעבע" אומגעהרען. גלויבט מיר, אַז עס עקעלט מיך! ווייסט איהר, פאַר וואָס? דערפאַר, ווייל אייערע שרייבערס באַנוצען שוין צו אָפּט דאָס דאָזיגע הייליגע וואָרט און מאַכען פון דעם שוין צו אַ וואָכעדיגען מאכל. דאָס וואָרט „ליעבע", אַז מע רעדט דאָס אַרויס אויף דער שפּראַך פון אייערע שרייבערס, איז אַ חלול־השם. דאָס וואָרט „ליעבע" דאַרף אַרויסגעגאָסען ווערען, ווי עס גיסט זיך אויס אַ תּפלה צו גאָט, אָדער עס דאַרף זיך אויסגיסען אין אַ ליעד אָהן ווערטער, אין אַ געזאַנג פון עכטער פּאָעזיע, עס מעג זיך זיין אָהן ריימען: לויפען־קויפען, האַפּען־טאַפּען, יאָגען־שלאָגען, גראָזען־בלאָזען, וכדומה אַזעלכע גראַמען פון אייערע פּאָעטען, וואָס אַז איך לייען זיי אַמאָל, מאָהלט זיך מיר אויס, אַז איך שלינג אַרבעס און פאַרבייס מיט פּאַפּיער... דער משל מעג אייך ניט געפעלען, נאָר דרעהען מיט דער נאָז באַדאַרפט איהר ניט. איך ענדיג אייך שוין די געשיכטע מיט מיין אַלמנה נומער צוויי און איך מאַך דאָס בקיצור, וואָרום איך האָב פיינט, אַז מע געהניצט... זאָגט נאָר, איהר האָט אַמאָל פאַרזוכט דעם טעם, עס זאָל אייך רייסען אַ צאָהן, וואָס איהר מוזט איהם אַרויסציהען, נאָר איהר לעגט דאָס אָפּ אויף מאָרגען, פון מאָרגען אויף איבערמאָרגען, ביז איהר נעמט אייך אָן מיט הארץ און געהט צום דאָקטאָר; איהר קומט־צו צו דער טיר, איהר לייענט־איבער אויף זיין בלעטעל: „דענטיסט אַזעלכער און אַזעלכער, נעמט־צו פון 8 ביז 1 און פון 1 ביז 8..." האַפּט איהר אַ קוק אויפ'ן זייגער און אַ זאָג צו זיך אַליין:

— פון 8 ביז 1 און פון 1 ביז 8? היינט וואָס האָב איך קיין צייט ניט?...

און איהר קעהרט זיך אום צוריק אַהיים און איהר רייסט זיך אויף די צייהן... אָט דאָס אייגענע איז געוועזען מיט מיר און מיט ראָזען. אַרויסגעגאַנגען בין איך פון דער היים אַלע אין דער פריה מיט אַ באַשטימטען געדאַנק, אַז היינט מוז דאָס געשעהן נאָר אָהן אַ שום תּירוץ! פריהער וועל איך איבעררעדען מיט מיין אַלמנה

נומער איינס, מיט דער מוטער הייסט עס, אזוי און אזוי... וועט זי ווערען רויטליך, אראפּלאָזען די אויגען און אַ זאָג טהון: „ביי מיר האָט איהר גע'פּועל'ט, רעדט איבער מיט ראָזען"... וועל איך אוועקגעהן פון דער אלמנה נומער איינס צו דער אלמנה נומער צוויי און וועל איהר זאָגען: „הער נאָר אויס, ראָזע, ס'איז אזוי און אזוי..." און איך חאַפּ דאָס היטעל און קום צו געהן צו מיינע צוויי אלמנות, לויפט מיר אַקעגען פייגעלע, ווארפט זיך מיר אויף די הענט, חאַפּט מיך ארום ביי'ם האלז, קושט מיך אין די ברילען און בעט זיך ביי מיר, אז „היינטיגען טאָג, נאָר היינטיגען טאָג, זאָל איך זאָגען דער מאמעניו און דער באבעניו, מיך וועט מען פאָלגען, זי זאָל זיין פריי, ניט לערנען, ניט שפּיעלען, ניט טאנצען, נאָר געהן מיט'ן דיאדיא אין זאָאָלאָגישען גאָרטען, מע האָט געבראכט, זאָגט מען, צו פיהרען אזעלכע מאַלפּעס, אזעלכע מאַלפּעס, וואָס מע קאָן פּלאצען פאר געלעכטער!"... נו, אדרבה, זייט אַ בריה און נעמט ניט דאָס קינד, און געהט ניט מיט דעם אין זאָאָלאָגישען גאָרטען אָנקוקען די נייע מאַלפּעס, וואָס מע קאָן פּלאצען פאר געלעכטער?...

— וואָס וועט זיין פונ'ם קינד? — וואָרטשעט די אלמנה נומער איינס.

— ער מאכט אַ תל פונ'ם קינד! — האלט זי אונטער די אלמנה נומער צוויי. און דער דיאדיא הערט זיי, דיביידע אלמנות, ווי דעם פאראיאָהריגען שניי, נעמט דאָס קינד און געהט מיט דעם אין גאָרטען זיך באַקענען מיט די נייע מאַלפּעס, וואָס מע קאָן פּלאצען פאר געלעכטער — און אָט אזוי, ווי איך דערצעהל אייך, אלע מאָל אַ נייער תירוץ. עס געהט־אוועק אַ טאָג און אַ טאָג, אַ וואָך און אַ וואָך, אַ יאָהר און אַ יאָהר, דאָס קינד וואַכסט, הויבט־אָן פארשטעהן אזעלכע זאכען, וואָס מע קאָן פון זיי ניט רעדען, און עס בלייבט ביי אונז אלע דריי דער הסכם, אלץ אָהן ווערטער, אז לאָז דאָס קינד אונטערוואַכסען שוין. אז פייגעלע זאָל אויס־וואַכסען, ווערען אַ מענטש און אויסקלויבען זיך איהר באַשערטען, דעמאָלט ווערען אונז אויפגעבונדען די הענט, דעמאָלט רעפאָרמירען

מיר אונזער לעבען, פיהרען־אויף א נייע שטוב. און מע בויט פּלאנען, יעדער ביי זיך אין הארצען, ווי אזוי מע וועט לעבען אַלע צוזאמען: דאָס יונגע פּאָר — פייגעלע מיט איהר באשערטען, דאָס אַלטע פּאָר — איך מיט ראָזען, און די אַלמנה די באבע (פאַיע) וועט געוועלטיגען איבער אונז אַלעמען — דאָס וועט זיין א לעבען! די גאַנצע זאַך איז נאָר: ווי דערלעבט מען שוין? ווי דערלעבט מען שוין, אז פייגעלע זאָל אויסוואַכסען, ווערען א מענטש און אויסקלויבען זיך איהר באשערטען? נאָר אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך. אזוי, דאַכט זיך, זאָגט דאָס שפּריכוואָרט? איך האָב פיינט שאַבלאָנע שפּריכווערטער. איהר האָט זיי ליעב? זעהר שען. איך פארגין אייך. אַלזאָ, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך! פייגעלע איז אויסגעוואַכסען, געוואָרען א מענטש און האָט אויס־געקלויבען זיך איהר באשערטען — און אָט דאָ ליגט דער הונט באגראָבען! אָט דאָ ערשט הויבט זיך אָן די רעכטע פּסיכאָלאָגיע, ווי איהר רופט דאָס אָן! איהר ווייסט? דאָס, וואָס איהר קוקט אויפ׳ן זייגער, איז איבעריג. איך וועל אייך סאַי ווי סאַי היינט מעהר ניט דערצעהלען. איך דארף געהן; מיינע אַלמנות וועלען נישט וויסען וואָס איבערצוטראַכטען. איך קאָן באשטעהן, אז אויב איהר האָט חשק אויסצוהערען די געשיכטע פון מיין „אַלמנה נומער דריי", זאָלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אהיים. אניט — ווי איהר ווילט אייך! פאר די פּאַלעס וועל איך אייך ניט שלעפּען. איהר וועט אַליין קומען... אדיע!

עד כאן אַלמנה נומער צוויי.

ג.

אלמנה נומער דריי

— גוט, וואָס איהר זענט געקומען צו מיר אין אזא שעה, וואָס איך בין גראָד אין דער היים. דאָס הייסט, אין דער היים בין איך שטענדיג, נאָר פאַר מיר, ניט פאַר יענעם. יעדער מענטש האָט זיך זיינע געוואוינהייטען. למשל, איך בין געוואוינט, אז איך עס, זאָל מיר זיצען אקעגען די קאַץ. אָהן דער קאַץ וועל איך ניט עסען. קיץ־קיץ־קיץ! וואָס זאָגט איהר אויף דער קאַץ? קלוג — א חכמה! זי וועט אייך אליין ניט נעמען — עס מעג ליגען גאָלד! איהר זענט א מבין אויף איהר פעל? וואָס? איהר האָט פיינט א קאַץ? איין איינבילדונג פונ׳ם חדר! מע וויסט די מעשיות! איהר דאַרפט זיך ניט פאַרענטפערען! ווי אזוי טרינקט איהר טיי? מיט מילך? צי אזוי? איך טרינק מיט מילך... א קאַטא! טפּרוס! אין דער ערד אריין!... קיין זאַך האָט זי אזוי ניט ליעב, ווי מילך. פּוטער וועט שטעהן, וועט זי ניט טשעפּען, און דערזעהט זי מילך, מוז זי טהון א לעק...

איהר ווייסט דאָך, אז איך האַלט ניט פון הקדמות, נאָר דאָ מוז איך אייך זאָגען א הקדמה: איך האָב פיינט, אז מע שמייכעלט. לאָבען קאָנט איהר וויפיעל איהר ווילט, נאָר ניט שמייכלען. געדענקט איהר זשע אלסדינג, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט? טאָמער האָט איהר פאַרגעסען — זאָגט, שעמט זיך ניט; גרעסערע פון אונז, מאַכט זיך, פאַרגעסען אויך אמאָל. איך וועל אייך מוזען, האָב איך מורא, איבער׳חזר׳ען אין קורצען נאָך א מאָל און געבען אייך איין אויסצוג, א קיצור המעשה:

איך האָב געהאַט אַ חבר פיני, האָט ער געהאַט אַ פרוי פאַיע, האָבען זיי געהאַט אַ קינד ראָזע. איז מיין חבר פיני געשטאָרבען, און פאַיע איז געבליבען איין אַלמנה. און איך בין ביי איהר געוועזען אַ בן־בית. און זי איז מיר געוועזען צום הארצען, און איך איהר אויך. נאָר רעדען האָבען מיר דערפון ניט גערעדט. געהאַלטען אין זיך. און אַזוי זענען אַוועק די בעסטע יאָהרען. דערוויילע איז איהר טעכטערעל, ראָזע, אויסגעוואַכסען, און איך בין געוועזען נאָך איהר די כפרה. האָט זיך אונטערגעחאַפּט אַ בחור'על שאַפּירא, אַ גוטער בוכהאַלטער און אַ שענער שאַכשפּיעלער, און די ראָזע האָט זיך אין איהם פאַרבּרענט. האָב איך זיך צעקריעגט מיט דער מוטער און בין אַוועק מיט דעם געדאַנק, אַז ווייל איך וועל לעבען זאָל מיין פוס דאָרט ניט זיין! און איך האָב דאָס וואָרט נ י ש ט אויסגעהאַלטען און בין בּאַלד אויפ'ן צווייטען טאָג געקומען און בין געוואָרען דער זעלבער היימישער, וואָס פריהער, און האָב מיך פאַר־שטעלט פאַר אַ מחותן און האָב געפּראַוועט אַ חתונה צווישען דער ראָזע מיט דעם שאַפּירא, וואָס איז געוועזען דער גאַנצער בעל־הבית איבער זיינע פּרינציפּאַלענ'ס געשעפטען, גע'חתמ'עט פאַר זיי וועכס־לען, און זיי האָבען זיך פאַרדרעהט און זענען אַוועק קיין אַמעריקע און איהם האָבען זיי געלאָזט מיט די חובות. האָט ער זיך גענומען דאָס לעבען — און ראָזע איז געבליבען איין אַלמנה. האָט איהר, אַלזאָ, צוויי אַלמנות. און פּונקט אַזוי ווי איהר מוטער פאַיע, די אַלמנה נומער איינס, איז געבליבען נאָך מיין חבר פיני'ס טוידט מיט אַ קליין קינד ראָזעטשקע, אַזוי איז איהר טאָכטער ראָזע, די אַלמנה נומער צוויי, געבליבען נאָך שאַפּירא'ס טוידט מיט אַ קליין קינד פייגעלע, וועלכע איז געבּאָרען געוואָרען אין דריי חדשים אַרום נאָך שאַפּירא'ס טוידט, — און מיר אַלע דריי האָבען די פייגעלע ליעב געהאַט דאָס חיות מיט'ן לעבען, און מיר אַלע דריי, איך און פאַיע און ראָזע, האָבען זיך איינגאַנצען איבערגעגעבען צום דאָזיגען קינד, ניט צייט געהאַט צו קלערען וועגען זיך און וועגען מיין ראָמאַן מיט דער אַלמנה נומער צוויי, מיט ראָזען, וועלכער

האָט זיך דערוייל פאַרצויגען ביז פייגעלע וועט אונטערוואַקסען און ווערען אַ מענטש. און אַז פייגעלע איז אונטערגעוואַקסען און געוואָרען אַ מענטש... איך וועל אייך בעטען, אַז איך דערצעהל אייך עפּיס, זאָלט איהר ניט קוקען אין קיין בוך אַריין, ס'איז אַ מיאוס'ע טבע, און בעסער האָרכען וואָס מע דערצעהלט אייך, וואָרום דאָ פאַנגט זיך אָן אַ נייע געשיכטע.

וואָס איהר ווילט, קאָנט איהר אויף מיר זאָגען, נאָר קיין פאַנאַטיקער, קיין עקשן בין איך קיינמאָל ניט געווען. איך בין תמיד געגאַנגען גלייך מיט דער צייט. איך בין קיינמאָל ניט אָפּ־געשטאַנען, צוריקגעצויגען, ווי אַנדערע, וואָס באַקלאָגען זיך אויפ'ן נייעם דור מיט זייערע נייע אידעען.

אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די אַלטע חכמים מיט זייער אייביגער פּרעטענזיע: סטייטש, למאי זאָל דאָס איי וועלען לעהרנען אַ הוהן? ווער איז עלטער — דאָס איי, צי די הוהן?... בהמות וואָס איהר זענט! אדרבה, ווייל דאָס איי איז יונגער, איז דאָס בילכער! איז דאָס פעהיגער! איז דאָס קליגער! אודאי דאַרפען מיר, דער עלטערער דור, זיך גוט צוהערען, וואָס זיי, די יונגערע גענעראַציאָן, האָבען אונז צו זאָגען, וואָרום זיי זענען יונג, זיי זענען פריש, זיי לערנען, זיי פאָרשען, זיי זוכען, זיי געפינען, זיי טהוען-אויף. וואָס דען? אַזוי ווי איהר, פאַרשימעלטע חכמים, וואָס איהר האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף די אַלטע ספרים און ביכער און ווילט זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט?... אין כעס בין איך נאָר אויף זיי, אויף די יונגע, אויף די נייע, וואָס זיי לייקענען אונז אָפּ שוין גאָר אינ־גאַנצען, זענען אונז מבטל, מאַכען אונז צו קליינגעלט, זאָגען אויף אונז, אַז מיר זענען ניט נאָר בהמות אָדער פערד — מיר זענען קיין פערד אויך ניט, מיר זענען גאָרניט! מיר עקזיסטירען ניט! מיר זענען נישטאָ! נישטאָ, און אַ סוף!... שטעלט אייך פאָר, עס קומען־אַריין צו אונז, צו מיינע צוויי אַלמנות מיין איך, און ניט צו מיינע אַלמנות, נאָר צו אונזער פייגעלע, צום אייניקעל, דריי

יונגע צוציקעס; צי סטודענטלעך, צי ניט קיין סטודענטלעך — דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט דעם טאַטען זייערען! שוואַרצע העמדלעך טראָגען זיי, שערען שערען זיי זיך ניט, ווער זיי זענען — זאָגען זיי ניט, שאַרפע צינגלעך האָבען זיי, און קאַרל מאַרקס איז זייער גאָט — ניט משה רבינו, נאָר גאָט, גאָט אַליין! מילא, גאָט — לאָז זיין גאָט, דאָס לעבען וועל איך מיר דערפאַר נישט נעמען! ובפרט, אַז איך אַליין בין אויך ניט ווייט פונ׳ם סאָציאַליסטישען אידעאַל, איך אַליין וויים אויך, וואָס קאַפּיטאַל באַדייט, וואָס איז פּראָלעטאַריאַט, עקאָנאָמישער קאַמף, וכדומה אַזעלכע זאַכען, און אויב איהר ווילט וויסען, בין איך אַליין אויך... פּרעהט זיך ניט, נישט קיין בונדיסט, חלילה, נאָר קיין הינקעדיגער שניידער אודאי נישט!

אַלזאָ, קומען זיי אַריין צו אונז אַלע טאָג, אָט די דריי פּאַר־שוינדלעך, וואָס איך זאָג אייך; איינער הייסט פינקעל, דער אַנדערער — באָמשטיין, דער דריטער גרוזעוויטש. און געהן געהט מען צו אונז, ווי צו זיך אהיים, וואָרום מיינע צוויי אַלמנות, די באָבע און די מאַמע, האָבען אַ טבע, אַז עס קומט־אַריין צו זיי אַ מענטש, ווייסען זיי ניט, וואו איהם אוועקצוזעצען, וואָלטען איהם אוועקגעגעבען די נשמה, ובפרט נאָך אַזעלכע דריי אַנטיקען, וואָס איינער פון זיי איז געווים אַ קאַנדידאַט פאַר פייגעלען. דאָס הייסט, קאַנדידאַטען זענען זיי אַלע דריי, נאָר קיין דריי חתנים קאָן זי דאָך ניט האָבען, עס מוז דאָך זיין איינער — הייגט געה טרעף, ווער דער איינער איז, אַז רעדען רעדט מען גישט דערפון, חיות ניט זיכער! און פרעגען פרעגט מען אויך ניט — ביי ווענען וועט מען פרעגען? ביי דער מוטער? וואָס איז ביי זיי די מוטער? אַ יונגע פרוי מיט אַ שען פּנים, און אַ סוף! ביי דער באָבע? וואָס איז פאַר זיי די באָבע? די באָבע איז פאַר זיי נישט מעהר, ווי אַ ווירטהין, וואָס דאַרף זעהן, עס זאָל זיין עסען און טרינקען, אַז זיי קומען צו געהן, און נישט נאָר עסען און טרינקען, נאָר פרעסען און זויפען... נו, און פון מיר שמועסט מען נישט, וואָרום וואָס בין איך ביי זיי?

נאָך א שטוהל בײ׳ם טיש, און װײטער גאָרניט. זײ זאָלען דאָס אױסרעדען צו מיר א װאָרט! סײדען דאָס זאָליך־מעססטעל בײ׳ם טיש, די צוקער־פּושקע, א שװעבעלע אמאָל, אי דאָס — אָהן א ביטע, אָהן א „פּאָזשאַלױסטאַ״, נאָר א מאך מיט דער האנט איבער׳ן זשילעט, װי מע רעדט מיט א שטומען, אָדער א טראָג־אונטער צו אײך די ליפּען בשעת איהר פאררױכערט א ציגאר — און װײטער נישט א װאָרט! אמאָל מאכט זיך, זײ קומען און טרעפען מיך אלײן, זעצט מען זיך אװעק אלע דרײ און מע שמועסט, אָדער מע צעלענט זיך מיט די פּיס אויף די סאָפעס און מע שפּײט. זײ זאָלען דאָס אױסרעדען צו מיר א װאָרט, חאָטש אזױ, פון אײדעלקײט װעגען. גאָרניט! גלײך װי איך בין ניטאָ! נו, און דאָס דאַרפט איהר װיסען, אז איך צו זײ װעל אודאי נישט אָנהױבען צו רעדען פריהער, איך װעל מיך ניט אונטערלעגען, װי אנדערע, מיט צװאַנציג טױזענט חניפה׳לעך און זיסע רעדעלעך און צוקערדיגע שמײכעלעך. עס איז נאָך נישט געבױרען געװאָרען יענער מענטש אויף דער װעלט, פאר װעלכען איך זאָל אָנבױגען מײן קאָפּ, נישט מחמת איך בין א גדלן... און לאָמיר זאָגען — יאָ א גדלן, רופט דאָס אָן, װי אזױ איהר װילט, אײער מײנונג קאָנט איהר האלטען בײ זיך! נאָר איך האָב פײנט, אז מע רעדט פון זיך. איך דערצעהל אײך פון די דרײ קלאָפּערס, װאָס פאר מינים חיות דאָס זענען. אז איך האָב מיך אײנמאָל ארױסגעחאפּט און א פרעג געטהאָן בײ זײ, װער פון זײ אלע דרײ שפּיעלט אין שאך, — האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען פנימ׳ער! האָט איהר באַדאַרפט הערען א געלעכטער! דאכט זיך מיר, װאָס קאָן דאָ זײן פאר אײן אומגליק, אז מען איז טאקי א סאָציאַליסט, און מע שפּיעלט פון דעסטװעגען א שאך אויך? קארל מארקס, נישקשה, װעט קײן פאראיבעל ניט האָבען! שמועסט אָבער מיט זײ — נײן! זײ אלײן אָהרט מיך ניט. זײ האָב איך אין דער ערד! ברענען ברענט מיך אויף איהר, אויף אונזער פײגעלען, למאי לאכט זי מיט זײ? פאר װאָס זאָל בײ איהר זײן אלסדינג, װאָס זײ זאָגען, קודש־קדשים, הײליג, גלײך װי גאָט אלײן

האָט דאָס געזאָגט אויפ'ן באַרג סיני? וואָס איז דאָס געוואָרען פאַר אַ מין עבודה זרה ביי די היינטיגע יונגעלייט, אַ מין פאַנאַטיזם, אַ מין נייע חסידות — קאַרל מאַרקס איז דער רבי און מיר זענען זיינע חסידים? און אויסער קאַרל מאַרקס איז איין עק, אַ סוף, אוים וועלט? וואו איז קאַנט, וואו איז שפּינאָזאַ, וואו איז שאָפּענ־הויער, וואו זענען שעקספּיר, היינע, געטהע, שילער, ספּענסער און נאָך הונדערטער גרויסע מענטשען, וואָס האָבען אויך אַמאָל, כלעבען, געזאָגט אַ קלוג וואָרט? נישט אַזוי קלוג, ווי קאַרל מאַרקס, אָבער קיין גאָר גרויסע נאַרישקייטען האָבען זיי דאָך אויך נים געזאָגט! איך בין, דאַרף איך אייך זאָגען, פון די, וואָס לאָזען זיך ניט שפּייען אין דער קאַשע און האָבען פיינט, אַז יענער פאַררייסט די נאָז, און דערפאַר האָב איך ליעב צו טהון אַמאָל יענעם אויף צו־להכעים. דו זאָגסט אַזוי, זאָג איך אַזוי. דו זאָגסט גאָר אַזוי, זאָג איך דוקא אַזוי — און טהו מיר עפּים! איך האָב דערהערט איינמאָל פון זיי אַ שמועס, אַז גראַף טאָלסטאָי איז גאָרנישט. איך בין ניט פון גראַף טאָלסטאָי'ס חסידים, איך זאָל איהם פאַרגעטערען מיט זיין פילאָזאָפיע און מיט זיין נייער תורה פון יעזוס כריסטוס, וואָס ער מאַכט פון איהם דאָס, וואָס ער איז קיינמאָל ניט געוועזן; נאָר אָלס קינסטלער שטעהט ביי מיר טאָלסטאָי ניט נידעריגער פון שעקספּיר. אי, טאָמער זענט איהר מיט מיר ניט מסכים, עס איך מיר ניט אָפּ דאָס האַרץ. איהר ווייסט דאָך שוין מיין טבע... ברענג איך דאָך צו טראָגען אויף צו־להכעים טאָלסטאָי'ס אַ בוך און געב דאָס פייגעלען, זי זאָל האָבען וואָס צו לייענען. האָט איהר באַ־דאַרפט זעהען, מיט וואָס פאַר אַ גרימאַסע מיין פייגעלע האָט גע־געבען אַ שטוים־אַוועק דעם גראַף טאָלסטאָי! וואָס איז? ניט פינקעל, ניט באָמשטיין, ניט גרוזעוויטש האַלטען פון טאָלסטאָי.

בין איך שוין מסתמא אַרוים פון די כלים (אַז מע דאַרף, קאָן איך זיין אַ שייגעץ אויך!) און האָב זיי געמאַכט אַלע דריי מיט דער בלאָטע גלייך! איך האָב זיי געזאָגט, אַז קאַרל מאַרקס איז אַ טעאָריע, און אַ טעאָריע בייט זיך: היינט אַזאַ טעאָריע, מאָרגען

אזא טעאָריע; און גראַף טאָלסטאָי איז א גרויסער קינסטלער — און קונסט בלייבט אייביג.

נו־נו! האָט איהר בּאַדאַרפט זעהען, ווי מענטשען האָבען זיך עס א ביסעל צעפלאַקערט! דעם סאַדעגורער צדיק ווען איהר זאָלט זאַטשעפּען, וואָלטען זיינע חסידים נים בּאַדאַרפט אזוי פייערען אויף אייך!...

וואָס טויג אייך, ווען עס מישען זיך נים אריין מיינע צוויי אַלמנות, וואָלט געקאָנט ארוים צווישען אונז א מיאוס'ער סקאַנדאַל! איך האָב אָבער ארויסגעזעהן נאָכדעם, אז איך בּין געווען א נאַר, וואָרום סוף־כּל־סוף האָב איך דאָך געמוזט זיי איבּערבּעטען. ווייסט איהר, פּאַר וואָס? ווייל פיינעלע האָט אזוי געוואָלט! און אז פיינעלע וויל אזוי, דאַרף זיין אזוי, און לאָז זי מיר זאָגען היינטיגען טאָג, למשל, אז זי וויל, איך זאָל די שטוב איבּערטראָגען אויף איין אנדער אָרט, איז עפּיס א תּירוץ?

נישט נאָר בּאַצויבּערט האָט מיך אָט דאָס מיידעל, נאָר גאַנץ איינפאַך פאַרקנעכטעט, מיין אייגענעם ווילען האָט זי געטוידט און האָט געמאַכט מיך פאַר א שקלאַף, פאַר איין אויטאָמאַט... נישט נאָר מיך — אונז אַלעמען האָט זי פאַרדרעהט דעם קאָפּ מיט דעם שענעם שידוך, וואָס זי האָט געטהאָן — גרוזעוויטש איז געוועזן איהר בּאַשערטער, א כּעמיקער פון דריטען קורס, א בּחור'על — קיין מעשה נים, דאָס הייסט, נים קיין אי־אי־אי — גאַרנישט! פאַרהאַן א סך ערגערע! ער איז געווען, ערשטענס, „א טאַטענ'ס א קינד". דאָס איז א גרויסע זאַך. איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט, דאָס שפּיעלט א ראָלע. חאַפּט אייך נישט, איך זאָג נישט קיין יחוס. איך זאָג נאָר, אז דער שורש האָט אויך א שטיקעל ווערטה; זייט איהר פון א גראָבּען שורש, מעגט איהר זיין געבּילדעט, ווי גאָט אליין, בּלייבּט איהר אַלץ א גראָבּער יונג. פון די איבּעריגע מעלות זיינע רעד איך נישט. די חברה, מוז מען זאָגען דעם אמת, כּל זמן זיי האַלטען זיך אין דער מראה, זענען זיי עהרליך און פיין און נאָבעל; קוים אָבּער חאַפּען זיי זיך ארויס אויף דער

וועלט פאַר זיך און ווערען „געוועזענע“ — זאָל אייך גאָט היטען. טויזענט מאָל ערגער פון אַ געוועהנליכען בשר־ודם. וואָרום אַ געוועהנליכער בשר־ודם, אַז ער וועט אייך אָפּדרעהען דעם קאָפּ, וועט ער זיך באַהאַלטען, און אַ „געוועזענער“, אַז ער וועט אייך באַשווינדלען, וועט ער אייך אויפוויזען על־פּי חקירה, אַז אַ שווינדלער זענט איהר, ניט ער... נאָר למאי זאָלען מיר פאַרלירען צייט אויף פּוסטע פילאָזאָפיע? אונזער פייגעלע איז געוואָרען מאַדאַם גרוזעוויטש צו זיעבעצעהן יאָהר, און איך וועל אייך ניט דולען מיט קיין לאַנגע ספּורים, וואָס פאַר אַ חתונה דאָס איז געווען, ווער האָט די חתונה געפּראַוועט, ועמען האָט דאָס געקאָסט געלט, און וואָס פאַר אַ נדולה עס איז געווען ביי די אַלמנות אין שטוב. די מוטער ראָזע האָט דערלעבט פיהרען צו דער חופּה איהר טרייסט, די באָבע פּאַיע האָט דערלעבט אַ נחת — חתונה געמאַכט אַיין אייניקעל. און איך, טפּש? וואָס איז מיט מיר געווען די שמחה אַזוי גרויס? די מיזינקע אויסגעגעבען?... מאָהלט אייך, די שמחה האָט לאַנג געדויערט — פון אסתר־תענית ביז פּורים! מע האָט אונזער גרוזעוויטשען אויפ'ן דריטען טאָג נאָך דער חופּה געבעטען אין חדר אריין גאָר פאַר אַ קלייניגקייט: מע האָט געפונען אַ גאַנצען אוצר פון באָמבעס און פון דינאַמיט, און אַזוי ווי דער בחור איז געווען אַ כעמיקער, און אַ באַריהמטער כעמיקער דערצו, איז געפאַלען אויף איהם דער חשד, און אגב האָט מען געפונען אַ פּאַר בריוולעך פון איהם, און וואָס טויג אייך גרויס, מע האָט איהם צוגענומען און אָוועקגעפיהרט...

און דאָ האָט זיך אָנגעהויבען פאַר מיר אַ שטיקעל אַרבייט, אַ לויפעניש, אַ דרעהעניש, אַ שמירעניש, אַ דולעניש — נעכטיגע טעג! חאַפּט מען זיך אריין, און נאָך פאַר אַזאַ מיאוס'ער מעשה — איז זייט געזונט און שרייבט בריוולעך! הייגט צוזעהן דעם צער פון דעם יונגען צווייגעלע, משטיינס געזאָגט, פון זיעבעצעהן יאָהר! און די יסורים פון דער מוטער ראָזע! און פון דער באָבע פּאַיע! אַ גאָט'ס שטראָף, איין אויסגאָס האָט זיך גענומען אויף דער שטוב!

היינט דארפט איהר וויסען, אז די געשעפטען זענען אויך נישט פויגעלדיג, אין קעשענע האט אנגעהויבען טאגען, איך האב אנ־געהויבען פלוטעווען, מאכען שווינדעל, פארזעצט מיינע הייזער, אונטערגעשמאלצען די קאסע; אויסגעגאנגען דאס געלט אויך, האב איך פארקויפט א פאר קלייטלעך פון מיינע מאיאנטקעס... איך דערצעהל אייך ניט קיין חריפות פון זיך און שטעל מיך פאר אייך ניט אויס! איך וויל אייך נאר איבערגעבען א כאראקטע־ריסטיק פון מיינע אלמנות, זיי זאלען זיך דאס אינטערעסירען אויף את אזוי פיעל, פון וואנען מע לעבט, פון וואס מע לעבט און מיט וואס וועט מען לעבען ווייטער? גארנישט, ס'איז ניט זייער עסק! איך דארף זארגען פאר אלץ. איך דארף טראגען אלץ אויפ'ן קאפ. איך דארף קריכען אין דער ערד אריין! ווער הייסט מיר? איך וויים, ווער עס הייסט מיר? עס הייסט זיך אליין! איך וואלט וועלען זעהען אייך אויף מיין ארט אין אזא מין לאגע צווישען מענטשען, וואס איהר ווייסט ניט, ווער פון זיי איז מעהר בריליאנט! איהר קאנט אויף זיי קיינמאל ניט האבען קיין פאראיבעל, קיינמאל ניט טראגען קיין שנאה, קיין פארדראס; און טאמער מאכט זיך אמאל יא עפּיס, עס פארקלויבט זיך א רוח אין הארצען און איהר געהט אוועק אהיים איין אנגעשטויסענער, — איז געגוג, איהר זאלט קומען צו געהן און באגעגענען זיך מיט זייער בליק, הערען פון זיי דאס ערשטע ווארט, — געהט אלץ אוועק מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך, און איהר פארגעסט אין איין אויגענבליק, צי איהר האט ווען עפּיס געהאט קעגען זיי, און איהר זענט גרייט פאר זיי צו קריכען אין דער ערד אריין. אט אזעלכע מינים באשעפענישען זענען דאס. נו, געהט טהוט עפּיס! און ווער שמועסט, אט די פייגעלע? דאס איז גאר איין אנשיקעניש פון זיין ליעבען נאמען! עס איז גענוג, זי זאל געבען איין קוק אויף אייך מיט איהרע שענע, טיעפע קורצזיכטיגע אויגען — זאלט איהר שוין איינגעמען א מיתה משונה! האט קיין פאראיבעל ניט, איך זאג עס ניט אייך, איך זאג עס מיר אליין, ווארום זי האט מיך גאר משוגע געמאכט

מיט איהר חתונה האָבען פאר אָט דעם גרוזעוויטשען, מישא האָט ער געהייסען, — און ס'איז געוואָרען פול די שטוב מיט מישא! קיינער דארף ניט עסען, קיינער דארף ניט שלאָפען, קיינער דארף ניט לעבען. וואָס איז? מישא! מע האָט צוגענומען מישאַן! מע האָט איינגעזעצט מישאַן! מע וועט משפט'ען מישאַן! מע דארף ראטעווען מישאַן! קאלטע פריפּארקעס — מע לאָזט ניט צו! נישט מיך, נישט זי, נישט קיינעם! איך האָב געזעהען, אז דאָ שמעקט מיט „המצא מנוחה", אז די גרינגסטע שטראָף, אויב ער וועט זיין א מוצלח, קאָן איהם ארייןפליהען אין די אייביגע קאטאָרגע, אז ניט, איז העגגען!... איך זעה, אייך איז ניט גוט דאָ צו זיצען, זעצט זיך אוועק אָט דאָ, צום פענסטער; און אפשר האָב איך מיך אייך א ביסעל צוגעגעסען, איז אָהן איין אומגליק. איך טראָג איבער מעהר פון אייך. אייך איז גאָרניט; איהר וועט זיך אויסהערען די מעשה (איך ענדיג זי אייך שוין) און וועט זיך געהן אהיים, און ביי מיר איז דאָס א באָמבע אויף אייביג!

וואו זשע האלטען מיר? ביי העגגען... וואהרשיינליך, האָט איהר ניט איין מאָל געלעזען אויף די בלעטער, אז היינט האָט מען געהאנגען דאָרט און דאָרט צוויי מענטשען, נעכטען האָט מען געהאנגען דאָרט און דאָרט דריי מענטשען (העגגען מענטשען און קוילען היהנער איז היינט געוואָרען אלץ איין נייעס). און איהר בשעת־מעשה וואָס טהוט? אָדער איהר זיצט און וויעגט זיך און רויכערט זיך א געשמאקען האוואנער ציגאר, אָדער איהר טרינקט גאָר בעת־מעשה א גוטע גלאָז קאווע מיט פרישע זעמעלעך מיט פּוטער. אי, דאָרטען העגגט א מענטש, עס וואָרפט זיך און עס צאפּעלט זיך אין די לעצטע סעקונדען פון זיין אגאָניע אייערער א באַקאנטער, איין אייגענער, א היימישער, וואָס איהר האָט איהם ניט לאנג געזעהען פול מיט לעבען, אזוי ווי איהר אצינד? אי, דאָרטען ליגט נאָך א ווארעמער גוף, וואָס תּלינים האָבען מיט גוואַלד ארויסגעריסען פון איהם די נשמה? אי, דאָרטען מוטשעט זיך א מענטש, ער וואָלט וועלען וואָס גיכער שטארבען, נאָר עס

שטאַרבט זיך ניט, וואָרום דער תּלין האָט ניט גוט אויפגעצויגען דעם שטריק, אָדער ער האָט זיך גאָר אָפּגעריסען און אַראָפּגעפאַלען צווישען טוידט און לעבען, און ער בעט זיך נעבאך ביי די הינ־ריכטער מיט אַ קוק פון זיינע האַלב־אָפּגעשטאָרבענע אויגען, מע זאָל איהם טהון זיין רעכט וואָס גיכער?... וואָס? איהר קאָנט ניט ליידען, אַז מע רעדט דערפון? איהר זענט אַ מפונק? איך בין אַזאַ מפונק, ווי איהר. און שטעלט אייך פאָר, אַז איך בין אַליין געקראָכען אומעטום, געוואוסט די מינוט, די רגע, וואָס מע וועט איהם הינריכטען, און געלייענט נאָכדעם אין די צייטונגען די באַשרייבונג, ווי אַזוי איינער פון די דריי (געהאַנגען האָט מען זיי אַלע דריי) האָט זיך לאַנג געראַנגעלט מיט'ן טוידט, מחמת ער איז געווען אַ שווערער (דאָס איז געווען באַמשטיין), האָט מען איהם צוויי מאָל געמוזט הענגען... אַזוי האָט מען געשריבען נאָכדעם אין די צייטונגען, און מיר האָבען עס געלייענט, דאָס הייסט, ניט מיר אַלע, געלייענט האָבען דאָס נאָר איך און ראָזע: פון דער באָבע מיט'ן אייניקעל האָבען מיר די בלעטער באַהאַלטען — און אַזוי האָט זיך די שטוב באַרייכט מיט נאָך אַ יונגער אַלמנה, אַלמנה נומער דריי!... און אַ טרויער האָט זיך געלעגט אויף דער שטוב, אַ שטילער, אַ טוידטער טרויער, אַזאַ טרויער, וואָס עס עקזיסטירט ניט פאַר איהם ניט קיין פאַרב, ניט קיין ווערטער; אַזאַ טרויער, וואָס באַשרייבען איהם טאָר מען ניט, וואָרום באַשרייבען איהם הייסט פראָפאַנירען; אַזאַ טרויער, וואָס ווען אַ שרייבער פון אייערע שרייבערס ריהרט זיך צו צו דעם, וואָלט איך איהם איבער־געבראָכען די פינגער!... אַזאַ טרויער, וואָס מע דאַרף ניט, מע קאָן ניט און מע טאָר ניט פון איהם רעדען... אַלע לעבט נאָר אין דער פאַרגאַנגענהייט, אין די עראינערונגען. דריי אַלמנות — דריי לעבענס. נישט קיין גאַנצע לעבענס, נאָר האַלבע לעבענס, און נישט קיין האַלבע אויך, נאָר שטיקלעך לעבענס, אָנפאַנגען פון לעבען. איטליכס פון די דריי לעבענס האָט זיך אָנגעהויבען אַזוי גוט, אַזוי פּאָעטיש, אַ שיין געטהאָן אויף אַ מינוט — און פאַר־

שוואונדרען!... פון מיר רעד איך נישט. איך בין נישטאָ. דאָס הייסט, געהן געה איך אהין אַלע טאָג, זיץ־אויס מיט זיי גאַנצע נעכט, רעדען פון אַמאָליגע גליקליכע טעג, דערמאָנען זאַכען מיט מעשיות מיט געשיכטען פון מיין טייערען פריינט פּיני, פון דעם גוטען עהרליכען שאַפּירא, פון'ם העלד מישא גרוזעוויטש, וואָס די צייטונגען האָבען נאָכדעם אויף איהם געשריבען, אַז אין זיין פאַך, בעמיע, איז ער געוועזען אַ זשעני... און אוועקגעהן געה איך אוועק פון דאָרט אַלע מאָל מיט אַ צעוועהטיגט האַרץ, מיט אַ פאַרדראָס, און איך פרעג מיך אַליין: פאַר וואָס האָב איך פאַרשפּיעלט מיין לעבען אַזוי נאַריש? וואו הויבט זיך אָן מיין ערשטער פעהלער און ווען ווענט זיין דער לעצטער? אַז ליעב האָב איך זיי אַלע דריי, און טייער זענען זיי מיר אַלע דריי, און יעדע פון די דריי האָט געקאָנט זיין מיינע, און אפשר נאָך איצט אויך... און איטליכער פון די דריי בין איך אי ליעב, אי איבעריג, אי נויטיג, אי אָנגעוואָרפען. און לאָם איך איין טאָג ניט קומען, טהוט זיך חושך, און לאָם איך זיצען איין איבעריגע האַלבע שעה, זענען זיי מיך משלח, פּשוט הייסען מיר נעמען דעם וועג. טהוען נישט פון דאַנען אהין, זיי זאָלען מיך ניט פרעגען. לאָם איך זיי עפּים פירהאַלטען, זאָגען זיי, אַז איך האָב ליעב אומעטום זיך אריינמישען, — ווער איך אין כעס און לויף־אוועק און פאַרשלים מיך מיט דער קאַץ און זאָג אָן דער דיענסט, אַז טאָמער וועט מען צו מיר קלינגען, זאָל זי זאָגען, אַז איך בין ניטאָ, אַז איך בין אוועקגעפאָהרען, און נעם מיך צו מיין טאָגעבוך. איך פיהר אַ טאָגעבוך שוין זעכס־און־דרייסיג יאָהר, איין אינטערעסאַנטעס בוך; איהר קאָנט שוין זיכער זיין! פאַר מיר אַליין פיהר איך דאָס בוך, נישט פאַר קיינעם. אַזוי לאַנג קרענקט די ליטעראַטור אייערע, ווי לאַנג זי איז ווערטה צו האָבען אַזאַ בוך, ווי מיין טאָגעבוך! אייך, קאָן זיין, וועל איך דאָס אַמאָל ווייזען, קיין אַנדערען — פאַר קיין געלט נישט... און וואָס טויג אייך, עס געהט נים אוועק קיין האַלבע שעה, קלאַפּט מען מיר אָן אין טיר. „ווער איז עס?" — „דאָס מיידעל פון די אַלמנות איז

— "געקומען אייך רופען צום מיטאָג. וואָס זאָל מען איהר זאָגען?" „זאָגט, אַז איך קום באַלד צו געהן".

נו? וואָס וועט איהר עפּיס איצטער זאָגען, מיין ליעבער פריץ? וואָס הערט זיך עפּיס מיט אייער פּסיכאָלאָגיע?... איהר האַפּט זיך געהן? קומט, איך געה אויך מיט אייך. איך דאַרף זיין ביי מיינע דריי אַלמנות. איין מאָמענט נאָר, איך וועל אָנ־זאָגען, מע זאָל דאָ געבען דער קאַץ עסען, וואָרום איך קאָן מיך דאָרט פאַרזיצען ביז טאָג אויך אַמאָל. מיר שפּיעלען אין „יעראַלאַש", אַמאָל אין פּרעפּעראַנס. אין געלט שפּיעלען מיר. און איהר זאָלט זעהען, ווי יעדער וויל געווינען! און אַז מע מאַכט אַ שלעכטען גאַנג, לעגט מען נישט קיין כבוד, ניט זיי אויף מיר, נישט איך אויף זיי. ביי מיר, אַז עמיצער מאַכט אַ שלעכטען גאַנג אין קאָרטען, בין איך קאַפּאַבעל יענעם דורס זיין, צעררייסען! וואָס באַדייט, למשל, אייער שמייכעל? איך וויים, גלויבט מיר, וואָס איהר טראַכט אַצינד. איך קען אייך דורך און דורך, און לאַך פון אייער באָבע! איהר טראַכט אַצינד אויף מיר: „איין אַלטער בחור, אַ בעל־כעסן"...

עד כאן אלע דריי אלמנות.

פון דער ריוויערא

נעשריבען אין יאָהר 1909.

פון דער ריוויערא

— וואָס איז אַזעלכעס „ריוויערא" — יאָלט איהר מיך ניט פרעגען. אַזוי ווי איך האָב פון דעם קיינמאָל ניט געוואוסט, אַזוי זאָלט א י ה ר דערפון ניט וויסען. און הלואי וואָלט איך אויך דערפון ניט געוואוסט. קורץ, איהר ווילט וויסען, וואָס הייסט „ריוויערא" ? וועל איך אייך זאָגען אין דריי ווערטער: „זשיד, דאוואַי הראָשי!" ריוויערא — דאָס איז אַזאַ מין ערטעל אין איטאַליע, וואָס דאָקטוירים האָבען אויסגעטראַכט צו פּרעסען געלט ביי'ם עולם. דער הימעל איז דאָרטען שטענדיג לויטער. דער אייגענער הימעל, וואָס ביי אונז. די זון אויך די אייגענע. נאָר דער ים דעקוטשעט — סכנות! ער וואָרפט זיך, ער רוישט, דולט אַ ספּאָדיק — און איהר האַלט אין איין צאָהלען געלט. פאַר וואָס געלט? פאַר גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. אָט דערפאַר אָ, וואָס דו ביזט אַ בהמה און האָסט זיך געלאָזט איינרעדען „ריוויערא" — צאָהל געלט. און איהר צאָהלט. וואָרום, אדרבה, זייט אַ בריה און צאָהלט ניט! איהר מיינט, מע קריעגט זיך מיט אייך? זידלעריי? בזיונות? חלילה! דוקא מיט גוטען. קושענדיג נעמט מען צו ביי אייך די נשמה. איין מעלה האָט זי יאָ, די דאָזיגע „ריוויערא" — דעם אמת קאָן מען ניט אָפּלייקענען — ס'איז דאָרט ווארעם. און אַז ס'איז ווארעם, זאָגט מען, הוסט זיך וויינציגער. און ווארעם איז דאָרט שטענדיג, אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר. סאַי זומער, סאַי ווינטער. איהר מיינט, וואָס איז דער שכל? אַ

פראָסטער שכל: די זון וואַרעמט, איז וואַרעם. בכן, איז וואָס? אַז מע הייצט גוט אויס, איז ביי אונז אויך ניט קאַלט. זאָגען זיי אָבער — „לופט". אמת, די לופט איז ניט קיין שלעכטע לופט. סע שמעקט ניט שלעכט. ווי מיט בשמים. ניט די לופט שמעקט, די מאַראַנצען שמעקען. עס וואַקסען דאָרט מאַראַנצען. ווייס איך ניט, צי מע דאַרף פאָהרען צוליעב דעם אַזש אַהין. לופט איז, דאַכט זיך, פאַרהאַן אומעטום. און מאַראַנצען קאָן מען קויפען ביי אונז אויך. זאָגען אָבער די דאָקטוירים, אַז לופט צו לופט איז ניט גלייך. די לופט, זאָגען זיי, וואָס שמעקט מיט בשמים, היילט. אַזוי זאָגען זיי, די דאָקטוירים הייסט עס. נאָר מאַלע וואָס דאָקטוירים זאָגען! למאי זיי זאָגען, אַז דער ים, וואָס אויף דער „ריוויעראַ", ציהט אַרויס אַלע שלאַפּקייטען? איך וועל אייך ניט זאָגען, אפשר ציהט ער ביי עמיצען אַרויס שלאַפּקייטען. ביי מיר ווייס איך, אַז ער האָט אַרויסגעצויגען וואו איך האָב געהאַט ערגיץ אַ גראָשען, אָט דער דאָזיגער ים! און ניט אַזוי דער ים, ווי די דאָקטוירים. מיר האָט גאָט צוגעשיקט אויף דער „ריוויעראַ" אַ דאָקטער, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — נו־נו! דאָס הייסט, אַזוי איז ער אפילו אַ גאַנץ ליעבליכער מענטש, דווקא אַ איד, און נאָך וואָסער אַ איד! רעדט אידיש, ווי איך מיט אייך, און אַזוי זיס, אַזוי קוגעלדיג, שטרודעלדיג, צימעסדיג — גאָר אַ מחיה. נאָר געלט קאָן עס צאַפּען, אוי צאַפּט דאָס! מאָהלט אייך, וואָס ביי מיר וועט מען שוין אָנצאַפּען! געטראָפען דעם אָרט! איך האָב מיך מיישב געווען, הערט איהר, און האָב מיך געלאָזט פיהרען ביז דער לעצטער מינוט. איך האָב באַלד אַרויסגעזעהען, מיט וועמען איך האָב צו טהון. נאָר איך האָב מיך געמאַכט ניט־ווייסענדיג. ווילסט צאַפּען — צאַפּ. תחילת הערט ער מיך אויס, פרעגט מיך אויס, טאַפּט מיך אויס מיט העמערלעך און מיט קלעפּערלעך, מיט טרייבלעך און מיט רעהרלעך, און הייסט מיר קומען מאָרגען. פרעג איך איהם: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, הערר דאָקטער, איך ווייס ניט די היגע מנהגים; וואָס קומט אייך פאַר'ן וויזיט?"

קוקט ער אויף מיר דורך די ברילען, האַלט די הענט אין די קעשענעס און מאַכט צו מיר: „דאָס וועט זיין שפּעטער". טראַכט איך מיר: „גע'פּועל'ט. ווילסט שפּעטער, איז שפּעטער"... איך קום צו געהן מאָרגען — ווידער אַ מאָל דאָס אייגענע: אויסגעהערט, אויסגעפרעגט, אויסגעטאַפּט און אויסגעקלאַפּט — הייסט ער מיר קומען איבערמאָרגען, וועט ער מיר אַריינשפּריצען. פרעג איך איהם: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, הערר דאָקטער, וואָס קומט איך?" זאָגט ער: „שפּעטער". שפּעטער, איז שפּעטער. קום איך צו געהן איבערמאָרגען, שפּריצט ער מיר אַריין און הייסט מיר קומען מאָרגען, וועט ער מיר מאַכען מאַסאַזש. קום איך צו געהן מאָרגען, ער זאָל מיר מאַכען מאַסאַזש, מאַכט ער מיר מאַסאַזש, דאָס הייסט, ער רייבט מיר איין דאָס נעכטיגע אַריינשפּריצעכטס, אַזוי דאַרף מען פאַרשטעהן, און הייסט מיר קומען מאָרגען, וועט ער מיר ווידער אַ מאָל אַריינשפּריצען. פרעג איך איהם: „וואָס קומט איך?" זאָגט ער: „שפּעטער". שפּעטער, איז שפּעטער. אַלע מאָל די אייגענע חכמה, אַ טאָג איבער אַ טאָג: איין טאָג אַריינגעשפּריצט, דעם אַנדערען טאָג איינגעריבען דאָס אַריינשפּריצעכטס. איז מיר באַלד ניט געפעלען דער שווינדעל. ממה־נפשך, ווילסט דו מיך שמייסען מיט צוויי ריטער — שמייס. צו וואָס דאַרפסט דו נאָך ציהען? וואו שטעהט דאָס, אַז אויף אַריינשפּריצען דאַרף מען אַ באַזונדערען טאָג און אויף איינרייבען דאָס אַריינשפּריצעכטס ווידער אַ באַזונדערען טאָג? דאַכט זיך מיר, אַז ס'איז גלייכערביידע זאַכען אינאיינעם. דער שכל איז דאָך מתחייב: אָט האָב איך דיר אַריינגעשפּריצט, אָט האָב איך דיר עס איינגעריבען. אַלא וואָס דען? צערעמאָניע? דאַרפען מיר לערנען דעם פּשט, אַז דו ווילסט צאַפּען? צאַפּ! אי, אפשר צאַפּט זיך גאָר נישט? טאָמער איז נישטאָ פון וואַנען? דו קענסט מיך? דו ווייסט מיך? ביזט געווען ביי מיר אין קעשענע? האָסט געצעהלט מיין געלט?...

כך הוה. ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ חודש, שיקט ער מיר אַריין דורך דער פּאָסט אַ רעכענונג. איז מיר פינסטער געוואָרען אין די

אויגען. פאר יעדען אריינשפריצעכטס הייסט ער זיך באצאהלען צעהן פראנקען — דארט צאפט מען געלט אויף די פראנקען — און פאר יעדען איינרייבען דאס אריינשפריצעכטס — פינף פראנ־קען. נישקשה פון א רעכענונג! פון אזא מין קוראציע קאן מען טאקי געהן אין גאלד! האב איך מיך מיישב געווען — וואס טהוט מען? זיך דינגען מיט איהם? דאס וועל איך צייט האבען שפעטער. אז מאנען מאנט ער ניט, דער חכם, היינט צו וואס זאל איך מיך חאפען? געה איך צו איהם, ווי איך בין געגאנגען, א טאג איבער א טאג, און ער שפריצט. איך געה, און ער שפריצט. און אט אזוי איז אוועק דער ווינטער. אקארשט ווי מע זעהט ניט, איז פורים. צייט קלערען מכח פאהרען אהיים. ובפרט, אז אין געזונט, דאנק גאט, פיהל איך מיך אויך נישקשה'דיג, גאנץ נישקשה'דיג. מע קאן זאגען — למאי זאל איך לייקענען? — הלואי ווייטער ניט ערגער; בעסער האט קיין שיעור ניט. דארף מען, הייסט עס, אפנים, זיך אפגעזעגענען מיט'ן קלוגען דאקטער און פאהרען אהיים! קום איך צו געהן צום דאקטער: „אזוי און אזוי, הערר דאקטער, איך פאהר אהיים". זאגט ער: „געזונטערהייט". זאג איך: „נו? און מכח דער רעכענונג? מע דארף דאך צעצאהלען זיך מיט אייך אויך, צי ניין?"... קוקט ער אויף מיר דורך די ברילען, האלט די הענט אין די קעשענעס און מאכט צו מיר: „נו?" ווי איינער רעדט: אין וועמען איז דען די מניעה? רוף איך מיך אן צו איהם: „האט קיין פאראיבעל ניט, הערר דאקטער. איידער מיר וועלען זיך מיט אייך צערעכענען, וואלט איך אייך דערצעהלען פריהער א מעשה, אויב איהר האט צייט"... מאכט ער צו מיר: „קיין צייט האב איך ניט, נאר אויב נישט קיין לאנגע, דערצעהלט". זעץ איך מיך אוועק און דערצעהל איהם די מעשה:

„ווי איהר זעהט מיך, זאג איך, בין איך א איד, דאנק גאט, אזוי זיך. און קינדער, דאנק גאט, האב איך אויך, פינף זאלען געזונט זיין. פינף זיהן. זענען פיער פון זיי דוקא וואוילע קינדער, געראטענע, נאר איינער, ניט פאר אייך געדאכט, — א דער רוח

ווייסט וואָס. נישט געוואָלט לערנען — אַ נישט אַ לעק. אַ שלעכט קינד. געהרג'עט, גע'ממית'ט, געוואָלט אַרויסשלאָגען דעם עקשן — איז ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען. אַ שלעכט קינד. וואָס טהוט מען? זאָגט צו מיר מיינע: „מאַך איהם פאַר אַ בעל־מלאכה". „אַ בעל־מלאכה? משוגע מיינע שונאים!" „וואָס זשע! אַז דו וועסט איהם דער'הרג'ענען, וועט זיין בעסער?" אַהין־אַהער, איך זעה — זי איז גערעכט. נעה איך און געב איהם אָפּ צו אַ בעל־מלאכה, צום בעסטען שניידער, און באַדינג מיך מיט איהם אויף דריי יאָהר פאַר דריי הונדערטער: „נאָט אייך איהם, דעם תכשיט, און מאַכט מיר איהם פאַר אַ בעל־מלאכה"... און כ'האָב מיך צעשריבען, מיט'ן דאָזיגען שניידער, בפירוש, אַז אין אַ משך פון דריי יאָהר דאַרף ער איהם מאַכען פאַר אַ פאַרטיגען בעל־מלאכה, און איך דאַרף איהם איינצאָהלען דערפאַר דריי הונדערטער. אַוועקגעגאַנגען דאָס ערשטע יאָהר — מיין שניידער איז געקומען, אָפּגענומען דעם ערשטען הונדערטער, זיך צעשריבען. פיין. אַוועקגעגאַנגען דאָס אַנדערע יאָהר — מיין שניידער איז געקומען, אָפּגענומען דעם אַנדערען הונדערטער, זיך צעשריבען. פיין. אַוועקגעגאַנגען דאָס דריטע יאָהר — מיין שניידער איז ניטאָ. איך וואַרט אַ וואָך. איך וואַרט צוויי — ניטאָ. וואָס איז די מעשה? נעה איך אַוועק צו מיין שניידער: „רב חייט, פאַר וואָס זענט איהר נישט געקומען, זאָג איך, נאָכ'ן דריטען הונדערטער?" מאַכט ער צו מיר: „עס קומט מיר ניט". „וואָס איז דער שכל?" „דער שכל, זאָגט ער, איז אַ פּראָסטער שכל. אונזער שניידעריי, זאָגט ער, באַשטעהט פון דריי פונקטען: אַ שניידער, זאָגט ער, דאַרף קאָנען, ע ר ש ט ע נ ס, די מלאכה. צ ו ו י י ט ע נ ס, דאַרף ער, זאָגט ער, קאָנען אַרונטערנעמען אַמאָל אַ שטיקעל יתור, אַז עס בלייבט איבער. ווילט איהר דאָס, זאָגט ער, אָנרופען גנבה, רופט דאָס אָן, ווי איהר ווילט. און, ד ר י ט ע נ ס, זאָגט ער, דאַרף אַ שניידער קאָנען אויסטרינקען, נעמען, הייסט עס, אַמאָל אונטער אַ יום־טוב, אַ ביסעל בראָנפען. איז אויף צוויי פונקטען

אייער זוהן, זאָגט ער, א פּאַרטיגער בעל־מלאכה. דאָס הייסט, ער איז נישקשה פון א גנב, און מיט א ביסעל בראָנפען וועט ער זיך, זאָגט ער, אויסגלייכען מיט אלע שכּורים. נאָר א בעל־מלאכה — דאָס, זאָגט ער, וועט ער ניט זיין ווייל ער וועט לעבען. היינט פאַר וואָס קומט מיר א הונדערטער?״...

אויסגעהערט די מעשׂה, מאַכט צו מיר דער דאָקטער: „אקעגען וואָס זשע, הייסט עס, איז דאָס געקומען צו רעד?״ „אקעגען דעם, זאָג איך, וואָס אייער מלאכה, זאָג איך, דאָקטאָריע הייסט עס, באַשטעהט, ווי יעדע מלאכה, פון דריי פּונקטען: מע דאַרף זיין, ערשטענס, א גוטער דאָקטער. צווייטענס, דאַרף מען זיין א מענטש מיט יושר. און, דריטענס, זאָג איך, דאַרף א דאָקטער קאָנען מאַכען געלט. וועלכער פּונקט פון די ערשטע צוויי פּונקטען עס וועגט ביי אייך אריבער — דאָס, זאָג איך, ווייס איך ניט. נאָר וואָס פאַר א דאָקטער איהר זענט, זאָג איך, אויף חשבונות מאַכען — אויף מיר אזא יאָהר. און איצטער, זאָג איך, אייער סחורה, מיין געלט — לאָמיר זיך דינגען״...

פאַרשטעהט זיך, אזוי פיעל מכּות אונזערע שׂונאים, וויפיעל איך האָב אָפּגעריסען ביי איהם מעהר פון צוויי דריטעל. נאָר, גלויבט מיר, ס'איז דאָס אויך ניט ווערטה, וואָרום איך זאָל גלאַט זיצען אין דער היים און גאָרנישט טהון, און ס'זאָל מיר זיין באַשערט, וואָלט איך סאַי ווי סאַי געזונט געוואָרען — היינט וואָס איז מיר די „ריוויערא״?

גיטעל פורישקעוויטש

א מעשה, ווי אזוי א אידינע איין אלמנה, וואס הייסט גיטעל און האנדעלט מיט וויסאצקי׳ס טיי, האט נאך דריי יאהר שווערע ארבייט אין דער דריטער דומע סוף־כל־סוף ארויסגעראטעוועט איהר בן־יחיד פון דיענסט, אוועקגעגעבען א גאנצע פריסוטססטוויע פאר־סוד, און דעריבער באקומען אין שטאדט דעם נאמען פורישקעוויטש. דערצעהלט אין איין אטעם טאקי פון איהר אליין.

געשריבען אין יאהר 1911.

גיטעל פורישקעוויטש

— זעהט נאָר, ווי מע האָט זיך עס צונויפגעקליבען, ווי אויף א בייז וואונדער! צעגעהט אייך, אידען, ווי זאָלץ אין וואסער. מ׳ע וועט נישט באוויזען קיין קאָמעדיעס און מע וועט נישט דער־צעהלען קיין בבא־מעשיות, אויפ׳ן הימעל א יאריד. מע האָט מיר געזאָגט, אז דאָ איז פארהאַן עפּיס איינער א שלום־לייכעם, וואָס שרייבט. אָט דאָס זענט איהר אליין טאקי אָט דער שלום־לייכעם, וואָס שרייבט? שרייבט זשע טאקי, די האַנט זאָל אייך גאָר נישט וועה טהון שרייבענדיג. די גאַנצע שטאָדט זאָלט איהר באשרייבען, פון אויבען ביז אראָפּ. נישקשה, זיי האָבען עס כשר פארדיענט. און דערהויפּט — די נגידים, די מיוחסים פון גאָט, וואָס האָבען זיך איינגערעדט, אז די גאַנצע וועלט איז באשאפען געוואָרען פון זייערטוועגען. מיר דארפען האָרעווען און פארשווארצט ווערען, און זיי וועלען זיך אויסקויפען פאר געלט פון אלע צרות און פון אלע גזירות, און נאָך מאכען חוזק פון א אידינע איין אלמנה, וואָס לעבט פון וויסאָצקי׳ס טיי. איך שטעל־צו וויסאָצקי׳ס טיי שטעל איך צו אין אלע בעל־הבתּישע הייזער אויף אויסצאָהלען, און דערפון ציה איך מיר מיין שטיקעל ברויט מיט מיין קינד, איין שטיקעל בן־יחיד, וואָס מע האָט דאָס געוואָלט ביי מיר אוועקנעמען פאר פרעמדע זינד. איהר מעגט דאָס האָרכען, וואָס עס קאָן זיך פאר־לויפען אויף דער וועלט. מיר דאכט, אז זינט די וועלט איז א וועלט, האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אז מע זאָל צונעמען איין־

און־איינציגען בן־יחיד, א קאָרמאַק אויף די עלטערע יאָהרען, ביי א מאַמע איין אַלמנה, וואָס פריהער גאָט און דערנאָך וויסאָצקי קאָן זי זיך באַריהמען, אַז זי לעבט אויף דער וועלט. אַלץ הייסט געלעבט. גוט געשטאַרבען הייסט אויך געלעבט. וואָרום וואָס האָט מען פונ׳ם פּונט טיי, משטיינס געזאָגט, ביי היינטיגע קאָנ־קורענציעס, אַז וואו ערגיץ א איד איין אָרעמאַן, טראָגט ער ארום איבער די הייזער טיי צו פאַרקויפען. דאַרף מען זיך שמייסען. אַז יענער וואַרפט־אַראָפּ צעהן, וואַרף איך אַראָפּ פופצעהן, און אַז יענער וואַרפט פופצעהן, וואַרף איך צוואַנציג. ביז וואַנעט איז דער שיעור צו וואַרפען? איך בין דאָך נישט וויסאָצקי! ביטער ווי דער טוידט, וואָס זאָלט איהר קלערען? דער גאַנצער ארויס־קוק מיינער איז מיין קאָרמאַק אויף דער עלטער, מיין משה. איך פאַרמאָג איין שטיקעל בן־יחיד, פון מיין מאַן א ירושה, משטיינס געזאָגט. אפילו זעהר א וואויל קינד, איך קאָן מיך נישט באַקלאָגען. א געזונטער, א שענער, א גלאַטער, מיט אַלע מעלות, נאָר לערנען האָט ער נישט געוואָלט. ווי אַזוי, מיינט איהר, נישט געוואָלט? חאָטש האַק איהם, חאָטש בראָק איהם. וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית, משה, אַז לערנען נישט, שרייבען נישט, דאַוועגען אויך נישט, — קומט דיר אויס צו זיין נאָר א הינטשלעגער! ענטפערט די וואַנט? בין איך געגאַנגען און האָב איהם אוועק־געגעבען פאַר א בעל־מלאכה, צו א שניידער, און אָפּגערעדט מיט׳ן שניידער בפירוש, אַז ער זאָל איהם לעהרנען שניידעריי. איז אַזוי ווי איהר קוקט־אָן א נאָדעל־פאָדעם, אַזוי האָט ער אָנגעקוקט ביי איהם א נאָדעל־פאָדעם. טאָג ווי נאַכט ארומגעטראָגען זיך מיט׳ן קינד, אָדער געהאָלפען דער שניידערין שיילען קאַרטאָפּלים, אָדער ארויסגעטראָגען די פּאָמוניצע. אָנוואָרעמען דאָס פרעסעל — דאָס איז שוין געווען א זכיה. בין איך געגאַנגען און האָב איהם אָפּ־גענומען פונ׳ם שניידער און אוועקגעגעבען צו א שוסטער. האָב איך אָנגעטראָפען אויף א רוצח, א גזלן, וואָס טאָמער עפּיס נישט אַזוי, קאָן ער אייך וואַרפען א האַמער אין קאָפּ און צעשלאָגען דעם

מוח. בין איך געגאנגען און האָב איהם צוגענומען פונ'ם שוסטער און אָפּגעגעבען איהם צו איין אייַנבינדער א שלים־מזל, וואָס זיצט אָהן פרנסה, קוקט נישט אָן קיין שטיקעל ארבייט אין די אויגען. האָב איך איהם אָפּגענומען פונ'ם אייַנבינדער דעם שלים־מזל און אָפּגעגעבען איהם צו א זייגערמאַכער, נאָך א גרעסערען שלים־מזל, וואָס נישט ער פאַררִיכט זייגערס, נאָר ער מאַכט זיי קאַלי. אזוי זאָגען אַלע אין שטאָדט. וואָס זשע דאַרף איך, אז ער זאָל מיר מאַכען מיין זוהן פאַר א קאַליקע? האָב איך איהם אָפּגענומען פונ'ם זייגערמאַכער און האָב איהם אָפּגעגעבען צו א שמוקלער, ער זאָל איהם לעהרנען דרעהען, שמוקלעריי הייסט עס, און איך האָב מיך מיט איהם צעשריבען, מיט'ן שמוקלער הייסט עס, אויף צוויי יאָהר, דאָס הייסט, צוויי יאָהר דאַרף ער איהם דרעהען אומזיסט, און אויפ'ן דריטען יאָהר, אז ער וועט שוין קאָנען גוט דרעהען, וועט ער שוין עפּיס פאַרדיענען אויך. און גאָט האָט מיר געהאָלפען, איך האָב אָנגעטראָפען אויף א רעכטען בעל־מלאכה, וואָס האָט אפילו ליעב דעם טרונק, דערפאַר האָט ער אָבער אויסגעלעהרענט מיין זוהן דרעהען אין א סך וויִנציגער, ווי איך רעד מיט אייך. די ארבייט האָט איהם פאָליובעט, און מיין משה איז אין איין האַלב יאָהר געוואָרען א פאָלנע שמוקלער. נאָר וואָס קומט מיר ארויס, אז ער דאַרף איהם דרעהען אומזיסט צוויי יאָהר דורכ־אנאנד? צעשריבען זיך — איז פאַרפאַלען. גאָט האָט מיר גע־האָלפען, די צוויי יאָהר זענען אויך איבערגעלאָפען. מאָהלט אייך, עס רעדט זיך אזוי: איבערגעלאָפען! אז איך האָב איבערגעלעבט די צייט, בין איך גלאַט איין אייזערנע; און אז איך בין שוין איבערגעקומען, זענט איהר שוין פאַרטיג? דאַרף מען ערשט געהן קריגען איהם ערגיץ א שטעלע, אָדער זוכען ארבייט, שמוקלעריי — וואו זשע האָט איהר ארבייט? א שכור האָט פאַרלוירען, א ניכ־טערער האָט געפונען? און דאָ בין איך איין מענטש אליין, מיט'ן פונט טיי איבער די הייזער, און די קאָנקורענציע איז גרויס, און איין אָנזעץ האָב איך אויך געהאַט. א איד א בעל־הבית האָט אָנ־

גענומען בײַ מיר דרײַ מיט א האלב פונט טײ אויף אויסצאָהלען און האָט אײן נאכט עוקר געװען, אװעק, זאָגט מען, קײן אמעריקע — א חלירע װאָלט איך זיך אויף איהם גיכער געריכט! איך האָב דעמאָלט געמײנט, אז די גאנצע װעלט איז אויף מיר געפאלען. א קלײניגקײט — דרײַ מיט א האלב פונט טײ אויף צװײ רובעל מיט צװאנציג? און מע מוז עס האלטען אין זיך, װאָרום טאָמער װערט געװאָהר װיסאָצקי, אז איך האָב אײן אײנ־פאל, קאָן עס מיר זײַן א סגולה צו קרעדיט. װאָס זשע טהוט גאָט? זאָגט ער: „גיטעל, דו װײנסט? װאַרט־אויס, דו װעסט ערשט װײנען. אָט געהט אויף דיר א פּריזיװ״... װאָס פּריזיװ? װער פּריזיװ? אײן שטיקעל בן־יחיד בײַ א מאמע אײן אלמנה, װאָס פריהער גאָט און דערנאָך װיסאָצקי — װאו איז דאָס געהערט געװאָרען אין דער װעלט? װאו איז גאָט? װאו איז סאָװעסט? נאָר געה שרײַ חי וקיים! אז ס׳איז באשערט צרות, באַ־דאַרף מײַן משה שטעהן אקוראט אין אײן יאָהר מיט אונזער נגיד׳ס דרײַ אײניקלעך, פון דרײַ טעכטער, דרײַ מכּות זאָל זיך זײַ זעצען יעדען באזונדער אויף אזא אײן אָרט — זײַ זאָלען נישט קאָנען ניט שטעהן, ניט געהן, ניט ליגען, ניט זיצען. מע האָט מיר אָבער געזאָגט: „גיטעל, זעהט נאָר, אײער משה זאָל נישט זײַן א קרבן פאר אונזער נגיד׳ס אײניקלעך״. חא־חא, װאָס הײסט? מײנער איז א בן־יחיד, אײן־און־אײנציגער קאַרמאַק בײַ אײן אָרעמער אלמנה, װאָס פריהער גאָט און דערנאָך װיסאָצקי, און יענער איז א נגיד, א גביר, אײן אדיר, א מיליאָנטשיק — סײַדען ס׳איז חלילה נישטאָ קײן גאָט אויף דער װעלט! נאָר דער כּח פון נעלט — מע האָט גענומען אַרײַנפיהרען אײנציגװײַז דעם נגיד׳ס אײניקלעך, פריהער אײנעם — „נע גאָדים״. דערנאָך דעם אנדערען — „נע גאָדים״. איז מיר געװאָרען גוט, װאָס זאָלט איהר קלערען? װאָרום טאָמער חלילה זאָגט מען דעם דריטען אויך „נע גאָדים״ — איז דעמאָלט אז אָך און װעה צו מײַן משה׳ן! און, װי אויף צו־להכעיס, איז, צו מײַנע גרױסע צרות, מײַן משה, קײן

עין־הרע, דוקא א יונג מיט ביינער, אָהן א ברעקעל חסרון. מע קאָן זאָגען, א גבר. דאָס הייסט, דעם נגיד'ס איינ יקלעך זענען אויך נישט קראנק צו געהן דיענען, נאָר זיי בראקעוועט דער דאָקטער. דערזעהט ער א נגיד'ס א קינד — איז „נע גאָדים", און טהו איהם עפּים! וועל איך שווייגען? בין איך אוועק באצייטענס צום פּרינצעדאטעל און זאָג צו איהם אזוי: „אדוני פּריץ, דעם נגיד'ס צוויי שטיקלעך סחורה האָט מען שוין ארויסגעבראקעוועט; טאָמער חלילה בראקעוועט מען ווייטער, קאָן עס דערגעהן צו מיין משה'ן, און מיין משה איז ביי מיר, זאָג איך, איין־און־איינציגער קאָרמאַק אויף דער עלטער"... ווערט ער מלא רציחה און הייסט, מע זאָל מיך ארויסווארפען פון דער פּריסוטסטווע. און כך הוה. איידער מע האָט נאָך אריינגעפיהרט דאָס דריטע שטיקעל סחורה פון'ם נגיד, האָט דער דאָקטער שוין געזאָגט „נע גאָדים", און מע האָט שוין אריינגעפיהרט מיין משה'ן, און מע האָט איהם שוין אָפּ־געגעבען, און ער האָט שוין אָפּגעשוואָרען, און מע האָט איהם שוין געזאָגט נאַ־ליעווא־נאַ־פּראווא, א שלאק האָט מיך געטראָפען, אין חארקעווער גובערניע, און א גוטען טאָג מיט דער קאפּאָטע — וועל איך שווייגען? בין איך אוועק צום פּרינצעדאטעל און האָב איהם אָפּגעשפּיעלט א פריהמאָרגען: נגיד'ישע קינדער וועסט דו בראַ־קעווען, און איין שטיקעל בן־יחיד פון א מאַמע איין אלמנה, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי — וואו איז סאָוועסט? וואו איז גאָט? הייסט ער דאָך מסתמא, מע זאָל ארויסווארפען די זשי־דאָווקע. איז אָבער די זשידאָווקע נישט פויל אויף דער פּען און פּאָהרט־אוועק אין דער גובערניע אריין גלייך צום גובערנאטער, און א פאַל צו די פּיס: אדוני פּריץ, אזוי און אזוי: דריי איינ יקלעך דעם נגיד'ס האָט מען פארבראקעוועט, און מיין משה'ן, איין שטיקעל בן־יחיד ביי איין אָרעמער אלמנה, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי, אויף די עלטערע יאָהרען א קאָרמאַק — וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? הערט ער מיך אויס, דער גובער־נאטער, און זאָגט מיר, איך זאָל עס איהם דערלאנגען אויף פּאפּיער.

זאָג איך: אדוני פריץ! וואָס דאַרפסט דו פּאַפּיערען? אַט הערסט דו פון מיר קלאָרע דבורים; נעם, שיק, דערפרעג זיך, וועסט דו זעהן, אַז אַלץ, וואָס איך זאָג דיר, איז תורת אמת. זאָגט ער צו מיר נאָך אַ מאָל: „אויף פּאַפּיער, אויף פּאַפּיער". זאָג איך איהם: פּריצ'וניו! איך בין נישט קיין אידינע פון פּאַפּיערען און מיט מסירות פאַרנעם איך זיך נישט; איך דערצעהל דיר נאָר, וואָס מיר טהוט וועה. נגידים בראַקעוועט מען, און אָרעמע בני־יחידים נעמט מען צו — וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? זאָגט ער: „גוואַלד, וואָס וויל פון מיר די אידינע?" זאָג איך: זי וויל, מע זאָל דערגעהן דעם אמת און איהר אומקעהרען דעם קאָרמאַק, ווייטער גאָרנישט. הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימעהל אויפ'ן וואַסער. ווערט ער שוין אין כעס, דער גובערנאַטער, און הייסט אַרויסוואַרפען די זשידאָווקע. פוילט זיך נישט די זשידאָווקע און פאַרקויפט־אויס וואָס זי האָט, און לאָזט זיך אַוועק זוכען דעם אמת גלייך קיין פּייטערבאַרג. אין פּייטערבאַרג איז פאַרהאַן אַ מיניסטער וואָיעניך דיעל מיט אַ מיניסטער ווגוטרעניך דיעל מיט אַ סינאָד. און אַז מע וועט דאַרפען צום קייסער, וועל איך נישט טרעפען? מיט'ן אמת קאָן איך קומען אפילו פאַר גאָט. און כך הוה. געקומען קיין פּייטערבאַרג, האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה מיט אַ פּראַוואָ־זשיטעלסטווע, מיט אַ טרייבעניש. זאָג איך, אַז פאַר אַרויסטרייבען האָב איך קיין מורא נישט; מורא האָב איך נאָר פאַר גאָט, זאָג איך, און פאַר'ן קייסער, און ווייטער פאַר קיינעם נישט, וואָרום איך נעה, זאָג איך, פאַר'ן אמת. און דערווייל עסען דאַרף מען אויך, מע קאָן די נשמה ניט אויסשפּייען. וואָס טהוט מען? צו קיין נדבות בין איך נישט געוועהנט געוואָרען. בין איך געפאַלען אויף איין עצה. פּייטערבאַרג איז דאָך נישט קיין דאָרף, פאַרהאַן, ברוך־השם, אידען אומעטום, און וויסאָצקי'ס טיי קען מען אין פּייטער־באַרג אויך, אפשר נאָך מעהר ווי אומעטום. אַלע טשינאָווניקעס טרינקען וויסאָצקי'ס טיי. און אַזוי ווי איך האָב צו טהון מיט

פריסוטסטוועס און מיט טשינאַווניקעס, האָב איך אָנגעהויבען זיי אריינטראָגען וויסאָצקי'ס טיי אין שטוב אריין, געבען אויף אויס־צאָהלען — און פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי, איך האָב מיר פארדיענט נישט נאָר מיין ביטער אויסקומעניש, איך האָב שוין געהאט צו שיקען מיין משה'ן אין פאָלק אריין אויך, אמאָל א קערבעל, אמאָל צוויי. איין זאך איז נאָר געווען ביטער: פראוואָ־זשיטעלסטווע! ווען איך האָב א פראוואָזשיטעלסטווע אין פייטער־בארג, וואָלט איך גאָר געווען א קייסעריני. נאָר אזוי ווי איך האָב געהאט צרות, נישט קיין פראוואָזשיטעלסטווע, איז טאָקי געווען ביטער, ווי דער טוידט. עס האָט שוין געהאָלטען דערביי, מע זאָל מיך ארויסשיקען פון פייטערבארג, טאָקי פּאָ עטאַפּו, אזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. האָט מיר דער אויבערשטער צוגעשיקט איינע א מאדאם, וואָס שרייבט אויף די בלעטער, זאָל איהר גאָט געבען לאנגע יאָהר, רבונו של עולם. עפּים טאָקי נאָר א מלאך, נישט קיין מענטש. א חוץ וואָס זי האָט מיך אויסגעלייזט פון אלע צרות, האָט זי מיך נאָך באַקענט מיט פארגאמענטען. מסתמא האָט איהר געהערט פון איהם? אין דער דומע איז ער געווען פון די, וואָס רע־דען. א מענטש אָהן א גאל, און א פארשוין — ער זאָל נאָר האָבען א ליכטיגען גן־עדן. וואָס דער האָט זיך אוועקגעלעגט פאר מיר! מיר געגעבען א בריעף און נאָך א בריעף, אלץ צו אזעלכע מענטשען, וואָס מע דארף האָבען א זכיה איידער מע טרעט גאָר צו צו זיי. האָבען זיי מיך אויסגעהערט און אָפּגעשיקט איינער צום אנדערען, דער אנדערער צום דריטען, אלע מאָל העכער און העכער, ביז אין דער דומע אריין. און איך האָב אָנגעהויבען געהן אין דער דומע אריין כמעט אלע טאָג, און אמאָל — צוויי מאָל א טאָג, אויסגעהערט אלסדינג, וואָס מע רעדט אין דער דומע. און רעדען רעדען דאָרטען אלע, נאָר שענער פון אלע — אָט דער פארגאמענט. ער, אז ער פלעגט זיך אוועקשטעלען רעדען, זאָג איך אייך, אז א וואנט קאָן עס נעמען, א שטיין קאָן צעגאָסען ווערען. א קליינינקייט פאר־גאמענט! דערפאר האָט ער געהאט שונאים אין דער דומע, וואָס

זאָל איך אייך זאָגן? און שטיגוטערעס! און שרייערס! ווי די הינט — אזוי פלעגן זיי איהם באַפאַלען און מאַכען אַזעלכע סקאַנדאַלען, אז איך פלעג קוים איינזיצען פון אויבען (מיין אָרט איז געווען אין דער דומע תמיד פון אויבען). אז איך דערמאַן מיך אָן דעם פאַרנאַמענטען, שטעלען זיך מיר טרערען אין די אויגען. וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר א דימענט, וואָס פאַר א בּאַרליאַנט דאָס איז געווען! אז מע שמועסט א מלאך — איז דאָך נישט שייך צו זאָגען. אַלע געשעפּטען און אַלע געסט פלעגט ער אוועק־וואַרפען און מיך אויסהערען און אויספרעגען, וואָס שרייבט מיר מיין משה. וואָס זאָל ער מיר שרייבען? מיין משה שרייבט מיר, אז עס געהט איהם, דאַנק גאָט, אין דער סלוזשבע גאָר ניט שלעכט. נאַטשאַלסטווע איז פון איהם זעהר צופריעדען, נאָר ער האָט צרות פון דעם פידפעבעל. דער גוי טהוט איהם צום טוידט, ער זאָל איהם לייהען געלט. שווערט איהם משה, אז ער האָט נישט. גלויבט ער איהם נישט. ער זאָגט, אז אַלע אידען האָבען געלט, האָבען זאָל ער קדחת מיט פּרעה׳ס מכות. נאַט אייך א פידפעבעל! לאַכט ער, פאַרנאַמענט הייסט עס. ער פלעגט ליעב האָבען צו לאַכען און טרייבען קאַטאָוועס. איך קום איינמאָל צו געהן צו איהם, בעט ער מיך זיצען און פרעגט מיך, ווי זיין שטייגער איז, ווי געהט עס מיר אין פּייטערבּאַרג? זאָג איך איהם: „אויף אַלע משומדים געזאָגט געוואָרען". צעלאַכט ער זיך און פאַלט שיער נישט אראָפּ פונ׳ם בענקעל: „איהר ווייסט, זאָגט ער, אפּנים, נאָך נישט, אז איך אַליין בין אויך א משומד?" „אַזעלכע משומדים, ווי איהר, זאָג איך, מעגען זיין א סך. און וויפיעל ס׳איז דאָ, זאָג איך, משומדים אויף דער וועלט, מעגען זיי שוין אַלע, זאָג איך, זיין די כפּרה פאַר אייער מינדסטען נאָגעל!" לאַכט ער נאָך מעהר. געהט ריכט זיך, אז אַזא מענטש וועט נעמען און וועט געבען א שטאַרב־אוועק! און אַזוי פּלוצים! וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיין ליעבער פריינט? מע טאָר עס נישט ארויסרעדען, נאָר מיר דאַכט, אז ווען מיין מאַן עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד,

האָב איך אַזוי פיעל טרערען נישט פאַרגאָסען, ווי יענעם טאָג, וואָס מע האָט מיר געזאָגט, אַז פאַרגאַמענט איז געשטאָרבען. איין איינענער טאַטע דאַרף אַזוי נישט באַנג טהון. איך קאָן אייך זאָגען, אַז זינט דער פאַרגאַמענט איז אַוועקגעשטאָרבען, איז מיר נמאס ומאוס געוואָרען אָט דאָס פּייטערבאַרג מיט דער דומע מיט דער גאַנצער וועלט. ווען פאַרגאַמענט זאָל זיין, וואָלט גאָר אַנדערש געווען. נוסעלאָוויטש און פרידמאַן זענען אויך זעהר וואוילע מענטשען, למאי זאָל איך זאָגען? נאָר נוסעלאָוויטש און פרידמאַן זענען נישט פאַרגאַמענט. איך קום צו געהן צו נוסעלאָוויטשען אָדער צו פרידמאַנען מיט אַ געוויין, זאָגען זיי מיר, אַז זיי קאָנען מיר גאָרנישט העלפען, זיי קאָנען נישט געהן קעגען זאַקאָן. זאָג איך: וואו איז דאָ אַזאַ זאַקאָן, אַז אַ נגיד, אַ גביר, איין אדיר, אַ מיליאָנטשיק — זאָל מען זיינע דריי ממזרים אַרויסבראַקעווען איינס נאָך דאָס אַנדערע, און פאַר זיי זאָל דיענען איין־און־איינציגער בן־יחיד, אַ קאָרמאַק פון איין אָרעמער אלמנה, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי? אדרבה, זאָג איך, ווייזט מיר, זאָג איך, אָט דעם זאַקאָן! אַ דומע, זאָג איך, מיט קיין עין־הרע אַזוי פיעל מענטשען, און אַלע, זאָג איך, רעדען, און אַלע שרייען, זאָג איך, און אַלע זידלען זיך, — פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל זיך נישט געפינען חאָטש איינער, זאָג איך, וואָס זאָל זיך אָננעמען פאַר איין אָרעמער אלמנה, זאָג איך, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי? איאָ, איהר שטוינט? מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבען צו אייך אַ פורישקעוויטש, איין איינענעם, אַ אידישען פורישקעוויטש, וואָלט ער געלעהרענט, זאָג איך, מיט זיי בלק! שוין באַלד דריי יאָהר, זאָג איך, אַז איך בין אין פּייטערבאַרג און דרעה מיך אַרום דער דומע, האָט דען עמיצער, זאָג איך, געפּרובט אפילו אַ מויל עפענען וועגען אַזאַ רציחה, מע זאָל צונעמען ביי איין אָרעמער מאַמע, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי, איהר איין־און־איינציג שטיקעל אָנשפּאַר־דעניש, איהר קאָרמאַק אויף דער עלטער? סך־הכל האָט זיך געטראָפען נאָר איין מאָל דורך דער גאַנצער צייט, וואָס איינער, עפּיס

א בעסאראבער פריץ, איז ארוים מיט א רעדעניש וועגן וואָיענסקי פּאָווינאָסט. דערהערט „וואָיענסקי פּאָווינאָסט", האָב איך מיך שוין דערפרעהט. אָ, האָב איך מיר געקלערט, דאנקען גאָט! קוים מיט צרות ארויף אויפ'ן אמת. שוין לאנג צייט געווען. וואָס זשע? אז זיי רעדען אזעלכע פוסטע זאכען, וואָס סע שלאָגט צו דער גאל! דאָס האָט אודאי אָנגעארבייט, טראכט איך מיר, מיין גוואלדעווען מיט מיין דערשלאָגען זיך צו די מיניסטאָרען, מיניסטער וואָיעניך דיעל און מיניסטער וונוטרעניך דיעל. צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? א נעכטיגער טאָג! הערט איין איינפאל: „מע באדארף, זאָגט ער, איינפיהרען אויף אידען א באזונדער וואָיענסקי פּאָווינאָסט, דורך געלט". איהר הערט? „אידען, זאָגט ער, זאָלען זיך מעגען אויסקויפען פאר געלט. ווילסט נישט דיענען, געב געלט"... הייסט דאָך עס, וויבאלד אזוי, א ישועה ווידער א מאָל פאר די נגידים, א חלירע זאָל אויף זיי קומען? און דיענען װעלען, הייסט דאָס, טאָקי ווידער א מאָל קבצנים, און בני־יחידים דערצו? וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? כך הוה. דער אויבערשטער האָט געטהאָן א נס, עס איז געוואָרען אין דער דומע אזא טומעל מיט אזא געפילדער, אז מע האָט געקאָנט מיינען, מענטשען זענען נאָר משוגע געוואָרען. מעהר פון אלע האָט געארבייט, געוויינטליך, פורישקעוויטש. אָט דער רשע מרושע, ימח שמו זאָל ער ווערען, האָט געוואָלט אויפווייזען מיט ראיות און מיט עדות, אז אידען דיענען נישט. לחלוטין נישט. נישטאָ איין איד, זאָגט ער, אין דער סלוזשבע. דאָס האָב איך שוין נישט געקאָנט אריבערטראָגען. עס האָט מיך געגעבען א בראָט ביי'ם הארצען און א טראָג־אויף: סטייטש, מיין איין־און־איינציגער קאָרמאַק דיענט שוין העכער דריי יאָהר און האָט שוין גאָר א נאגראדע, קומט צו געהן א האָהן א פורישקעוויטש און זאָגט פאר דער גאנצער וועלט און פאר אלע מיניסטאָרען אזעלכע ווערטער! זאָל איך שווייגען? רוף איך מיך אָן פון אויבען, פון דער גאלעריי הייסט עס, און דוקא הויך אויף דער גאנצער דומע:

— א משה ?! . . . .

. . . .

וואס איז געווען, ווילט איהר וויסען? גארנישט. מע האט מיך משלח געווען מיט כבוד פון דער דומע ארויס און נאך אפ־געפיהרט אין טשאסט און געוואלט ארויסשיקען מיט'ן עטאפ, אזוי ווי גאט האט געבאטען. האב איך זיי געזאגט, זאג איך, אז פאר ארויסשיקען האב איך קיין מורא נישט. איך האב מורא נאר פאר גאט און פאר'ן קייסער, ווייטער פאר קיינעם נישט. ווארום איך געה פאר'ן אמת. איך האב א חלק אין דער דומע, האב איך זיי געזאגט, גלייך מיט אייך. איהר, זאג איך, רעדט וועגען וואַ־יענסקי פאווינאסט נאר מיט דער צונג, זאג איך, און מיין זוהן, זאג איך, דיענט טאקי דעם קייסער, חאטש ער איז א בן־יחיד. הכלל, זיי האבען זיך פון מיר נישט גענארט. זייער גליק, וואס איך בין נישט פארבליבען איבער פסח אין פייטערבארג, בעת עס האט זיך אנגעהויבען אין דער דומע דאס קאכעניש מיט'ן בלוט, אז אידען נוצען בלוט אויף פסח. איך וואלט זיי באוויזען, ווער סע פארגיסט בלוט: מיר, צי זיי? איז אבער, אויף זייער טרפה'־נער הצלחה, בין איך אויף פסח אוועקגעפאהרען אהיים, ווארום מע האט מיר געגעבען צו וויסען פונ'ם מיניסטער וואיעניך דיעל, אז מיין משה'ן האט מען פון פאלק אומגעקעהרט אהיים, און עס איז א סברה, אז דער פרינצעראטעל מיט'ן דאקטער מיט דער גאנצער פריסוטסטוועו וועלען האבען א וויסטען סוף. זיי זענען אלע פאר־סוד. ווארום ס'איז געווען א רעוויזיע און עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז ס'איז ביי זיי געווען א פאבריקע פון ווייסע בילעטען; אידען און כריסטען — ווער עס האט געהאט גאט אין הארצען און א קערבעל אין קעשענע — דער איז „נע גאדים", און ארעמע לייט נעבאך, בני־יחידים, איין־און־איינציגע, האבען באַ־דארפט געהן דיענען. איצט איז שוין איין עק, אוים מיוחסים! עס האבען זיך אויסגעלאזט ביי אונז די פריהעריגע גליקען מיט'ן

הפקרות. אלע וועלען שוין ביי אונז זיין גלייך. נו, פרעג איך אייך, איהר זענט דאָך א מענטש, וואָס איהר שרייבט, — אדרבה, זאָגט שוין איהר אליין, קומט מיר נישט, מע זאָל פון מיר לאַכען, חוזק מאַכען, אַז וואו צוויי זאָל איך זיין א דריטע? מילא, איהר ווילט לאַכען, לאַכט צעזעצטערהייט; פאַר וואָס קומט מיר נאָך דער נאָמען פורישקעוויטש, זיין זאָל ער פאַר מיר די כּפּרה? „גיטעל פורישקעוויטש" רופען זיי מיך — זיי זאָלען חאָטש זאָגען „להבדיל"! א שטאָדט פון סאַמע לצים, פוסטע קעפּ, לעדיגגעהערס. נו, האָבען זיי נישט פאַרדיענט, מע זאָל זיי באַשרייבען פון קליין ביז גרויס און פון קאָפּ ביז פיס? באַשרייבט זיי טאַקי, פאַני שלום־לייכעם. באַשרייבט זיי אַזוי, אַז די גאַנצע וועלט זאָל פון זיי וויסען. באַ־שרייבט זיי אַזוי, אַז ס'זאָל נישט בלייבען פון זיי איינער נישט קיין באַשריבענער!

דאקטוירים

דיאלאג.

געשריבען אין יאהר 1912.

דאָקטוירים

— ווייסט איהר ניט, פעטער, וואו זיצט דאָ ערגיץ דער דאָקטער פיינפינקעלקרויט?

— האָ? ווי אזוי האָט איהר איהם אָנגערופען? פיינ־פינפיינ...

— פיינפינקעלקרויט.

— פיינפינקעלקרויט? אזוי זשע רעדט. פיינפינקעלקרויט... עפּיס אַ קענטליכער נאָמען... וואָס זשע, איהר דאַרפט טאַקי דוקא צו־נ־איהם, נעפּרעמענע? צי ס'איז נישקשה איין אנדער דאָקטער אויך? פאַרהאַן ביי אונז, קיין עין־הרע, גענוג די דאָזיגע סחורה. אָט דאָ אקעגען זיצט אויך אַ דאָקטער, צוויי דאָקטוירים; איינער איין אמת'ער דאָקטער, און דער אנדערער אַ צייהן־דאָקטער. און טאַקי באַלד די דריטע שטוב, אָט דאָרט, זיצט אויך אַ דאָקטער, אַ גאַנץ פיינער דאָקטער, אפילו נאָך גאָר אַ יונגעטשקער דאָקטער, נישט לאַנג פון דער פאַבריקע, נאָר נישקשה, ער האָט שוין אַ היבשע פּראַקטיקע. עס האָבען ביי אונז אַלע דאָקטוירים שען פּראַקטיקע, וואָרום דער עולם, פאַרשטעהט איהר מיך, קיין עין־הרע, קרענקט... ווי אזוי, האָט איהר געזאָגט, רופט מען איהם, דעם דאָקטער אייערען? פינפיינפינ...

— פיינפינקעלקרויט. איך דאַרף צו איהם האָבען ניט מכח זיך...

— נאָר צוליעב אייער ווייב? טאָ געהט גלייך אהין — זעהט איהר? דאָרט זיצט אַ ווייבערשער דאָקטער. דאָס הייסט, אַ דאָקטער איין אקושאָר. מע זאָגט, אַ בריה אַ דאָקטער, און נאָר אויף די חולאת'ען... אז מע שמועסט אַ ספּעציאַליסט, איז דאָך ניט שייך! ס'איז שוין היינט אַזוי איינגעפיהרט, אומעטום, אַז אויף יעדער ספּעציאַלנאָסט איז אַ באַזונדערער דאָקטער: אויף בייכער אַ דאָקטער, אויף לונג־און־לעבערס אַ דאָקטער, אויף אויגען אַ דאָקטער, אויף נערוועז אַ דאָקטער, אויף קינדער אַ דאָקטער... היינט דאָס היילען, וואָס מע היילט אצינד, איז אויך נישט דאָס, וואָס אמאָל. אמאָל האָט מען געוואוסט רפואות, רעצעפּטען, פּילען, פּראָשקעס, ביטערע קרייטער; היינט איז געוואָרען אַ מאָדע מאַשינעס מיט רייבעניש, מיט מאַסאַזש, מיט בעדער, פּשוט'ע בעדער — די דאָקטוירים אליין זענען היינט געוואָרען בעדערס, און ס'איז גאָר אַ סברה, אַז היינט איז עס דאָס בעסטע געשעפט... אויף וואָס פאַר אַ ספּעציאַלנאָסט איז ער, דער דאָקטער, וואָס איהר פרעגט זיך נאָך אויף איהם? וואָס איז ער? אַ איד?

— אַ איד. וואָס דען? אַ גוי? איהר הערט דאָך נאָכ'ן נאָמען... פיינפינקעלקרויט...

— פיינפינקעלקרויט, האָט איהר געזאָגט? נו־יאָ, פאַרשטעהט זיך, אַ איד. ווייבאַלד אַז פיינפינקעלקרויט, איז אַ איד. ביי אונז זענען אַלע צום מיינסטען אידישע דאָקטוירים. חאָטש אפילו אַ איד, אייגענטליך, האָט ליעב אַ גויישען דאָקטער; אַ איד האָט ליעב אַ גויישען אדוואָקאט, אַ גויישע קלייט און אַ גויישען לעהרער... אַ איד איז די כפּרה נאָך אַ גוי... איז ווי אַזוי, האָט איהר געזאָגט, רופט מען איהם, דעם דאָקטער אייערען? פייפער?

— ניט פייפער, נאָר פיינפינקעלקרויט... איך דאַרף צו איהם האָבען מכּח עפּים אַנדערש...

— אהאַ! מכּח'ן פּריזיוו מסתּמא? איין עצה האַלטען? איך פאַרשטעה שוין!... וואָס? ניין?... צי אפשר גאָר מכּח אַ שידוך? איאָ, איך האָב געטראָפען? הערסט דו! וואָס דען?

אז ניט היילען זיך, און ניט קיין ווייב, און ניט קיין פּריזיוו, איז מסתמא א שידוך... אויב אַזוי, דאַרפט איהר אייער... ווי אַזוי הייסט ער דאָרט... אויף טישטשע כּפּרות. איך וועל אייך אָנ־ווייזען א סך א בעסערען דאָקטער. עס ווענדט זיך, ביי וואָס יענער האַלט? וויפיעל גיט מען?... וואָרום, געוויינטליך, וואָס מעהר פּראַקטיקע, אַלץ מעהר נדן. און אפילו גאָר אָהן פּראַקטיקע, וועט איהר אויך דאַרפען באַצאָהלען, וואָרום היינטיגע צייטען א ליאַדע סטודענטעל, אַבי ער איז נאָר אין אוניווערסיטעט, וועט איהר איהם שוין וויניגער ווי פּאַר פינף־זעכס טויזענט קאַרבען נישט קויפען. היינט בפרט א פּאַרטיגער דאָקטער, ער מעג זיין א שמאַטע שבשמאַטע! איהר זאָגט מיר אקוראט, וואָס מיינט יענער?

— ניין, ווייס איך וואָס — ניט דאָס!... איהר האָט גאָר אינגאַנצען א טעות...

— למאי זאָלט איהר וועלען איבערשפּארען? איהר הערט וואָס איך זאָג אייך. אויב יענער קאָן גוט באַצאָהלען, איז דאָס פּאַר איהם אָנגעמאָסטען. דאָס איז שוין איין מאָל א דאָקטער. א פּראָפעסער! ער איז אויף אַלסדינג: אויף בייכער, און אויף נערוועז, און אויף צייהן, און אויף קינדער, און אויף אָפּעראַציעס, און ווייבער האַלטען פון איהם גאָר איין עולם ומלואו, וואָרום ער איז טאַקי זעהר א פיינער יונגאַטש, פאַרשטעהט איהר מיך, א הויכער, א „מאָושטשינע”! און דערצו איז ער נאָך א ציוניסט אויך, און א פּיסק האָט ער — אש־להבה! אז מע שמועסט א צאַצקע א דאָקטער, איז דאָך ניט שייך!

— ניין! איך זאָג דאָך אייך, אז איך דאַרף גאָר...

— האַ? אַזוי זשע רעדט! וואָס זשע דערצעהלט איהר מעשיות? איהר זעהט אָן דאָרט א ווייס מויערעל?

— נו? איז דאָרט זיצט פיינפינקעלקרויט?

— דאָרט זיצט ניט פיינפינקעלקרויט, דאָרט זיצט מאיר טאָלאָטשינאָוו'ס. א איד א גביר. געווען אמאָל א קבצן הגדול

הגבור והנורא; אצינד, חוץ זיין שאדען, אויף אונזביידען געזאגט געוואָרען. האָט ער אַ טעכטערעל, איז זי מיאוס ווי דער טויטט. נאָר אַז גאָט העלפט, ס'איז דאָ מיט וואָס, פארשמירט מען דאָס פנים מיט אַ צעהן־פופצעהן טויזענט קארבען און מע פארגינט זיך איהר אראָפּברענגען אַ חתן אַ דאָקטער אַזש פון סאמע קיעוו. דאָס הייסט, געענדיגט האָט ער אין קיעוו, אליין איז ער גאָר איין אומאַ־נער פון אומאַן...

— אקעגען וואָס דערצעהלט איהר עס מיר?

— אקעגען דעם, וואָס איהר פרעגט זיך נאָך אויף...

— אויפ'ן דאָקטער פיינפינקעלקרויט? דאָס פרעג איך ניט, ווייל איך דארף אַ שידוך טהון מיט אַ דאָקטער, נאָר ווייל דער דאָקטער פיינפינקעלקרויט איז...

— האָט איהר דאָך באלד געקאָנט זאָגען! און איך האָב געמיינט, אַז דאָ האנדעלט זיך וועגען אַ שידוך! הערט זשע אויס, אַז ס'איז יאָ אַזוי, גיט אהער דאָס אויהער... האָב איך אַ ספּעציאליסט — נאָר־וואָס פון דער נאָדעל ארויס... ניט לאנג געעפענט אַ קאבינעט... ער האָט געחאפּט עטליכע טויזענט קארבען ירושה, האָט ער זיך מיישב געווען און האָט דאָס גאנצע געלט ארייננעבראָקט אין אַ מאשין, אליין געפאָהרען קיין אויסלאנד נאָך דער מאשין. קיין פּראקטיקע דערווייל האָט ער נאָך ניט, נאָר איך זאָל שוין האָבען אַזאַ דאגה מיט וואו נעמט מען אויף שבת, ווי איך האָב אַ דאגה מיט זיין פּראקטיקע! זאָרגט זיך ניט, ער וועט האָבען די בעסטע פּראקטיקע, אָט וועט איהר זעהען, וואָרום די דאָקטוירים, וואָס אויף ד י ד אָ ז י ג ע שלאפקייטען, האָבען אלע די שענסטע פּראקטיקע! ספּעציאליסטען!... זעה־נאָר, וואָס חאפּט איהר זיך אַזוי? וואָס אנטלויפט איהר? שטעהט אַ ווײלע! איך האָב אייך נאָך ניט געקאָנטשעט. איך האָב נאָך אַ פּאָר דאָקטוירים...

— אָבער, אין גאָטעס ווילען! לאָזט מיך צו־רוה מיט אייערע דאָקטוירים! וואָס האָט איהר זיך אָנגעקלעפּט? איך דארף ניט

קיין דאָקטער, איך דאַרף ניט קיין פּריזיוו, איך דאַרף ניט קיין שידוך, איך דאַרף ניט קיין ספּעציאַליסט — איך בין ניט מעהר ווי אַ פּריקאַזטשיק. איך דאַרף האָבען צום דאָקטער פיינפינקעלקרויט גאָר מכּח עפּים אַנדערש: סע קומט אונז פון איהם פאַר'ן גאַנצען ווינטער פאַר האַלץ...

— פאַר האָלץ ?!... אַלע בייזע ווּיסטע חלומות! געזעהען אַ ביסעל! דערטאַפּט אַ ווילד־פרעמדען אידען און דרעהט איהם אַ ספּאָדיק: פיינפינקעלקרויט! אפשר האָט יענער קיין צייט ניט? אפשר לויפט גאָר יענער זוכען, וואו פאַרדיענט מען אַ קערבעל — ס'איז ערב שבת? איך האָב אָבער באַלד דערקענט, הערט איהר, אַז איהר דאַרפט זיין אַ איד פון האָלץ, גאָט זאָל מיך אַזוי באַגליקען אויף דער עלטער! אָט די הילצערנע אידען — טפו!...

מיסטער גרין
האָט אַ דזשאָב

דערצעהלט פון איהם אליין, און איבערגעגעבען מיט זיין לשון.

געשריבען אין יאָהר 1915.

מיסטער גרין האָט אַ דזשאָב

— האַו דו יו דו, מיסטער שלום־עליכם! איך ווייס ניט, אויב איהר קענט מיך?... איך קעהר מיך אָן מיט אייך שטיקלעך איינגנע, שני־שבשלישים... דאָס הייסט, ניט מיט אייך, נאָר מיט אייער טביה דעם מילכיגען און מיט זיין קרוב מנחם־מענדעל פון יעהופּעץ... אהאָ! איאָ, ס'איז אייך אינטערעסאַנט? איהר האָט זיך אזש אָפּגעשטעלט? — שטעהט זשע טאַקי אַ ווײַלעטשקע אָט דאָ מיט מיר אויפ'ן סיידוואָק, וועלען מיר אַ ביסעל שמועסען פון דעם אמעריטשקע, וואָס פאַר אַ גאָלדענע מדינה דאָס איז. און ניט אַזוי פון אמעריקע, ווי פון איהרע ביזנעס, ווי מע ווערט אויסגעריסען אין עושר און אין כבוד, ביז גאָט שיקט צו דעם רעכטען דזשאָב, און אַז גאָט העלפט, אַז מע שלאָגט זיך ארויף אויף דעם רעכטען דזשאָב, איז דאָ אַ האָפּענונג, מע זאָל מיט דער צייט זיך ארויפארבייטען, ווערען גוט־אָפּ, אויסוואַקסען אַ דזשייקאָב שיף, אַ נייטען שטראוס, אָדער חאָטש אַ העררי פישעל — מיט איינעם וואָרט: זיין אָללרייט... איך קאָן אויף זיך נאָך לעת־עתה ניט זאָגען, אַז איך בין אָללרייט, נאָר אַ דזשאָב, געלויבט דער אויבערשטער, האָב איך שוין, און דער גאַנצער אַנטיק פונ'ם דאָזיגען דזשאָב איז, וואָס איך בין עס אליין דערגאַנגען, אליין מיט מיין איינגענעם שכל... נאָר איך זעה, אַז איהר ווילט וויסען, איהר געהט אוים — ווער איז דער פּאַרשוין, וואָס רעדט צו אייך? אַז איך וועל אייך זאָגען, אַז דאָס רעדט מיסטער גרין, וועט איהר זיך

טראכטען: גרין? געל? בלוי? — ס'איז אזוי גוט ווי גאָר־נישט... דאָ היים איך גרין, דאָרט האָב איך געהייסען גרינבערג. פון וואַנען? פון אדעס? — פון אדעס... פון יעהופעץ? — פון יעהופעץ... פון כתרילעווקע, פון טעפּליק, שפּאָלע, אומאַן, באַר־דיטשעוו — בקיצור, פון יענע מקומות... און געהאַנדעלט האָט מען, ווי אַלע אידען האנדלען. גערדעהט, געמעקלערט, ביז ס'איז געקומען דאָס גוטע שטיקעל צייט און מען איז ארויסגעטריבען געוואָרען און מען איז מגולגל געוואָרען אהערצוצו, אין קאָלומבוס'עס מדינה. און מע האָט אַזוי לאַנג געגעסען, ביז מע האָט אויפגעגעסען פון זיך דאָס לעצטע שטיקעל העמד, האָט מען אָנגעהויבען פאַר־שוואַרצט ווערען נאָר אויף איין אַנדער אופן און מע האָט געטהאָן כל עבודת־פּרך — ס'איז נישט געגאַנגען! ביז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול. און אז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול, האָב איך דערזעהן אין די פּייפּערס, ווי מע אדווערטייזט חזנים, שוהלען, מנינים. אין די סטאָרס, האָב איך דערזעהן, שטעלט מען ארויס סידורים, מחזורים, שופרות, טליתים, און דער עולם, האָב איך דערזעהן, הויבט־אָן צו־שמייכלען זיך צום רבונו־של־עולם, חנפה'נען גאָט צוליעב ביזנעס — האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג צו זיך אַליין: „מיסטער גרין! ביז וואַנען וועסט דו זיין א גרינער? טהו אויך א לעק פונ'ם ראש־חודש אלול און פון די עשרת ימי־תשובה!"... נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען טהון א לעק, אז סע לעקט זיך... צו וואָס קאָן איך מיך נעמען? זיך שטעלען פאַר א חזן? — בין איך קיינמאָל נישט געווען קיין שוסטער... פאַר א שוחט? — מיין טאַטע איז קיינמאָל נישט געווען קיין בעל־עגלה... קיין רעוורענד וועל איך דאָך אודאי נישט זיין, וואָרום איך קען עברי און פאַרשטעה פירוש־המלות... סיידען א בוטשער אויף סטריקטלי כשר? — האָב איך אין דער היים נישט געהאַנדעלט מיט גנבה'שע פערד... פאַרטיעפט, ווי אייער טביה זאָגט, אין די דאָזיגע מחשבות און געדאַנקען, בין איך אריין אין א מקום קדוש... ראש־חודש אלול, דער עולם דאַוונט, מע זאָגט „לדוד אורי"... מע האָט אָפּגע־

דאַוּוענט, רופט זיך אָן איינער: „און ווער וועט אונז געבען אַ בלאָז?" רוף איך מיך אָן: „אַ בלאָז? לאָזט מיך"... וועט איהר פרעגען, ווי קומט צו מיר אַ בלאָז? איז די מעשה אַזוי. קיין בעל־תּוקע בין איך אין דער היים טאַקי ניט געווען. מיין טאַטע אויך ניט. מיין טאַטענ'ס טאַטע אויך ניט. נאָר יונגלעך שקצים, אַז ס'איז געקומען ראָש־חודש אלול און מע האָט דערטאַפּט אַ שופר, האָט מען מעשה ספאָרט געבלאָזען און געבלאָזען אַזוי לאַנג, ביז דער שמש האָט אונז אָפּגעגאָסען מיט וואַסער און אַרויס־געטריבען פון שוהל. — בקיצור, איך קען די מלאכה, און ווי זאָגט איהר: אַז מע שמועסט, אַז ער יכול'ט, איז דאָך ניט שייך... וואָס טויג אייך, איך האָב גענעבען אַ נעם דעם שופר אין האַנט און האָב זיי גענעבען אַ בלאָז „תּקיעה־שברים־תּרועה", און אויסגעלאָזט האָב איך זיי מיט אַ „תּקיעה גדולה" בלא גוזמא פון דאַנען ביז ברוקלין־ברידזש! דערהערט אַזאַ בלאָז, רופען זיי זיך אָן צו מיר: „פון וואַנען איז אַ יונגערמאַן?" זאָג איך: „וואָס איז די נפקא־מינה?" זאָגען זיי: „טאָמער וואָלט איהר זיך באַשטעלט ביי אונז פאַר אַ בלאָזער אויף ימים נוראים? אונזער בעל־תּוקע איז געשטאָרבען". „איך זאָל קאָנען, זאָג איך, מאַכען דערפון אַ לעבען, איז מהכּתיתי"... „מאַכען אַ לעבען פון בלאָזען אַליין, זאָגען זיי, איז שווערליך. סיידען איהר זאָלט דערצו נאָך עפּיס טהון"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס נאָך זאָל איך טהון? זיין דערצו אַ דרייווער? אַ גאַבעטשמען, אָדער אַ סטריט־קלינער?" זאָגען זיי: „וויבאַלד איהר זענט אַ בלאָזער, אַ בעל־תּוקע הייסט עס, קאָן מען פון אייך אַזעלכע גראָבע אַרבייט ניט פאַרלאַנגען. דאָס איינציגע, זאָגען זיי, וואָס מיר קאָנען אייך געבען, איז נאָר אַ טשענס, איהר זאָלט קאָנען, זאָגען זיי, בלאָזען נאָך אין אַ שוהל"... איז דאָס מיר אַריין אין נאָז אַריין און איך טראַכט מיר: אַז איך האָב אַ טשענס צו בלאָזען נאָך אין אַ שוהל, קאָן איך דאָך האָבען אַ טשענס צו בלאָזען נאָך אין צוויי שוהלען. און פאַר וואָס ניט אין דריי שוהלען?... און איך בין אַוועק דאַונטאַון פון איין שוהל

אין דער אַנדערער, פֿון איין מנין אינ'ם אַנדערען, אומעטום געמאַכט פּראָבעס, באַוויזען מיין קונסט אין תקיעה־שברים־תרועה, געהאַט דעם גרעסטען סוקסעס, וואָרום איך, אַז איך בלאָז, לויפט מען זיך צונויף פֿון אַלע שוהלען. מיך האָבען געהערט בלאָזען דזשאַדזשעס, קאָנגרעסמענס, אַסעמבלימענס, און אַלע האָבען געזאָגט: וואָנדער־פול! איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז דעם ערשטען יאָהר האָב איך געהאַט נאָר איין שוהל מיט צוויי מנינים. דאָס צווייטע יאָהר — דריי שוהלען מיט פינף מנינים. היינטיגס יאָהר שניידט זיך מיר, אַז דער אויבערשטער וועט וועלען, ביז אַ דאָזען מנינים, און איך וועל קאָנען מאַכען אַ שענע פּאָר טאָלער. אַי, ווי אַזוי קאָן איין מענטש אַטענדען צו אַזוי פיעל ביזנעס? — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען; ס'איז אַמעריקע, און אין דעם לאַנד העלפט מען זיך שוין אויס. אין איין אָרט איז ביי מיר די תקיעות פריהער, אינ'ם אַנדערען אָרט אַ ביסעל שפּעטער, אינ'ם דריטען נאָך שפּעטער. איך טריי מיין בעסט, אַז דאָס פּובליקום זאָל זיין סאַטיספייט, ביקאָז אַז טאָמער לאָז איך דורך די צייט, פאַרליר איך דאָך מיין דזשאַב מיט מיין רעפּוטיישאָן. איהר וואונדערט זיך, מיסטער שלום־עליכם, וואָס איך יוז מעהר איינגעלישע ווערטער ווי אידי־שע? — דאָס איז איבער די קינדער. זיי זענען שוין ביי מיר אמת'ע אַמעריקאַנער און ווילען שוין ניט רעדען קיין וואָרט אידיש! איהר זאָלט אָנקוקען מיינע באָיעס, וועט איהר אין לעבען נישט זאָגען, אַז דאָס זענען אידישע קינדער. און מיך אַליין, אַז איהר וועט באַגעגענען נאָך ימים נוראים, וועט איהר מיך אויך ניט דער־קענען. ביי מיר, אַז עס קומט אַ קורצע צייט פאַר ראש־חודש אלול, וואַרף איך אַראָפּ מיין סוט, פאַרלאָז מיר אַ באָרד, באַקום אַ „היימיש" אויסזעהן, און ווי נאָר עס געהען אַוועק די ימים נוראים, נעם איך אַ שייוו, טהו אָן מיין העמד און ווער מיר צוריק אַ דזשענ־טעלמען — וואָס טהוט מען ניט אין אַמעריקע צוליעב ביזנעס?...
איך זעה אין אייך, מיסטער, איהר האָט חשק מיך צו באַשרייבען אין פּייפּער, איהר האָט שוין אַרויסגענומען דאָס ביכעלע אפילו, —

נעווערמיין, געזונטערהייט! איכ׳ל אייך נאָך זאָגען אַ דאַנק. וואָרום פאַר מיר וועט דאָס זיין איין אַדוועטייזמענט... פאַר־קעהרט, איכ׳ל אייך נאָך בעטען, איהר זאָלט ארויסשטעלען מיין אדרעס: מיסטער גרין, טשערדי סטריט, ניו יאָרק סיטי, פּליעז... איך האָף, מיר׳ן זיך נאָך אַמאָל באַגעגענען אַפּטאַון. דערווייל זייט מיר גוד באַי!

אָ מעשה מיט
אַ גרינהאָרן

מיסטער באראבאן, ביזנעס־בראקער, דערצעהלט, ווי אזוי ער האָט אנגעלעהרענט אַ גרינהאָרן, וואָס האָט געהייראט צוליעב ביזנעס. איבערדערצעהלט מיט זיין לשון.

געשריבען אין יאָהר 1916.

אַ מעשה מיט אַ גרינהאָרן

— איהר זאָגט: אמעריקע איז א לאַנד פון ביזנעס — נעווערמיינד. עס דאַרף אזוי צו זיין. נאָר אפטעראָל געהן הייראַטען און פאַרקויפען זיך צוליעב ביזנעס — דאָס איז שוין, עקסקיוז מי, א חזיר'יי. איך פרעדיג ניט קיין מאָראַל, נאָר איך זאָג אייך, ס'א פעקט, אז גייען און גייענציג פּראָצענט גרינהאָרנס הייראַטען ביי אונז צוליעב ביזנעס — פאַרדריסט דאָס מיך, און אז איך דערטאַפּ אזא גרינהאָרן, וועט ער שוין פון מיר טרוקען נישט ארויס. ליוו איט טו מי, וועל איך אייך דערצעהלען א שענס!

זיץ איך מיר איינמאָל אין מיין אָפּיס און מייל די פּאָסט, קומט אריין צו מיר א גרינהאָרן, נאָך גאָר א בּאָי. און מיט איהם א ווייבעלע — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — בלוט און מילך. שען ווי דער טאָג און פריש ווי איין עפּעלע, נאָר־וואָס פונ'ם בוים. אריינגעקומען, רופט ער זיך אָן צו מיר: „האַו דו יו דו! זענט איהר דאָס מיסטער באַראַבּאַן דער ביזנעס־בּראָקער?" „סיזאָן! וואָס'ט איהר זאָגען גוטס?" עפענט ער מיר אויף זיין האַרץ און דערצעהלט מיר א גאַנצע געשיכטע, סאָ ענד סאָ, אזוי ווי ער איז א בּאָי ערשט צעהן יאָהר אין לאַנד, א ני־פּענטס־מייקער ביי טרייד, און אין איהם האָט זיך פאַרליעבּט אָט דאָס ווייבעלע, געווען א כּיידעל איין אַרבּייטאָרין, וואָס פאַרמאָגט טויזענט דאָלער אין קעש, האָט ער מיט איהר חתונה געהאַט און זוכט א ביזנעס, זיי זאָלען קאָנען מאַכען א לעבען און פאַרשפּאָרען אַרבּייטען אין שאַפּ, וואָרום

ער האָט, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַ רעמאַטיז, ביי איהם בלייב עס, און אַזוי ווייטער. קוק איך אויפ'ן ווייבעלע און זאָג צו איהם: „אין וואָס פאַר אַ ביזנעס וואָלט איהר געגאַנגען?" ענטפערט ער מיר: „ער וואָלט גענעמען אַ סטיישיאָנערי". און ער גיט מיר צו פאַרשטעהן, אַז אין אַ סטיישיאָנערי וואָלט „זי" איהם אויך געקאָנט קומען צו הילף. איהר פאַרשטעהט אַ גרינהאָרן? ניט גענוג ער האָט דערטאַפּט אַ פּרי, איין אתרוג'על אויף צו מאַכען שהחיינו, און ניט גענוג זי ברענגט איהם טויזענט דאָלער אין קעש, איז ער נאָך אַ בעלן, זי זאָל איהם ארבייטען און ער וועט זיך זיצען מיט זיינע חברים, שפּיעלען אין פּינאָקעל און אַזוי ווייטער — איך קען מיינע לייט! טראַכט איך מיר: אַ מכה וועסט דו ביי מיר האָבען אַ סטיישיאָנערי! איך קאָן באַשטעהן, דו זאָלסט ביי מיר ליגען, ווי אַ הונט, אין אַ לאָנדרי. וועסט ביי מיר ווערען אַ לאָנדרי־מען! וואָס איז מיר עפּיס איינגעפאַלען אַ לאָנדרי? ווייל איך האָב גראָד געהאַט אויף דער האַנט אַ לאָנדרי צו פאַרקויפען. און איך רוף מיך אָן צו מיין גרינהאָרן: „צו וואָס טויג דיר, זאָג איך, זיך באַדערען מיט אַ סטיישיאָנערי־סטאָר אַבצעהן שטונדען אין מעת־לעת, אַרויסקוקען, טאָמער וועט דורכלויפען אַ סקוהל־באָי און חאַפּען קענדי פאַר אַ פּעני און אַזוי ווייטער? אַמעהר, ליוו איט טו מי — איכ'ל דיר געבען אַ שענערע ביזנעס, אַ לאָנדרי אין די בראָנקס, וועסט דו ארבייטען רעגעלע שטונדען און לעבען, ווי אַ קייסער! און איך נעם אַ פּענסיל און טהו איהם אַ רעכען־אויס, אַז נאָך אַלע עקספּענסעס — רענט און שווירטאַיירענער און פעמילי־איירענער און דעליווערי־באָי און לאָנדרי־ביל און אַזוי ווייטער, בלייבט איהם איבער ריינע עטליכע און דרייסיג דאָלער אַ וואָך — דאַרף מען בעסער? „וואָס וועט דאָס קאָסטען?" זאָג איך: „טויזענט דאָלער איז דאָס אַ באַרגיין, נאָר ליוו איט טו מי — איכ'ל עס אייך מאַכען פאַר אַכט הונדערט. איהר'ט, זאָג איך, דאַרפען נאָר אָפּצאָהלען די פּאָר דאָלער, פאַרבינדען די אויגען, נעמען די שליסעל — און איהר זענט אַללרייט. דערווייל, זאָג איך,

נעהם געזונט און קומט צו מיר אין דריי טעג ארום, ווייל איצט האָב איך קיין צייט ניט — און גוד־באַי!"

און אליין בין איך אוועק צו מיין לאַנדרימען און געב איהם אַ מזל־טוב: גאָט האָט מיר צוגעשיקט אַ העכט, אַ גרינהאָרן, און אז ער האָט איצט אַ טשענס, אויב ער איז אַ מענטש, פטור צו ווערען פון דער לאַנדרי אין גלייכען געלט, זאָל ער וויסען וואָס ער האָט צו טהון, און אזוי ווייטער... האָט דער גנב פארשטאַנען, וואָס איך מיין, און זאָגט צו מיר: „ברענגט איהם נאָר, דעם העכט, וועט שוין זיין אָללרייט"... אין דריי טאָג ארום — מיין גרינהאָרן איז דאָ, געבראַכט אַ דעפּאָזיט, אוועקגעשטעלט זיך מיט'ן ווייבעלע אויף אַ וואָך טרייען, ווי דער שטייגער איז, און מיין לאַנדרימען האָט שוין מסתמא געזעהען, אז די וואָך פון טרייען זאָל זיין אָללרייט, און נאָך מיט אַ שמיצעל אויף יענער זייט אָלל־רייט — און מע האָט געסעטעלט די ביזנעס. דער גרינהאָרן האָט אָפּגעצעהלט די פּאָר דאָלער, דער לאַנדרימען האָט איהם איבער־געגעבען די ביכער מיט די שליסעל, איך האָב אָפּגענומען מיין רח"ש דווקא פון ביידע צדדים, און אזוי ווייטער — מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער ווייסט וואָס ער האָט צו טהון — און, ווי זאָגט איהר, פיניטאַ לאַ קאָמעדיאַ. איאָ? אזוי זאָגט א י ה ר. ביי מיר הויבט זיך די קאָמעדיע ערשט אָן. וואָרום אז ס'איז אלסדינג שוין געווען פארטיג ארום און ארום, האָט זיך ערשט צעברענט אין מיר אַ פייער אויף דעם גרינהאָרן, פאַר וואָס קומט איהם, דעם ממזר, איין אָפּגעשיילט אייעלע גלייך אין מויל אריין, אזאַ ווייבעלע, טויזענט דאָלער אין קעש און אַ פאַרטיגע ביזנעס אָהן קאָפּוועהטיג? מע דאַרף ביי איהם די לאַנדרי אָפּהאַנדלען פאַר האַלב געלט און אוועקגעבען זי צוריק צום פריהערינגען לאַנדרימען. ווי אזוי? דערויף בין איך דאָך מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער, ביי מיר

איז נישטאָ אַ זאַך, וואָס איך זאָל ניט קאָנען דורכפיהרען! בין איך צוועק אַקוראַט אַקעגען דער לאָנדרי אויפ׳ן קאָרנער פון דער צווייטער סטריט און האָב אָפּגעדונגען ביי׳ם אײדזשענט אַ רומקע, אַריינגעפּידעלט איהם אַ צעהן־דאָלער־ביל איין אויפגאָב און האָב אויסגעהאַנגען אַ סיין אויף דער ווינדע:

„אָ ט ד אָ ע פּ ע נ ט ז י ך אַ ל אָ נ ד ר י".

אודאי געהט ניט אַוועק קיין טאָג צייט — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט אַ צעיושעטען קאָפּ: סטייטש! ער איז אַ געקוילעטער! „וואַט איז די טראָבעל?" דערצעהלט ער מיר פונ׳ם אומגליק, עפּיס אַ שוואַרץ יאָהר האָט אָפּגעדונגען אַקוראַט אַקעגען איהם אַ סטאָר און עפּענט אַ לאָנדרי! „וואָס זשע ווילסט דו, גרינהאָרן?" וויל ער, איך זאָל איהם געפינען אַ קונה אויף דער לאָנדרי, וועט ער מיך באַדאַנקען אויפ׳ן שענסטען אַרט און וועט אייביג גאָט בעטען פאַר מיר, און אַזוי ווייטער. באַרוהיג איך איהם און זאָג איהם, אַז ניט אַזוי גרינג געפינט מען אַ קונה. נאָר ער זאָל זיך פאַרלאָזען אויף מיר, איכ׳ל טרייען מיין בעסט. דערווייל זאָל ער געהן אַהיים און קומען אין דריי טעג אַרום, מחמת איך בין פאַרוואָרפען מיט ביזנעס, און אַזוי ווייטער — און גוד באַי!

און אַליין האָב איך געשיקט רופען מיין אַלטען לאָנדרימען און דערצעהל איהם סאָ ענד סאָ: אַצינד האָסט דו אַ טשענס אוועקצו׳קניה׳ן צוריק ביי׳ם גרינהאָרן דיין לאָנדרי פאַר האַלב געלט. זאָגט ער: „ווי אַזוי וועט איהר עס מאַכען?" זאָג איך: „וואָס גערהט׳ס אייך אָן? ליוו איט טו מי — דערויף בין איך דאָך עפּיס מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער". זאָגט ער: „אָלל־רייט". זאָג איך: „ווען איך האָבען דערפאַר מיין קאָמישען?" זאָגט ער: „אָללרייט". זאָג איך: „איך מוז האָבען דערפאַר אַ הונדערטער". זאָגט ער: „אָללרייט". און אַזוי ווייטער. דער־

ווייל זענען איבערגעלאָפֿען די דריי טעג — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט'ן ווייבעלע. דאָס ווייבעלע האָט זיך אַ ביסעל אויסגעבלייכט, נאָר זי איז נאָך אַלץ שען, ווי די זון. „וואָס הערט זיך?" „וואָס זאָל זיך הערען, זאָג איך, איהר דאַרפֿט, זאָג איך, דאַנקען גאָט, איך האָב קוים־קוים געפֿונען אַ בעלן אויף אייער לאָנדרי. נאָר וואָס דען? איהר'ט מוזען, זאָג איך, פֿאַרלירען געלט". „וויפיעל?" „פֿרעגט ניט, זאָג איך, וויפיעל איהר פֿאַרלירט, פֿרעגט וויפיעל איהר געווינט. וואָרום וויפיעל, זאָג איך, איהר זאָלט ניט נעמען, איז דאָס ווי געפֿונען. איהר שפּיעלט זיך, זאָג איך, מיט אַמעריקאַנער קאָנקורענטען? זיי קאָנען אייך, זאָג איך, אַריינטרייבען אין אַזעלכע עקספּענסעס, אַז איהר זאָלט דאַרפֿען, זאָג איך, אויפֿחאַפּען זיך אין מיטען ביינאַכט און אַנטלויפֿען אין איין העמד!"... וואָס טויג אייך, איך האָב אויף זיי אָנגעוואָרפֿען אַזאַ שרעק, אַז זיי האָבען אָפּגענומען האַלב וויפיעל זיי האָבען אַריינגעלעגט און האָבען נאָך אָפּגעצאָהלט מיר רח"ש אויך, וואָרום איך בין דאָך ניט מחויב זיך באַדערען אומזיסט, און — אויס לאָנדרי!... נאָר האָט צייט, איהר זענט נאָך ניט פֿאַרטיג. אויב איהר האַלט קאָפּ, דאַרפֿט איהר געדענקען, אַז איך האָב געהאַט אַריינגעצימבעלט צעהן דאָלער איין אויפֿגאָב דעם איידזשענט פֿאַר אַ סטאָר און אויסגעהאַנגען אַ סיין אויף אַ לאָנדרי. פֿרעגט זיך אַ קשיא: למאי זאָל איך לאָזען צעהן דאָלער גלאַט אויפ'ן ווינט, מיר ניט, דיר ניט? ביי מיסטער באַראַבאַן ביזנעס־בראָקער איז דען גנבה'ש געלט, צי וואָס? איז איין מאָל אַוועק. צווייטענס, ברענט מיך נאָך אַלץ אויף דעם גרינהאָרן און עס פֿאַרקעט מיך: דער ממזר האָט נאָך עטליכע הונדערט דאָלער אין פּאַקעט און אַ ווייבעלע ביי דער זייט — גין־גאָלד! פֿאַר וואָס קומט דאָס איהם? מיסטער באַראַבאַן, דער גרעסטער ביזנעס־בראָקער פֿון דער איסט־סייד, באַדאַרף האָבען אַ ווייב, עקסקיוז מי, אַ פֿאַרזעהעניש און נאָך אַ קסאַנטיפּע דערצו, און דער גרינהאָרן — דאַרף איהם גאָט צושיקען אַזאַ צאַצקע, יו נאָו, אַ מזוזה'לע — אויסקרענקען זאָל ער

עם! פויל איך זיך ניט און שרייב איהם אוועק א פּאָסטעלקארד, ער זאָל קומען צו מיר אויף איין אַפּאָינטמענט אין דער און דער שעה, איך האָב צו איהם א ביזנעס. לאָזט ער זיך ניט בעטען און קומט צו געהן אין דער אָפּגעשטעלטער צייט, און דוקא מיט איהר, מיט'ן ווייבעלע. באַזעץ איך זיי, מיינע ליעבע געסט, און דערצעהל זיי א מעשה, סאָ ענד סאָ: „איהר קענט ניט די אמעריקאנער בלאָפערס! איהר זאָלט וויסען, וואָס פאר א טריק דער גנב, דער אלטער לאָנדרימען, האָט אייך אָפּגעטהאָן — אזש די האָר שטעלען זיך קאַפּויר!”... „דהיינו?” „דהיינו, זאָג איך, דאָס האָט ער, זאָג איך, אָפּגעדונגען די סטאָר אקעגען אייך און האָט אויסגעהאנגען א סיין אויף א לאָנדרי, בכדי, זאָג איך, איהר זאָלט זיך דערשרעקען און איהם אָפּטרעטען פאר האלב געלט צוריק זיין לאָנדרי”. דערהערט אזא מעשה, האָט זיך דאָס פּאָר־פאָלק גענומען איבערקוקען, געוואָרען אָנגעצונדען, און איבערהויפּט דאָס ווייבעלע. די אויגען האָבען איהר געברענט, ווי צוויי קויהל פייער. „ס'איז א יושר, זאָג איך, איהר זאָלט זיך מיט איהם אָפּרעכענען, מיט'ן גנב, ער זאָל אייך האָבען צו געדענקען!” „מיט וואָס קאָנען מיר זיך מיט איהם רעכענען?” „ליוו איט טו מי, זאָג איך, איכ'ל איהם שוין צודרעכט מאכען, דעם פויגעל, אז ער וועט ביי מיר, זאָג איך, קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהן, און אייך, זאָג איך, וועט דערפון ארויסקומען א טובה; איהר'ט, זאָג איך, האָבען א ביזנעס נאָך בעסער, ווי פריהער!” קוקען זיי אויף מיר, ווי די טייבעלעך, ווי איינער רעדט: פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען, און לאַנג לעבען זאָלט איהר, און אזוי ווייטער! און איך נעם און לעג זיי פאָר א פלאַן: דארפען זיי קויפען פרעמדע ביזנעס און צאָהלען יענעם פאר דער פירמע אין טאָג אריין? אמעהר, געה איך שוין צום איינענעם לענדלאָרד און דינג זיי אָפּ די סטאָרקע, וואָס דער גנב האָט געוואָלט דינגען, און איך פיקס זיי איין פאר אזעלכע דריי־פיער הונדערט דאָלער א לאָנדרי אקוראט אקעגען זיין לאָנדרי און שטעל זיך אוועק מיט איהם קאָנקורירען, וויפיעל ער נעמט, נעם

איך בילינגער, און איך מאַך איהם אין דריי וואָכען צייט צו מופען — זאָל מיין נאָמען ניט הייסען באַראַבאַן! וואָס טויג אייך, איך האָב זיי אַזוי צעשרויפט, אַז דער גרינהאָרן איז מיר שיער ניט אַרויפ־געפאַלען קושען, און דאָס שענע ווייבעלע זיינס האָט זיך צערויטעלט און איז געוואָרען נאָך שענער, ווי געווען. און דעם זעלבען טאָג נאָך האָב איך גערעגט פון זייערטוועגען די סטאַרקע, און ס'איז גיך פאַרטיג געוואָרען ביי מיר אַ נייע לאָנדרי מיט אַ סיין און מיט טישען און מיט האק און פאַק, און מיין פּאָר פּאָלק האָט זיך גענומען צו דער אַרבייט, און ס'איז אַוועק צווישען זיי און צווישען אַלטען לאָנדרימען אַ פלאַמפייעריגע קאָנקורענציע. מע האָט זיך געשמיסען מיט די פּרייזען, ווי ווייט מע האָט געקאָנט. האָט יענער געשטעלט פיער און צוואַנציג סענט אַ דאָזען פלעט, האָבען זיי געשטעלט אַכצעהן, און נאָך צוגעגעבען אַ „ספּרעד" אומזיסט. האָט יענער אַרונטערגעלאָזט אויף אַכט סענט העמדער, האָבען זיי אַראָפּגעשמיסען אויף אַ פּעני און אַ האַלב קאָללערס, האָט יענער שוין געמוזט אַראָפּשמייסען אויף אַ פּעני, און אַזוי ווייטער. דער שפּיץ איז — מע האָט זיך אַזוי לאַנג געשמיסען, ביז דער גרינהאָרן האָט זיך אָפּגעשאָקעלט פון די פּאָר דאָלער און געבליבען אָהן אַ פּעני, נישט געהאַט מיט וואָס צו צאָהלען רענט. האָט ער צוגעמאַכט די לאָנדרי, אַרויס בשן ועין, ווי שטעהט אין פּסוק: ב ש ק א פ ע יבוא, ב ש ק א פ ע יצא. און איצט רוהט ער זיך ביי מיר אָפּ אין לודלאָוו־סטריט־דזשייל — דאָס האָב איך אויסגעזוכט פאַר זיין ווייבעלע אַ לאָיער, וואָס מאָנט ביי איהם פון איהרטוועגען דריי זאַכען: 1) איהר געלט, די טויזענט דאָלער נדן; 2) אַ גט; און 3) ביז זי וועט אַמאָל באַקומען פון איהם דעם גט, זאָל ער זי סופּאָרטען לויט די געזעצען פון לאַנד — אַ רוח אין זיין טאַטענ'ס טאַטען אַריין, דעם גרינהאָרן!...

די פאַרענגלישטע ווערטער אין די לעצטע צוויי מאָנאַלאָגען.

אַדווערטייזמענט — רעקלאַמע. אַטענדען צו ביזנעס — טהון געשעפטען. איידזשענט — אַגענט. איך טריי מיין בעסט — איך טהו אַלץ וואָס מעגליך. איסט־סייד — מזרח ניו־יאָרק (דאָס אידישע געטאָ). איינפּיקסען — אייג־ריכטען. אָלל־ראַיט — זעהר וואויל. אַפּאָינטמענט — אַ באַנגענגיש. אַפּטאַון — דער הויכער טייל פון ניו־אָרק. אַפּטעראָל — נאָך אַלעמען.

באָרדערען — דולען אַ קאָפּ. באָיעם — יונגלעך. באַרגיין — אַ מציאה. בוטשער — קצב. ביזנעס — געשעפט. ביזנעס־בראָקער — מעקלער. ביקאָז — ווארום. בלאָפערס — ליגנערס. ברוקלין־ברידזש — די בריק, וואָס פאַראייניגט ברוקלין מיט ניו־יאָרק. בראָנקס — אַ געגענד אין ניו־יאָרק.

גאָבעטשמען — מיסט־מאַן. גוד באַי — אַ גוטען טאָג. גוט־אָפּ — פאַר־מעגליך. געסעטעלט די ביזנעס — אָפּגעמאַכט דאָס געשעפט. גרינהאָרן — אַ פרעמדער, אַ ניט־געניטער אין אַמעריקאַנער לעבען.

דאַונטאַון — דער נידעריגער טייל פון ניו־יאָרק. דאַזען — אַ טוץ. דזשאָב — באַשעפטיגונג. דזשאַדזשעס — ריכטער. דעליווערי־באָי — שיק־יונגעל. דעפּאָזיט — אַדערויף. דרייווער — פערד־שמייסער.

האַו־דו־יו־דו — וואָס מאַכט איהר? העט — הוט.

וואָט איז די טראָבעל — וואָס איז געשעהען? וואַנדערפול — וואונ־דערבאַר. ווינדע — פענסטער.

טרייד — אַרבייט. טרייען — פּרובען. טריק — אַ שפּיצעל. טשענס — אַ שאַנס, אַ מעגליכקייט.

יו נאָו — פאַרשטעהט איהר מיך. יוז — באַנוצען.

לאַנדרי — וועשעריי. לאַנדרי־ביל — וועשעריי־הוצאות. לאַנדריטען — וועשער. לודלאָו־סטריט־דזשייל — אַ געפענגעניש אין ניו־יאָרק אויף לודלאָו־גאַס. ליוו איט טו מי — לאָזט דאָס איבער צו מיר.

מופען — זיך איבערקלויבען. מייל די פּאָסט — שיק אַרויס בריעף.

ניפּעניפּעניט־מייקער — הויזן־שניידער. נעווערמיין — עס מאכט ניט אויס. נעם איך א שייוו — גאָל־אָפּ די באָרד.

סאָ עגד סאָ — אזוי און אזוי. סאַטיספֿײַט — צופֿריעדן. סוט — רעקל. סופּאָרטען — אויסהאַלטן. סטאָר — קלייט. סטיישיאָנערי — א קלייט פֿון שרייב־געצייג. סטריט — גאַס. סטריט־קלינער — גאַסנקעהרער. סטריקטלי — שטרענג. סיראָן — זיצט. סיין — שילד. סײַדוואָק — טראָטואַר. ספּאָרט — ווילער יונג. ספּרעד — לײַלעך. סקוהל־בּאָי — חדר־יונגעל.

עקסקיוז מי — האָט קיין פֿאַראיבּעל ניט. עקספּענסעס — הוצאות.

פּאָסטעלקאָרד — פּאָסט־קאַרטע. פּאָקעט — קעשענע. פּינאָקעל — אַזאַ קאָרטנשפּיעל. פּייפּערס — גאַזעטן. פּליען — זייט אזוי גוט. פּלעט — ווייס־גרעט. פּעמיליאַיירענער — פּאַמיליענוועש־פּרעסער. פּעני — א גראָשן. פּענסיל — בלײַפֿען. פּעקט — פּאַקט.

קאָללערס — קאָלנערס. קאָמישען — מעקלערײַ־געלט. קאָנגרעסמענס, אָסעמבּלימענס — פּאַרלאַמענט־דעפּוטאַטן. קאָרנער פֿון סטריט — גאַס־ווינקעל. קענדי — צוקערקעס. קעש — מזומן.

רומקע — חדר'על. רעגעלע — געוואוינליכע. רעווערענד — רב. רענט — דירה־געלט. רענטען — דינגען א דירה. רעפּוטיישאַן — רעפּוטאַציע.

שאָפּ — פֿאַבּריק. שווירטאַיירענער — העמדער־פּרעסער.